

SUOMALAISET OSALLISTUJINA

Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen

SUOMALAISET OSALLISTUJINA

Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen

Kuvailulehti

Oikeusministeriö

Julkaisun päivämäärä
18.11.2009

Julkaisun nimi
Suomalaiset osallistujina
Katsaus suomalaisen
kansalaisvaikuttamisen
tilaan ja tulevaisuuteen

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi,
puheenjohtaja, sihteeri)

Tomi Kankainen, YTT, tutkija,
Jyväskylän yliopisto

Heli Pessala, VTK, tutkija,
Helsingin yliopisto

Martti Siisiäinen, professori,
Jyväskylän yliopisto

Leo Stranius, HM, jatko-opiskelija,
Tampereen yliopisto;
pääsihteeri, Luonto-Liitto

Hanna Wass, VTT, erikoistutkija,
Helsingin yliopisto

Niklas Wilhelmsson, VTL,
erikoisuunnittelija, oikeusministeriö

Julkaisun laji
Tutkimus

Toimeksiantaja
Oikeusministeriö

Muut tiedot
(Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero)
OMO25:00/2008

Sarjan nimi ja numero
Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5

ISSN
458-6444

ISBN
978-952-466-811-8 (nid.)
978-952-466-812-5 (PDF)

Kokonaissivumäärä
208

Kieli
suomi

Hinta
25 euroa

Luottamuksellisuus
julkinen

Jakaja
Edita Prima Oy

Kustantaja
Oikeusministeriö

Graafinen suunnittelu
Workshop Pälvä Oy

Tiivistelmä

Tässä teoksessa tarkastellaan suomalaisten yhteiskunnallista osallistumista äänestämisen, kansalaisyhteiskunnan ja uusien osallistumuotojen kautta. Julkaisun tavoitteena on koota yksiin kansiin tuore tutkimustieto suomalaisen äänestysaktiivisuuden, järjestöosallistumisen, epäkonventionaalisen osallistumisen ja verkko-osallistumisen tilasta. Kirjoittajat tarkastelevat sekä alueellisia että sosiaalisten ja ikäryhmien välisiä osallistumiseroja. Lisäksi he esittävät arvioita siitä, mihin suuntaan näiden osallistumuotojen voidaan nähdä kehittyvän tulevaisuudessa. Kirjassa pohditaan myös aihepiirin tietopohjan mahdollisia puutteita.

Kirjan viidessä artikkelissa pyritään luomaan kokonaiskuva aihepiirin tutkimustilanteesta sekä osallistumisen kehityksestä. Kirjan luvut eroavat tyyliiltään ja rakenteeltaan jonkin verran toisistaan, mikä johtuu tutkimusaluiden erilaisuudesta ja siitä, että kirjan kirjoittajille on haluttu antaa vapaat kädet kirjoittaa omista teemoistaan. Tulokset edustavat näin ollen tutkijoiden omia näkemyksiä kyseisistä teema-alueista.

Oikeusministeriön tilauksesta toteutettu julkaisu toimii tausta-aineistona valmisteilla olevaan demokratiapolitiiseen asiakirjaan. Demokratiapolitiikan toteuttaminen, kehittämistoimenpiteiden pitkäjänteinen valmistelu ja järjestelmällinen suunnittelu edellyttävät tietoa demokratian tilasta ja toteutumisesta yhteiskunnassa.

Avainsanat (asiasanat):
demokratia,
kansalaisvaikuttaminen,
vaalit ja äänestäminen,
kansalaisyhteiskunta,
kansalaisjärjestöt,
epämuodollinen osallistuminen,
verkko-osallistuminen.

Presentationsblad

Justitieministeriet

Utgivningsdatum
18.11.2009

Publikation (även den finska titeln)
Suomalaiset osallistujina
Katsaus suomalaisen
kansalaisvaikuttamisen
tilaan ja tulevaisuuteen

Författare (uppgifter om organet:
organets namn, ordförande, sekreterare)

Tomi Kankainen, YTT, forskare,
Jyväskylän universitet

Heli Pessala, PK, forskare,
Helsingfors universitet

Martti Siisiäinen, professor,
Jyväskylän universitet

Leo Stranius, HM, doktorand,
Tammerfors universitet;
generalsekreterare, Luonto-Liitto

Hanna Wass, PD, specialforskare,
Helsingfors universitet

Niklas Wilhelmsson, PL,
specialplanerare, justitieministeriet

Typ av publikation
Forskningsrapport

Uppdragsgivare
Justitieministeriet

Övriga uppgifter
(Oskari- och HARE-nummer, andra referensnummer)
OMO25:00/2008

Seriens namn och nummer
Justitieministeriets publikationer 2009:5

ISSN
458-6444

ISBN
978-952-466-811-8 (häft.)
978-952-466-812-5 (PDF)

Sidoantal
208

Språk
finska

Pris
25 euro

Sekretessgrad
offentlig

Distribution
Edita Prima Ab

Förlag
Justitieministeriet

Layout
Workshop Pälviä Oy

Referat

I publikationen granskas finländarnas samhälleliga engagemang genom valdeltagande, medborgarsamhället och nya deltagandeformer.

Avsikten med publikationen är att sammanfatta färsk forskningresultat om valdeltagande, föreningsengagemang, okonventionellt deltagande och deltagande på internet. Skribenterna granskar både regionala, sociala och åldersmässiga skillnader i deltagande. Dessutom presenterar de uppskattningar om hur dessa deltagandeformer kommer att utvecklas i framtiden. I publikationen begrundas även bristerna i ämnesområdets kunskapsunderlag. I bokens fem artiklar försöker skribenterna skapa en helhetsbild av ämnesområdets kunskapsbas och av hur deltagandet utvecklats.

Bokens kapitel skiljer sig något både beträffande stil och beträffande struktur, vilket beror både på skillnaderna inom de olika forskningsområdena och på att skribenterna har givits fria händer att skriva om sina teman. Resultaten representerar därmed forskarnas egna uppfattningar om ifrågasvarande temaområden. Publikationen har beställts av justitieministeriet och utgör ett bakgrundsmaterial för ett demokratipolitiskt dokument som är under beredning. I det demokratipolitiska dokumentet diskuteras den finländska demokratin framtidsutsikter och åtgärder genom vilka man kan stärka demokratin. En långsiktig och systematisk planering och beredning för utvecklandet av demokratin förutsätter kunskap om demokratin tillstånd och förverkligande.

Nyckelord:

demokrati, medborgarinflytande, val och röstande, medborgarsamhället, okonventionellt deltagande, e-demokrati.

Sisällys

LUKU 1

1. Johdanto	11
2. Demokratiapolitiikka ja valtionhallinnon demokratian edistämistyö	12
3. Tutkimuksen aihepiirit	14
Kirjallisuus	19

LUKU 2**Äänestysaktiivisuus Suomessa – raportti vaaliosallistumisen tutkimisesta, äänestysaktiivisuuden trendeistä ja osallistumistutkimuksen kehitystarpeista**

1. Johdanto	21
1.1 Äänestäminen poliittisen osallistumisen muotona	21
1.2 Äänestysaktiivisuuden vaikutuksia	22
2. Vaaliosallistumisen tutkimus ja äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat tekijät	25
2.1 Vaaliosallistumisen tutkimuksen eri tasot	25
2.2 Vaaliosallistumiseen vaikuttavat makrotason tekijät	26
2.2.1 Institutionaalinen konteksti	26
2.2.2 Puoluejärjestelmä	27
2.2.3 Sosioekonominen ympäristö	28
2.3 Vaaliosallistumiseen vaikuttavat mikrotason tekijät	29
2.3.1 Sosiodemografiset tekijät	29
2.3.2 Sosioekonomiset tekijät	30
2.3.3 Sosiaalipsykologiset tekijät	32
3. Vaaliosallistumisen laskun taustatekijöitä	33
3.1 Vaaliosallistumisen kehitys länsimaissa 1950–2008	33
3.2 Vaaliosallistumisen laskuun vaikuttavia tekijöitä	36
4. Vaaliosallistuminen Suomessa	37
4.1 Äänestysaktiivisuuden suomalainen tutkimustilanne	37
4.2 Vaaliosallistuminen ylikansallisissa, kansallisissa ja paikallisissa vaaleissa 1945–2008	40
4.2.1 Euroopan parlamentin vaalit	40
4.2.2 Eduskuntavaalit	45
4.2.3 Presidentinvaalit	46
4.2.4 Kunnallisvaalit	48
4.3 Vaaliosallistumisen lasku	51
4.4 Vaaliosallistuminen eri ryhmissä	54
4.4.1 Äänestysaktiivisuus ja sukupuoli	55
4.4.2 Äänestysaktiivisuus ja ikä	57
4.4.3 Äänestysaktiivisuus ja sosioekonominen asema	61
4.4.4 Äänestysaktiivisuus ja äidinkieli ja kansalaisuus	65
5. Vaaliosallistumisen tulevaisuudennäkymiä ja tutkimustarpeita	70
5.1 Suomen äänestysaktiivisuus kansainvälisessä mittakaavassa	70
5.2 Vaaliosallistumisen kehittyminen	71
5.3 Vaaliaktivoinnin keinot	74
5.4 Vaalien tekniset muutokset	74
5.5 Vaaliosallistumista koskevan tietopohjan laajentaminen ja tutkimustarpeet	76
6. Yhteenveto	79
Kirjallisuus	82

LUKU 3**Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa**

1. Johdanto	91
2. Yhdistyslaitoksen kehitys Suomessa	93
2.1 Yhdistyslaitos ennen itsenäisyyden aikaa	93
2.2 Yhdistykset itsenäisessä Suomessa	94
2.3 Ruotsinkielisten yhdistysten kehitys ja yhdistysten nimikielet	101
2.4 Yhdistysten alueellinen jakautuminen	103
3. Suomalaisen jäsenyydet yhdistyksissä, poliittinen osallistuminen ja luottamus	106
3.1 Yhdistysjäsenyydet ja osallistuminen	106
3.2 Suomalainen yhdistysosallistuminen kansainvälisessä vertailussa	109
3.3 Vapaaehtoistyö yhdistyksissä	110
3.4 Koululaisten ja nuorten järjestöosallistuminen	112
3.5 Puolue toiminta ja muu poliittinen osallistuminen	114
3.6 Ammattiyhdistysjärjestäytyminen	117
3.7 Yhdistykset ja luottamus	117
4. Johtopäätöksiä: yhdistystoiminnan kehityssuunnat ja tulevaisuudennäkymät	119
4.1 Yhdistyslaitoksen kehityssuunnat	122
4.2 Poliittisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen eri tyypit	124
4.3 Yhdistystoiminnan muutokset ja yhteiskunnallinen järjestelmä	127
4.4 Yhteenveto	130
Kirjallisuus	132
Liite	137

LUKU 4**Epämuodollinen kansalaistoiminta - järjestötoiminnasta kevytaktivismiin**

1. Johdanto: kansalaistoiminnan toimintaympäristö murroksessa	139
1.1 Kansalaisyhteiskunta osana demokratiaa	139
1.2 Kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristö muuttuu	140
1.3 Kansalaisjärjestöjen haasteet	141
1.4 Osallistumisen pitää olla helppoa, mielekästä ja vaikuttavaa	142
2. Yhteiskunnallisten liikkeiden teoreettinen viitekehys	143
2.1 Poliittinen mahdollisuusrakenne	143
2.2 Mobilisaatioulottuvuus ja tyyli tietoisuus	144
2.3 Yhteiskunnallisten liikkeiden kehitykset	146
2.4 Yksilöllistynyt organisoituminen	146
2.5 Lisääntyvä verkko-osallistuminen	147
3. Epämuodollisten osallistujien tunnuspiirteitä	149
3.1 Suomalaisen osallistumisprofiilit	149
3.2 Eläinaktivistit ja globalisaatiokriittisen liikkeen toimijat	150
4. Esimerkkejä epämuodollisesta kansalaistoiminnasta	153
4.1 Talonvaltauksat	153
4.2 Tehotuotanto.net	156
4.3 Boikoteista Porkkanamafiaan	157
4.4 Roska päivässä -liike	158
4.5 Yhteenveto: kevytaktivismiin nousu	158
5. Johtopäätökset: epämuodollisen kansalaistoiminnan haasteet ja mahdollisuudet	160
5.1 Haasteita: Perinteisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen murros	161
5.2 Mahdollisuuksia: Tasa-arvoiset, läpinäkyvät ja moninaiset vaikutuskeinot	162
6. Yhteenveto ja suosituksia	163
Kirjallisuus	165
Liite 1 Haastattelurunko	168
Liite 2 Esimerkki verkkovoimasta: Kuinka taustaselvitystä varten voi löytää tiedon Facebookista	168

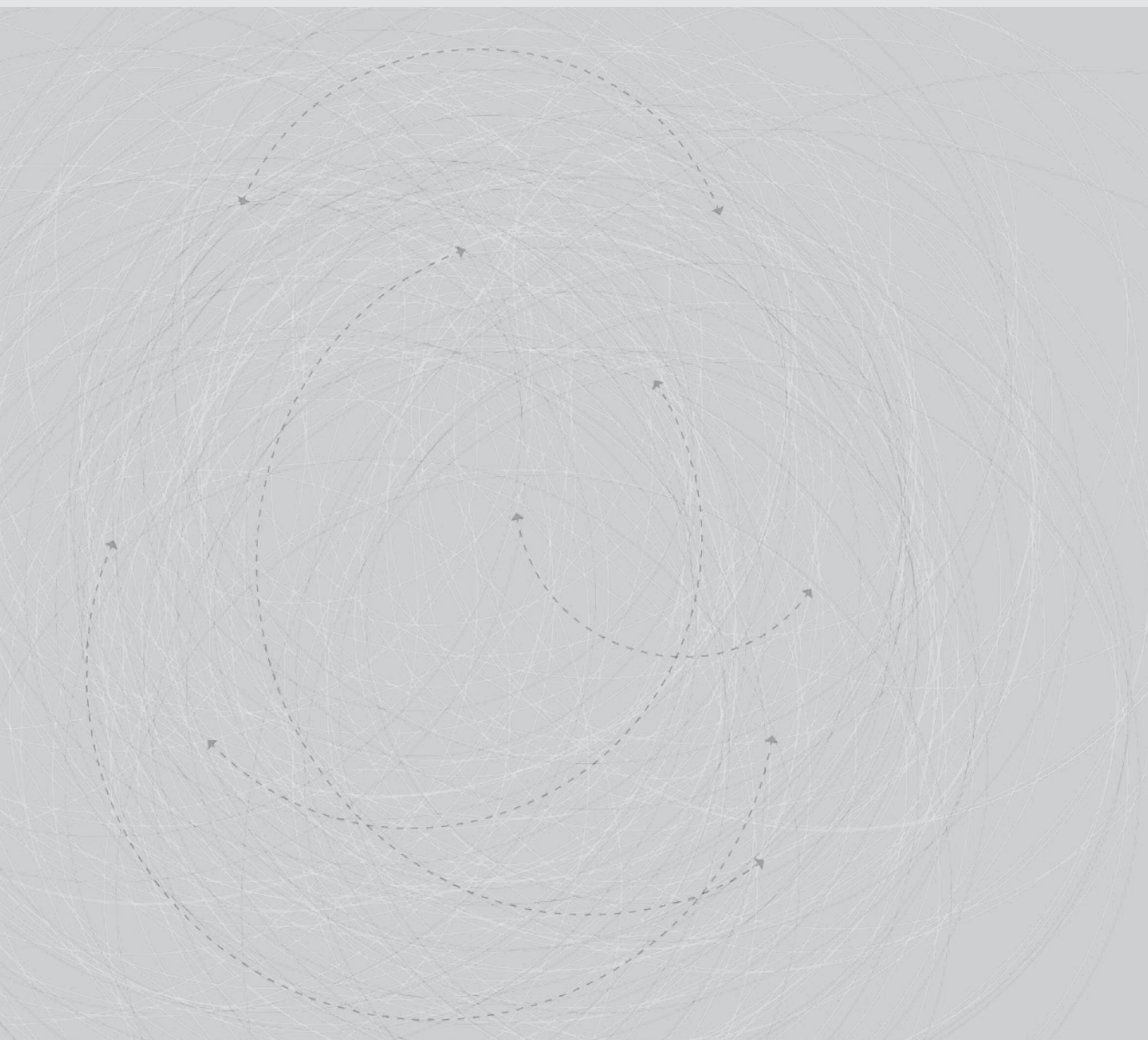
LUKU 5

Sähköisiä kohtaamisia: Suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen internetissä

1. Johdanto	171
1.1 Tutkimuksen ja tutkimusaineiston rajaus	171
1.2 Tutkimuskysymykset	172
1.3 Käsitteet	172
1.4 Verkko-osallistumisen eri tasot: informaation vastaanottaminen, kuuleminen, aktiivinen osallistuminen	174
1.5 Internetin vaikutuksista yhteiskunnalliseen osallistumiseen	175
2. Aihealueen tutkimustilanne	176
2.1 Tutkimusaineiston paikantaminen	176
2.2 Yleisimmin esiintyneet asiasanat	177
2.3 Tehdyn tutkimuksen näkökulmia	177
2.4 Tietopohjassa havaitut puutteet ja suositukset tutkimuksen kohdentamiseksi	180
3. Internetin käyttö ja verkko-osallistuminen Suomessa	182
3.1 Internetin käyttö	182
3.2 Informaation vastaanottaminen	184
3.2.1 Tiedonhaku: Valtionhallinnon verkkosivut	184
3.2.2 Tiedonhaku kuntien verkkosivuilta	186
3.2.3 Tiedonhaku vaaleista	187
3.3 Kuuleminen	189
3.3.1 Sähköiset valmistelu- ja osallistumisfoorumit	190
3.3.2 Sähköinen äänestäminen	191
3.4 Aktiivinen osallistuminen	192
3.4.1 Yhteydenotto sähköpostitse	192
3.4.2 Sähköiset aloitteet ja palautteet	193
3.4.3 Verkkokeskustelut	193
3.4.4 Blogit	195
3.4.5 Verkkoadressit	196
4. Kansainvälinen vertailu	196
4.1 Kansainvälinen tutkimuskenttä	196
4.2 Kansainväliset erot verkko-osallistumisessa	199
4.2.1 Internetin käyttö	199
4.2.2 Sähköinen hallinto	199
4.2.3 Tiedonhaku	199
4.2.4 Keskustelupalstat	200
5. Tulevaisuudennäkymät	200
5.1 Kehityksen keskeisimmät tekijät ja haasteet	200
5.2 Tulevaisuudennäkymä: Suomi vuonna 2020	201
5.3 Yhteenvedo	203
Kirjallisuus	205

LUKU 1

NIKLAS WILHELMSSON

1. Johdanto

Tämä kirja on toteutettu osana oikeusministeriön demokriatipolitiikan valmistelutyötä. Valmistelun alkuvaiheessa todettiin, että vaikka kansalaisosallistumista ja vaikuttamista on tutkittu monissa akateemisissa tutkimushankkeissa sekä selvitetty mm. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman (2003–2007) piirissä, helposti lähestyttävää koottua yleiskatsausta aihepiiriin tutkimusteemoista ei löydy. Tästä syystä oikeusministeriön demokriatipolitiikka päätti tilata tutkijoilta tässä teoksessa esiteltävät selvitykset.

Tutkijoille annettiin tehtäväksi selvittää olennainen tuore tutkimustieto suomalaisten äänestys-, järjestö-, epämuodollisesta sekä verkko-osallistumisesta. Lisäksi tutkijoiden toivottiin esittävän arvioita siitä, mihin suuntaan kyseisten osallistumismuotojen voidaan tulevaisuudessa arvioida kehittyvän kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuksen valossa. Selvityksistä toivottiin myös käyvän ilmi mahdolliset puutteet kyseistä teemaa koskevassa tietopohjassa. Yleisen tehtävänannon lisäksi tutkijoille annettiin vapaat kädet kirjoittaa omasta aihe-alueestaan parhaaksi katsomallaan tavalla. Tulokset edustavat näin ollen tutkijoiden omia näkemyksiä kyseisistä teema-alueista.

Oheinen tutkimuskatsaus nähtiin tärkeäksi pohjatyöksi oikeusministeriön demokriatipolitiikkatyölle. Oikeusministeriön vastuualueisiin liitettiin kesällä 2007 kansalaisvaikuttamisen edistäminen. Samaan aikaan ministeriöön perustettiin demokriatipolitiikka, jolle demokriatipolitiikan valmistelu vastuutettiin. Syksyllä 2007 asetettiin kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (KANE) sekä ministeriöiden demokriativerkosto, jotka myös osaltaan vastaavat demokriatipolitiikkaan liittyvää valmistelutyötä. Oikeusministeriön demokriatipolitiikalle asetettiin tavoitteeksi, että ensimmäinen demokriatipolitiittinen asiakirja julkaistaisiin hallituskauden puolivälissä, syksyllä 2009.

Kirjaan on koottu sekä kotimaista että kansainvälistä tutkimustietoa. Teoksessa haluttiin tarkastella kansalaisten yhteiskunnallista osallistumista laajalaisesti, joten aihealueeksi valittiin sekä perinteiset osallistumistavat, kuten äänestäminen ja järjestötoiminta, että uudentyyppiset osallistumisen muodot, kuten epämuodollinen ja verkostomainen kansalaistoiminta sekä verkko-osallistuminen. Tämän teoksen puitteissa ei kuitenkaan ollut mahdollista käsitellä kaikkia kansalaisosallistumiseen ja demokriatipolitiikkaan liittyviä teemoja. Esimerkiksi puoluetoiminta, luottamustoimet ja asennekysymykset jouduttiin jättämään tarkastelun ulkopuolelle.

Tässä johdantoluvussa annetaan lyhyt katsaus valtionhallinnon demokriatipolitiikan kehittämistyöhön ja oikeusministeriön valmistelemaan demokriatipolitiikka-asiakirjaan¹. Johdantoluvussa esitetään tiiviissä muodossa myös muiden lukujen keskeiset johtopäätökset. ●

Tässä johdantoluvussa annetaan lyhyt katsaus valtionhallinnon demokriatipolitiikan kehittämistyöhön ja oikeusministeriön valmistelemaan demokriatipolitiikka-asiakirjaan¹. Johdantoluvussa esitetään tiiviissä muodossa myös muiden lukujen keskeiset johtopäätökset. ●

¹ Teemasta enemmän kiinnostuneita neuvotaan tutustumaan oikeusministeriön demokriatipolitiikka-asiakirjaan Demokriatipolitiikan suuntaviivat – demokriatipolitiittinen keskusteluasiakirja 2009.

2. Demokratiapolitiikka ja valtionhallinnon demokratian edistämistyö

Demokratiapolitiikka on Suomessa vielä melko vakiintumaton ja uusi käsite. Kansalaisten osallistumisessa ja yhteiskuntaan kiinnittymisessä havaitut muutokset ovat ainakin osasyt demokratiapoliittisen keskustelun aktivoitumiseen 2000-luvulla Suomessa ja muualla Euroopassa. Tiivistettynä voidaan todeta, että demokratiapolitiikassa on kyse valtion tai julkisen vallan tietoisesta ohjelmasta, jolla edistetään demokratiaa. (Niemelä 2007b, 66.) Julkisen vallan velvollisuutena on perustuslain (14.3§) mukaan ”[...] edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon”. Myös kansainvälisissä sopimuksissa säädetään poliittisista oikeuksista ja osallistumis-oikeuksista.

Alkuun on kuitenkin syytä painottaa, että kansanvaltaa ei ole mahdollista rakentaa ja ohjata ylhäältäpäin, eikä näin tulekaan toimia. Demokratia tarvitsee osallistuvia, aktiivisia ja luovia kansalaisia. Julkinen valta voi silti luoda edellytyksiä kansanvallan toteutumiseksi mm. tukemalla kansalaisten tietopohjaa ja luomalla mahdollisimman toimivia osallistumis- ja toimintaympäristöjä kansalaisille. (Niemelä 2007b, 65.)

Oikeusministeriön tehtäviin on perinteisesti kuulunut vastata vaalien ja kansanäänestysten järjestämisestä sekä vaalilainsäädännön kehittämisestä. Ministeriön strategiassa tätä perinteistä tehtävää on laajennettu kansalaisten osallistumisen edistämiseen ja demokratian toimivuuteen (OM 21/2007). Kuntademokratian edistäminen on aiemmin kuulunut sisäasiainministeriölle ja vuoden 2008 alusta se on vastuutettu valtiovarainministeriön kuntaosastolle.

Suomessa demokratiapolitiikkaan on suuressa mittakaavassa kiinnitetty huomiota vasta 2000-luvulla. Äänestysaktiivisuuden 1980- ja 1990-luvulla tapahtuneen jyrkän laskun vuoksi – sekä yleiseurooppalaisen trendin mukaisten

poliittiseen osallistumiseen liittyvien muutosten takia – Vanhasen ensimmäinen hallitus näki tarpeelliseksi asettaa erillisen poikkihallinnollisen politiikkaohjelman pohtimaan miten valtiovalta voisi edistää demokratian toimivuutta ja tukea kansalaisten osallistumista. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma (2003–2007) pyrki edistämään kansalaisyhteiskunnan toimintaa, aktiivista kansalaisuutta, kansalaisten yhteiskunnallista vaikuttamista ja edustuksellisen demokratian toimivuutta. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuasiakirjassa asetetaan suomalaisen demokratiapolitiikan tavoitteeksi, että Suomi tunnetaan jatkosakin demokratian kehittämisen edelläkävijänä, ja että aktiivinen kansalaisuus on Suomessa keskeisten tunnuslukujen mukaan Euroopan parhaiden maiden tasolla. (OM 20/2007.)

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman tavoitteena oli edistää sekä edustuksellisen demokratian toimivuutta että kansalaisyhteiskunnan ja vapaan kansalaistoiminnan toimintaedellytyksiä. Poliitiikkaohjelman aikana asetettiin useita toimikuntia ja työryhmiä pohtimaan, miten kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia voitaisiin parantaa. Poliitiikkaohjelman laajasta toiminnasta ei ole mahdollista antaa kattavaa kuvausta tässä yhteydessä. On kuitenkin paikallaan tiivistää joitakin politiikkaohjelman keskeisiä havaintoja ja aikaansaannoksia². Edustuksellisen demokratian toimivuuden osalta pohdittiin mm. vaalijärjestelmän ja vaalien järjestelyn toimivuutta (OM 1/2005) sekä vaalitiedotusta (OM 13/2004; OM 9/2005). Samoin arvioitiin kansanäänestysinstituution kehittämistarve ja luotiin pohja kansalliselle demokratiapolitiikalle. Kunnallisen demokratian kehittämiseen sisältyi useita sekä lainsäädäntö-

² Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman laajaan toimenpidekokonaisuuteen ja julkaisutoimintaan voi tarkemmin tutustua politiikkaohjelman loppuraportissa (OM 20/2007).

että kehittämishankkeita. Kuntalain muutoksilla parannettiin kunnallisten luottamushenkilöiden toimintaedellytyksiä, sekä pyrittiin vahvistamaan kuntien omistajaohjausta ja kunnallishallinnon läpinäkyvyyttä. Tämän lisäksi kehitettiin poliittisen ohjauksen vahvistamiseen tähtäviä konsernijohdattamisen tapoja sekä käynnistettiin kunnallisdemokratian kehittämiseen tähtäävä Suomen Kuntaliiton koordinoima demokratiatilinpäätöshanke. (ks. Sisäasianministeriön julkaisuja 56/2006.)

Kansalaisyhteiskuntaan liittyen toteutettiin selvitys kansalaisyhteiskunnan merkityksestä (OM 14/2005), kansalaisjärjestöjen yleishyödyllisyyden määritelmästä sekä hankintalain ja verotuksen vaikutuksesta niiden toimintaan (OM 14/2006). Vuoden 2007 syksyllä asetettiin Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta (KANE), jonka tavoitteena on järjestöjen ja viranomaisten välisen yhteistyön edistäminen³. Tämän lisäksi tuettiin kansalaistoiminnan asiantuntijuuden maisteriohjelman perustamista Jyväskylän yliopistoon sekä muuta kansalais- ja järjestötoiminnan koulutusta.

Politiikkaohjelmassa nähtiin tarpeelliseksi myös vahvistaa hallinnon kuulemiskäytäntöjä. Ohjelman aikana mm. selvitettiin ja tehtiin kehitystyötä hallinnon sähköisten kuulemismenettelyjen parantamiseksi ja virkamiehille valmistettiin ohjeistusta, miten kansalaisia tulisi kuulla osana valmistelua⁴. Lisäksi edistettiin kansalais- ja demokratiakasvatusta muiden muassa vahvistamalla kyseisen aihekokonaisuuden asemaa opettajainkoulutuksessa, selvittämällä ja tukemalla oppilaskuntatoimintaa sekä erilaisilla nuorten kuulemis- ja vaikuttajahankkeiden turvin (OM 20/2007). Samoin nähtiin tärkeänä tukea demokratiatutkimusta ja panostaa demokratiaindikaattoreiden kehittämiseen. Asiasta julkaistiin politiikkaohjelmassa monipuolinen esitys (OM 1/2006).

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuasiakirja (OM 20/2007) esittää, että julkinen valta voisi jatkossa edistää osallistuvaa demokratiaa pitämällä huolta siitä, että

1. aktiiviseen ja demokraattiseen kansalaisuuteen tarvittavia tietoja, taitoja ja valmiuksia voi oppia elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti kouluissa, oppilaitoksissa ja järjestöissä,
2. kansalaisyhteiskunnan oikeudelliset ja hallinnolliset toimintapuitteet edistävät osallistumista ja kansalaistoiminnan kehittäminen on ajanmukaista,
3. kansalaisvaikuttamisen kanavia ja valmiuksia kehitetään tukemaan kaikkien kansalaisten täyttä osallistumista yhteisöjen ja yhteiskunnan toimintaan ja
4. erityinen paino on kansalaisten yhdenvertaisuutta ja osallistumisen tasa-arvoa lisäävissä toimissa.

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman päätyttyä oikeusministeriöön perustettiin vuonna 2007 demokratiayksikkö jatkamaan politiikkaohjelman työtä. Oikeusministeriön demokratiayksikön tehtävänä on mm. valmistella demokratiapolitiikkaa ja koordinoida ministeriöiden kansalaisvaikuttamista edistävää toimintaa.

Vuoden 2009 aikana valmistuvassa demokratia-asiakirjassa pohditaan laajasti kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kehittämistä. Asiakirja tarkastelee demokratiaa kansalaisvaikuttamisen ja sen edistämisen näkökulmasta ja siihen kootaan näkökulmia demokratian tulevaisuudennäkymistä ja keinoista demokratian vahvistamiseksi. Asiakirjan tavoitteena on muodostaa yleiskuva suomalaisen demokratian tilasta, tunnistaa keskeiset kehittämiskohteet ja tehdä niitä koskevia esityksiä. Asiakirja jakautuu kolmeen osaan, josta ensimmäinen osa keskittyy edustuksellisen demokratian, kuntademokratian ja suoran demokratian kehittämiseen. Asiakirjan toinen osio puolestaan fokusoituu kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten ja verkkodemokratian kehittämiseen. Asiakirjan viimeinen osio keskittyy demokratian edellytysten vahvistamiseen.

Tiivistäen voidaan todeta, että suomalaisen demokratiapolitiittisen keskustelun ja valmistelun keskiössä ovat ennen kaikkea yhteiskunnallisten

³ Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan ensimmäinen toimikausi jatkuu vuoteen 2011. Neuvottelukuntaan voi tutustua tarkemmin osoitteessa www.kansanvalta.fi.

⁴ Valtionhallinnon sähköinen kuulemisfoorumi Otakantaa.fi avattiin vuonna 1999. Tätä kirjoitettaessa uusi sähköinen osallistumisympäristö on suunnitteilla.

vaikutusmahdollisuuksien ja kansalaisten osallisuuden parantaminen. Edustuksellinen järjestelmä nähdään tärkeimpänä kansalaisten osallisuuden muotona tulevaisuudessakin. Kansalaisten suoria osallistumismahdollisuuksia halutaan kuitenkin

vahvistaa edustuksellisen demokratian täydentäjinä ja vaalien välisinä toimintamuotoina. Sekä hallinnon vuorovaikutteisuuden lisääminen että kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksien vahvistaminen ovat tärkeitä toimenpiteitä. ●

3. Tutkimuksen aihepiirit

Demokratiakysymyksissä Suomi on usein ollut kansainvälinen edelläkävijä. Miehet ja naiset saivat vuonna 1906 maailman ensimmäisten maiden joukossa tasavertaiset poliittiset oikeudet. Suomessa on pohjoismaiseen tapaan vahva kansalaistoiminnan perinne, ja olemme edelleen vapaaehtoistoiminnan kärkimaita, mikä antaa hyvän pohjan kehittää suomalaista demokratiaa edelleen. Suomessa arvostetaan demokratiaa; valtaosa suomalaisista on sitä mieltä, että demokratia on paras hallitsemisjärjestelmä. Suomi pärjää monella demokratian mittarilla mitattuna kansainvälisissä vertailuissa yhä varsin hyvin (Piironen 2006), mutta suomalaisen demokratiaan liittyy myös huolestuttavia piirteitä.

Vakiintuneissa demokratioissa ollaan yleisesti huolestuneita kansanvallan tulevaisuudesta. Demokratian ongelmat näkyvät yleisesti laskevana äänestysprosentteina ja vähentyvänä järjestöosallistumisena. Nuorten kohdalla ongelmat näkyvät vähäisenä kiinnostuksena politiikkaan ja perinteiseen kansalaistoimintaan. Suomea koskevat osittain samat ongelmat, jotka herättävät keskustelua useimmissa vakiintuneissa demokratioissa. Useat aktiivista kansalaisuutta osoittavat tunnusluvut ovat pitkään laskeneet. Tämä koskee äänestysaktiivisuutta valtiollisissa ja kunnallisissa vaaleissa, puolue toimintaan osallistumista sekä vaaleilla valittujen instituutioiden arvostusta. Huolestuttavaa on, että Suomessa äänestysvilkkkaus ja puoluejäsenten määrä on laskenut jyrkemmin kuin muissa läntisissä demokratiois-

sa keskimääriin. Laskevan osallistumisaktiivisuuden myötä eriarvoisuus on kasvanut, ja osallistumiserot eri väestöryhmien välillä ovat entistä suuremmat. (ks. Paloheimo 2005; Borg & Paloheimo 2009.)

Tässä kirjassa tarkastellaan neljää demokratian kannalta keskeistä kansalaisten osallistumismuotoa – äänestämistä, järjestöosallistumista, epämuodollista osallistumista ja verkko-osallistumista.

Kirjan toisessa luvussa Wass ja Wilhelmsson käsittelevät äänestysaktiivisuuden kehitystä Suomessa ja vertailevat Suomen tilannetta eurooppalaiseen kehitystrendiin. Vaaleja ja äänestysosallistumista käsittelevän luvun ensimmäisessä osassa tarkastellaan vaaliosallistumisen kansainvälistä tutkimustilannetta. Luvussa käydään läpi vaalitutkimuksen päälinjoja, tehdään katsaus vaaliosallistumiseen liittyviin tekijöihin ja äänestysaktiivisuuden kehitykseen. Luku asettaa laajempaan kontekstiin keskustelun suomalaisen äänestysaktiivisuuden kehityksestä ja tulevaisuudesta sekä vaalitutkimuksen tilasta. Esitys antaa myös viitekehyksen siihen, mitkä ovat vaaliosallistumisen kehitykseen liittyvät keskeiset kysymykset, mitä vaaliosallistumisesta kansainvälisesti jo tiedetään, ja mistä tarvittaisiin lisää tutkimustietoa. Tarkastelun kansainvälinen osio on erotettu vaaliosallistumista Suomessa käsittelevästä osasta lähinnä lukuteknisistä syistä. Lukija, joka on kiinnostunut ainoastaan tietyn vaalin tai ryhmän äänestysosallistumisesta tai äänestysaktiivisuuden kehityksestä Suomessa, löytää niitä koskevat tiedot helposti raportin toisesta osasta. Luvun

lopussa eri asiantuntijoita on pyydetty arvioimaan vaaliosallistumisen kehitystä lähitulevaisuudessa ja antamaan ehdotuksia siitä, miten vaaliosallistumisen tutkimusta tulisi jatkossa kehittää ja millaisia aineistoja kerätä.

Wassin ja Wilhelmssonin mukaan vaaliosallistumista koskevat tutkimukset osoittavat, että äänestysvilkkaus on sidoksissa sekä pitkän aikavälin yhteiskunnallisiin muutoksiin että vaalien läheisyyteen ja niiden yhteyteen ajoittuviin tapahtumiin. Tutkimusten perustella tiedetään, että äänestysaktiivisuus jakautuu selvästi eri sosiaalisten luokkien välillä ja muun muassa sosioekonomiset taustatekijät kuten ikä, sukupuoli, etninen tausta, koulutus, ammatti ja ansiotulot vaikuttavat äänestysaktiivisuuteen. Nuoret ja ikäihmiset äänestävät keski-ikäisiä huomattavasti vähemmän, korkeasti koulutetut ja hyvin toimeentulevat äänestävät puolestaan vähemmän koulutusta saaneita ja työttömiä aktiivisemmin. Naisten äänestysaktiivisuus on puolestaan ylittänyt miesten äänestysaktiivisuuden sitten 1980-luvun. Suomenruotsalaiset ovat perinteisesti äänestäneet hieman suomenkielisiä vilkkaammin, mikä liittyyneen korkeaan puoluesamastumisen tasoon ja kiinteään sosiaaliseen verkostoon. Ulkosuomalaisten ja maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuus on toistaiseksi ollut varsin vaatimatonta.

Keskeisenä kehityksenä voidaan todeta, että äänestysaktiivisuus on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana laskenut miltei kaikissa läntisissä demokratioissa, mutta Suomessa äänestysvilkkauden lasku on ollut keskimääräistä jyrkempää. Vielä 1980-luvulla Suomi sijoittui äänestysprosenttien osalta eurooppalaisen keskitason yläpuolelle, mutta on sittemmin pudonnut keskitason alapuolelle.

Yksi yleinen merkittävä äänestysaktiivisuuden laskun taustatekijä on sukupolvenvaihdos: nuoremmat sukupolvet ovat edeltäjiään vähemmän aktiivisia äänestäjiä, eikä heidän osallistumisensa taso nouse enää ikääntymisen myötä samassa määrin kuin aikaisemmin. Vanhempien ikäryhmien edelleen korkea aktiivisuus ei riitä säilyttämään aggregaattitason aktiivisuutta sen aiemmalla tasolla. Wass ja Wilhelmsson näkevätkin erityisen ongelmallisena, että nuorten ikäluokkien vaaliosal-

listumisen taso on edeltäviä sukupolvia matalampi, ja sukupolvien väliset osallistumiserot ovat näin kasvaneet.

Toinen merkittävä syy äänestysaktiivisuuden heikkenemiseen lienee se, että kansalaiset eivät enää samassa määrin kuin ennen koe äänestämistä kansalaisvelvollisuutena samalla kun puolueiden ja poliittisten yhdistysten jäsenmäärät ovat heikentyneet. Tähän on vaikuttanut muun muassa kollektiivisten identiteettien muuttuminen aikaisempaa monimuotoisemmiksi. Nyky-yhteiskunnassa poliittiset asiat ovat myös monimutkaistuneet ja on yhä suuremmassa määrin sidoksissa kansainvälisiin tapahtumiin, mikä on lisännyt ulkoparlamentaarisen areenan vetovoimaa. Etenkin nuoret osallistuvat aikaisempaa enemmän uusilla areenoilla osallistumisen ollessa heikompaa perinteisissä yhteiskunnallisissa järjestöissä.

Suomen keskimääräistä jyrkemmän äänestysaktiivisuuden laskun taustatekijöitä ei ole vielä kattavasti selvitetty. Suomalaisen luottamus valtioon ja puolueorganisaatioon ovat kansainvälistä kärkiluokkaa ja luottamus demokratiaan ja kansalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan ovat kansainvälisessä vertailussa keskitasoa. Suomalaisen subjektiivinen kansalaispätevyys ja kiinnostus politiikkaa kohtaan näyttävät sen sijaan olevan heikompia kuin monissa muissa Euroopan maissa. Suomalaiset ovat myös muita pohjoismaalaisia vähemmän tyytyväisiä demokratian toimivuuteen. Yksi keskeinen osallistumisen laskuun vaikuttanut tekijä liittyyneen suomalaisen konsensuspolitiikan perinteeseen. Tämän seurauksena vasemmiston ja oikeiston välinen jännite on Suomessa pienempi kuin monessa muussa Länsi-Euroopan maassa, mikä osittain on hämärtänyt puolueiden välisiä eroja. Myös erityisesti 1990-luvulle ominaiset suuret koalitiiohallitukset lienevät heikentäneen kansalaisten kykyä hahmottaa puolueiden keskeisiä eroavaisuuksia. Äänestäjät eivät myöskään aina tiedä, minkälaista hallituspohjaa puolueet ovat valmiita kannattamaan vaalien jälkeen.

Käytettävissä olevan tutkimustiedon sekä yleisten kehitystrendien perusteella on Wassin ja Wilhelmssonin mukaan varsin vaikeaa arvioida äänestysaktiivisuuden kehittymistä. Väestön ikääntyminen ja kaikkien iäkkäimpien valitsijaikäluokkien koon

kasvu olettavasti laskee osallistumista aggregaattitasolla, koska iäkkäät äänestävät eri syistä keski-ikäisiä huomattavasti vähemmän. Tämän lisäksi myös niin sanottu sukupolviefekti, mikä merkitsee, että nuoret äänestävät edeltäjiään vähemmän ja säilyttävät ainakin jossain määrin matalan tason myös iän myötä, voi alentaa äänestysaktiivisuutta nuoremmissa ikäryhmissä. Lisäksi jatkuvasti lisääntyvä muuttoliike kaupunkikeskuksiin saattaa pitkällä aikavälillä heikentää äänestysaktiivisuutta paitsi muuttotappiokunnissa myös muuttajien keskuudessa, koska etenkin vaaleja hiljattain edeltäneen muuttamisen itsessään tiedetään vähentävän osallistumista.

Olemassa olevan tutkimuksen perusteella pystytään muodostamaan hyvä yleiskuva suomalaisen äänestysaktiivisuuden tilasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Silti monentyyppiselle lisätutkimukselle on tarvetta. Yksi haaste on, se että Suomessa ei ole pitkällä aikajänteellä kerätty kattavia ja kansainvälisesti vertailukelpoisia tutkimusaineistoja vaaleista ja demokratiasta. Tähän tulisi kirjoittajien mukaan jatkossa panostaa.

Kirjan kolmannessa luvussa Siisiäinen ja Kankainen tarkastelevat järjestö- ja yhdistystoiminnan nykytilaa ja kehitystä sekä pohtivat yhdistysten tulevaisuudennäkymiä olemassa olevan tutkimustiedon ja viimeaikaisten kehitystendenssien perusteella. Siisiäisen ja Kankaisen tarkastelu etenee kolmella tasolla eli yksilötoimijan, yhdistyksen ja yhteiskunnallisen alajärjestelmän tasolla. Yksilötasolla analysoidaan suomalaisten yhdistysjäsenyyksiä, yhdistysten ja luottamuksen välistä suhdetta sekä yhdistysosallistumisen ja aktiviteetin eriytymistä kansainvälisten ja suomalaisten tutkimusten valossa. Yhdistystasolla tarkastellaan yhdistyslaitoksen historiallista kehitystä, sen kehitysvaiheiden yhtäläisyyksiä ja eroja sekä erityisesti yhdistysmuodostuksen viimeaikaisia kehitysuuntia ja piirteitä. Yhteiskunnan alajärjestelmistä tarkastellaan erityisesti poliittista alajärjestelmää sekä suomalaisia erityispiirteitä yhdistysten ja poliittisen järjestelmän suhteen.

Siisiäinen ja Kankainen korostavat päätelmisensä suomalaisen järjestökentän merkitystä sosiaalisen pääoman luomiselle. Kirjoittajien mielestä yhdistyslaitoksella on Suomessa erityisen tärkeä

rooli, sillä kollektiivinen toiminta ja kansalaisten intressien ja etujen puolustaminen lepää edelleen pääasiassa yhdistysten varassa.

Suomessa on kansainvälisessä mittakaavassa paljon yhdistyksiä. Kirjoittajien mukaan järjestöosallistuminen on Suomessa edelleen voimissaan ja suomalaiset perustavat edelleen runsaasti uusia yhdistyksiä. Suomalaisten yhdistysjäsenyyksien määrä on kasvanut sitten 1970-luvun ja yhdistyksiin kuulumattomien määrä on pienentynyt. Miehet ja naiset osallistuvat yhdistystoimintaan keskimäärin suunnilleen yhtä aktiivisesti. Yhdistystoimintaan osallistuminen näyttää tutkimuksen mukaan sen sijaan jakautuvan melko voimakkaasti sekä sosioekonomisen taustan että iän mukaan. Ylemmät toimihenkilöt ovat aktiivisimpia yhdistysosallistujia, osallistumisen ollessa alhaisinta työttömien joukossa. Haasteita yhdistystoiminnan tulevaisuudelle tuo Siisiäisen ja Kankaisen mukaan etenkin nuorten suhteellisen passiivinen osallistuminen yhdistystoimintaan. Nuoret osallistuvat aktiivisesti sekä urheiluseuroihin että nuorisjärjestötoimintaan. Muunlainen yhdistystoiminta ei sen sijaan näytä kiinnostavan nuorisoa.

Siisiäisen ja Kankaisen mukaan järjestöosallistuminen näyttää olevan murroksessa. Etenkin uusien poliittisten ja yhteiskunnallisten järjestöjen määrä on laskussa tai jopa romahtanut samaan aikaan kun harrastus- ja kulttuurijärjestöjen määrä kasvaa. Myös taloudellis-professionaalisten yhdistysten määrä on pudonnut samalla kun sosiaali- ja terveysalan yhdistysten määrä on kasvanut. Kirjoittajien mukaan yhdistysosallistuminen kilpailee nykyään ajankäytöstä monien muiden vapaa-ajanviettomahdollisuuksien kanssa. Samalla internet-yhteisöt kilpailevat ihmisten ajankäytöstä perinteisen yhdistystoiminnan kanssa. Tämä pätee erityisesti nuorten kohdalla. Yhdistyslaitosta kohtaan esiintyy myös paineita ammattimaistumisen ja palveluntarjonnan suuntaan, jolloin on riski, että yhdistysjäsenten ja yhdistysten perinteinen rooli osittain saattaa hämärtyä.

Siisiäisen ja Kankaisen mukaan uudet yhdistykset ovat usein pienikokoisia. Niillä on pienet resurssit ja ne kiinnittyvät yhä löyhemmin yhteis-

kunnallisiin toimijoihin. Yhdistyksien toimintaprofileissa on myös havaittavissa erikoistumista ja eriytymistä, jolloin myös esimerkiksi pienten ryhmien harrastusmuodot saavat omat yhdistyksensä. Uudet yhdistykset eivät usein enää ole yhtä tiiviisti sidoksissa laajoihin kansanliikkeisiin ja poliittisen päätöksenteon kanaviin, eivätkä ne entiseen tapaan pysty kanavoimaan tyytymättömyyttä ja protestia organisoituihin uomiin. Toisaalta sekä suurilla että pienillä yhdistyksillä on tärkeä yhteiskunnallinen tehtävä – pienet herättävät aktivismin ja suuret kykenevät välittämään ja toteuttamaan yhteiskunnassa ja jäsenkunnalle tärkeitä tehtäviä.

Olemassa olevien tutkimusten valossa pystytään kirjoittajien mukaan luomaan yleiskuva suomalaisesta yhdistyslaitoksesta ja yhdistysosallistumisesta. Alueen tutkimus on kuitenkin usein sirpaleista, johtuen mm. tutkimusalueen monitieteellisyydestä ja eri järjestöihin ja kansalaisyhteiskuntaan liittyvien tutkimusalueiden eriytyneisyydestä. Aihealueen tutkimukseen kaivataan kirjoittajien mukaan paitsi lisäresursseja myös parempaa koordinoitua ja yhteistyötä.

Kirjan neljännessä luvussa Leo Stranius tarkastelee epämuodollista (*unconventional*) kansalaistoimintaa tutkimuskirjallisuuden ja ajankohaitaisten esimerkkitapausten kautta. Stranius arvioi, että perinteisen osallistumisen rinnalle on noussut yhä enemmän epämuodollisia ja ”kevyitä” vaikuttamisen tapoja, jotka eivät kanavoidu välttämättä olemassa olevien rakenteiden ja järjestöjen kautta tapahtuvaksi yhteiskunnalliseksi vaikuttamistyöksi. Epämuodolliselle kansalaistoiminnalle on ominaista siirtyminen yhteiskunnallisuudesta henkilökohtaisiin ja pitkäjänteisistä projektimaisiin vaikuttamistapoihin.

Straniuksen mukaan perinteisten osallistumistapojen rinnalle on viime vuosikymmenten aikana noussut yhä enemmän uusia epämuodollisia osallistumiskanavia. Tähän ovat vaikuttaneet sekä yleinen yhteiskuntakehitys, joka korostaa yksilöllisyyttä ja projektimaisuutta että teknologinen kehitys kuten internet, joka mahdollistaa entistä nopeamman ja vaivattomamman yhteydenpidon kansalaisten välillä paikallisesti ja globaalisti.

Straniuksen mukaan epämuodollisen kansalaistoiminnan korostuminen sekä asettaa haasteita että luo mahdollisuuksia demokratian kannalta. Epämuodollinen kansalaistoiminta ja verkko-osallistuminen luovat ihmisille uusia osallistumismahdollisuuksia ja kokemuksia. Epämuodolliseen osallistumiseen perustuva kansalaistoiminta on monipuolista, se madaltaa ihmisten kynnystä osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön ja tarjoaa luontevan alustan poliittiselle mobilisaatiolle. Epämuodollinen kansalaistoiminta on Straniuksen mukaan luonteeltaan avointa, läpinäkyvää ja tasa-arvoista. Samalla epämuodollinen kansalaistoiminta asettaa haasteita demokratian toimivuudelle, sillä se kilpailee perinteisen järjestöosallistumisen kanssa. Epämuodollinen kansalaistoiminta ei automaattisesti korvaa järjestötoiminnan roolia muun muassa hallinnon yhdistyskeskeisen toimintakulttuurin vuoksi. Yhteiskunnallisen järjestötoiminnan hiipuminen asettaa näin ollen haasteita hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan vuorovaikutukselle. Epämuodollisessa kansalaistoiminnassa valta ja vastuu eivät välttämättä kohtaa ja toiminnan tuloksia on usein vaikeata mitata.

Epämuodollista kansalaistoimintaa on Straniuksen mukaan toistaiseksi tutkittu melko vähän ja tutkimusaineistojen puute on myös ilmeinen. Näin ollen ei vielä kovin hyvin tunnetta epämuodolliseen kansalaistoimintaan osallistujien profiilia. Yleisluvaltaan osallistujat kuitenkin usein ovat nuoria kaupunkilaisia.

Stranius antaa myös esimerkkejä ja havainnollistaa uudentyyppisen kansalaistoiminnan muotoja. Hän ottaa uudentyyppisen epämuodollisen kansalaistoiminnan esimerkiksi mm. talonvaltauksat ja porkkanamafian, jotka ovat houkuttelleet runsaasti osallistujia ja saaneet paljon julkisuutta. Luvun loppuyhteenvedossa hän myös antaa suosituksia siitä, miten valtiolta jatkossa voisi tukea epämuodollista kansalaistoimintaa. Kirjoittajan mielestä hallinnon tulisi erityisesti kiinnittää huomiota siihen, että epämuodollisille verkostoille ja kansalaistoiminnalle tarjottaisiin jatkossa vastaavanlaiset toimintaedellytykset kun rekisteröidyille yhdistyksille.

Kirjan viimeinen luku nivoutuu temaattisesti

edelliseen lukuun. Kirjan viimeisessä luvussa Heli Pessala tarkastelee, miten tietoyhteiskunnan viimeaikaisin kehitys on vaikuttanut kansalaisten poliittiseen osallistumiseen. Tarkastelun tavoitteena on koota olennainen tuore tutkimustieto suomalaisten verkko-osallistumisesta. Lisäksi Pessala arvioi, mihin suuntaan suomalaisten verkko-osallistumisen voidaan olettaa kehittyvän näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa ja kartoittaa mahdollisia puutteita teemaa koskevassa tietopohjassa. Pessala arvioi kansalaisten verkossa käyttämiä osallistumiskanavia, kansalaisten ja hallinnon välistä sähköistä vuorovaikutusta sekä toisaalta kansalaisten kesken tapahtuvaa sähköistä yhteydenpitoa. Tarkastelun painopiste on kansalaisten internetissä tapahtuvassa yhteiskunnallisessa osallistumisessa.

Jatkuvasti kehittyvä tieto- ja viestintätekniikka on mahdollistanut monia uusia kansalaisosallistumisen kanavia ja muotoja, ja esimerkiksi rajanveto joidenkin tietoteknisten laitteiden välillä on hälventynyt (esim. matkapuhelin ja tietokone).

Suomi on pitkään nähty yhtenä tietoyhteiskuntakehityksen kärkimaana ja on sitä edelleen internet-yhteyksien ja verkkopalvelujen suhteen. Opiskelijoista ja työikäisistä valtaosa käyttää internetiä päivittäin. Sen sijaan eläkeläisten osalta käyttö on vähäisempää.

Vaikka Suomi lukeutuu tietoyhteiskunnan kärkimaihin, osallistumiskanavien suhteen on Suomessa jääty jälkeen. Pessalan mukaan Suomen heikkous verrattuna toisiin länsieurooppalaisiin valtioihin on aidosti vuorovaikutteisten osallistumiskanavien puuttuminen niin valtakunnalliselta kuin kunnallseltakin tasolta. Sähköisen kuulemisen käytäntöjä on otettu käyttöön valtakunnallisella tasolla (otakantaa.fi -portaali) sekä satunnaisesti kunnallisella tasolla. Ne eivät kuitenkaan pääsääntöisesti ole vakiinnuttaneet paikkaansa kansalaisten keskuudessa: suurin osa kansalaiskeskustelusta käydäänkin hallinnon kanavien ulkopuolella. Pessalan mukaan julkishallinnon ylläpitämässä foorumeissa ongelmallista on, että kansalaiset voivat yleensä kommentoida vain jo valmiiksi suunniteltua esitystä, eivät esimerkiksi voida tehdä uusia keskustelunavauksia.

Kansalaiset ovat ensisijaisesti kiinnostuneet

seuraamaan verkossa oman välittömän elinympäristönsä, kuten oman asuinkuntansa ajankohtaisia asioita. Kansalaisten kiinnostus sähköistä asiointia kohtaan on ollut kasvussa viime vuosien aikana: eniten toivotaan lisää verkossa täytettäviä ja palautettavia lomakkeita.

Informaatiota politiikasta haetaan internetistä pääasiassa verkkolehdistä sekä oman asuinkunnan verkkosivuilta. Vaalien ja kansanäänestysten yhteydessä internet ei toistaiseksi ole syrjäyttänyt perinteisiä joukkoviestintävälineitä keskeisimpänä tietolähteenä. Internet-lähteet, etenkin vaalikoneet, tavoittavat kuitenkin laajasti nuoret äänestäjät.

Sähköpostitse tapahtuvat yhteydenotot poliittikkoihin ja viranhaltijoihin ovat toistaiseksi melko harvinaisia. Sähköisten aloitteiden ja palautteen määrä on sitä vastoin ollut viime vuosina kasvussa: mahdollisuudet sähköisiin aloitteisiin ja palautteeseen ovat lisääntyneet kunnissa, mutta edelleenkin suurella osalla pienistä kunnista ei ole olemassa sähköisiä aloite- ja palautekanavia. Yksityishenkilöiden, yhteisöjen tai kaupallisten tahojen ylläpitämässä blogeissa ja keskustelupalstoilla käydään usein vilkkaampaa debattia kuin virallisissa julkishallinnon foorumeissa. Tämä keskustelu on kuitenkin usein paikantamatonta eikä kohtaa päätöksentekijöitä, vaan käydään pääosin kansalaisten kesken.

Internetissä aktiivisesti toimivat ovat pääasiassa verkon ulkopuolella aktiivisesti toimivia. Heille internet on lähinnä perinteistä toimintaa täydentävä muoto. Kuitenkin nuorten kohdalla on huomattavissa verkon aktivoivan myös muutoin passiivisia kansalaisia osallistumaan.

Pessalan mukaan on liian aikaista arvioida mihin suuntaan verkko-osallistuminen kehitty tulevaisuudessa. On kuitenkin todennäköistä, että verkossa olevat osallistumiskäytännöt sekä lisääntyvät ja että ne saavat yhä suuremman joukon käyttäjiä.

Selvitykset vahvistavat kuvaa muuttuvasta kansalaisyhteiskunnasta, jonka tunnuspiirteitä ovat vahva polarisoituminen iän, koulutuksen ja sosio-ekonomisen aseman mukaan. Perinteiset osallistumuodot eivät puhuttele uusia sukupolvia, uudet verkko-osallistumisen kanavat ja muut

epämuodollisen kansalaistoiminnan ilmenemis-
muodot vastaavat sen sijaan uusien sukupolvien
muuttuviin odotuksiin. Vielä on kuitenkin vaikea
ennustaa, miten esimerkiksi verkossa tapahtuva
tai muu epämuodollinen osallistuminen yleistyy.

Polarisoituminen nousee kysymykseksi myös nii-
den kohdalla. Yleiskuvana uusi osallistuminen on
tyypillisesti hyvin koulutettujen nuorten aikuisten
osallistumista. ●

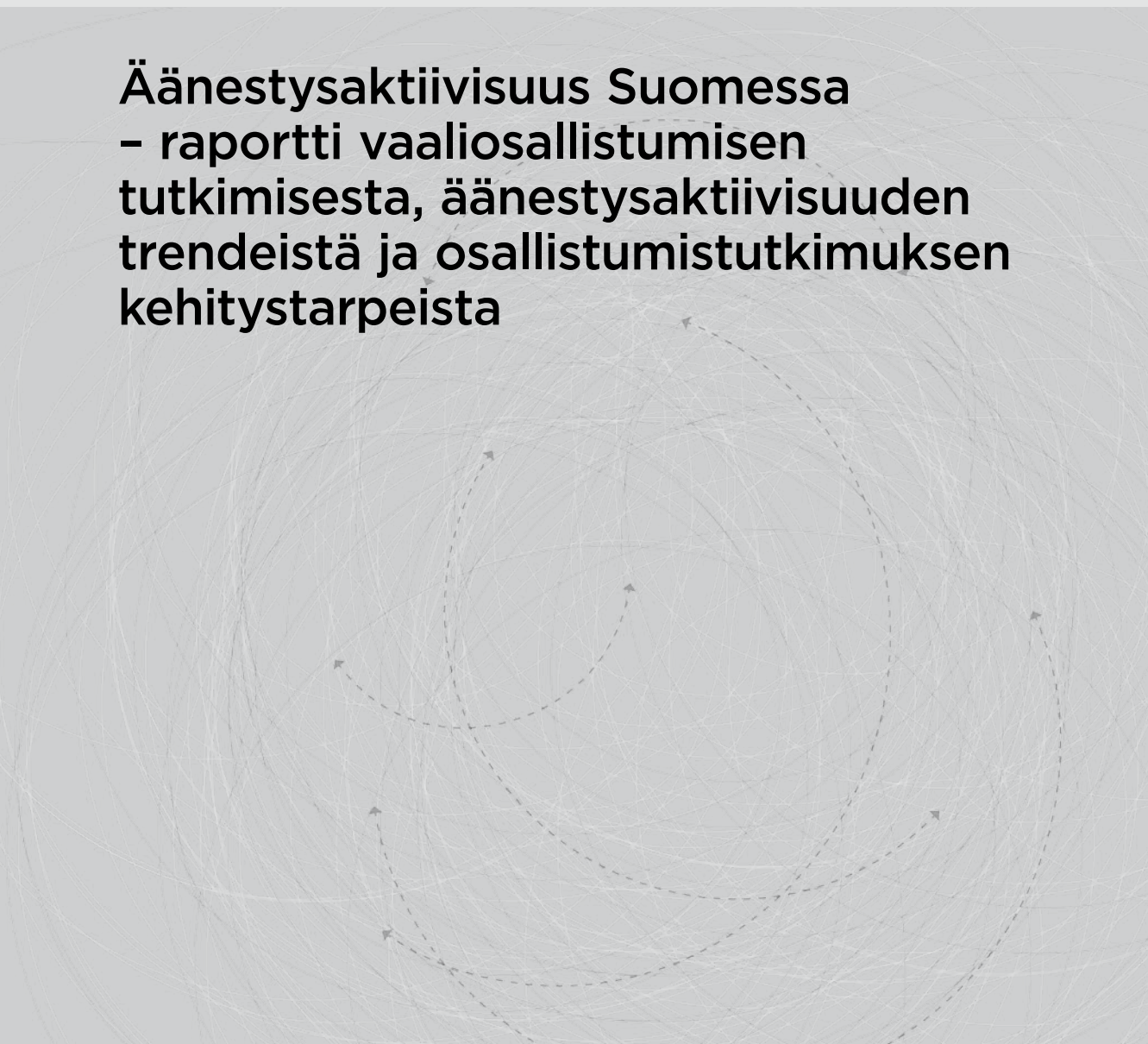
KIRJALLISUUS

- Borg, Sami (toim. 2006) Suomen demokratiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1
- Borg, Sami & Heikki Paloheimo (toim. 2009), Vaalit yleisdemokratiassa. Eduskuntavaalitutkimus 2007.
- Oikeusministeriön julkaisu 2004:13. HYPERLINK ”<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Julkaisu/Julkaisujenarkisto/Oikeusministerionjulkaisu2004/1146646841923>” Äänestysaktiivisuuden lisääminen tiedotuksen keinoin. Vaalitiedotustyöryhmän muistio.
- Oikeusministeriön julkaisu 2005:1. Edustuksellinen demokratia. Kansanvalta 2007 – toimikunnan mietintö.
- Oikeusministeriön julkaisu 2005:9. Vaalitiedotustyöryhmän muistiosta annetut lausunnot.
- Oikeusministeriön julkaisu 2005:14. Kohti aktiivista kansalaisuutta.
- Oikeusministeriön julkaisu 2007:1. Kansalaisvaikuttaminen-hanke.
- Oikeusministeriön julkaisu 2007:4. Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämisestä.
- Oikeusministeriön julkaisu 2007:20. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuraportti.
- Oikeusministeriön julkaisu 2007:21. Oikeusministeriön tutkimusstrategia 2007–2012.
- Paloheimo, Heikki (toim. 2005) Vaalit ja demokratia Suomessa. WSOY.
- Piironen, Ossi (2006) Suomi kansainvälisessä demokratiavertailussa. Teoksessa: Borg, Sami (toim.) Suomen demokratiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. 22–50.
- Sisäasianministeriön julkaisu 2006:56. Kuntademokratian valkoinen kirja.
- Kunnallisen demokratian kehittämishankkeen loppuraportti.
- Niemelä, Seppo (2007)a, Demokratia ja kansalaisvaikuttaminen. Tiivistelmä demokradiapolitiikan perusteista ja kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman suosituksista.
- Niemelä, Seppo (2007)b, Kansan vallan elvytys. Kiistakirjoitus demokradiapolitiikasta.

LUKU 2

HANNA WASS & NIKLAS WILHELMSSON

Äänestysaktiivisuus Suomessa - raportti vaaliosallistumisen tutkimisesta, äänestysaktiivisuuden trendeistä ja osallistumistutkimuksen kehitystarpeista

1. Johdanto

Tässä luvussa tehdään keskitetty katsaus vaalitutkimuksen tilaan ja äänestysaktiivisuuden kehitykseen. Se toimii sekä hakuteoksena vaaliosallistumisesta kiinnostuneille että esityksenä suomalaisen vaaliosallistumisen nykytilanteesta ja tulevaisuuden kehitystarpeista.

Äänestysosallistumista tarkasteltaessa on tärkeitä huomioida sen olevan sidoksissa sekä kysyntä- että tarjontatekijöihin. Tässä esityksessä suomalaisten vaaliosallistumista tarkastellaan pitkälti eri sosiodemografisten ja -ekonomisten ryhmien erojen kautta. Kuitenkin esimerkiksi puolueilla on merkittävä rooli vaalien tarjontapuolella. Mikäli puolueet eivät tarjoa vaaleissa kansalaisille toisistaan selvästi erottuvia vaihtoehtoja, äänestysaktiivisuus jää helposti alhaiseksi.

Raportin ensimmäisessä osassa tarkastellaan vaaliosallistumisen kansainvälistä tutkimustilannetta. Luvussa kaksi käydään läpi vaalitutkimuksen päälinjoja sekä tehdään katsaus vaaliosallistumiseen liittyviin tekijöihin. Luvussa kolme tarkastellaan äänestysaktiivisuuden kehitystä. Luvut asettavat laajempaan kontekstiin keskustelun suomalaisen äänestysaktiivisuuden kehityksestä ja tulevaisuudesta sekä suomalaisen vaalitutkimuksen nykytilasta. Niiden perusteella voidaan myös havaita vaaliosallistumisen kehitykseen liittyvät keskeiset kysymykset sekä eritellä seikat, jotka vaaliosallistumisesta kansainvälisesti jo tiedetään ja ne, joista tarvittaisiin lisää tutkimustietoa. Raportin kansainvälinen osio on erotettu vaaliosallistumista Suomessa käsittelevästä osasta lähinnä lukuteknisistä syistä. Lukija, joka on kiinnostunut ainoastaan tietyn vaalin tai ryhmän äänestysosallistumisesta tai äänestysaktiivisuuden

kehityksestä Suomessa, löytää niitä koskevat tiedot helposti raportin toisesta osasta, jossa käsitellään laajasti osallistumista eri vaaleihin.

Raportin viimeinen luku pohjautuu eri asiantuntijoilta pyydettyihin arvioihin vaaliosallistumisen kehityksestä lähitulevaisuudessa ja ehdotuksiin siitä, miten vaaliosallistumisen tutkimusta tulisi jatkossa kehittää ja millaisia aineistoja kerätä. Lausunnot pyydettiin seuraavilta asiantuntijoilta: johtaja Sami Borg (Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto FSD), akatemiaturkija Anne Maria Holli (Helsingin yliopisto), professori Heikki Paloheimo (Tampereen yliopisto), erikoistutkija Pasi Saukkonen (Cupore) ja tutkimusjohtaja Leena Suurpää (Nuorisotutkimusseura). Lisäksi haastateltiin tutkija Marjukka Weidea (Helsingin yliopisto). Kirjoittajat kiittävät lämpimästi kaikkia antoisasta yhteistyöstä.

1.1 Äänestäminen poliittisen osallistumisen muotona

Äänestäminen on edelleen yleisin poliittisen osallistumisen muoto ja sellaisena myös ehdottomasti eniten tutkittu poliittisen toiminnan osa-alue. Paul Lazarsfeldin ja hänen kollegoidensa 1950-luvulla julkaisemista urauurtavista tutkimuksista lähtien (ks. esim. Berelson ym. 1954) poliittinen osallistuminen hahmotettiin pitkään pääasiassa vaaleissa äänestämisenä ja kampanjoimisena (van Deth 2001). Vaikka poliittisen osallistumisen määritelmä on vuosikymmenien kuluessa huomattavasti laajentunut, kiinnostaa vaaliosallistumisen analysointi yhä suurta joukkoa tutkijoita. Tämä ei liene kovinkaan yllättävää, sillä monet seikat perustelevat äänestämisen tärkeyttä poliittisen osallistumisen muotona.

Lisäksi tutkimuksen runsaudesta huolimatta äänestämiseen liittyä edelleen monia epäselviä kysymyksiä, jotka ovat kiehtoneet tutkijoita yleisen äänioikeuden säätämisestä lähtien, ja joilla kukin osaltaan perustelee jatkotarkastelujen tarvetta.

Osallistuminen päätöksentekijöiden valintaan muodostaa edustuksellisen demokratian ytimen ja on siinä mielessä itsessään merkityksellistä. Kysymys vaaleista onkin kiinnostanut useita eri yhteiskuntafilosofia. John Locken (1632–1704) mukaan jokaisella ihmisellä on Jumalan suomat luonnolliset oikeudet ”elämään, vapauteen ja omaisuuteen”. Valtiota tarvittiin näiden oikeuksien suojelemiseksi, mutta kansalaisilla tuli myös olla oikeus osallistua vaalien kautta lainsäätäjien valintaan (Setälä 2004, 24, 67). Klassiset utilitaristit Jeremy Bentham (1748–1832) ja James Mill (1773–1835) puolestaan kannattivat edustuksellista demokratiaa siltä pohjalta, että oletettiin sen edistävän parhaiten yhteiskunnan kokonaisuhyvinvointia (mt., 132–133). Bentham liitti kokonaisuhyvinvoinnin toteutumisen vaaleihin, jotka tarjosivat kansalaisille mahdollisuuden valvoa päätöksentekijöitä. James Millin poika John Stuart Mill (1806–1873) puolestaan korosti edellä mainittua vaalien suojelevaa funktiota enemmän poliittisen osallistumisen kansalaisia kehittävää vaikutusta (mt., 113).⁵

Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden saavuttaminen oli pitkä prosessi. Nykyaikaisen länsimaisen demokratian esikuvavaltioissa Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa äänioikeus oli pitkään sidottu äänestäjän taloudelliseen asemaan ja sukupuoleen (Setälä 2004, 22). Ylipäänsä useimmissa maissa osallistumisoikeus oli riippuvainen omistamisesta ja maassa oleskelun pituudesta (Dalton 1988, 38). Yhdysvallat oli ensimmäisiä valtioita, jotka libera-

lisoivat äänestys-oikeutta koskevaa lainsäädäntöään ja vuoteen 1850 mennessä kaikilla valkoihoisilla miehillä oli äänioikeus. Euroopassa äänioikeuden laajentaminen eteni sen sijaan hitaammin. Tähän vaikutti osaltaan yhteiskunnallisten jakolinjojen jyrkkyys konservatiivien pelätessä asemansa menetystä työväenluokan äänioikeuden myötä. Vaikka työväenliikkeen esiinnousu lisäksi painetta ulottaa äänioikeus koskemaan myös työväestöä, yleinen äänioikeus astui usein voimaan vasta sodan tai vallankumouksen jälkeen (mt.). Naisten äänioikeuden saavuttaminen kesti vielä huomattavasti kauemmin. Suurimmassa osassa länsimaita naisille oli myönnetty oikeus osallistua vaaleihin vuoteen 1945 mennessä, mutta oli myös muutamia poikkeuksia, kuten Sveitsi, jossa naisten äänioikeus säädettiin vasta vuonna 1971 (IPU 2008b, women’s suffrage). Etniseen taustaan liittyvät rajoitukset olivat Yhdysvalloissa käytössä aina vuoteen 1965 asti, jolloin poistettiin afroamerikkalaisten äänestämistä koskevat muodolliset vaatimukset (Dalton 1988, 38). Äänioikeuden tarkastelun yhteydessä on myös syytä mainita äänestysistä käyty keskustelu. 1970-luvulla äänioikeus laskettiin 21 vuodesta 18 ikävuoteen Isossa-Britanniassa, Ranskassa, Saksassa ja Yhdysvalloissa (mt.) samoin kuin eräissä muisakain maissa (Franklin 2004). Suomessa vuoden 1906 eduskuntauudistuksessa säädettyä 24 vuoden ikärajaa on laskettu kolmesti: 21 ikävuoteen vuonna 1944, 20 ikävuoteen 1968 ja 18 ikävuoteen 1972 (Nousiainen 1998, 156). Suomessa oikeusministeriö on päättänyt asettaa työryhmän selvittämään äänestys-oikeuden ulottamista koskemaan 16-vuotiaita kunnallisvaaleissa. Evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokous otti vuonna 2007 asiassa ensimmäisen askeleen laskiessaan kirkollisvaalien ääni-ikärajan 16 ikävuoteen vuoden 2010 kirkollisvaaleista lähtien. Eduskunta hyväksyi asiaa koskevan lakimuutoksen lokakuussa 2008.

1.2 Äänestysaktiivisuuden vaikutuksia

Äänestämisen on paitsi itsessään tärkeää, sillä on myös hyviä sivuvaikutuksia. Yhtäältä äänestämisen lisää myös muunlaista poliittista osallistumista

⁵ Millin mukaan kansalaisten moraalinen ja älyllinen taso oli yhtäältä yhteydessä siihen, millaisia päätöksentekijöitä valitaan ja toisaalta kansalaisten mahdollisuuksiin valvoa edustajensa toimintaa. Moraalisten ja älyllisten kykyjen kehittymiseen puolestaan vaikuttivat poliittisen järjestelmän tarjoamat osallistumismahdollisuudet. Näin ajatellen edustuksellisen demokratian arvo piilee sen hyödyllisissä sivuvaikutuksissa, jotka eivät kuitenkaan sinänsä ole sen oikeutus. Millin mukaan kansalaisten hyvinvoinnin tuli olla hallitusten pääasiallinen tavoite, joka kehtiin tavoittamaan tilanteessa, jossa kansalaiset ovat tavoittaneet riittävän moraalisen ja älyllisen tason. Mill kannattikin järjestelyä, jossa äänestäjän äänimäärä olisi riippuvainen tämän älyllisistä kyvyistä. (Setälä 2004, 114–115, 118.)

ja toisaalta on olemassa suuri määrä tutkimuksia, jotka osoittavat osallistumisen kirkoissa, työpaikalla ja vapaaehtoisjärjestöissä lisäävän vuorostaan poliittista osallistumista (viitteistä ks. Lijphart 1997, 10). Myöskään väite siitä, että vähäinen äänestysaktiivisuus etenkin nuorten ikäluokkien keskuudessa ei ole siinä mielessä ongelmallista, että he ovat poliittisesti aktiivisia muilla tavoin, ei näyttäisi ainakaan kaikilta osin pitävän paikkaansa. Kanadalaisessa tutkimuksessa on todettu ulkoparlamentaarisen osallistumisen olevan positiivisesti yhteydessä perinteisempiin osallistumismuotoihin, kuten puolue- tai intressiorganisaation jäsenyyteen ja äänestämiseen ja päinvastoin (Gidengil ym. 2003). Sama havainto pätee äänestämisen osalta myös Suomeen (Wass 2008). Toisaalta on kuitenkin selviä merkkejä siitä, että nuoremmat sukupolvet ovat poliittisesti aktiivisia, mutta osallistuminen on muuttanut muotoaan (Dalton 2007).

Edellä käyty keskustelu nivoutuu osaltaan äänestämisen kahteen eri ulottuvuuteen (Downs 1957, ks. myös Borg 1996). Äänestämisen instrumentaalinen ulottuvuus liittyy siihen, mitä äänestämällä pyritään saavuttamaan. Ekspressiivisessä ulottuvuudessa on puolestaan kyse siitä, mitä äänestämällä halutaan ilmaista, kuten halu tukea edustuksellista demokratiaa. Ensimmäinen ulottuvuus on kiinteästi yhteydessä äänestämisen paradoksin kutsuttuun ilmiöön (Downs 1957): miksi ihmiset äänestävät, vaikka äänestämiseen liittyvät kustannukset (C), kuten tiedonkeruuseen ja äänestyspäätoksen tekemiseen käytetty aika ja vaiva, ovat selvästi suuremmat kuin siitä saatu hyöty (B) eli halutun ehdokkaan valituksi tuleminen kerrottuna mahdollisuutena, että kyseisen äänestäjän ääni olisi vaalessa ratkaiseva (P)?⁶

Äänestämällä on siis monia eri merkityksiä poliittisen osallistumisen muotona. Vaaliosallistumiseen liittyy myös useita sellaisia piirteitä, jotka ovat yhteydessä sen herättämään kiinnostukseen tutkimuskohteena. Eräs eniten tutkimuksessa huomiota saanut seikka liittyy äänestysaktiivisuudessa ilmeneviin vinoutumiin: osallistuminen ei ole ja kautunut tasaisesti eri väestöryhmien kesken vaan on systemaattisesti vinoutunut vanhempien sekä

korkeammin koulutettujen ja varakkaampien äänioikeutettujen hyväksi. Poliitiikan tutkijat olivat 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa olettaneet, että juuri korkeammin koulutetut ja varakkaammat kansalaiset jättäisivät äänestämättä ymmärtäessään yhden äänen häviävän pienen merkityksen vaalien lopputuloksen kannalta (Lijphart 1997, 1). Ensimmäiset empiiriset tutkimukset osoittivat kuitenkin pian asian olevan päinvastoin: mitä korkeampi on yksilön koulutus- ja tulo- ja varallisuustaso, sitä aktiivisemmin hän äänestää. Vielä nykyisinkin on osittain epäselvää, miksi äänestämisestä mahdollisesti eniten hyötyvät ryhmät, kuten esimerkiksi matalatuloiset ja työttömät, osallistuvat vähiten (mahdollisista syistä, ks. Rosenstone 1982). On myös syytä huomata, että sosioekonomisen aseman ja äänestysaktiivisuuden välinen suhde vain voimistuu yleisen äänestysaktiivisuuden tason laskiessa.

Mikäli äänestämättömyys olisi tasaisesti jakautunut eri väestöryhmien kesken, äänestysprosentilla ei periaatteessa olisi merkitystä, sillä äänestäneet muodostaisivat edustavan otoksen kaikista äänioikeutetuista samaan tapaan kuin mielipidetutkimuksen vastaajat. Äänestysaktiivisuudessa ilmenevien systemaattisten vinoumien vuoksi käydäänkin keskustelua siitä, onko osallistumisen asteella vaikutusta vaalien lopputuloksen kannalta (ks. esim. Bennett & Resnick 1990; Griffin & Newman 2005; Hajnal & Trounstine 2005; Leighley & Nagler 2007; Lijphart 1997, 4–5; Studlar & Welch 1986; Teixeira

6 Mikäli siis $(P)B-C < 0$, on rationaalista jättää äänestämättä. Suurin osa ihmisistä kuitenkin äänestää ja vaaliosallistumista onkin pidetty yhtenä esimerkkinä rationaalisen valinnan teorian, jonka parissa kysymystä on laajasti käsitelty, epäonnistumisesta (Aldrich 1993, 246). Blaisin (2000, 3–9) mukaan äänestämiseen liittyvän paradoksin ratkaisemiseen on tarjottu kirjallisuudessa useita eri vaihtoehtoja: ihmiset äänestävät, koska haluavat tukea demokratiaa (Downs 1957), kokevat sen kansalaisvelvollisuudeksi (Riker & Ordershook 1968), pyrkivät välttämään mahdollisuutta, että jättäisivät ratkaisevan äänen antamatta ja heidän kannattamansa ehdokas häviäisi yhdellä äänellä (Ferejohn & Fiorina 1974), arvioivat, että toiset jättävät äänestämättä ja heidän äänensä on taten ratkaiseva (Mueller 1989) tai ovat mobilisoituja äänestämään, mikä vähentää siihen liittyviä kustannuksia (Aldrich 1993, Uslander 1986, 1989a, 1989b, 1993). Lisäksi on esitetty, että äänestämisen kustannukset ovat käytännössä olemattomat (Niemi 1976) ja että kustannusten ja hyötyjen arviointi ei ole rationaalista, koska molemmat ovat erittäin pieniä (Barry 1978, Aldrich 1993 uudelleenmuotoiltuna) (Blais 2000, 3–9). Edellä mainituista ehdotuksista kaksi ensimmäistä liittyy äänestämisen ekspressiiviseen ulottuvuuteen.

1992, 97–101; Wattenberg 2002; Wolfinger & Rosenstone 1980, 111–113, yhteenvetona ks. Lutz & Marsh 2007). Suurin tiettyjen ryhmien vähäisestä äänestysaktiivisuudesta muodostuva ongelma liittyy kuitenkin sen vaikutuksiin poliittisen agendan muotoutumiselle (Teixeira 1992). Mikäli äänestysaktiivisuus on vähäistä tiettyjen sosiodemografisten tai -ekonomisten ryhmien keskuudessa, heidän intressinsä ja tarpeensa tulevat heikommin huomioiduiksi ja puolueet suuntaavat kampanjansa helpoiten niille, joiden osallistumistaso on korkeampi. Epäedustava vaaliagenda voi puolestaan jatkossa vain entisestään heikentää vähälle huomiolle jääneiden ryhmien osallistumishalukkuutta.

Toinen kiinnostava kysymys liittyy äänestysaktiivisuuden laskuun. Tutkijat eivät ole toistaiseksi kyenneet ratkaisemaan äänestysaktiivisuuden laskuun liittyviä syitä. Nuorten ikäluokkien edeltäjiään korkeampi koulutustaso yhdistettynä laskevaan äänestysaktiivisuuteen on muodostanut ”osallistumisen arvoitukseksi” (*‘the puzzle of participation’*) nimitetyn ilmiön: miksi aggregaattitason äänestysaktiivisuus on laskenut koulutustason huomattavasta noususta huolimatta (Abramson & Aldrich 1982, viitattu Brody 1978)?

Suomessa äänestysaktiivisuus on vuoden 2003 eduskuntavaaleja lukuun ottamatta laskenut yhtäjaksoisesti vuoden 1987 vaaleista lähtien. Viimeisimmässä vaaleissa äänestysaktiivisuus jäi alle 70 prosentin ja osallistuminen on ollut sitäkin matalampaa kunnallis- ja eurovaaleissa. Aktiivisuustason jyrkkä pudotus on saanut myös osakseen runsaasti huomiota. Tilastokeskus ja Suomen Akatemia ovat rahoittaneet kansainvälisessäkin mittaluokassa ainoitlaatuisen tutkimuksen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaalien vaaliosallistumisesta (ks. Martikainen & Yrjönen 1991; Martikainen & Wass 2002). Molemmat tutkimukset perustuivat vaaliluetteloista kerättyihin rekisteriaineistoihin, jotka yhdistettiin Tilastokeskuksen tuottamiin työssäkäyntitilastoihin. Mukana aineistoissa olivat käytännössä katsoen kaikki Suomessa asuvat äänioikeutetut Ahvenmaa pois lukien. Myös tiedotusvälineissä ja julkisessa keskustelussa on etenkin vaalien yhteydessä jo pitkään pohdittu vaaliosallistumisen laskun taustatekijöitä.

Kolmas vaaliosallistumisen tutkimuksen tarvetta perusteleva tekijä liittyy iän ja osallistumisen väliseen suhteeseen. Viimeaikaiset Yhdysvalloissa, Kanadassa, Saksassa ja pohjoismaissa tehdyt tutkimukset (Blais ym. 2004; Gallego 2008; Lyons & Alexander 2000, ks. myös Wattenberg 2007) osoittavat, että elämäntaustatekijän, mikä tarkoittaa aktiivisuuden lisääntymistä iän myötä, rinnalla on havaittavissa sukupolviefekti. Sukupolviefekti merkitsee, että nuorempien ikäluokkien matala äänestysaktiivisuus ei ole tiettyyn elämänvaiheeseen kohdistuva ilmiö vaan pysyvä käyttäytymismalli, joka liittyy koko ikäluokalle yhteiseen demobilisoivaan sosiaaliturmasprosessiin ja yhteiskunnalliseen kokemuspohjaan. Tuoreen tutkimuksen mukaan sukupolviefekti pätee myös Suomeen (Wass 2007a). Vuosien 1975–2003 eduskuntavaalit kattavalla pitkäikäisaineistolla toteutettu analyysi osoittaa, että ajanjaksolla on havaittavissa niin elämäntaustatekijä- kuin sukupolvi- kuin periodiefektikin. Periodiefektillä tarkoitetaan tietyllä aikakaudella ominaista, kaikkia ikäryhmiä koskevaa kehitystä eli tässä tapauksessa äänestysaktiivisuuden laskua kaikissa ikäryhmissä. Sukupolvenvaihdos on myös yksi äänestysaktiivisuuden laskun taustatekijöistä. Vuoden 2003 eduskuntavaalivaiheeseen pohjautuen on myös tarkasteltu poliittisen sosialisoinnin merkitystä sukupolviefektin taustatekijänä. (Wass 2007b.) Tutkimuksessa havaittiin, että politiikalla on ollut pienin rooli 1970- ja 1980-luvuilla syntyneen nuorimman sukupolven lapsuuden ja nuoruuden kasvuympäristössä. Nuorimpaan sukupolven kuuluvista 44 prosenttia ei myöskään tiedä, mitä puoluetta hänen vanhempansa äänestivät vastaajan nuoruudessa. Nuorin sukupolvi on kuitenkin saanut vanhemmiltaan eniten ohjeita äänestämisen tärkeydestä ja sen suhtautuminen äänestämiseen on muuttunut elämän aikana eniten myönteisempään suuntaan.

Myös toisessa vuoden 2003 eduskuntavaalivaiheeseen pohjautuvassa tutkimuksessa on selvitetty sukupolviefektiin vaikuttavia tekijöitä (Wass 2008). Tulosten perusteella äänestämiseen liittyvän velvollisuudentunteen heikkeneminen nuorempien sukupolvien kohdalla vaikuttaisi olevan erittäin tärkeä sukupolvittaisten aktiivisuuserojen taustatekijä. Myös erot politiikkaa kohtaan tunnetussa kiinnostuksessa,

poliittisessa tietotasossa ja ulkoparlamentaarisessa osallistumisessa ovat yhteydessä nuorimman ja toiseksi nuorimman sukupolven eroihin vaaliosallistumisessa. Pitkittäisaineiston puuttuessa havaintoon on kuitenkin syytä suhtautua varauksella.

Sukupolviefektin havaitseminen viittaa tiettyjen ikäryhmien matalan äänestysaktiivisuuden olevan oletettua pysyvämpi ilmiö. Yhtäältä sen voi olettaa olevan sidoksissa tarjontatekijöihin, kuten kansallisten vaalien merkityksen vähenemiseen EU-jäsenyyden ja globalisaatiokehityksen myötä. Osallistumisen vähäisyyteen liittyvät taustatekijät ovat siis paljon syvempään juurtuneita kuin pel-

kästään ikään tai elämänvaiheeseen liittyvät seikat, kuten kokemuksen puute tai tunne siitä, että vaaleilla on omalle elämälle vain vähäinen merkitys. Yksilötasolla velvollisuudentunteen heikentyminen korostaa poliittisen sosialisointin merkitystä äänestysaktiivisuuden tutkimuksessa.

Kuten edellä on esitetty, äänestysosallistumisen analysointi on siis tarpeellista monesta eri syystä. Tämän raportin tavoitteena onkin koota yhteen vaaliosallistumisesta olemassa olevaa kansainvälistä ja suomalaista tutkimustietoa sekä käydä keskustelua vaaliosallistumisen nykytilasta, haasteista sekä tulevaisuuden tutkimustarpeista. ●

2. Vaaliosallistumisen tutkimus ja äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat tekijät

2.1 Vaaliosallistumisen tutkimuksen eri tasot

Kuten edellisessä luvussa mainittiin, äänestysaktiivisuutta koskevia tutkimuksia on ilmestynyt huomattava määrä useiden vuosikymmenien ajan. Onkin mielenkiintoista, että tästä huolimatta tutkijat eivät ole päässeet yksimielisyyteen siitä, miten mitata tarkastelun kohteena olevaa ilmiötä (Geys 2006, 638–639).⁷ Käytännössä eri mittareiden valinta on

⁷ Yhteensä 83 aggregaattitason vaaliosallistumista kattavassa meta-analyysissään, jolla tarkoitetaan analyysiä eri analyyseistä, (Geys 2006, 640, viitattu Glass 1976, 3), Geys (2006) havaitsi viisi eri äänestysaktiivisuuden määrittelmää: 1) annettujen äänien absoluuttinen määrä, 2) äänestäjien määrä jaettuna äänestysikäisen väestön määrällä, 3) äänestäneiden määrä jaettuna äänioikeutettujen määrällä, 4) äänestäneiden määrä jaettuna rekisteröityjen äänestäjien määrällä sekä 5) äänestäneiden määrä jaettuna valitsijakunnan eli kaikkien äänioikeutettujen määrällä. Tutkimukset, joissa käytettiin jakajana äänestysikäistä väestöä, olivat yleisimpiä, mikä ei kuitenkaan ole Geysin mukaan paras tapa mitata osallistumista. Äänestysikäinen väestö pitää nimittäin sisällään myös sellaiset kyseisen maan asukkaat, joilla ei ole äänioikeutta. Toisaalta on vaikea sanoa, onko rekisteröityjen kansalaisten määrä äänioikeutettujen määrää parempi mittari, koska äänestäjien rekisteröintiin liittyvät toimenpiteet vaihtelevat eri maiden välillä ja myös rekisteröitymättä jättäytyminen voi olla poliittinen teko.

kuitenkin usein tiiviisti kytköksissä saatavilla oleviin aineistoihin (mt.). Suomessa äänestysaktiivisuutta on ollut vuodesta 1975 lähtien tapana mitata jakamalla äänestäneiden määrä Suomessa asuvilla äänioikeutetuilla Suomen kansalaisilla pois lukien näin Suomen ulkopuolella asuvat äänioikeutetut Suomen kansalaiset.

Jotta vaaliosallistumisen tutkimuksen lukuisista eri lähestymistavoista saataisiin kokonaiskuva, on välttämätöntä muodostaa jonkinlaisia kategorisoiteja (ks. esim. Blais 2006; Borg 1996, 27–30; Powell 1980). Ensimmäiseksi voidaan tehdä erotteleva makro- ja mikrotason analyysiin. Makrotason analyysit tarkastelevat äänestysaktiivisuutta koko yhteiskunnan tasolla. Ne ovat usein vertailevia, koska kiinnostuksen kohteena ovat maiden väliset erot ja erityisesti tekijät, jotka ovat yhteydessä joidenkin maiden korkeaan ja toisten matalaan osallistumisen asteeseen. Kyseiset tekijät voidaan myös nähdä poliittisen järjestelmän ominaisuuksina (Lane &

Taulukko 2.1
Äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat tekijät.

MAKROTASO

- institutionaaliset tekijät
- puoluejärjestelmä
- sosioekonominen ympäristö

MIKROTASO

- sosiodemografiset tekijät
- sosioekonomiset tekijät
- sosiaalipsykologiset tekijät
- resurssit

MONITASO

- yhteisvaikutus

Ersson 1990, 462). Mikrotasolla tarkastellaan puolestaan äänestysaktiivisuutta yksilötason ilmiönä ja huomiota kiinnitetään tekijöihin, jotka lisäävät tai vähentävät äänestystaipumusta. Voidaan myös ajatella, että makrotason analyysit ovat enemmän kytköksissä vaalien tarjontapuoleen, kuten esimerkiksi puolueiden rooliin, kun taas mikrotason analyysit keskittyvät kysyntäpuoleen eli niihin yksilön tai ryhmien ominaisuuksiin, jotka vaikuttavat osallistumistasoon.⁸

Taulukossa 2.1 on jaettu makro- ja mikrotason äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat tekijät edelleen eri alaryhmiin. Makrotasolla äänestysaktiivisuus vaihtelee institutionaalisen kontekstin, puoluejärjestelmän ja sosioekonomisen ympäristön mukaan (ks. esim. Blais 2000; Blais & Dobrzynska 1998; Geys 2006; Powell 1980). Mikrotasolla osallistumiseen

vaikuttavat äänestäjän sosiodemografiset, sosioekonomiset ja sosiopsykologiset ominaisuudet (Borg 1996, 20) sekä resurssit (ks. Brady ym. 1995). Seuraavissa alaluvuissa käydään lyhyesti läpi kuhunkin kategoriaan kuuluvien tekijöiden yhteyttä äänestysaktiivisuuteen. Lista ei ole kattava, vaan tarkoituksena on antaa yleiskuva lukuisista vaaliosallistumiseen vaikuttavista seikoista.

2.2 Vaaliosallistumiseen vaikuttavat makrotason tekijät

2.2.1 Institutionaalinen konteksti

Useiden eri institutionaaliseen kontekstiin lukeutuvien tekijöiden on todettu vaikuttavan äänestysaktiivisuuteen. Geys (2006) mainitsee 83 äänestysosallistumistutkimusta sisältävässä analyysissään vaalijärjestelmän, äänestyspakon, samanaikaisten vaalien järjestämisen ja äänestäjien rekisteröintiä koskevat säädökset osallistumiseen vaikuttavina institutionaalisen tason muuttujina.

Yleensä oletetaan, että käytössä olevalla vaalijärjestelmällä (enemmistövaalitapa, suhteellinen vaalitapa) on vaikutus äänestysaktiivisuuden tasoon (mt., 650). Ei kuitenkaan ole täysin selvää, mikä olisi osallistumisen kannalta kaikista suotuisin järjestelmä. Aiempiin tutkimuksiin viitaten Blais ja Carty (1990, 167) mainitsevat useita syitä, miksi suhteellinen vaalitapa lisää äänestysaktiivisuutta. Ensinnäkin puolueen saamien äänien ja parlamenttipaikkojen välinen vastaavuus saa äänestäjät tuntemaan äänellään olleen merkitystä. Tämä koskee erityisesti pienten puolueiden kannattajia. Toisekseen suhteellisessa vaalitavassa kustakin vaalipiiristä valitaan useita

8 Jako makro- ja mikrotason tutkimuksiin voidaan kuitenkin myös nähdä ongelmallisena. Lane & Ersson (mt.) huomauttavat weberiläiseen yhteiskuntatieteiden filosofiaan nojaten, että makro- ja mikrotason olosuhteiden välillä tulisi vallita yhteys, koska ensimmäinen on vain jälkimmäisen aggregaatio. Ei siis voida olettaa, että jotkin tekijät liittyvät vain yksilötason käyttäytymiseen ja toiset pelkästään kansallisen tason osallistumisasteeseen. Yksi mahdollisuus lähestyä kyseistä problematiikkaa on yhdistää molemmat lähestymistavat. Perea (2002) on havainnut, että institutionaalisen tason muuttujien vaikutuksen voimakkuus on riippuvainen äänestäjän yksilöllisistä resursseista ja osallistumismotivaatiosta. Tässä yhteydessä on myös syytä mainita Powellin tutkimus vuodelta 1986, joka on Gray ja Caulin (2000, 1104) mukaan siihen mennessä ilmestyneistä tutkimuksista paras yritys yhdistää makro- ja mikrotason analyysi. Kumpikaan mainituista tutkimuksista ei kuitenkaan hyödynnä monitasomallinnuksen tekniikkaa. Perea (2002, 668) mukaan monitasoanalyysi ei ollut hänen omassa tutkimuksessaan mahdollista johtuen havaintojen, tässä tapauksessa vaalien, rajatusta määrästä ylempällä tasolla ja toisaalta riippuvan muuttujan eli äänestysaktiivisuuden, vähäisestä variaatiosta. Näin ollen voikin todeta, että makro- ja mikrotasot yhdistäville tarkasteluille on olemassa vaaliosallistumisen tutkimuksessa runsaasti kysyntää. Fieldhousen ym. (2007) ja Kittilöinin ja Grayn (2009) tuoreet analyysit ovat tietävästi ensimmäisiä tutkimuksia, joissa äänestämistä tutkitaan yhtäaikaisesti molemmilla tasolla.

ehdokkaita, minkä vuoksi puolueilla on enemmän motivaatiota kohdistaa kampanjansa koko maahan. Lisäksi suhteellinen vaalitapa lisää keskenään kilpailevien puolueiden lukumäärää, mikä merkitsee, että äänestäjillä on enemmän valinnanvaraa. Aikaisempaan tutkimukseen viitaten kirjoittajat kuitenkin myöntävät, että myös enemmistövaalittavan puolesta on olemassa argumentteja, kuten yhden edustajan vaalipiireihin perustuvan järjestelmän yksinkertaisuus ja yhden puolueen enemmistöhallituksen mahdollisuus. Heidän tutkimuksensa kuitenkin osoittaa, että vaaliosallistumisen taso on selvästi korkeampi suhteellista vaalitapaa käyttävissä maissa, vaikka ei olekaan selvää, mistä kyseinen vaikutus johtuu.⁹

Useimmat tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että äänestyspakko, joka on nykyisin käytössä esimerkiksi Australiassa, Belgiassa, Kreikassa ja Luxemburgissa (ks. IDEA 2008a), lisää vaaliosallistumista (systemaattista analyysistä ks. Geys 2006, yksittäisistä tutkimuksista ks. esim. Blais & Dobrzynska 1998; Jackman 1987; Jackman & Miller 1995). Lijphart (1997, 9–10) jopa esittää äänestyspakon laajemman soveltamisen harkitsemista sen voimakkaan osallistumista tasa-arvoistavan vaikutuksen vuoksi (vrt. luvussa 1.2 käyty keskustelu äänestysaktiivisuuden voinoutumista).

Vaalien järjestämisellä samanaikaisesti on osallistumista lisäävä vaikutus (Geys 2006). Vaalien yhdistämistä kokeiltiin Suomessa vuonna 1996 kun ensimmäiset eurovaalit järjestettiin päällekkäin kunnallisvaalien kanssa. Eri vaalityyppien yhdistämisestä käydään meillä edelleen aika ajoain keskustelua. Myös äänestäjien automaattien rekisteröinti, joka on käytössä Euroopassa, lisää vaaliosallistumista.¹⁰ Rekisteröitymistä koskevat vaatimukset

on sen sijaan nähty yhdeksi tärkeimmistä tekijöistä Yhdysvaltojen Eurooppaa matalamman äänestysaktiivisuustason taustalla (ks. esim. Powell 1986; Squire ym. 1987; Wolfinger & Rosenstone 1980, 61–88). Edellä mainittujen lisäksi institutionaalsiin tekijöihin voidaan lukea vielä äänestysikä, vaalien ratkaisu ja vaalien demokraattisuuden aste (Blais & Dobrzynska 1998). Siinä missä korkeampi äänestysikäraja ja vaalien ratkaisu, mitattuna alahuoneen asemalla, molemmat lisäävät osallistumista, vaalien demokraattisuuden asteella ei ole havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää vaikutusta (mt.). Vaalien tiheydellä on puolestaan erityisesti merkitystä Yhdysvalloissa ja Sveitsissä, joissa vaalien yleisyys ja kansanäänestysten laaja käyttö aiheuttavat helposti vaaliväsymystä äänestäjien keskuudessa (Lijphart 1997, 8). Institutionaalsiin tekijöihin liittyvät vielä vaalien käytännön järjestelyt, kuten ennakoäänestämisen mahdollisuus. Suomessa on myös keskusteltu viime aikoina paljon vaalipiirin koon vaikutuksesta osallistumismotivaatioon etenkin pienten vaalipiirin kohdalla (ks. Borg & Paloheimo 2009).

2.2.2 Puoluejärjestelmä

Makrotason äänestysaktiivisuuteen vaikuttavista tekijöistä on mahdollista erottaa omaksi alakohdaksi puoluejärjestelmä, joka on tosin osittain seurausta käytössä olevasta vaalitivasta (Borg 1996, 29). Puoluejärjestelmä vaikuttaa vaaliosallistumiseen voimakkaimmin puolueiden ja eri uskonnollisten, ammatillisten ja muiden sosiaalisten ryhmien välisten linkkien kautta. Powellin mukaan (1980, 13–14; 1986, 22) kyseiset linkit helpottavat politiikkaa vähemmän aktiivisesti seuraavia vaaleissa esiin tulevien asiakysymysten hahmottamisessa ja ehdokasvalinnassa. Ne tekevät myös yksilön lähipiiriltä, kuten perheeltä, ystävilta ja työtovereilta saatuja vaikutteita yhdenmukaisemmiksi ja auttavat puolueita paikallistamaan kannattajansa ja aktivoimaan heitä äänestämään vaaleissa (Powell 1980, 14; Powell 1986, 22).

On olemassa myös useita muita puoluejärjestelmään lukeutuvia tekijöitä, jotka ovat yhteydessä äänestysaktiivisuuden tasoon. Näistä voidaan mainita vaalien kilpailullisuuden aste (Geys 2006),

9 Blaisin ja Dobrzynskan (1998) tutkimuksen, jossa oli mukana huomattavasti suurempi määrä maita, mukaan kyse on pitkälti kaikille järjestelmille ominaisesta epäsuhteellisuuden asteesta. Äänestysaktiivisuus on korkeampaa täydellisen suhteellisessa järjestelmässä, jossa puolueen saamat paikat vastaavat täysin sen vaaleissa saavuttamaa äänimäärää ja vaikutus vähenee sitä mukaa kun epäsuhteellisuuden määrä vaalijärjestelmässä kasvaa.

10 Ranskassa äänestäjäksi rekisteröitymiseen tarvitaan kuitenkin kansalaisten oma aloite. Kerran rekisteröidyttyään äänestäjä pysyy vaalirekisterissä niin kauan kun hän asuu samassa osoitteessa. Osoitteenmuutos vaatii uudelleenrekisteröitymistä.

jota mitataan yleensä eniten ja toiseksi eniten ääniä saaneen puolueen kannatuksen prosentuaalisella erolla, puolueiden kampanjointikulut sekä puoluekentän fragmentaatio eli puolueiden lukumäärä. Powellin (1986, 21) mukaan on perusteltua olettaa, että kansalaisilla on enemmän motivaatiota osallistua sellaisissa vaaleissa, joissa puolueiden välinen kilpailu on kireää ja jolloin vastaavasti myös puolueilla on halu kampanjoida aktiivisesti. Geyn (2006) vaaliosallistumista koskevien tutkimusten analyysi osoittaa, että kilpailulla on tosiasiaa äänestämistä lisäävä vaikutus, kuten myös puolueiden kampanjointiin käyttämällä varoilla.¹¹ Myös jälkimmäinen tulos vaikuttaa varsin loogiselta ottaen huomioon, että äänestäjien osallistumishalukkuus ei riipu ainoastaan heidän henkilökohtaisista ominaisuuksistaan vaan myös puolueiden kautta tapahtuvan mobilisoinnin laajuudesta (Rosenstone & Hansen 2003,10).

Puolueiden lukumäärän suhteen monet tutkimukset ovat osoittaneet monipuoluejärjestelmän vähentävän vaaliosallistumista (ks. Jackman 1987; Jackman & Miller 1995; vastaavasta tuloksesta meta-analyysiin pohjautuen ks. Geys 2006). Vaaleilla on monipuoluejärjestelmässä vähemmän ratkaiseva rooli hallitusten ollessa pääasiassa koalitionhallituk-
sia.¹² Jackman (1987) ja Jackman ja Miller (1995) ovat lisäksi osoittaneet yksikamarisuuden vaikuttavan osallistumisen tasoon positiivisesti, koska yksikamarisissa järjestelmissä alahuoneella on vahvempi rooli lainsäädännössä ja sen vaaleilla on näin ollen enemmän merkitystä myös äänestäjille.

11 Kampanjointikulujen yhteydessä Geys (2006, 648) keskustelee myös negatiivisen kampanjoinnin oletetuista osallistumista heikentävistä vaikutuksista.

12 Blaisin ja Dobrznyskan (1998) tutkimuksen mukaan puolueiden lukumäärän ja äänestysaktiivisuuden välinen suhde on logaritmien: osallistumista heikentävä vaikutus on voimakkaampi puolueiden lukumäärän noustessa kahdesta useampaan, mutta miedompä sen ylettyessä kymmeneen tai 15:een. Tutkijat kokeilivat useita mittareita puolueiden lukumäärän laskemiseksi: vaaleihin osallistuneiden puolueiden lukumäärä, puolueiden efektiivinen lukumäärä ja parlamenttipuolueiden efektiivinen lukumäärä (kahden jälkimmäisen määrittelyn suhteen viitattu Laakso & Taagepera 1979). Tutkimuksessa saatiin kuitenkin hieman vahvempia tuloksia käyttämällä ensimmäiseksi mainittua mittaria ja tutkijat huomauttavatkin sen vastaavaan pitkälti sitä informaatiota, joka on useimpien äänestäjien käytettävissä (Blais & Dobrznyska 1998, 253).

2.2.3 Sosioekonominen ympäristö

Vaalitutkimuksissa sosioekonomiseen ympäristöön sisältyvistä muuttujista on eniten tutkittu väestön koon, väestön keskittymisen, väestön pysyvyyden, väestön homogeenisuuden ja aikaisemman äänestysaktiivisuuden vaikutusta osallistumiseen (Geys 2006). Näistä kaikilla väestön homogeenisuutta lukuun ottamatta on havaittu olevan yhteys äänestysaktiivisuuteen. Lisäksi taloudellisen hyvinvoinnin on osoitettu lisäävän vaaliosallistumista niin, että sen vaikutus on voimakkainta matalimmalla tulo-tasolla. Havainto saattaa olla yhteydessä siihen, että taloudellisesti kehittyneessä ympäristössä ihmisillä on enemmän tietoa politiikasta ja heillä on mahdollisuus myös osallistua siihen aktiivisemmin. (Blais & Dobrznyska, 242, viitattu Powell 1982.) Kirjoittajat kuitenkin painottavat, että kyse on nimenomaan talouden rakenteesta, eikä talouden kehityksestä, koska talouskasvu itsessään ei lisää osallistumista (mt., 244). BKT:n henkeä kohti lisäksi myös lukutaidon asteella ja väestön koolla on vaikutusta äänestämiseen. Lukutaidon vaikutus on voimakkain siirryttäessä suurimmalta lukutaidottomuuden tasolta keskitasolle mutta enää hyvin vähäinen siirryttäessä keskitasolta matalimmalle tasolle. Väestön koon osalta keskeinen ero kulkee puolestaan pienten maiden ja kaikkien muiden maiden välillä. Pienemmissä yhteisöissä, joissa sosiaaliset ja poliittiset siteet ovat usein henkilökohtaisempia ja tiiviimpiä, myös yhteiskunnallinen aktiivisuus on korkeampaa (mt., 242, viitattu Verba & Nie 1972).

Blais ja Dobrznyska (1998, 251) toteavat, että vaikka suurimmalla osalla äänestysosallistumiseen makrotasolla vaikuttavista tekijöistä on yksinään vain marginaalinen vaikutus, yhdistettynä niillä on huomattava merkitys. Tiivistäen vaaliosallistumisen voi todeta olevan suurinta pienessä, teollistuneessa, tiiviisti asutetussa maassa, jossa vaaleilla on ratkaiseva asema, äänestäminen on pakollista ja äänestysikäraja 21 ikävuotta. Lisäksi käytössä on suhteellinen vaalijärjestelmä ja vaaleihin osallistuu melko pieni määrä puolueita, joiden välinen kilpailu on kireää. Mikäli useimmat näistä ehdoista täyttyvät, osallistumisen aste voi ylittää 90 prosenttia. Jos taas useimmat niistä eivät täyty, osallistuminen voi

helposti jäädä matalaksi. On syytä kuitenkin huomata, että äänestyspakolla on ehdottomasti suurin painoarvo. Mikäli sosio-ekonomiseen ympäristöön ja institutionaalisiin järjestelyihin lukeutuvat tekijät vakioidaan, äänestyspakko nostaa osallistumisen tasoa 11 prosenttiyksiköllä siinä missä esimerkiksi äänestysikärajan laskeminen vuodella laskee aktiivisuutta vain lähemmäs kahdella prosenttiyksiköllä (mt., 246).

2.3 Vaaliosallistumiseen vaikuttavat mikrotason tekijät

2.3.1 Sosiodemografiset tekijät

Evans (2004, 152–156) mainitsee iän, sukupuolen, etnisen taustan ja siviilisäädyn vaaliosallistumiseen yhteydessä olevina sosiodemografisina mikrotason muuttujina. Sosiodemografisista muuttujista ikä on kaikista vahvimmin sidoksissa osallistumiseen (mt., Blais 2000, 52–53). Iän ja äänestysaktiivisuuden välinen suhde on puoliympyrän muotoinen osallistumisen kohotessa iän mukaan, säilyessä suhteellisen tasaisena läpi keski-ikä ja laskiessa vanhuuden myötä (ks. esim. Milbrath 1965, 134–135). Iän vaikutuksesta äänestysaktiivisuuteen keskustellaan tarkemmin suomalaisten vaaliosallistumista käsittelevässä luvussa. Sukupuolen suhteen voidaan puolestaan todeta miesten olleen aikaisemmin naisia aktiivisempia äänestäjiä¹³, mutta eron olevan nykyisin erittäin vähäinen (ks. esim. Blais 2000; Wolfinger & Rosenstone 1980, 37–44). Suomessa naisten äänestysaktiivisuus ylitti miesten tason ensimmäistä kertaa vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaaleissa. Eduskuntavaaleissa naiset ovat olleet miehiä aktiivisempia vuoden 1987 vaaleista lähtien.

Äänestäjän etnisen taustan yhteys vaaliosallistumiseen on ollut erityisesti esillä Yhdysvalloissa, jossa osallistuminen oli afroamerikkalaisen väestön keskuudessa vähäistä 1960-luvulle asti syrjiviä rekisteröintilakien vuoksi (Wolfinger & Rosenstone 1980, 90–91). Useissa tutkimuksissa on osoitettu, että tämän jälkeen afroamerikkalaisten äänestämistäipumus on ollut samansuuruista tai suurempaa kuin valkoihoisten (Evans 2004, viitattu Leighley & Nagler 1992a). On myös osoitettu, että latinalaisamerikkalai-

set äänestävät presidentinvaaleissa yhtä yleisesti kuin saman sosiaalisen ja poliittisen kontekstin omaavat anglo- tai afroamerikkalaiset mutta huomattavasti vähemmän vaalikauden puoleenväliin sijoittuvissa vaaleissa (midterm elections) (ks. Cassel 2002). Suomessa kunnallisvaaleissa äänioikeutettujen Suomessa asuvien ulkomaalaisten äänestysaktiivisuus oli Helsingin eräillä vaalialueilla alle 20 prosenttia vuosien 1996 ja 2000 kunnallisvaaleissa (Hellsten & Martikainen 2001, 52–53). Toinen huomionarvoinen seikka on suomenruotsalaisten erityisen korkea osallistumisaste (ks. Martikainen & Wass 2002, 85–87), jonka voi olettaa liittyvän ainakin osaltaan korkeaan puoluesamastumisen tasoon ja kiinteään sosiaaliseen verkostoon. Aiheeseen palataan tarkemmin suomalaisten osallistumisen tarkastelun yhteydessä.

Vaaliosallistumisen tutkimuksessa on myös pitkään tiedetty, että osallistumisaktiivisuus on yhteydessä äänestäjän siviilisäättyyn: naimisissa olevilla on suurempi taipumus äänestää leskin ja naimattomiin verrattuna (Blais 2000, 52–53; Martikainen & Wass 2002, 84; Wolfinger & Rosenstone 1980, 44).¹⁴ Lisäksi yleensä pariskuntien osapuolista joko molemmat äänestävät tai kumpikin jättää äänestämättä (ks. Glaser 1959, 564). Evansin (2004, 155) mukaan avioliiton aktivoivassa vaikutuksessa on kyse siitä, että naimisissa olevat ihmiset ovat yleensä naimattomia enemmän aloilleen asettuneita ja yhteiskunnallisesti juurtuneita. Näin ollen heillä on ”enemmän pelissä” poliittisten

13 Wolfinger ja Rosenstone (1980, 37–40) huomauttavat, että äänestysaktiivisuus laskee iän mukaan huomattavasti jyrkemmin naisilla kuin miehillä. Tähän voi vaikuttaa useampi tekijä. Ensinnäkin naisten vanhimmat ikäryhmät ovat saattaneet sosiaalistua ajattelemaan, että äänestäminen on lähinnä miehille kuuluva osallistumuoto. Toiseksi myös leskeksi jäämisellä voi olla vaikutusta, sillä monet ikäkkäimmistä naisista ovat tottuneet valitsemaan ehdokkaansa pitkälti aviomiestensä esimerkin mukaan. Naisten eläessä yleensä miehiä pidempään samassa ikäluokassa on yleensä leskinä enemmän naisia kuin miehiä. Kyseinen havainto näyttäisi pätevän Suomeen. Vuoden 1999 eduskuntavaaleissa 80-vuotiaiden leskien äänestysaktiivisuus oli lähes 20 prosenttiyksikköä samanikäisiä naimisissa olevia naisia matalampaa (Martikainen & Wass 2002, 84). Lisäksi Wolfingerin ja Rosenstonin (1980, 42–43) toteuttama monimuuttuja-analyysi osoittaa, että sukupuolten väliset erot osallistumisessa hävisivät lähes kokonaan sen jälkeen kun koulutuksen, tulojen ja siviilisäädyn vaikutus oli huomioitu.

14 Stoker ja Jennings (1995) havaitsivat kuitenkin omassa tutkimuksessaan, että nuorten kohdalla naimisissa oleminen itse asiassa vähentää osallistumistaipumusta.

päättösten suhteen, mikä lisää motivaatiota äänestä sellaista puoluetta, joka ajaa heidän elämäntilanteensa kannalta suotuisaa politiikkaa. Voidaan kuitenkin väittää, että kyseinen vaikutus liittyy pitkälti vanhemmuuteen, jonka vaikutusta äänestämiseen ei ole toistaiseksi tutkittu (mt.).

2.3.2 Sosioekonomiset tekijät

Kuten jo edellä todettiin, äänestäjän sosioekonomisella taustalla on varsin suoraviivainen yhteys vaaliosallistumiseen: mitä korkeampi on äänestäjän sosiaalinen asema, sitä aktiivisemmin hän osallistuu. Gray ja Caul (2000, 1099) ovatkin todenneet, että sosioekonomiset muuttujat on välttämätöntä sisällyttää jokaiseen äänestysaktiivisuutta koskevaan tarkasteluun, kohdistuipa se sitten yksilö- ryhmä- tai aggregaattitasolle. Sen lisäksi, että sosioekonomiset muuttujat ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa, niillä on kullakin myös itsenäinen vaikutuksena osallistumisen tasoon (Wolfinger & Rosenstone 1980, 13).

Blaisin (2000, 52) mukaan koulutus on iän ohella sosiodemografisista ja -ekonomisista muuttujista vahvimmin sidoksissa äänestysosallistumiseen. Hänen yhdeksän maata kattava tarkastelunsa vuosien 1996–1997 välillä osoittaa korkeimmin koulutettujen osallistumistaipumuksen olevan 22 prosenttiyksikköä suurempi matalimmin koulutettuihin verrattuna (mt., 52–53). Yhdysvaltojen vuoden 1972 presidentinvaaleja koskeva tutkimus puolestaan osoitti, että ainoastaan korkeintaan viiden vuoden mittaisen koulutuksen saaneiden äänestysaktiivisuus oli 53 prosenttiyksikköä matalampaa verrattuna vähintään vuoden lukion jälkeistä koulutusta saaneisiin (Wolfinger & Rosenstone 1980, 17–18). Vastaava koulutuksen merkitystä korostava tulos saatiin myös vuoden 1984 presidentinvaalien osalta (Leighley & Nagler 1992a). Suomessa perusasteen koulutuksen saaneiden ja ylempään korkeakoulututkinnon suorittaneiden aktiivisuusero oli 17 prosenttiyksikköä vuoden 1987 eduskuntavaaleissa ja 25 prosenttiyksikköä vuoden 1999 vaaleissa (Martikainen & Wass 2002, 44). Kyseinen seikka korostaa jo johdantoluvussa esitettyä havaintoja osallistumiserojen kärjistyisestä yleisen aktiivisuustason laskun myötä. Toisaalta Goul Andersen ja

Hoff (2001, 35, 37) ovat päätyneet Tanskan ja Ruotsin osalta päinvastaiseen tulokseen. Vaikka yleinen osallistumisen aste on kyseisissä maissa laskenut 1980–1990-luvuilla, koulutusryhmien väliset erot osallistumisessa näyttäisivät pikemminkin kaventuneen kuin kasvaneen.

On olemassa useita syitä, miksi koulutus lisää äänestysaktiivisuutta (ks. Wolfinger & Rosenstone 1980, 18, 36). Yhtäältä koulussa opetettu hyvän kansalaisen malli korostaa osallistumisvelvollisuutta ja kasvattaa sitä kautta äänestämiseen liittyvää velvollisuudentunnetta. Toisin sanoen koulutus on vahvasti sidoksissa äänestämisen ekspressiiviseen ulottuvuuteen. Koulutus niin ikään lisää politiikkaa koskevia tietoja ja kehittää poliittista oppimista edistäviä taitoja. Lisäksi korkeammin koulutettujen on helpompi päästä perille äänestäjäksi rekisteröitymiseen liittyvästä prosessista ja varsinaisesta äänestämisestä, millä on erityistä merkitystä Yhdysvaltojen kontekstissa. Suomessa, jossa äänestäjäksi rekisteröityminen tapahtuu viranomaisten toimesta ja jossa äänestäminen on tehty äärimmäisen yksinkertaiseksi, viimeksi mainitulla seikalla ei ole juurikaan merkitystä. Wolfinger ja Rosenstone painottavat, että koulutuksen ehkä voimakkain merkitys heijastuu kuitenkin yksilön elinpiiriin, erityisesti sosialisointiprosessin kautta. Korkeammin koulutetuilla ihmisillä on usein itsellään korkeasti koulutetut tai hyvin toimeentulevat vanhemmat ja heidän perheissään on näin luettu enemmän sanomalehtiä ja keskusteltu politiikasta (mt., 19–20, vastaavasta argumentista koulutettujen ystävien vaikutuksesta, ks. Rosenstone & Hansen 2002, 76). Vaikka koulutuksen sosiaalistavan vaikutuksen voi olettaa olevan erityisen voimakasta Yhdysvalloissa, jossa yliopistotason koulutuksen kustannukset ovat korkeat, myös Suomessa, jossa koulutus on maksutonta, on edelleen olemassa selvä yhteys yksilön ja hänen vanhempiensa koulutason välillä (ks. esim. Kivinen & Rinne 1995).

Yhteiskuntaluokka on osin riippuvainen taustalla olevasta koulutuksesta. Kuitenkin koulutuksella on havaittu olevan myös itsenäistä vaikutusta äänestysaktiivisuuteen (ks. esim. Martikainen ym. 2005; Martikainen & Yrjönen 1991, 37–38, Wolfinger & Rosenstone 1980). Suomessa aktiivisin yh-

teiskuntaluokka ovat maanviljelijät, joiden osallistumisaste oli 92 prosenttia vuoden 1987 vaaleissa ja 86 prosenttia vuoden 1999 vaaleissa. Aktiivisuus on vastaavasti matalinta työntekijäammateissa toimivien keskuudessa, joilla vastaavat luvut ovat 72 ja 63 prosenttia (Martikainen & Wass 2002, 42). Leighley ja Nagler (1992a) ovat puolestaan todenneet yhteiskuntaluokan, mitattuna vastaajan ammatilla, vaikutuksen äänestysaktiivisuuteen olleen samanlainen vuoden 1984 vaaleissa kuin kaksitoista vuotta aiemmin. Tanskaa koskevat tulokset ovat Suomen kanssa samansuuntaisia osoittaessaan yhteiskuntaluokkien välisen polarisaation lisääntyneen dramaattisesti äänestämättömyyden tullessa yleiseksi etenkin ammattikoulutusta vailla olevien työntekijöiden keskuudessa (Goul Andersen & Hoff 2001, 37–38). Sama havainto vaikuttaisi pätevän myös Ruotsiin 1960-luvulta vuoteen 1998, vaikka tukijoiden käytössä ollut aineisto ei sisältänyt Ruotsin osalta vastaavaa jakoa ammattikoulutettuihin ja -koulutamattomiin työntekijäammateissa toimiviin.

Yhteiskuntaluokan ja äänestämisen välinen kytkentä on pitkälti yhteydessä samoihin tekijöihin kuin koulutuksen ja äänestämisen välinen suhdekin: toiset ammatit kehittävät osallistumisessa tarvittavia käytännön taitoja ja ovat tiiviimmin sidoksissa yhteiskunnallisiin asioihin (Wolfinger & Rosenstone 1980, 22). Wolfinger ja Rosenstone havaitsivat kuitenkin alemman ja ylemmän keskiluokan ammateissa toimivien välisen aktiivisuuseron olevan huomattavan pieni. Työ on myös sosiaalisille normeille altistavien sosiaalisten kontaktien eräs lähde. Leighley ja Nagler (1992b, 727) toteavat Burhamiin (1987) viitaten matalampaan yhteiskuntaluokkaan kuuluvien ihmisten poliittisen osallistumisen olevan henkilökohtaisia resursseja enemmän riippuvaisempaa poliittisista instituutioista, kuten puolueiden tarjoamasta mobilisaatiosta. Äänestysaktiivisuuden lasku näiden ryhmien keskuudessa voi olla osaltaan yhteydessä siihen, että perinteinen, vähän informaatiota vaativa puoluesamastumiseen perustuva osallistuminen on menettämässä merkitystään nykyisessä ”imagokeskeisessä” politiikassa.

Myös tulotasolla on itsenäinen, tosin jokseenkin pieni koulutuksesta ja yhteiskuntaluokasta riippu-

maton vaikutus vaaliosallistumiseen (ks. esim. Martikainen ym. 2005; Martikainen & Yrjönen 1991, 37–38; Wolfinger & Rosenstone 1980, 25–26). Tulosten aktivoivan vaikutuksen on kuitenkin todettu häviävän elämiseen välttämättömän tulotason saavuttamisen myötä: ainoastaan suoranaisten köyhyyden laskee osallistumista tietyssä määrin (Wolfinger & Rosenstone 1980, 25–26).

Leighleyn ja Naglerin (1992b, 727) mukaan voidaan mainita kolme syytä pitää tulotasoa koulutusta tai ammattia parempana sosioekonomisen aseman mittarina. Ensinnäkin poliittisten päätösten yhteydessä käyty keskustelu keskittyy usein niiden vaikutuksiin eri palkansaajaryhmille erotellen näin ihmisiä tulotason mukaan. Toiseksi eri ammattien jako valko- ja sinikaulusammateihin voi vaihdella ajan myötä. Kolmanneksi myös eri ammattien asettaminen sosioekonomiseen järjestykseen vaihtelee ajan myötä.

Koulutuksen, yhteiskuntaluokan ja tulotason rinnalla myös asunnon omistamista voidaan pitää yhtenä sosioekonomisen aseman mittareista. Tämä pätee erityisesti Suomeen, jossa omistusasuminen on varsin yleinen asumismuoto. Vaikka asunnon omistaminen on osittain riippuvainen tulotasosta, on sillä havaittu olevan pieni itsenäinen vaikutus vaaliosallistumiseen (Martikainen ym. 2005; Martikainen & Yrjönen 1991, 37–38). Myös omistaminen voi vahvistaa jo edellä avioliiton yhteydessä mainittua tunnetta siitä, että vaaleissa on ”enemmän pelissä” (ks. Wolfinger & Rosenstone 1980, 22 viitaten tulosten vaikutusta koskevaan hypoteesiin). Asunnon omistajien on myös todettu asuvan pidempään samassa paikassa ja olevan näin ollen paremmin perillä paikallisista kysymyksistä ja ehdokkaista (Filer ym. 1993, 79). Muuttaminen taas itsessään vähentää äänestysaktiivisuutta (Martikainen & Wass 2002, 72–77; Wolfinger & Rosenstone 1980, 50–54).

Edellä mainittujen tekijöiden lisäksi on syytä mainita vielä kaksi äänestäjän sosioekonomiseen asemaan liittyvää tekijää, joilla on yhteys äänestysaktiivisuuteen. Näitä ovat erilaisten järjestöjen jäsenyys ja muuttotiheys. Evans (2004, 155) mainitsee italialaisen *Catholic Action* -järjestön, jonka voidaan katsoa toimivan välittäjänä Vatikaanin ja Kristillisdemokraattisen puolueen äänestäjien kesken, par-

haana esimerkkinä poliittisesti aktiivisen järjestön jäsenyyden mobilisoivasta vaikutuksesta. Myös ammattiyhdistysjäsenyys yleensä lisää vaaliosallistumista, erityisesti mikäli järjestöllä on läheiset suhteet johonkin poliittiseen puolueeseen (mt., 154–155).

Monissa tutkimuksissa on todettu asumisliikkuvuuden vähentävän äänestysaktiivisuutta (ks. esim. Filer ym. 1993; Martikainen & Wass 2002, 72–77; Squire ym. 1987; Wolfinger & Rosenstone 1980, 50–54). Vaikutus syntyy useasta eri tekijästä. Kauemmin paikkakunnalla asuneilla on yleensä kiinteämmät sosiaaliset siteet (Teixeira 1987, 23), ja he ovat paremmin perillä paikallisista kysymyksistä ja ehdokkaista (Filer ym. 1993, 79). Toisaalta jo itse muuttaminen ja uuteen ympäristöön asettuminen vaatii itsessään paljon aikaa ja vaivaa, mikä voi vähentää väliaikaisesti politiikkaa kohtaan tunnettua kiinnostusta. Mikäli taas paikasta toiseen muuttaminen on jatkuvaa, aiheutuu siitä pakoltakin tiettyä juurettomuutta ja sosiaalisten kontaktien heikentymistä (Martikainen & Wass 2002, 73). Lisäksi Yhdysvaltojen kontekstissa muuttamisesta aiheutuu lisäongelmia uudelleenrekisteröinnin vuoksi. Squire ym. (1987) havaitsivatkin tutkimuksessaan, että vaikka muuttaneiden äänestysaktiivisuus on muita vähäisempää, he eivät juuri poikkea ei-muuttaneista mitä tulee osallistumiseen liittyviin motivaatiotekijöihin, kuten politiikkaa kohtaan tunnettuun kiinnostukseen, vaalikampanjan seuraamiseen, vaalien lopputuloksen merkitykseen tai tunteeseen siitä, että osallistumisella on vaikutusta.

2.3.3 Sosiaalipsykologiset tekijät

Sosiaalidemografisten ja sosioekonomisten tekijöiden rinnalla äänestämiseen vaikuttavat sosiaalipsykologiset tekijät, joilla viitataan ihmisten arvoihin ja asenteisiin. Uskonnollisuus, puoluesamastuminen, kiinnostus politiikkaa kohtaan sekä subjektiivinen kansalaispätevyys ovat tärkeimpiä vaaliosallistumisen tasoon vaikuttavia sosiaalipsykologisia tekijöitä. Ihmisillä, jotka ovat hyvin uskonnollisia ja käyvät säännöllisesti kirkossa, on huomattavasti korkeampi osallistumistaipumus. Kirkoissa saatetaan myös rohkaista seurakuntalaisia osallistumaan, vaikka puoluevalintaa ei pyritä ohjaamaan. (Blais 2000, 52, 92.) Franklin (2004, 156–157) on havainnut Saksaa

koskevassa analyysissään, että kristityksi identifioitumisella oli suuri vaikutus äänestystaipumukseen. Uskonnollisuus myös lisää tunnetta siitä, että äänestäminen on kansalaisvelvollisuus (Blais 2000, 93–98).

Niin sanotun Michiganin koulun edustajat kehittivät puoluesamastumisen käsitteen Yhdysvalloissa 1950-luvulla (Campbell ym. 1960). Sillä viitataan kestäväksi muodostuvaan siteeseen äänestäjän ja hänen läheisimmäksi tuntemansa puolueen välillä. Puoluesamastumisella on useita merkityksiä yksilön poliittisessa kiinnittymisessä, kuten esimerkiksi mielipiteenmuodostamisen helpottuminen yksittäisissä asiakysymyksissä puolueen tarjotessa omalla kannallaan esimerkin (Dalton 2000, 21). Mitä tulee vaaliosallistumiseen, puolueen vakituiset kannattajat ovat helpommin mobilisoitavissa, ja heillä on myös suurempi motivaatio osallistua tukeakseen parhaana pitämäänsä puoluetta ja ehdokasta (mt.).

Myös yksilön kansalaispätevyydellä ja äänestysaktiivisuudella on yhteys toisiinsa. 1950-luvulta lähtien kansalaispätevyys on ollut tapana jaotella sisäiseen ja ulkoiseen pätevyYTEEN (Clarke & Acock 1989, 522, viitattu Lane 1959). Sisäisellä, subjektiivisella pätevyydellä tarkoitetaan yksilön kokemusta siitä, että hänellä on tarvittavat taidot ja resurssit ottaa osaa ja vaikuttaa poliittisen järjestelmän toimintaan. Jälkimmäinen käsite viittaa puolestaan näkemykseen, että poliittinen järjestelmä ottaa huomioon kansalaisten vaikuttamispyrkimykset, toisin sanoen on niiden suhteen responsiivinen. Vuoden 2003 eduskuntavaalitutkimus osoittaa selvästi, että subjektiivinen kansalaispätevyys lisää vaaliosallistumista (ks. Paloheimo toim. 2005).

Asenteiden ja vaaliosallistumisen välinen suhde on kuitenkin jossakin määrin ongelmallinen. Ei nimittäin päästä kovinkaan pitkälle äänestämisen ymmärtämisessä toteamalla, että yksilö ei osallistu, koska ei ole kiinnostunut politiikasta tai koe itsellään olevan vaikutusmahdollisuuksia (Evans 2004, 152, viitattu Perea 2002, 647). Olennaisempi kysymys on, miksi jotkut ihmiset ovat toisia kiinnostuneempia, ja miksi he kokevat vaikutusmahdollisuutensa suuremmiksi. Lisäksi asenteiden ja osallistumisen välisen riippuvuuden määrittely on vaikeaa. Kuten Brady ym. (1995, 271) huomauttavat, esimerkiksi poliittinen

kiinnostus ja pätevyys lisäävät osallistumista, mutta toisaalta osallistumisella on vuorostaan niihin molempiin positiivinen vaikutus. Vaikka tutkimuksissa voidaan todeta kyseisten asenteiden ja vaaliosallistumisen välillä olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys, niiden käyttäminen äänestämistä selittävinä muutujina voi saada aikaan näennäisvaikutuksen, mikä tarkoittaa, että todettu riippuvuus johtuu jostain muusta, tarkastelun ulkopuolisesta tekijästä.

Näin ollen onkin esitetty, että poliittisen osallistumisen tutkimisessa on syytä ottaa huomioon yksilön sosioekonomisen aseman ja poliittisen kiinnittyneisyyden ohella käytettävissä olevat resurssit (Brady ym. 1995). Resurssilla viitataan kansalaistaitoihin sekä käytettävissä olevaan aikaan ja rahaan. Olennaista on, että yhtäältä kyseisten resurssien saatavuus vaihtelee sosioekonomisen aseman mukaan ja toisaalta erityyppisissä osallistumuodoissa vaaditaan erilaisia resursseja. Poliittiselle osallistumiselle välttämättömän resurssin kansalaistaitojen, kuten kommunikointi- ja organisointikyky, kehittymistä tapahtuu yksilön osallistuessa kirkon, erilaisten järjestöjen sekä työelämän toimintoihin (mt., 275). Muista resurssista myös tulot ovat luonnollisesti kiinteästi sidoksissa sosioekonomiseen asemaan. Vapaa-ajan määrä on puolestaan riippuvainen työsuhteen laadusta ja perhemuodosta. Kansalaistaidoilla, mitattuina kirkossa käynnin tiheydellä, seurakunnan toimintoihin käy-

tettyjen tuntien määrällä, työmarkkina-asemalla ja kiinnittymisellä eri organisaatioihin, sekä kielellisillä taidoilla ja muodollisella koulutuksella on huomattavasti suurempi merkitys aikaa vaativien poliittisen osallistumisen muotojen kannalta kuin äänestämisen suhteen. (Brady ym. 1995.)

Myös poliittinen tietotaso tai ”poliittinen lukutaito”, mitä voidaan pitää myös eräänlaisena poliittisena resurssina, on positiivisesti yhteydessä äänestysaktiivisuuteen (ks. esim. Howe 2003; Milner 2002; Paloheimo toim. 2005). Sillä on myös merkitystä eri sukupolvien välisten osallistumiseröjä tarkasteltaessa (ks. Wass 2008). Tässä mielessä viimeaikaiset Suomea koskevat tutkimustulokset tarjoavat pohdinnan aiheita. Vuoden 2003 eduskuntavaalitutkimuksen aineistoon perustuva tutkimus osoittaa, että 44 prosenttia 1970-luvulla tai sen jälkeen syntyneistä ei tiedä, mitä puoluetta kumpikaan hänen vanhemmistaan äänesti vastaajan nuoruudessa (Wass 2007b, 11). Tämä on erityisen hämmästyttävää ottaen huomioon, että suurin osa vastaajista oletettavasti joko asui kyselyn tekemisen aikaan kotona tai ainakin sen välittömässä vaikutuspiirissä. Syynä voi olla, että kotona ei keskustella politiikasta ja että puoluekanta mielletään yksityisasiaksi. Toisaalta on myös mahdollista, että vaikka politiikasta puhuttaisiinkin, nuorilta puuttuu kyky tulkita rivien välistä puoluekanta, jollei sitä suoraan ilmoiteta (mt.). ●

3. Vaaliosallistumisen laskun taustatekijöitä

3.1 Vaaliosallistumisen kehitys länsimaissa 1950–2008

Taulukossa 3.1 on esitetty äänestysaktiivisuuden kehitys useissa länsimaissa 1950-luvulta lähtien. Kahdessa oikeanpuoleisessa sarakkeessa lasketut keskiarvot on laskettu yhtenevästi Franklinin (2004, 69) Ison-Britannian vuosien 1964–1997 parlamenttivaaleja koskevan tarkastelun kanssa. Keskimääräinen muutos on eri vuosikymmenien välinen muutos äänestysaktiivisuudessa jaettuna

vuosikymmenten määrällä. Keskimääräinen absoluuttinen muutos osoittaa äänestysaktiivisuuden muutoksen silloin kun myös äänestysaktiivisuuden laskua kohdellaan plusmerkkisenä.

Ensinnäkin voidaan huomata, että osallistuminen on 1950-lukuun verrattuna nykyisin alemmalla tasolla yhteensä 16:ssa 23 maasta. Dramaattisin muutos keskimääräisessä aggregaattitason aktiivisuudessa tapahtui 1980–1990-lukujen välillä (-4,2 %-yksikköä). Kokonaisuudessaan osallistuminen on

Taulukko 3.1

Äänestysaktiivisuus parlamenttivaaleissa 23 länsimaassa 1950–2008 (%).

	1950-luku	1960-luku	1970-luku	1980-luku	1990-luku	2000-luku	keski- määräinen muutos	keskimäär. absoluuttinen muutos
Alankomaat	95,4	95,0	83,5	83,5	76,0	79,8	-3,1	4,7
Australia	91,9	95,3	95,3	94,3	95,5	94,7	0,6	1,3
Belgia	93,1	91,3	93,0	93,9	91,5	94,0	-0,4	1,4
Espanja ^a	-	-	72,6	73,4	77,6	73,2	-0,2	3,1
Irlanti	74,3	74,2	76,5	72,7	67,3	64,8	-1,9	2,8
Islanti	90,8	91,3	90,4	89,4	86,4	85,7	-1,0	1,2
Iso-Britannia ^b	80,3	76,6	75,0	74,1	74,7	60,4	-3,9	4,2
Italia	93,8	92,9	92,3	89,0	85,5	82,5	-2,4	2,4
Itävalta	95,3	93,8	92,3	91,6	83,8	79,1	-3,1	3,1
Kanada	74,5	78,0	74,6	73,3	68,3	62,3	-2,6	4,0
Kreikka ^c	75,8	82,2	80,4	83,5	79,7	75,2	-0,1	3,9
Luxemburg	91,9	89,6	89,5	88,1	87,4	91,7	0,0	1,8
Malta	78,1	90,3	94,0	95,4	96,2	94,5	3,3	4,0
Norja	78,8	82,8	81,6	83,1	76,9	76,2	-0,5	2,7
Portugali ^d	-	-	87,5	78,0	65,2	63,6	-8,0	8,0
Ranska	80,0	76,6	76,5	71,9	68,5	60,2	-4,0	4,0
Ruotsi	78,7	86,4	90,4	89,1	85,4	81,1	0,5	4,2
Saksa ^e	86,9	87,1	90,9	87,3	79,7	78,4	-1,7	3,3
Suomi ^f	76,5	85,0	78,2	73,9	67,4	65,9	-2,1	5,5
Sveitsi	69,0	64,2	52,3	48,2	43,8	46,9	-4,4	5,7
Tanska	81,8	87,3	88,4	86,7	84,3	86,1	0,9	2,5
Uusi Seelanti	94,7	89,1	86,0	91,4	85,9	78,7	-3,6	5,8
Yhdysvallat ^g	49,0	56,3	46,1	46,4	35,9	48,9	0,4	8,7
yhteensä	82,4	84,1	82,1	80,8	76,6	75,0		
keskimääräinen muutos		1,7	-2,0	-1,3	-4,2	-1,6	-1,5	
keskimääräinen absoluuttinen muutos		1,7	2,0	1,3	4,2	1,6		2,2

a Tiedot ovat saatavissa vuoden 1977 vaaleista lähtien. Kahdessa viimeisessä sarakeessa esitetty vertailu perustuu 1970- ja 2000-lukujen väliseen eroon.

b Vuosien 2001 ja 2005 vaalien osalta tiedot perustuvat ainoastaan hyväksytyihin ääniin.

c Vuoden 1959 vaaleista ei ole tietoja saatavilla.

d Tiedot ovat saatavissa vuoden 1975 vaaleista lähtien. Kahdessa viimeisessä sarakeessa esitetty vertailu perustuu 1970- ja 2000-lukujen väliseen eroon.

e Vuoden 1990 vaaleihin asti tiedot perustuvat Länsi-Saksan äänestysprosenttiin.

f Äänestysprosentti on laskettu mukaan lukien ulkomailla asuvat Suomen kansalaiset.

g Äänestysaktiivisuus on laskettu vain hyväksytyjen äänien perusteella. Vuoden 2002 vaaleja koskeva tieto on peräisin U.S. Census Bureau:n tilastoista.

Vuoden 2008 vaalien tiedot eivät ole vielä saatavilla.

Lähde:

The International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA) ja sen lähteet, The Inter-Parliamentary Union (IPU) 2008a (mikäli tietoja ei saatavilla IDEAsta).

Äänestysaktiivisuusluvut perustuvat rekisteröityihin äänestäjiin, paitsi Yhdysvaltojen kohdalla, jossa käytetään äänestysikäistä väestöä. Keskiarvot on laskettu yhtenevästi Franklinin (2004, 69) tutkimuksen kanssa. Keskimääräinen muutos on eri vuosikymmenien välinen muutos äänestysaktiivisuudessa jaettuna vuosikymmenten määrällä. Keskimääräinen absoluuttinen muutos osoittaa äänestysaktiivisuuden muutoksen silloin kun myös äänestysaktiivisuuden laskua kohdellaan plusmerkisenä.

kuitenkin pysynyt yli viiden vuosikymmenen aikana suhteellisen tasaisena (muutos keskimäärin 1,5 %-yksikköä). Osallistumisen taso on noussut viidessä, pysynyt samana yhdessä ja laskenut 17 maassa. Suurinta osallistumisen lasku on ollut Portugalissa (-8 %-yksikköä), Sveitsissä (-4,4 %-yksikköä) ja Ranskassa (-4 %-yksikköä). Sveitsi ja Ranska lukeutuvat myös niihin maihin, joissa erot 1950- ja 2000-lukujen äänestysprosentissa ovat suurimpia. Myös Isonsa-Britanniassa äänestysaktiivisuus 1950-lukuun verrattuna on laskenut huomattavasti, kaksikymmentä prosenttiyksikköä. Selvää nousua on puolestaan tapahtunut erityisesti Maltalla ja vähäisemmässä määrin Tanskassa, Australiassa ja Ruotsissa.

Vaaliosallistuminen on pysynyt suhteellisen tasaisena myös kun tarkastellaan absoluuttista muutosta (2,2 %-yksikköä). Muutos on keskimääräistä pienempää Islannissa (1,2 %-yksikköä), Australiassa (1,3 %-yksikköä), Belgiassa (1,4 %-yksikköä) ja Luxemburgissa (1,8 %-yksikköä). Australian, Belgian ja Luxemburgin suhteen havainto oli odotettavissa, koska kussakin maassa on käytössä äänestyspakko. Sen sijaan Islannin osallistumistason pysyvyys on jokseenkin hämmästyttävää ottaen huomioon muissa pohjoismaissa ilmenneen aktiivisuuden tason voimakkaan vaihtelun. Suurinta absoluuttinen muutos on puolestaan ollut Yhdysvalloissa (8,7 %-yksikköä), jossa äänestysaktiivisuus lisääntyi huomattavasti 1960- ja 2000-luvuilla, mutta vastaavasti laski 1970- ja 1990-luvuilla. Uuden-Seelannin (5,8 %-yksikköä) ja Suomen (5,5 %-yksikköä) keskimääräistä selvästi suurempi absoluuttinen muutos liittyy niin ikään äänestysaktiivisuuden nousun ja laskun vaihteluihin. Portugalin suuri muutos (8,0 %-yksikköä) koostuu sen sijaan pelkästään aktiivisuustason vähentymisestä 1970-lukuun verrattuna.

Mitkä eri seikat ovat yhteydessä äänestysaktiivisuuden vaihteluun? Yhtäältä on olemassa useita maakohtaisia tekijöitä, joilla on vaikutusta vaaliosallistumisen muutoksiin. Esimerkiksi Sveitsiä, jossa osallistumisen taso on laskenut huomattavasti, on usein pidetty erityistapauksena. Siellä yhtäältä neljän pääpuolueen säännöllinen tapa muodostaa yhdessä hallitus on tehnyt vaalien lopputuloksen jokseenkin merkityksettömäksi ja toisaalta kansan-

äänestysinstituutiota on käytetty yleisesti (Blais & Dobrzynska 1998, 252–253). Maltan ilman äänestyspakkoa säännöllisesti saavutettuun poikkeuksellisen korkeaan aktiivisuuteen on puolestaan oletettu vaikuttaneen kahden pääpuolueen erittäin kireä kilpailu ja äänestäjäkunnan voimakas puoluesamastumisen aste (Hirczy 1994). Tanskassa ja Ruotsissa osallistumisen nousu 1950- ja 2000-lukujen välillä ja Norjan ja Islannin varsin pienen laskun voidaan katsoa olevan yhteydessä työntekijäryhmiin kuuluvia äänestäjä mobilisoivien puolueiden perinteisesti vahvaan asemaan (Wattenberg 2000, 72).

Jotta voidaan muodostaa kokonaisvaltaisempi kuva vaaliosallistumisen laskun taustatekijöistä, on kuitenkin syytä katsoa yksittäisiä maita yleisemmälle tasolle. Kuten jo johdannossa todettiin, äänestysaktiivisuuden lasku on varmasti yksi niistä tekijöistä, joiden vuoksi vaaliosallistumisen tarkastelu on kiinnostanut politiikan tutkijoita vuosikymmenestä toiseen. Edellisessä luvussa puolestaan käytiin läpi äänestysaktiivisuuden tasoon makro- ja mikrotasolla liittyviä tekijöitä. Kysymys kuuluukin, millainen vaikutus kyseisillä tekijöillä on osallistumisen laskevan trendin kannalta. Voidaan olettaa, että institutionaalisilla tekijöillä, joilla on eri maiden välisissä vertailuissa havaittu olevan suurin vaikutus osallistumisen tasoon, on vähäisempi merkitys laskun selittäjinä koska ne ovat pysyneet suhteellisen vakaina koko sodanjälkeisen ajanjakson (Gray & Caul 2000, 1092). Itse asiassa 18 teollisuusmaata kattavassa mittavassa analyysissä on osoitettu, että ammattiyhdistysjäsenyys ja työväenpuolueiden kannatuskehitys ovat molemmat yhteydessä osallistumisen laskuun. Perinteisesti ammattiyhdistysliikkeillä on itsessään ollut äänestäjiä mobilisoiva rooli, mutta ne ovat toimineet myös linkkeinä äänestäjien ja työväenpuolueiden välillä (mt., 1103).

Lisäksi äänestysikäisen väestön lisääntyminen ja matalampi 30–69-vuotiaiden äänestäjien osuus on osaltaan vaikuttanut osallistumisen laskuun: äänestysiän lasku on tuonut nuoremmat, vähemmän politiikasta kiinnostuneet ja vähemmän sosiaalisesti kiinnittyneet kansalaiset osaksi äänestäjäkuntaa (mt., 1100, viitattu Teixeira 1992, 38). Esimerkiksi Suomessa äänioikeutettujen määrä oli

53 prosenttia vuoden 1939 eduskuntavaaleissa, jotka olivat viimeiset ennen äänestysikärajan laskua. Vastaava luku oli 73 vuoden 2003 vaaleissa (Ollila & Paloheimo 2007, 183). Toisaalta Franklinin (2004, 133, 135, 139–140) 22 maata kattavassa analyysissä ei ole havaittu, että äänestäjäkunnan kasvamisella olisi tilastollisesti merkitsevää vaikutusta äänestysaktiivisuuden laskuun. Sen sijaan äänestysikärajan laskuun liittyy erityinen vaikutus, joka yhdessä äänestäjäkunnan kasvun aiheuttaman epäsuoran vaikutuksen kanssa kattaa lähes kolmen prosentin suuruisen laskun äänestysaktiivisuudessa. Lisäksi osallistuminen laskee aina yhden prosentin lisää jokaisen äänestysikärajan laskemista seuraavan ikäluokan astuessa äänestäjäkuntaan.

Myös yli viiden prosentin ääniosuuden saavien puolueiden määrän kasvulla ja sitä seuraavalla puoluekentän hajautumisella on havaittu olevan vaikutusta osallistumisen laskuun (Gray & Caul 2000, 1098, viitattu Jackman 1987). Toisaalta yhteiskunnan panostamisella korkeampaan koulutukseen on ollut myönteinen vaikutus. Voidaan myös esittää, että äänestäjäkunnan ikääntyminen tulee tulevaisuudessa kääntämään äänestysikärajan laskemisen vaikutuksen (Gray & Caul 2000).

3.2 Vaaliosallistumisen laskuun vaikuttavia tekijöitä

Tuntuu luontevalta, että heikkenevä puoluesamastumisen aste (ks. esim. Wattenberg 2000) ja niin ammattiyhdistysten kuin muiden sosiaalisten järjestöjen jäsenyyksien lasku on osaltaan vaikuttanut äänestysaktiivisuuden heikkenemisen taustalla. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa kaikkien instituutioiden kohdalla. Esimerkiksi Suomessa 80,6 prosenttia väestöstä kuului evankelis-luterilaiseen kirkkoon vuoden 2008 lopulla, ja myös kirkkoon liittyneiden määrä on kasvanut edellisvuoteen verrattuna vuodesta 2004 lähtien (Kirkon tiedotuskeskus 2009a; 2009b). Myös sekä työntekijöiden että yrittäjien järjestäytymisen aste on ollut Suomessa erittäin korkea, vaikka se onkin laskenut 1990-luvun puolivälin jälkeen (Ahtiainen 2003; 2006).

Lisääntynyt koulutusaste, jonka vaikutukseen viitattiin edellä ”äänestämisen arvoituksen” yhte-

ydessä, on voinut yhdessä heikentyneen puoluesamastumisen asteen kanssa myös vaikuttaa osallistumista laskevasti. Korkeampi koulutus yhdistettynä politiikkaa koskevan informaation huimaan lisääntymiseen on parantanut kansalaisten poliittisia resursseja (2000, 29, viitattu Dalton 1984). Tämän kognitiivisen mobilisaation myötä kansalaiset eivät ole enää yhtä riippuvaisia puolueiden roolista mielipiteenmuodostajana eri asiakysymyksissä. Toinen vaihtoehtoinen syy osallistumisen laskuun voi liittyä äänestäjien kasvavaan tyytymättömyyteen puolueiden ja koko demokraattisen prosessin toimintaa kohtaan (Dalton 2000). Vaikka kansalaiset yhä vahvasti kannattavat vallitsevaa poliittista järjestelmää ja demokratian perusperiaatteita, he ovat tulleet yhä kriittisemmäksi varsinaisia poliittisia toimijoita ja jopa edustuksellisen demokratian instituutioita kohtaan (mt.). Vuoden 2005 *World Values Survey* -tutkimuksen Suomen aineiston mukaan suomalaiset luottavat huomattavasti enemmän kirkkoon, armeijaan, poliisiin ja oikeuslaitokseen kuin poliittisiin puolueisiin tai eduskuntaan. Melko tai jokseenkin paljon edelliseen ilmoitti luottavansa 29 prosenttia ja jälkimmäisenkin osalta luku oli vain 56 prosenttia (World Values Survey 2005, Suomen aineisto). Myös varhaisemmissa tutkimuksissa puoluesamastumisen lasku ja heikentynyt luottamus hallitukseen on mainittu vaaliosallistumisen laskun pääsyinä (Abramson & Aldrich 1982).

On myös mahdollista ajatella, että kansalaisten parantuneiden taitojen ja resurssien myötä on pelkästään luonnollista, että poliittiselle aktiivisuudelle etsitään areenoita edustuksellisen osallistumisen ulkopuolelta. Tässä mielessä äänestysaktiivisuuden laskussa voidaan nähdä olevan kyse myös sukupolvenvaihdoksesta. Esimerkiksi Putnamin (2000, 33–35) mukaan vain hyvin pieni osa Yhdysvaltojen vaaliosallistumisen laskusta selittyy yksilötason muutoksilla. Suurelta osin on kyse siitä, että suuret ikäluokat (*’baby-boomers’*) ja heidän lapsensa äänestävät elämänvaiheesta ja poliittisen kiinnostuksen määrästä riippumatta vähemmän kuin edeltäjänsä, ja mitä suuremmaksi näiden ikäryhmien osuus väestörakenteesta on ajan myötä kasvanut, sitä alemmas äänestysaktiivisuus on vajonnut. Myös Suomen

osalta on havaittu, että sukupolvenvaihdoksella on ollut selvä, joskin toistaiseksi varsin vaatimaton osuus äänestysaktiivisuuden laskussa vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaalien osalla (Wass 2007a).

Samanaikaisesti reaktiona luokkapohjaisen politiikan heikentymiselle ja sosiaalisten jakolinjojen hämärtymiselle puolueet ovat omaksuneet kaikille suunnattuja (*'catch-all'*) vetoomuksia, mikä on osaltaan nakertanut äänestämisen merkitystä (Wattenberg 2000, 66, viitattu Kirchheimer 1966 termin *'catch-all party'* osalta). Lisäksi esimerkiksi Euroopan integraatio ja yleinen globalisaatiokehitys ovat osaltaan vähentäneet kansallisten parlamenttien merkitystä. Kyse on siis niin kysyntä- kuin tarjontatekijöiden muutoksesta.

Kuten edellä esitetystä lyhyestä yhteenvedosta käy ilmi, useat eri tekijät ovat vaikuttaneet osallistumisen laskuun. Niiden merkityksen arviointi on kuitenkin sangen vaikeaa ottaen huomioon äänestämisen luonteen toimintana: siinä missä äänestämisen on yksilön teko, äänestysaktiivisuus on aggregaattitason ilmiö (ks. Franklin 2004, 16–18). Vaikka äänestäjäkunta muodostuukin yksittäisistä äänestäjistä, kyse ei kuitenkaan ole siitä, että vain yksinkertaisesti laskettaisiin yhteen kunkin äänestäjäkunnan jäsenen äänestämisen kannalta merkitykselliset ominaisuudet. Äänestäjäkunta ei siis ole vain

yksittäinen äänestäjä suuremmissa mittakaavassa. Tämä käy hyvin ilmi siitä, ettei edes verrattain suurilla muutoksilla äänestäjäkunnan rakenteessa ole välttämättä merkittävää vaikutusta äänestysaktiivisuuden kannalta. Esimerkiksi korkeakoulutukseen käytettyjen varojen lisäämisen vaikutus aggregaattitason äänestysaktiivisuuteen on vaikeasti osoitettavissa. Yksilötasolla korkeasti koulutetut ovat kiistatta matalammin koulutettuja aktiivisempia, mutta aggregaattitason vaikutuksen suhteen on kuitenkin olennaista, kuinka suuren väestöosan koulutus on noussut korotettujen määrärahojen myötä.¹⁵ ●

15 Esimerkkinä voidaan ajatella, että koulutuspoliittisilla ratkaisuilla päätettäisiin nostaa korkeakoulutettavien osuutta lukion tai ammattikoulutuksen päättäneiden joukossa 10 prosentista 20 prosenttiin 20 vuoden aikajänteellä. Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedetään, että yksilötasolla korkeakoulututukin suorittaneiden ja suorittamattomien välinen aktiivisuusero on keksimäärin noin 15 prosenttiyksikköä. Aggregaattitasolla tästä seuraa luonnollisesti 1,5 prosenttiyksikön äänestysaktiivisuuden nousu, mutta on syytä huomata, että vaikutuksen aikaansaamiseen kului 20 vuotta. Lisäksi koulutukseen käytettyjen varojen nousun vaikutus äänestysaktiivisuuteen on kokonaan nähtävissä vasta siinä vaiheessa, kun kyseinen koulutuspoliittinen uudistus on koskettanut kaikkia yhteiskunnan jäseniä, toisin sanoen silloin kun ennen määrärahojen nostoa koulutetut ovat poistuneet äänestäjäkunnasta, mihin kuluu noin seuraavat 50 vuotta. Koulutuksen määrärahojen noston aikaansaama 1,5 prosenttiyksikön suuruinen lisäys äänestysaktiivisuuteen kestäisi näin ollen 70 vuotta. Tässä ajassa sen vaikutus myös peittyisi muiden muutosten alle ja olisi lähes mahdoton jäljittää (Franklin 2004, 17–18).

4. Vaaliosallistuminen Suomessa

4.1 Äänestysaktiivisuuden suomalainen tutkimustilanne

Seuraavassa tehdään lyhyt katsaus suomalaisen äänestysaktiivisuustutkimuksen nykytilanteeseen. Kartoituksen pohjana toimivat Sami Borgin (2004; 2006) toimittamat, kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman piirissä tehdyt selvitykset, joita on täydennetty tuoreilla julkaisuilla. Ensin tarkastellaan kutakin vaalityyppiä ja sitten erikseen eri ryhmien äänestysaktiivisuutta koskevaa tutkimusta.

Yleisesti katsottuna Suomi ei sijoitu demokratiaa ja vaaleja mittaavien empiiristen aineistojen määrän suhteen kansainvälisessä vertailussa kovinkaan korkealle. Tämä johtuu pitkälti siitä, että meiltä on ennen 2000-lukua puuttunut yhtenäisen vaalitutkimusohjelma, jollainen on toteutettu monissa muissa läntisissä demokratioissa. Suomalainen vaalitutkimus on jokseenkin vähäistä ja osittain puutteellista myös muihin pohjoismaihin verrattuna. Tutkimustilanne on osittain parantunut

2000-luvulla, jolloin Suomi liittyi kansainväliseen *Comparative study of electoral systems* (CSES) -tutkimusohjelmaan. Vuonna 2002 perustettiin myös *Vaalit ja edustuksellinen demokratia Suomessa* -tutkijaryhmä ja käynnistettiin pohjoismainen vaalitutkimusyhteistyö. (Karvonen 2006, 314–318.) Vaalitutkimusryhmän yhteistyö on jatkunut myös vuoden 2007 vaalien osalta. Sen pääraportti ”*Eduskuntavaalit yleisdemokratiassa. Kansallinen vaalitutkimus 2007*” (Borg & Paloheimo toim. 2009) julkaistiin tammikuussa 2009.

Yhtenäisen kansallisen vaalitutkimusohjelman puuttumisen johdosta eduskuntavaaleihin liittyviä teoksia ei ole ilmestynyt kovinkaan monta. Laajimmat empiiriset tutkimushankkeet käsittelevät vuosien 1991, 2003 ja 2007 eduskuntavaaleja (Borg & Paloheimo toim. 2009; Borg & Sänkiäho toim. 1995; Paloheimo toim. 2005; Pesonen ym. 1993). Vuoden 1987 ja 1999 eduskuntavaaleista on tehty kaksi laajaa rekisteritietoihin pohjautuvaa tutkimusta, jotka ovat lisänneet tietoa eri väestöryhmien äänestysaktiivisuudesta (Martikainen 1988; Martikainen & Yrjönen 1991; Martikainen & Wass 2001; 2002). Vuoden 2003 eduskuntavaalien yhteydessä tehtiin myös erillinen suomenruotsalaisten äänestyskäyttäytymistä analysoiva tutkimus (Bengtsson & Grönlund toim. 2005). Tuomo Martikainen yhdessä kollegoidensa kanssa on puolestaan tarkastellut äänestysaktiivisuuden kehitystä eduskuntavaaleissa Helsingin eri alueilla (Martikainen 1978; Martikainen ym. 2003; Martikainen & Wass 2007; Martikainen & Yrjönen 1980; Martikainen & Yrjönen 1991). Sami Borg (1996b) on tutkinut väitöskirjassaan kyselytutkimusaineistoihin perustuen äänestysosallistumisen ja äänestämättä jättämisen syitä eduskuntavaaleissa. Hanna Wassin (2008) väitöstudiossa puolestaan analysoidaan äänestysaktiivisuuden sukupolviefektii vuosien 1975–2003 eduskuntavaaleissa (Wass 2008).

Eurovaaleista on tehty Suomessa kolme laajempaa tutkimusta (Hellsten ym. toim. 2000; Martikainen & Pekonen toim. 1996; Pesonen toim. 2000). Näissä erityisesti äänestysaktiivisuutta on tarkasteltu Borgin, Pehkosen ja Raunion (2000), Härkösen (1996), Mattilan (2000) sekä Sundellin, Lumpeen

ja Hellstenin (2000) tutkimuksissa. Lisäksi vuosien 1996 ja 1999 vaaleista on ilmestynyt myös erillisiä tutkimuksia (Borg 1996a; Borg & Sänkiäho 1999).

Presidentinvaalien äänestysaktiivisuutta koskevia tutkimuksia on tehty varsin vähän. Tuomo Martikainen ja Risto Yrjönen (1983) ovat tarkastelleet äänestysaktiivisuutta vuoden 1982 niin sanotussa *Koivisto*-vaaleissa. Lisäksi vuoden 1988 vaalien osallistumisesta on olemassa erillinen tutkimus (Borg ym. 1989). 2000-luvulla pidetyistä suoraan kansanvaaliin perustuvista presidentinvaaleista on olemassa runsaasti tutkimustietoa (Hellsten ym. toim. 2000; Isotalus & Aarnio toim. 2000; Isotalus & Borg toim. 2007), mutta niissä äänestysaktiivisuutta on lähinnä vain sivuttu. Hellstenin (2006) rekisteripohjaisiin tietoihin perustuvassa tutkimuksessa on tarkasteltu myös presidentinvaaleja.

Kunnallisvaaleista ei ole tehty varsinaisia vaalitutkimuksen tapaisia kokonais selvityksiä, mutta viimeisten vuosikymmenten aikana on useiden kuntavaalien yhteydessä kerätty monipuolisia tutkimusaineistoja. Kuntaliiton *KuntaSuomi*-hankkeessa on toteutettu kolme laajempaa kyselytutkimusta kuntalaisten osallistumisesta, osallistumisvalmiuksista ja asenteista vuosien 1996, 2000 ja 2004 kunnallisvaalien yhteydessä. Myös *Kuntaliiton demokratiatilinpäätös*-hankkeen (DTP) piirissä on kerätty aineistoja kuntademokratian tilasta ja kansalaisten osallistumismahdollisuuksista. Hanke sai jatkoa *Helsingin kaupungin pääkaupunkiseudun demokratiaindikaattorit* -hankkeessa, jossa laadittiin kuntademokratian tilaa mittaavat indikaattorit pääkaupunkiseudun kunnille (Ahokas toim. 2009). Kuntademokratiaa tutkitaan myös Kuntaliiton ja Valtiovarainministeriön *ARTTI*-hankkeen piirissä, joka jatkuu vuoteen 2012. Kunnallisalan kehittämissäätiö on puolestaan jo yli 15 vuoden ajan kerännyt vuosittain kansalaismielipiteitä kunnissa kartoitettavia tutkimusaineistoja. Tiivistettynä voidaan todeta, että vaikka kuntavaaleista ei ole tehty kattavaa vaalikohtaista äänestysaktiivisuustutkimusta, on kuntavaaleihin ja kuntademokratiaan liittyen kerätty varsin kattavat tutkimusaineistot ja teemasta löytyy myös melko runsaasti julkaisuja. On myös syytä mainita, että Helsingin vaalipiiristä on tehty useita äänestys-

alueotokseen perustuvia tutkimuksia (Hellsten & Martikainen 2000; Martikainen 1993; Martikainen 1997; Martikainen & Sankiaho 1969; Martikainen & Wass 2004; Martikainen & Yrjönen 1983).

KuntaSuomi-hankkeessa on ilmestynyt melko runsaasti kunnalliseen osallistumiseen, päätöksentekoon ja palveluihin liittyviä julkaisuja. Näistä erityisesti kuntavaaleihin ja äänestämiseen keskittyi Marianne Pekola-Sjöblomin, Voitto Helanderin ja Stefan Sjöblomin toimittama tutkimus *Kuntalainen-kansalainen* (2006), jossa tutkitaan kuntalaisten asenteita ja osallistumista vuosien 1996 ja 2004 välisenä aikana. Tutkimus sisältää myös analyysin kuntavaalien äänestysaktiivisuudesta. Kunnallisuuden kehittämissäätiö on *Polemia*-julkaisusarjassaan julkaissut Sami Borgin (2008a) selvityksen suomalaisten äänestysaktiivisuudesta ja erilaisista vaaliaktiivintekinoista.

Miesten ja naisten ja välisiä äänestysaktiivisuuseroja on Suomessa tutkittu varsin vähän, vaikka kotimaiset äänestystilastot ovat sukupuolen tarkastelun osalta kansainvälisesti katsottuna erittäin hyviä. Borgin (2004) kokoaman tutkimuskatsauksen mukaan sukupuolen roolia poliittisessa osallistumisessa ja järjestäytymisessä on tarkasteltu laajemmin Jaana Kuusipalon (1993) lisensiaatintyössä. Kiinteästi äänestysaktiivisuuteen liittyvät Hellstenin (2006), Martikaisen ja Wassin (2002) sekä Martikaisen ja Yrjösen (1991) rekisteripohjaiset tutkimukset. Karvosen ja Sellen (1995) tutkimuksessa on puolestaan vertailtu sukupuolten välisiä yhteiskunnallisen osallistumisaktiivisuuden eroja pohjoismaissa.

Nuorten poliittista osallistumista, asenteita ja äänestysaktiivisuutta on tutkittu useissa tutkimusprojekteissa (Jääsaari & Martikainen 1991; Martikainen 1993; Martikainen & Fredriksson 2006; Martikainen & Hellsten 2001; Martikainen & Pekonen 1996; Martikainen & Yrjönen 1980; 1984). Myös tuoreessa Turun yliopistossa toteutetussa suomalaisten politiikkatietämystä ja osallistumisvalmiutta kartoittaneessa tutkimushankkeessa keskityttiin erityisesti nuoriin ikäryhmiin (Elo & Rapeli 2008).

Suomenruotsalaisten poliittisen toiminnan tutkimuksella on pitkät perinteet, mutta se on ollut jokseenkin hajanaista ja osittain puutteellista.

Tämä johtuu pitkälti siitä, että määrällisesti pienen vähemmistön luotettava tutkiminen vaatii erityisaineistojen keräämistä (ks. Bengtsson & Grönlund 2005, 1). Erik Allardt ja Kettil Bruun (1956) tarkastelivat jo 1950-luvulla suomenruotsalaisten poliittista käyttäytymistä. Muita suomenruotsalaisten poliittiseen osallistumiseen liittyviä teoksia ovat Anders Gröndahlin (1973) tutkimus, Casper Wreden (1981) ja Magnus Wreden (1976) tutkimukset Ahvenanmaalla asuvien ruotsinkielisten äänestäjien äänestyskäyttäytymiseen ja osallistumiseen vaikuttavista tekijöistä sekä Jan Sundbergin (1985) väitöskirja *”Svenskhetens dilemma i Finland”*. Lisäksi rekisteriaineistoihin pohjautuvissa tutkimuksissa on voitu luotettavasti tarkastella erikseen ruotsinkielisten äänestysaktiivisuutta (Martikainen & Yrjönen 1991; Martikainen & Wass 2002). Varsinainen suomenruotsalaisten vaalikäyttäytymiseen liittyvä laajempi tutkimus *”Den finlandssvenska väljaren”* ilmestyi kuitenkin vasta 2000-luvulla (Bengtsson & Grönlund toim. 2005). On myös syytä mainita, että Åbo Akademin Istitutet för finlandsvensk samhällsforskning on vuodesta 2002 kerännyt *”Den finlandssvenska barometern”* -aineistoja, joissa mitataan vuosittain suomenruotsalaisten mielipiteitä, asenteita ja suuntauksia, minkä perusteella on mahdollista tuottaa tulevaisuudessa vertailukelpoisia aikasarjoja.

Maahanmuuttajataustaisen väestön poliittista osallistumista ja äänestysaktiivisuutta käsittelevää tutkimusta on olemassa vain vähän, pitkälti tutkimusaineistojen puutteesta johtuen. Myös muualla länsimaissa politiikan tutkimuksen panos aihepiiriin kartoittamiseen on toistaiseksi ollut varsin pieni. (ks. Saukkonen 2007, 14.) Ensimmäisiä maahanmuuttaneiden poliittista toimintaa käsitelleitä tutkimuksia on Kathleen Valtosen (1997) väitöskirja, jossa tarkastellaan Vietnamista ja Lähi-idästä Suomeen muuttaneiden yhteiskunnallista osallistumista. Maahanmuuttaneiden poliittisia oikeuksia ja osallistumismahdollisuuksia on puolestaan tutkinut Outi Lepola (2002; 2004). Lisäksi maahanmuuttajataustaisen väestön poliittista osallistumista on tarkasteltu EU:n rahoittamassa *POLITIS*-hankkeessa, jonka puitteissa laaditut Suomea koskevat maara-

portit käsittelevät maahanmuuttaneiden järjestö-osallistumisesta ja äänestysaktiivisuutta kunnallisvaaleissa (Sagne ym. 2005; 2007). Kunnallisvaalien osalta maahanmuuttaneiden äänestämistä on myös sivuttu vaaliosallistumista yleisesti kartoittavissa tutkimuksissa (Hellsten & Martikainen 2001). Kyselyaineistoihin pohjautuvista tutkimuksista on syytä mainita Niklas Wilhelmssonin (2007) maahanmuuttaneiden yhteiskunnallista osallistumista kartoittava lisensiaatintyö. Ulkomailla syntyneitä kunnallisvaaliehdokkaita ja heidän motiivejaan osallistua kunnallispolitiikkaan on tutkittu Marjukka Weiden (2008b) tuoreessa opinnäytetyössä.

4.2 Vaaliosallistuminen ylikansallisissa, kansallisissa ja paikallisissa vaaleissa 1945–2008

Seuraavassa tarkastellaan äänestysaktiivisuutta sekä äänestysaktiivisuuteen ja äänestämättömyyteen liittyviä tekijöitä. Osio on jaoteltu vaalityypeittäin niin, että Euroopan parlamentin vaaleja, presidentinvaaleja, eduskuntavaaleja ja kunnallisvaaleja tarkastellaan kutakin omana kokonaisuutenaan. Jaottelu ei ole yksiselitteinen ja äänestämiseen ja äänestämättömyyteen liittyvissä tekijöissä esiintyy usein päällekkäisyyttä, sillä monet äänestysaktiivisuutta ja äänestämistä selittävät tekijät ovat yleistettävissä eri vaaleihin ja konteksteihin. Samalla eri vaaleihin liittyy kuitenkin myös monia erityispiirteitä.

Suomessa vaalien äänestysprosentteja tarkasteltaessa on vakiintunut tapa sisällyttää aineistoihin ainoastaan Suomessa henkikirjoitetut kansalaiset.

Tätä rajausta käytetään myös tässä raportissa. Ulkomailla asuvat Suomen kansalaiset, jotka saivat äänestää ensi kerran vuoden 1975 vaaleissa, jätetään yleensä huomioimatta. Poikkeuksen käytännöstä tekevät eräät kansainväliset tietokannat (esim. IDEA, IPU), joissa vaalien kokonaisäänestysprosenttiin yleensä sisällytetään äänestystietojen kansainvälisen vertailukelpoisuuden vuoksi myös ulkosuomalaisten äänet (vrt. Taulukko 3.1).

4.2.1 Euroopan parlamentin vaalit

Suomi liittyi Euroopan unioniin vuonna 1995, jonka jälkeen Suomessa on järjestetty kolmet Euroopan parlamentin vaalit.¹⁶ Vaalit järjestetään jäsenmaissa viiden vuoden välein. Ensimmäiset eurovaalit pidettiin Suomessa vuoden 1996 kunnallisvaalien yhteydessä lokakuussa 1996. Niiden äänestysaktiivisuus oli 60,3 prosenttia eli melkein samaa luokkaa kuin kunnallisvaaleissa (Taulukko 4.1). Vaalien samanaikaisuus oletettavasti nosti eurovaalien osallistumisastetta (Borg 2006, 53). Toisissa eurovaaleissa äänestysaktiivisuus laski noin 30 prosenttiin, mikä nostatti keskustelun unionin legitimititeettivaajesta (Hellsten 1999, 205). Vuoden 2004 eurovaaleissa äänestysvilkkauksen nouseminen lähes kymmenen prosenttiyksikköä vuoden 1999 pohjalukemista. Vuoden 2009 eurovaaleissa äänestysaktiivisuus jäi noin prosenttiyksikön verran alhaisemmaksi kuin edellisissä vaaleissa.

¹⁶ Euroopan parlamentin vaaleista käytetään jatkossa lyhyempää nimitystä eurovaalit.

Taulukko 4.1

Äänestysaktiivisuus vuosien 1996, 1999 ja 2004 Euroopan parlamentin vaaleissa (%).

	ÄÄNIOIKEUTETUT		ÄÄNESTYSPROSENTTI	
	Suomessa asuvat Suomen kansalaiset	ulkosuomalaiset	Suomessa asuvat Suomen kansalaiset	ulkosuomalaiset
1996	3 915 075	193 628	60,3	2,9
1999	3 952 198	188 900	31,4	2,7
2004	4 036 302	191 685	41,1	3,7
2009	4 125 616	200 630	40,3	-

Lähde: Tilastokeskus, europarlamenttivaalit.

Eurovaalien äänestysaktiivisuuteen liittyvät pitkälti samat tekijät kuin äänestysaktiivisuuteen yleensäkin (ks. luku 2). Vaaleissa on kuitenkin myös erityispiirteitä, joista yksi liittyy vaalien arvostukseen. Tutkijoiden mukaan äänestäjät yleensä pitävät alue-, kunta- ja eurovaaleja kansallisille vaaleille alisteisina niin sanottuina toisen asteen vaaleina (ks. Reif & Schmitt 1980). On myös esitetty, että ylikansallisen puoluejärjestelmän heikkous ja Euroopan parlamentin suhteellisen heikko päätöksentekoaikama, etenkin ennen Maastrichtin sopimusta, ovat vaikuttaneet kansalaisten mielipiteisiin eurovaalien tärkeydestä (Hellsten 1999, 205, 208–209).

Ylikansallisten puolueyhmittymien heikkous ja vähäinen tunnettavuus näkyvät myös eurovaalien kampanjoissa, joissa korostuvat edelleen kansalliset teemat. Puolueet mieltävätkin eurovaalit lähinnä eräänlaisiksi eduskuntavaalien välivaaleiksi, joissa mitataan kansallisten hallitusten suosiota. Tämän lisäksi eurovaalien äänestystuloksen perusteella ei muodosteta parlamentille vastuullista hallitusta unionin sisällä, mikä heikentää puolestaan ylikansallisten puolueiden motivaatiota vastuullisten poliittisten ohjelmien laatimiseen. (mt., 119.)

Vaaliosallistumisen suhteen on varsin ongelmallista, että puolueet ovat panostaneet heikosti eurovaalikampanjoihin. Tschokkinen (2000, 129) havaitsi vuoden 1999 eurovaalien osalta, että puolueet olivat selvästi keskittäneet voimavarojaan edeltäneisiin eduskuntavaaleihin ja tuleviin presidentti- ja kunnallisvaaleihin, ja eurovaalien kampanjointi jäi siten varsin lyhyeksi ja vaisuksi. Vuoden 2004 eurovaaleissa kampanjoinnissa oli huomattavasti aktivoitunut, mutta kansalliset teemat hallitsivat edelleen pitkälti kampanjoissa (Tiilikainen & Wass 2004). On myös syytä huomata, että Suomessa eurovaalien vaalipiirijako, jossa koko maa muodostaa yhden vaalipiirin, vaikeuttaa tehokkaan vaalikampanjan toteuttamista. Tämä saattaa Mattilan (2000, 195) mukaan vaikuttaa laskevasti äänestysaktiivisuuteen, sillä se heikentää paikallisten ehdokkaiden läpipääsyä ja rajoittaa varteenotettavien ehdokkaiden määrää. Valtakunnallisen kampanjoinnin mahdollisuudet ovat puolestaan korkeiden kustannusten vuoksi rajalliset.

Vähäinen äänestysaktiivisuus on kytköksissä myös puolueiden EU-kannanottoihin. Hellsten ja Martikainen (2000, 30–32) ovat osoittaneet eurovaalien alhaisen äänestysaktiivisuuden heijastavan osittain ihmisten suhtautumista koko unioniin. Tutkimuksen mukaan EU-kriittisten joukossa äänestysaktiivisuus on heikompaa kuin EU-myönteisten joukossa. Havainto on merkityksellinen myös Suomessa: kun eduskuntapuolueista ainoastaan Perussuomalaisilla on kriittinen suhtautuminen unioniin, ei EU:n vastustajilla ole luontevaa äänestysvaihtoehtoa (Mattila & Raunio 2005).

Vaalien kysyntätekiijöihin liittyen on havaittu, että kansalaisten Euroopan parlamenttia, eurovaaleja ja ylipäänsä EU-asioita koskeva tietämys on jokseenkin heikkoa, mikä vähentää osallistumishalukkuutta (Hellsten 1999, 205). Tähän viittaa myös tuore tutkimus suomalaisten politiikatietämyksestä (Elo & Rapeli 2008), jonka mukaan politiikkaa koskeva tietotaso vaikuttaa keskeisesti kansalaisen poliittiseen kiinnostukseen ja osallistumishalukkuuteen. Suomalaisten tietämys EU-asioden suhteen on erityisen alhaista: unionin rakenteita ei tunneta ja Euroopan parlamentin rooli on jäänyt monelle epäselväksi.

Vaikka kansalaisten eurovaaliosallistumiseen vaikuttavat pitkälti samat tekijät kuin muissakin vaaleissa, niiden voimakkuus kuitenkin korostuu eurovaaleissa, joissa äänestämättä jättämisen kynnyks on muita vaaleja matalampi (Mattila 2000). On myös olemassa erityisesti eurovaaleihin liittyviä tekijöitä, joiden vaikutus tosin on yleisiä tekijöitä heikompi. Näitä ovat maan saama taloudellinen hyöty EU-jäsenyydestä sekä edustajien paikkamäärä Euroopan parlamentissa. Äänestysaktiivisuuden on todettu olevan vilkkaampaa niissä EU-maissa, jotka hyötyvät taloudellisesti jäsenyydestä ja suurissa EU-maissa, joilla on paljon edustajia. Näihin tekijöihin on kuitenkin vaikea vaikuttaa, sillä yhtäältä unionin yhtenä pyrkimyksenä on tasoittaa taloudellisia eroja EU-maiden välillä ja toisaalta asukasmäärä on luonteva malli edustajapaikkojen jakamiseksi. (mt., 207–208.)

Eurovaalien käytännön järjestelyihin liittyen vaalien ajankohta on herättänyt keskustelua. Vaalit on yleensä järjestetty kesällä kesken lomakauden, minkä voidaan olettaa vähentäneen ainakin joissain

Taulukko 4.2

Eri jäsenmaiden kansalaisten äänestysaktiivisuus vuosien 1979–2004 Euroopan parlamentin vaaleissa (%).

	1979	1984	1987	1989	1994	1995	1996	1999	2004
Alankomaat	58	51		47	36			30	39
Belgia	91	92		91	91			91	91
Espanja			69	55	59			63	46
Irlanti	64	48		68	44			50	60
Iso-Britannia	32	33		36	36			24	39
Italia	85	83		82	75			71	73
Itävalta							68	49	42
Kreikka		77		80	71			75	63
Kypros									71
Latvia									41
Liettua									48
Luxemburg	89	89		87	89			87	90
Malta									82
Portugali			72	51	36			40	39
Puola									20
Ranska	61	57		49	53			47	43
Ruotsi						42		39	37
Saksa	66	57		62	60			45	43
Slovakia									17
Slovenia									28
Suomi							60	31	41
Tanska	48	52		46	53			51	48
Tshekki									28
Unkari									38
Viro									27
EU: keskiarvo	63	61	-	59	57	-	-	50	46

Lähde: Euroopan parlamentti, äänestysaktiivisuuden kehitys Euroopan parlamentin vaaleissa.

määrin vaalien seuraamista ja niihin osallistumista. Myös vaalipäivien eriaikaisuus eri Euroopan maissa, mikä viivästyttää lopullisen äänestystuloksen muodostamista, heikentää eurovaalien kiinnostavuutta. Eurovaalit on tämän lisäksi usein sijoitettu keskelle viikkoa. Mattila (2000, 208) esittääkin tutkimuksensa perusteella, että vaalit tulisi siirtää pois kesäkuukausilta ja järjestää kaksipäiväisinä, sekä viikonloppuna että arkipäivänä.

Taulukossa 4.2 vertaillaan eurovaalien äänestys-

prosentteja eri EU-maiden välillä. Suomessa äänestysinnostus eurovaaleissa on ollut matalaa verrattuna EU:n vanhoihin jäsenvaltioihin. Eurovaalien osallistumisaste on lähes kaikissa EU-maissa ollut kansallisten parlamenttivaalien aktiivisuutta matalampaa. Poikkeuksen tästä tekevät lähinnä ne maat, joissa on käytössä äänestyspakko (ks. luku 2.2.1). Eurovaalien äänestysaktiivisuus on myös laskenut jokaisissa vaaleissa vuonna 1979 järjestetyistä ensimmäisistä yleisistä vaaleista lähtien.

Vielä 1970- ja 1980-luvuilla yli 60 prosenttia jäsenmaiden kansalaisista äänesti eurovaaleissa. Vuoden 1989 vaaleissa äänestysaktiivisuus laski ensimmäisen kerran alle 60 prosentin. Äänestysosallistumisen lasku on jatkunut myös 1990- ja 2000-luvuilla. Vuonna 1999 enää noin puolet EU:n jäsenmaiden kansalaisista osallistui vaaleihin. Viimeisimmissä vaaleissa päädyttiin kaikkien aikojen matalimpaan lukuun. Yhtenä keskeisenä tekijänä äänestysaktiivisuuden laskuun vuoden 2004 eurovaaleissa voidaan pitää uusien EU-maiden matalaa osallistumisastetta erityisesti entisen itäblokin maissa. Myös Isossa-Britanniassa ja Pohjoismaissa äänestysaktiivisuus eurovaaleissa on perinteisesti ollut matalaa. Viimeaikaisen kehityksen mukaan äänestysaktiivisuus näyttää myös taittuneen EU:n suurissa jäsenvaltioissa, joissa äänestysvilkkauksen eurovaalien osalta perinteisesti on ollut korkeampaa.

Jäsenmaiden väliset äänestysaktiivisuuden erot liittyvät osittain vaalilainsäädännön ja vaalien käytännön järjestelyjen runsaisiin eroihin eri EU-maiden välillä (Blondel ym. 1999). Eräs keskeinen tekijä on luonnollisesti edellä mainittu äänestyspakko. Mattila (2000) on havainnut äänestyspakon maissa äänestysaktiivisuuden olevan keskimäärin vähintään kymmenen prosenttiyksikköä korkeampaa. Myös vaalijärjestelmä vaikuttaa äänestysprosenttiin (vrt. luku 2.2.1). Suora henkilövaali Suomen tapaan yleensä nostaa niin ikään äänestysvilkkautta (mt.).

Kansainvälisten tutkimusten mukaan kansalaisten EU-kriittisyys näyttää myös vaikuttavan eurovaalien äänestysaktiivisuuteen, etenkin niissä maissa, joissa ei ole EU-kriittistä puoluetta (Mattila & Raunio 2006). EU-kriittisissä maissa, kuten Isossa-Britanniassa ja Pohjoismaissa, äänestysaktiivisuus on eurovaaleissa perinteisesti ollut jonkin verran matalampaa kuin muissa vanhoissa EU-maissa. Suurissa ja väkirikkaissa jäsenmaissa äänestysaktiivisuus on myös ollut jonkun verran korkeampaa pieniin jäsenvaltioihin verrattuna (Blondel ym. 1999). Pienissä maissa valitsijat saattavat pitää vaaleja toissijaisina, koska edustajanpaikkoja on Euroopan parlamentin kokoon nähden jaossa vähän (Mattila 2000, 197).

4.2.2 Eduskuntavaalit

Taulukossa 4.3 on tarkasteltu eduskuntavaalien äänestysaktiivisuutta vuosina 1907–2007. Osallistumisen kehitys voidaan jakaa karkeasti kolmeen aikakauteen. Ensimmäisen ajanjakson muodostaa aika Suomen itsenäistymisen jälkeen, jolloin äänestysaktiivisuus kasvoi aina 1950-luvulle asti. Korkean äänestysaktiivisuuden aikakausi alkoi vuonna 1962, jolloin äänestysvilkkauksen ylitti ensimmäisen kerran 80 prosentin rajan. Äänestysaktiivisuuden nousu jatkui aina vuoden 1987 eduskuntavaaleihin, jolloin äänestysaktiivisuus laski ensimmäistä kertaa lukuun ottamatta hetkellistä notkahdusta vuoden 1975 vaaleissa. Vuoden 1987 jälkeen äänestysvilkkauksen on laskenut voimakkaasti ja voidaan puhua matalan ja laskevan äänestysaktiivisuuden aikakaudesta. (Grönlund ym. 2005, 121–122; Pesonen ym. 1991, 86.)

Kotimaassa asuvien äänestysprosentti on laskenut erityisesti 1980–1990-luvuilla. 1990-luvun lopulla äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa laski alle 70 prosentin ensimmäisen kerran sodanjälkeisenä ajanjaksolla. Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa äänestysaktiivisuus nousi hieman edellisistä eduskuntavaaleista päätyen kuitenkin alle 70 prosentin. Vuoden 2007 eduskuntavaaleissa äänestysaktiivisuus laski jälleen muutaman prosenttiyksikön verran. Eduskuntavaalien äänestysprosentin muutosten keskiarvo on noin kolme prosenttiyksikköä. Mikäli laskuista jätetään pois vuoden 1962 eduskuntavaalit, joille oli leimallista erityisen jännittänyt poliittinen ilmapiiri, on keskimääräinen muutos noin 2,5 prosenttiyksikköä (Borg 2008a, 15).

Ulkomailla asuvien suomalaisten äänestysaktiivisuus on ollut erittäin matalaa, vaikka se onkin kohonnut jonkin verran viime vuosina. Ulkosuomalaisille on pyritty tarjoamaan äänestämismahdollisuus laajasti Suomen lähetystöissä ympäri maailmaa. Internetin yleistymisen myötä tiedonsaanti kotimaassa käytävistä vaaleista on huomattavasti aikaisempaa helpompaa. Teknisiä syitä yleisempiä äänestämättömyyden taustatekijöitä ovatkin olettavasti kotimaan politiikan etäisyys omasta arjesta ja ulkosuomalaisen vähäinen huomioiminen vaalikampanjoissa. Tämä on jossain määrin

Taulukko 4.3
Äänestysaktiivisuus vuosien 1907–2007 eduskuntavaaleissa (%).

	ÄÄNIOIKEUTETUT		ÄÄNESTYSPROSENTTI	
	Suomessa asuvat Suomen kansalaiset	ulkosuomalaiset	Suomessa asuvat Suomen kansalaiset	ulkosuomalaiset
1907	1 272 873	-	70,7	-
1908	1 269 177	-	64,4	-
1909	1 305 305	-	65,3	-
1910	1 324 931	-	60,1	-
1911	1 350 058	-	59,8	-
1913	1 430 135	-	51,1	-
1916	1 442 091	-	55,5	-
1917	1 441 075	-	69,2	-
1919	1 438 709	-	67,1	-
1922	1 489 022	-	58,5	-
1924	1 539 393	-	57,4	-
1927	1 638 864	-	55,8	-
1929	1 719 567	-	55,6	-
1930	1 722 588	-	65,9	-
1933	1 789 331	-	62,2	-
1936	1 872 908	-	62,9	-
1939	1 956 807	-	66,6	-
1945	2 284 249	-	74,9	-
1948	2 420 287	-	78,2	-
1951	2 448 239	-	74,6	-
1954	2 526 969	-	79,9	-
1958	2 606 225	-	75,0	-
1962	2 714 838	-	85,1	-
1966	2 800 461	-	84,9	-
1970	3 094 359	-	82,2	-
1972	3 178 011	-	81,4	-
1975	3 435 533	305 927	79,9	7,1
1979	3 552 378	306 175	81,2	6,7
1983	3 670 241	281 691	81,0	5,8
1987	3 769 661	247 378	76,4	5,3
1991	3 832 069	228 709	72,1	5,3
1995	3 882 661	250 697	71,9	6,1
1999	3 948 265	204 165	68,3	6,4
2003	4 015 552	205 399	69,7	8,5
2007	4 083 549	208 887	67,9	8,6

Lähde: Oikeusministeriö, eduskuntavaalit 1907–2007.

Taulukko 4.4
Äänestysaktiivisuus vuosien 2003 ja 2007 eduskuntavaaleissa vaalipiireittäin ja kuntatyyppin mukaan (%).

	2003	2007
Helsingin vaalipiiri	73,9	71,1
Uudenmaan vaalipiiri	70,9	69,9
Varsinais-Suomen vaalipiiri	70,7	68,2
Satakunnan vaalipiiri	69,6	67,6
Hämeen vaalipiiri	67,0	65,7
Pirkanmaan vaalipiiri	69,8	68,3
Kymen vaalipiiri	67,5	65,8
Etelä-Savon vaalipiiri	65,4	64,5
Pohjois-Savon vaalipiiri	65,6	64,5
Pohjois-Karjalan vaalipiiri	66,6	64,5
Vaasan vaalipiiri	73,5	71,5
Keski-Suomen vaalipiiri	67,7	67,3
Oulun vaalipiiri	67,9	65,5
Lapin vaalipiiri	69,7	66,0
Ahvenanmaan vaalipiiri	60,3	57,0
Kaupunkimaiset kunnat	69,5	67,8
Taajaan asutut kunnat	70,0	68,2
Maaseutumaiset kunnat	70,0	67,9
Koko maa	69,7	67,9

Lähde: Tilastokeskus, eduskuntavaalit 1983–2007, aikasarjat.

yllättävää, sillä esimerkiksi vuoden 2007 vaaleissa ulkosuomalaisten osuus oli viisi prosenttia kaikista äänioikeutetuista eli lähes saman verran kuin esimerkiksi äänioikeutettujen miesten osuus Helsingin vaalipiirissä (214 143). Ulkosuomalaisissa siis piilee melkoinen äänestäjäreservi, jota puolueet eivät ole ainakaan toistaiseksi onnistuneet tavoittamaan. (ks. Martikainen & Wass 2003.)

Taulukossa 4.4 on esitetty äänestysaktiivisuusluvut vaalipiireittäin ja kuntatyypeittäin vuosien 2003 ja 2007 eduskuntavaalien osalta. Äänestysaktiivisuus on ollut perinteisesti korkeinta Vaasan vaalipiirissä, mikä näkyy myös 2000-luvulla pidetyissä vaaleissa. Sen sijaan Helsingin nousu toiseksi aktiivisemmaksi vaalipiiriksi on kiinnostava ilmiö. Eduskuntavaalien äänestysaktiivisuus oli nimittäin Helsingissä koko maan keskiarvoa pienempi aina 1990-luvulle asti. Selvästi vähiten äänestetään puolestaan Ahvenan-

maan vaalipiirissä. Myös haja-asutetuissa Lapin, Savon ja Pohjois-Karjalan vaalipiireissä äänestysaktiivisuus jäi keskimääräistä alhaisemmaksi.

Borgin ja Paloheimon mukaan (2009, 256–257) äänestysaktiivisuus oli vuoden 2007 eduskuntavaaleissa vähäisempää pienissä kuin suurissa vaalipiireissä. Tämä on kuitenkin suhteellisen uusi ilmiö, sillä vaikka Vaasan vaalipiiri on ollut aktiivisin jo usean vuosikymmenen ajan, Helsingin ja Uudenmaan vaalipiirit ovat nousseet kärkiryhmään vasta vuoden 1999 vaaleista lähtien. Havaintoon on voinut vaikuttaa useampi eri tekijä. Piilevän äänikynnyksen, jolla tarkoitetaan sitä osuutta hyväksytyistä äänistä, jota suuremmalla äänimäärällä puolue saa varmuudella kansanedustajan vaalipiiristä, osuus on ajan myötä noussut pienissä vaalipiireissä entistä korkeammaksi. Näin ollen osa varsinkin pieniä puolueita kannattavista äänioikeutetuista voi jät-

tää kokonaan äänestämättä. Toisaalta asukasmäärältään pienenevissä vaalipiireissä taloudellisen taantumisen, syrjäytymisen ja palvelurakenteen heikkenemisen vaikutukset ovat kaikista selvimpiä, mikä voi aiheuttaa tunnetta poliittisten vaikutusmahdollisuuksien vähäisyydestä ja siten vähentää osallistumishalukkuutta. (mt., 246, 257.)

Vuoden 2007 eduskuntavaalitutkimuksen aineiston perusteella on havaittu, että valitsijan ensisijaisen puolueen menestymismahdollisuudet vaalipiirissä vaikuttavat äänestysaktiivisuuteen. Eroihin näyttäisi vaikuttavan erityisesti se, onko puolueella ollut vaalipiirissä aikaisemmin paikkaa. Pienissä ja keskiuurissa vaalipiireissä heikkojen menestymismahdollisuuksien puolueiden kannattajista arviolta vain noin joka toinen äänesti vuoden 2007 eduskuntavaaleissa, kun vähintään yhden edustajapaikan puolueiden vastaajien äänestysaktiivisuus samoissa vaalipiireissä oli noin 80 prosenttia. Näiden alta vastaajapuolueiden kannattajien äänestysprosentti oli vastaavasti suurin suurissa vaalipiireissä, joissa piilevä äänestyskynnys on matalin. Lisäksi sekä ikäryhmien että koulutukseen perustuvien ryhmien väliset osallistumiserot olivat jonkin verran suurempia pienissä kuin keskikokoisissa vaalipiireissä. On myös syytä mainita, että muun muassa tunne siitä, että omalla äänellä ei ole vaikutusta vaalien lopputulokseen, ja vastaajan parhaana pitämän puolueen tai ehdokkaan heikot menestymismahdollisuudet olivat muita yleisempiä syitä äänestämättä jättämiseen pienissä vaalipiireissä. (mt., 258–263.)

Kuntatyyppien suhteen tiedetään aikaisemman tutkimuksen perusteella, että äänestysaktiivisuus yleensä on korkeampaa maaseudulla kuin kaupungeissa (Pesonen ym. 1993). Vastaava havainto ei näyttäisi enää koskevan vuosien 2003 ja 2007 eduskuntavaaleja, joissa eri kuntatyyppien välinen osallistumisero on erittäin pieni.

Yhtäältä äänestysaktiivisuuteen ja toisaalta sen laskuun vaikuttavien tekijöiden tarkastelu on yleensä keskittynyt juuri eduskuntavaaleihin. Näin ollen eduskuntavaalien osallistumista analysoidaan tarkemmin tuonnempana vaaliosallistumisen laskua ja vaaliosallistumiseen yleisesti vaikuttavia yksilötason tekijöitä käsittelevissä luvuissa. On kuitenkin

syytä huomata, että myös eduskuntavaalit ovat herkkiä vaalikontekstiin liittyville tekijöille, mistä on hyvänä esimerkkinä äänestysaktiivisuuden kohoneminen vuoden 2003 vaaleissa erityisesti Helsingin vaalipiirissä. Tähän vaikutti osaltaan niin sanottu Halme-ilmiö eli Perussuomalaisten ehdokkaan Tony Halmeen aktivoiva vaikutus tietyillä perinteisesti matalan osallistumisen äänestysalueilla Helsingissä (Martikainen ym. 2003). Myös vaalien luonne ”pääministerivaaleina” kasvatti oletettavasti osallistumista erityisesti Helsingissä, jossa kahden pääpuolueen puheenjohtajat olivat asettuneet ehdolle, ja jossa äänestäjillä oli näin ollen mahdollisuus suoraan vaikuttaa pääministeriehdokkaiden vaalimenestykseen. Tämä näkyy myös siinä, että Anneli Jäätteenmäki ja Paavo Lipponen saivat yhteensä 13 prosenttia Helsingin vaalipiirin äänistä. (Grönlund ym. 2005, 142.)

4.2.3 Presidentinvaalit

Presidentinvaaleissa äänestysosallistumisen kehitys on ollut tasaisempaa kuin eduskunta- ja kunnallisvaaleissa. Presidentinvaalien osallistumisaste oli melko vähäinen ennen 1950-lukua (ks. Taulukko 4.5). Noottikriisin aikaan käydyissä vaaleissa vuonna 1962 presidentinvaalien äänestysaktiivisuus nousi ensimmäisen kerran yli 80 prosentin. Tämän jälkeen äänestysaktiivisuus laski lähelle 70 prosenttia. Uusi aktiivisuuden nousu nähtiin vuoden 1982 ennenaikaisissa presidentinvaaleissa, jolloin Koivisto valittiin Kekkonen-pitkän kauden jälkeen presidentiksi. Samaan aikaan perinteinen luokkapohjainen poliittinen mobilisaatio oli murenemassa ja vaalikampanjat olivat muuttuneet amerikkalaisempaan suuntaan, jossa henkilöt nousivat keskiöön. (Borg ym. 1989, 17–19.)

Presidentinvaaleissa oli ollut käytössä lähes seitsemän vuosikymmentä valitsijamiesjärjestelmä, joka oli sopinut aikaan, jolloin osallistumisen aste oli matala ja viestintäteknikka hidas. 1970-luvulta vahvistuivatkin vaatimukset kansalaisten vaikutuksen lisäämistä presidentinvalintaan. (Nousiainen 1998, 197–198.) Vuoden 1988 presidentinvaaleissa kokeiltiin ensi kertaa suoran vaalin käyttöä valitsijamiesvaalien rinnalla. Suoran vaalin äänestysprosentti oli 82,7 ja valitsijamiesvaalin 82,3. Kyseisissä vaaleissa

Taulukko 4.5
Äänestysaktiivisuus vuosien 1925–2006 presidentinvaaleissa (%). *

	I KIERROS	II KIERROS
1925	39,7	
1931	47,3	
1937	57,8	
1950	63,8	
1956	73,4	
1962	81,5	
1968	70,2	
1978	69,9	
1982	86,8	
1988	82,7	
1994	82,2	82,3
2000	76,9	80,2
2006	73,9	77,2

* Vuoden 1978 vaaleista lähtien tiedot perustuvat Suomessa asuvien Suomen kansalaisten äänestysprosenttiin.

Lähde: Tilastokeskus, presidenttien toimikaudet sekä äänestysprosentit valitsijamiesten vaaleissa 1925–1982 sekä presidentin vaaleissa 1988, 1994 ja 2000; Tilastokeskus, presidentinvaalit 2006.

suomenkieliset myös äänestivät poikkeuksellisesti hieman ruotsinkielisiä aktiivisemmin. Tähän vaikutti pitkälti RKP:n oman ehdokkaan puuttuminen. Huomionarvoista myös on, että vuoden 1988 presidentinvaalitutkimuksessa koulutuksella ei poikkeuksellisesti havaittu olevan vaikutusta vaaliosallistumiseen. (Borg ym. 1989, 197–198.)

Vuoden 1994 vaaleissa tapahtunut siirtyminen suoraan kansanvaaliin on vahvistanut vaalien henkilökeskeisyyttä (Aarnio & Isotalus 2000, 19). Pertti Suhosen (2000, 84–86) mukaan kaksiosaiset kansanvaalit yhdistettynä suomalaiseen monipuoluejärjestelmään lisää ehdokasasettelua ja monimutkaistaa näin kilpailuasetelmia, mikä houkuttelee äänestäjiä taktikointiin ja laskelmointiin. Kansalaisten aikaisempaa löyhemmät suhteet poliittisiin puolueisiin ovat puolestaan vaikuttaneet siihen, että äänestäjät tekevät äänestyspäätöksensä yhä lähempänä varsinaista vaalipäivää ja kasvava osa äänestäjistä vaihtaa ehdokasta vaalien alla. Samalla myös monet muut seikat, kuten ehdokkaan arvot, sukupuoli, ikä ja kulttuuritausta, vaikuttavat äanes-

tyspäätökseen (mt.). Hellstenin mukaan vuoden 2000 presidentinvaaleissa oli myös asiakysymysten osalta huomattavissa stereotyyppisten äänestysperusteiden noudattamista. Siinä missä naisehdokkaita äänestettiin pehmeisiin arvoihin liittyvien asiakysymysten perusteella, miesehdokkaita äänestettiin enemmän perinteisten presidentin tehtävään liittyvien arvojen ulottuvuudelle sijoittuvien kriteerien pohjalta (Hellsten 2000). Myös vuoden 2006 presidentinvaaleissa äänestettiin osin sukupuoliperusteisesti, vaikka sukupuoli ei politisoitunutkaan samalla tavalla kuin edellisissä vaaleissa (Hellsten ym. 2007).

Vuonna 2000 voimaan astunut uusi perustuslaki, joka kavensi tuntuvasti presidentin toimivaltaa, ei näyttänyt juurikaan vaikuttavan kansalaisten halun osallistua vaaleihin. Presidentinvaalien korkea äänestysaktiivisuus onkin varsin mielenkiintoinen ilmiö. 1980-luvulle asti osallistuminen presidentinvaaleissa oli aina matalampaa kuin samoihin aikoihin järjestetyissä eduskuntavaaleissa (Grönlund ym. 2005, 122). Poliitiikan tutkijoille onkin osin epäselvää, miksi osallistumisaste presidentinvaa-

leissa on nykyisin korkeampi kuin eduskunta- ja etenkin kunnallisvaaleissa, vaikka samanaikaisesti presidentin päätöksentekoasema on heikentynyt ja eduskunnan ja kuntien taas vahvistunut (mt.).

Keskeinen tekijä liittyy varmasti vaalien henkilökeskeisyyteen ja selkeään asetelmaan etenkin vaalien toisella kierroksella. Jo kolmissa vaaleissa peräkkäin vastakkain ovat olleet vasemmisto- ja porvaripuolueen ehdokas. Olennaista on ollut myös tehokas kampanjointi. Aarnion ja Isotaluksen (2000, 18–19) mukaan vuoden 2000 vaaleissa monet puolueet hakivat kampanjoihinsa mallia Yhdysvalloista. Vaalikampanjoissa markkinoinnin ja viestinnän ammattilaiset saivat yhä näkyvämmän roolin ja median ja mielipidemittausten vaikutus korostuivat. Samalla Suomesta löytyy myös kansainvälisestä kehityksestä poikkeavia piirteitä, kuten negatiivisen kampanjoinnin puuttuminen. Negatiivisen kampanjoinnin vaikutusta äänestäjien aktivoimiseen on tutkittu runsaasti, mutta ainakin Suomen kontekstissa se koetaan varsin epämielittävänä ja osallistumisen suhteen epäkannustavana, mistä esimerkkinä SAK:n televisiokampanjan keskeyttäminen edellisten eduskuntavaalien alla.

4.2.4 Kunnallisvaalit

Taulukossa 4.6 on tarkasteltu kunnallisvaalien äänestysaktiivisuutta vuosien 1921–2008 välisenä aikana. Kaikissa vaalipiireissä vaalit on kuitenkin toimitettu vasta vuodesta 1950 lähtien. Kunnallisvaaleissa äänestysprosentin kasvuvaihe ajoittui toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta aina 1960-luvulle, mihin vaikutti olennaisesti kunnallisvaalien puoluepolitisoituminen sekä puolueorganisaatioiden ja järjestöjen kasvu (Borg 2008a, 15–16). Vielä 1970- ja 1980-lukujen taitteessa osallistumisaste oli lähes eduskuntavaalien luokkaa (ks. Taulukko 4.3).

1980-luvulta lähtien äänestysaktiivisuus kunnallisvaaleissa on laskenut huomattavasti eduskuntavaaleja nopeammin. Vuoden 1996 kunnallisvaaleissa koettiin liki kymmenen prosenttiyksikön romahdus äänestysaktiivisuudessa. Varsinainen pohjanoteeraus osui vuoden 2000 kunnallisvaaleihin, jolloin enää vain runsas puolet äänioikeutetuista äänesti. Tämän jälkeen lasku on kuitenkin taittunut. Sekä vuoden

2004 että 2008 vaaleissa osallistumisen aste nousi edellisiin vaaleihin verrattuna 2,7 prosenttiyksiköllä. Äänestysprosentin loiva nousu vuoden 2004 kunnallisvaaleissa ei kuitenkaan kohdistunut kaikkiin kuntiin. Äänestysaktiivisuus on kaiken kaikkiaan laskenut 1980-luvulta lähtien yhteensä noin 20 prosenttiyksikköä. (Borg 2008a, 15.)

Kunnallisvaalien eduskuntavaaleja voimakkaampaan äänestysaktiivisuuden laskuun vaikuttavat monet tekijät, joista kaikkia ei ole vielä edes pystytty kartoittamaan. Teknisiltä ratkaisuiltaan kuntavaalit ovat muuttuneet siten, että kuntien yhdistymisen ja ennakköäänestyksen suosion kasvun myötä äänestyspaikkojen määrä on vähentynyt. Näiden vaikutuksen äänestysaktiivisuuteen voidaan kuitenkin arvioida olevan käytännössä suhteellisen vähäinen (Borg 2008a). Osasyinä kehitykseen voidaan mainita myös lainsäädännön muutokset, kuntien palvelurakenteen uudistuminen sekä maan sisällä tapahtuneen muuttoliikkeen lisääntyminen. Lainsäädäntö rajoittaa osittain kuntien mahdollisuuksia päättää itse palvelutuotannostaan ja kuntayhtymät ja liikelaitokset tuottavat nykyisin monia kunnallisia palveluja. Päätöksenteko on näin viety entistä etäämmälle kuntalaisesta. Samanaikaisesti maan sisäinen muuttoliike on kasvanut 1990-luvulla, mikä heikentää äänestysaktiivisuutta tulokunnassa, etenkin jos muutosta on kulunut suhteellisen lyhyt aika ja uuden kotikunnan asiat ovat vielä vieraita. (Grönlund ym. 2005, 122.) Helsingin osalta on syytä mainita myös kasvaneen maahanmuuttotaustaisen väestön kantäväestöä huomattavasti matalampi äänestysaktiivisuus, joka on osaltaan vaikuttanut äänestysaktiivisuuden laskuun (ks. luku 4.4.4).

Vireillä olevalla kuntarakenneuudistuksella saattaa olla tulevaisuudessa huomattavia seurauksia äänestysaktiivisuudelle. Vuoden 2009 alussa toteutui yhteensä 32 kuntajaon muutosta, jotka koskevat 99 kuntaa. Kuntien määrä väheni 67 kunnalla. Kuntia on Manner-Suomessa 332 ja Ahvenanmaan maakunnassa 16. Tutkijat ovat tosin olleet erimielisiä kuntakoon vaikutuksesta kuntalaisten osallistumisvalmiuteen. Suurissa kunnissa on tarjolla ehdokkaita useista eri poliittisista ryhmistä kun taas pienemmissä ei ehdokkaita ole välttämättä kuin muutamasta

Taulukko 4.6
Äänestysaktiivisuus vuosien 1921–2008 kunnallisvaaleissa sukupuolen mukaan (%).

	MIEHET	NAISET	YHTEENSÄ
1921*	40,4	32,2	36,1
1922*	36,6	28,6	32,3
1923*	33,4	26,5	29,7
1924*	31,6	24,4	27,8
1925*	42,5	34,6	38,3
1928*	46,9	38,7	42,5
1930*	47,2	37,9	42,2
1933*	50,0	41,8	45,5
1936*	52,3	44,4	48,0
1945*	57,9	50,9	54,9
1947*	69,9	63,2	66,3
1950	67,6	58,9	63,0
1953	75,3	68,0	71,3
1956	70,0	62,9	66,2
1960	77,4	72,7	74,8
1964	80,9	77,9	79,3
1968	78,4	75,3	76,7
1972	75,8	75,4	75,6
1976	78,6	78,5	78,5
1980	78,2	78,0	78,1
1984	73,7	74,3	74,0
1988	69,0	71,9	70,5
1992	69,6	72,1	70,9
1996	59,8	62,8	61,3
2000	53,9	57,7	55,9
2004	56,4	60,7	58,6
2008	59,4	63,1	61,3

* Mukaan lukien vaalipiirit, joissa vaalit toimitettiin.

Lähde: Tilastokeskus, äänestäneet sukupuolen mukaan kunnallisvaaleissa 1921–2004;
 Tilastokeskus, kunnallisvaalit 2008, äänestystiedot.

puolueesta. Suurissa kunnissa myös päätetään poliittisesti painavammista asioista. Toisaalta pienissä kunnissa ehdokkaat ja päätöksenteko ovat äänestäjälle usein tutumpia. Pääsääntöisesti voidaan kuitenkin todeta, että mitä suurempi ja tiheimmin asuttu kunta, sitä heikommin kuntalaiset äänestävät. (ks. esim. Sundberg & Wilhelmsson 2008.)

Taulukosta 4.7 havaitaan, että aktiivisuus on ollut korkeinta maaseutumaisissa ja matalinta kaupunkimaisissa kunnissa yli kahden vuosikymmenen ajan ilman ainuttakaan poikkeusta. Myös äänestysprosentin lasku on keskimäärin ollut voimakkaampaa tiheästi asutuissa kunnissa. Vuosien 2004 ja 2008 vaalit ovat kuitenkin tässä suhteessa poikkeusase-

Taulukko 4.7

Äänestysaktiivisuus vuosien 1976–2008 kunnallisvaaleissa kuntatyyppin mukaan (%).

	KAUPUNKIMAISET KUNNAT	TAAJAAN ASUTUT KUNNAT	MAASEUTUMAISET KUNNAT
1976	76,9	80,6	80,7
1980	76,2	80,5	80,7
1984	71,2	77,0	78,4
1988	67,2	73,5	76,2
1992	69,1	72,6	74,1
1996	58,5	63,7	66,9
2000	52,3	59,0	63,6
2004	56,4	60,7	63,8
2008	59,7	63,8	65,7

Lähde: Tilastokeskus, kunnallisvaalit 1976–2008, äänestystiedot.

massa, sillä niissä äänestysvilkkaus kasvoi enemmän taajaan asutuissa kunnissa. Myös puolueosallistuminen on aktiivisinta pienissä kunnissa ja heikointa suurissa kaupungeissa. Näyttää kuitenkin siltä, että puolue toimintaan osallistuminen olisi vireytymässä monessa kunnassa kuntakoosta riippumatta. (Heller & Pekola-Sjöblom 2006.)

Kuntien yhdistyessä valittavien kunnanvaltuutettujen määrä yleensä vähenee. Vuoden 2008 kuntavaaleissa valittiin koko maassa 10 412 kunnanvaltuutettua eli lähes 1600 vähemmän kuin edellisissä vaaleissa. Lähtökohtaisesti valtuutettujen määrä kunnissa määräytyy siten, että lakkautettavien kuntien väestötietojärjestelmän mukaiset asukasmäärät lasketaan yhteen ja saadun asukkaiden kokonaismäärän perusteella todetaan kuntalain 10 §:n taulukosta, kuinka monta valtuutettua uuteen kuntaan valitaan. Kunta-asioita käsittelevä ministeriö voi kuitenkin lakkautettavien kuntien yhteisestä esityksestä määrätä, että uudessa kunnassa valitaan enemmän valtuutettuja kuin mitä kuntalain mukaisesti valittaisiin. Kunnallisvaalien ehdokasmäärät ovat 1980-luvun lopulta alkaen pudonneet, mikä johtuu osittain lainsäädännön muutoksista. Vuoden 1996 jälkeen puolue tai vaalilista on saanut asettaa enimmillään puolitoistakertaisen määrän ehdokkaita suhteessa valtuuston kokoon nähden.

Aikaisemmin enimmäismäärä oli kaksikertainen suhteessa valtuuston kokoon.

Vaikka kuntaliitokset pitkällä aikavälillä saattavat heikentää kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia ja välimatkaa kuntalaisten ja päättäjien välillä (Bäcklund 2007), niillä voi olla myös hetkellisesti äänestäjiä mobilisoiva vaikutus. Kuntaliitokset pidentävät välimatkaa valitsijoiden ja edustajien välillä, mutta saattavat kiristyneessä poliittisessa kilpailutilanteessa ja emotionaalista syistä hetkellisesti mobilisoida äänestäjät vaaliuurnille. Myös kiistaa aiheuttaneet kuntayhtymät, erityisesti sairaanhoidon piirissä, saattavat omalta osaltaan lisätä äänestysvilkkautta (Sundberg & Wilhelmsson 2008). Vuoden 2008 vaaleissa olikin havaittavissa äänestysaktiivisuuden lisääntymistä kuntaliitoskunnissa.

Makrotason ohella kunnallisvaalienkin äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat luonnollisesti myös samat yksilötason tekijät kuin muissakin vaaleissa. Kunnallisvaalien suhteen erityisiä tekijöitä ovat muun muassa kotikuntaan kiinnittyminen ja kunnassa asumisen pituus. Kotikuntansa läheiseksi kokevat ovat oletettavasti myös muita halukkaampia äänestämään vaaleissa. KuntaSuomi-tutkimuksen mukaan kuntalaisten kiinnittyneisyys omaan kotikuntaansa on yleensä suurinta alle 3 000 asukkaan kunnissa ja vähäisintä suurimmissa kunnissa (He-

lander & Pekola-Sjöblom 2006). Kuntaluokkaiset erot ovat kuitenkin kaventuneet ajanjaksolla 1996–2004. Kolmessa neljästä kunnasta kiinnittyneisyys on kasvanut tai pysynyt ennallaan ja ainoastaan neljänneksessä kunnista heikentynyt. Kiinnittyneisyyteen vaikuttavia tekijöitä ovat kuntakoon lisäksi kunnan maantieteellinen laajuus ja taajamissa asuvien kuntalaisten osuus, kunnan työpaikkarakenne sekä työllisyysaste. Vuonna 2004 asuinkuntaansa samaistui melko paljon tai hyvin paljon noin puolet (48 %). Suomalaiset myös samaistuvat oman kotikuntansa huomattavasti heikommin kuin muut pohjoismaalaiset. Tästä huolimatta oma kotikunta on se alue, johon kansalaiset samaistuvat voimakkaimmin. (mt.)

4.3 Vaaliosallistumisen lasku

Äänestysvilkkaus on sidoksissa sekä pitkän aikavälin yhteiskunnallisiin muutoksiin että vaalien läheisyyteen ja niiden yhteyteen ajoittuviin tapahtumiin. Pitkän aikavälin trendit liittyvät yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin, kun taas lyhyen aikavälin trendeihin vaikuttavat suurimmaksi osaksi vaalien tekniset järjestelyt sekä vaaliasetelma (Borg 2006, 52–53).

Yksi merkittävä muutos vaalilainsäädännössä, joka on myös vaikuttanut äänestysaktiivisuuteen, on yleisen äänestysikärajan laskeminen. Kuten edellä mainittiin, yleistä äänioikeusikärajaa on muutettu Suomessa kolmesti. Vuoden 1906 alkuperäisen valtiopäiväjärjestyksen perusteella äänestää saivat kaikki 24 vuotta täyttäneet täysivaltaiset Suomen kansalaiset. Vuonna 1944 äänioikeusikärajaksi aleni 21 vuoteen, vuonna 1969 20 vuoteen ja vuonna 1972 18 vuoteen. Vaalilainsäädäntö muuttui myös vuonna 1996, jolloin äänioikeusikärajaksi siirtyi määräytymään vaalivuoden alusta vaalipäivään, mikä käytännössä tarkoitti äänioikeusikärajan alentumista kymmenellä kuukaudella lokakuussa neljän vuoden välein järjestettävien kunnallisvaalien osalta. (Ryynänen 2006.)

Äänestysaktiivisuuden lyhyen aikavälin heilaheluihin ovat äänestysikärajan laskemisen lisäksi vaikuttaneet muun muassa ulkosuomalaisille vuonna 1975 myönnetty äänioikeus ja toisen varsinaisen äänestyspäivän poistaminen sekä siihen liittyvä ennakoäänestysmahdollisuuden laajentaminen vuonna 1991. Vaalien kokonaisäänestysprosentin

voimakas lasku vuoden 1972 vaaleista vuoden 1975 vaaleihin liittyy osittain ensin mainittuun muutokseen, sillä ulkosuomalaisten äänestysaktiivisuus on jäänyt erittäin vähäiseksi, kuten edellä havaittiin. Sen sijaan vaalien yksipäiväisyydellä ei laajojen ennakoäänestysmahdollisuuksien vuoksi ole havaittu olleen suurempaa merkitystä äänestyskäyttäytymiseen lukuun ottamatta ennakoäänestyksen suosion melko voimakasta kasvua. (Borg 2006, 52.)

Presidentinvaalien merkittävin muutos on ollut siirtyminen valitsijamiesvaaleista ensin valitsijamiesvaalin ja suoran kansanvaalin yhdistelmään vuoden 1988 vaaleissa ja sen jälkeen suoraan vaalitapaan vuoden 1994 vaaleista lähtien. Presidentinvaalien vaalitapa onkin vahvasti vaikuttanut siihen, että niissä äänestysosallistumisen heikentyminen on ollut loivempaa kuin eduskuntavaaleissa. Presidentinvaalien henkilökeskeisyys sekä selkeä, kaksipuoluejärjestelmää muistuttava asetelma ovat kyenneet mobilisoimaan kansalaisia osallistumaan.

Laskevaan äänestysaktiivisuuteen löytyy tutkimusten mukaan myös useita pitkän aikavälin syitä. Kuten edellä todettiin, nuorten ikäluokkien edeltäjiään korkeampi koulutustaso on suhteessa vaaliosallistumiseen muodostanut ”osallistumisen arvoitukseksi” nimitetyn ilmiön: miksi aggregaattitason äänestysaktiivisuus on laskenut koulutustason huomattavasta noususta huolimatta (ks. Abramson & Alrich 1982, viitattu Brody 1978)? Toisaalta on esitetty, että koulutus on lähinnä vain loiventanut laskevaa kehitystä (Shaffer 1981). Niin kansainvälisessä kuin Suomeakin koskevassa tutkimuksessa on havaittu nuorten vähäisen vaaliosallistumisen voivan säilyä myös ikääntymisen myötä (ks. Wass 2008 Suomen osalta). Elämänkaariefektin, mikä viittaa aktiivisuuden lisääntymiseen iän myötä, rinnalla on nimittäin havaittavissa selvä sukupolviefekti. Sukupolviefekti merkitsee, että nuorempien ikäluokkien matala äänestysaktiivisuus ei ole tiettyyn elämänvaiheeseen kohdistuva ilmiö vaan pysyvä käyttäytymismalli, joka liittyy koko ikäluokalle yhteiseen demobilisoivaan sosiaalistumisprosessiin ja yhteiskunnalliseen kokemuspohjaan.

Äänestysaktiivisuuden voi täten olettaa laskevan jatkossakin sitä mukaan kun matalan osallistumis-

tason omaksuneiden sukupolvien osuus kaikista äänioikeutetuista kasvaa. Osa äänestysaktiivisuuden laskusta liittyykin sukupolvenvaihdokseen, toisin sanoen siihen, että uudet sukupolvet ovat aikaisempia sukupolvia vähemmän aktiivisia äänestäjiä. Jo vuoden 1991 eduskuntavaalitutkimuksessa huomattiin, että pitkällä aikavälillä nuorten äänestysaktiivisuus on laskenut muita ryhmiä nopeammin (Pesonen ym. 1991). Kyseiset erot näyttävät kasvaneen entistään 2000-luvulle siirryttäessä (Wass 2008).

Toinen merkittävä syy äänestysaktiivisuuden heikkenemiseen liittyy edellä mainittuun äänestämisen ekspressiiviseen ulottuvuuteen (ks. luku 1.2). Korkean äänestysaktiivisuuden aikana suurin osa kansalaisista piti äänestämistä kansalaisvelvollisuutena ja äänesti vaaleissa riippumatta siitä, luottivatko he omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ja kuinka paljon he tiesivät politiikasta tai olivat siitä kiinnostuneita. Kuten edellä todettiin, yhteisöön kuulumisella ja kollektiivisella identiteetillä on suuri merkitys äänestysaktiivisuudelle esimerkiksi sitä kautta, että se vahvistaa äänestämisen kokemista velvollisuutena. Nykyisin äänestämättä jättäminen on sosiaalisesti helpompaa ja entistä harvempi kansalainen pitää äänestämistä velvollisuutena (Grönlund ym. 2005, 145). Myös sosiaalistumisella on ollut oma vaikutuksensa äänestysaktiivisuuden muutokseen, sillä nuoremmat sukupolvet ovat oppineet äänestämään aikakaudella, jolloin myös vanhempien ikäryhmien äänestysaktiivisuus on ollut laskussa. 1970-luvulla ja sitä myöhemmin sukupolvet ovat kuitenkin saaneet vanhemmiltaan kaikista sukupolvista eniten kannustusta äänioikeuden käyttämiseen. Vanhemmat ovat siis pyrkinet siirtämään itse omaksumansa velvollisuusnormin lapsilleen. (Wass 2008.)

Korkean äänestysaktiivisuuden aikakaudella, jolloin valtaosa kansalaisista piti äänestämistä kansalaisvelvollisuutena, kansalaisten poliittisella tietämyksellä ja kiinnostuksella politiikkaa kohtaan oli vähemmän merkitystä äänestämiselle. Tämä pätee siinä suhteessa edelleen, että politiikan tietotasolla ja kansalaispätevyyden tunteella ei näytä olevan suurempaa merkitystä äänestysaktiivisuuteen niiden joukossa, jotka pitävät äänestämistä kansalaisvelvollisuutena. Äänestäminen on sen sijaan melko

vahvasti sidoksissa kiinnostuneisuuteen politiikkaa kohtaan, politiikan tietotasoon sekä subjektiiviseen kansalaispätevyyden tunteeseen niiden joukossa, jotka eivät koe äänestämistä kansalaisvelvollisuutena. Äänestämisen velvollisuusnormien heikentyttyä henkilökohtaisten kannustimien merkitys on kasvanut ja eri sosiaalisten ryhmien äänestysaktiivisuuserot ovat kasvaneet. Tutkimusten mukaan kiinnostus politiikkaan, luottamus omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja luottamus demokratiaan vaikuttavat nykyään aikaisempaa enemmän äänestysaktiivisuuteen. (Grönlund ym. 2005, 145–146.)

Taulukosta 4.8 havaitaan, että äänestysaktiivisuus ei ole juurikaan heikentynyt niiden kohdalla, jotka ovat kiinnostuneita politiikasta ja joilla on korkea subjektiivisen kansalaispätevyyden tunne. Subjektiivisella kansalaispätevyydellä tarkoitetaan vastaajan näkemystä kyvyistään hahmottaa politiikan tapahtumia ja osaltaan vaikuttaa päätöksentekoon. Sen sijaan lasku on ollut huomattavaa niiden joukossa, jotka sijoittuvat kummallakin mittarilla matalalle, ja näin ollen ryhmien väliset erot ovat selvästi kärjistyneet. Erityisen merkillepantavaa on, että arvio äänestysaktiivisuudesta 1990-luvulta lähtien on alle 50 prosenttia niiden keskuudessa, jotka eivät ole lainkaan kiinnostuneita politiikasta.

Myös Kimmo Elon ja Lauri Rapelin (2008) tutkimuksen mukaan politiikan tietämystaso vaikuttaa selvästi poliittiseen osallistumiseen. Tutkimus osoittaa, että se neljännes, jolla on heikoimmat tiedot politiikasta, pitää kautta linjan kaikkia vaaleja muita ryhmiä vähemmän tärkeinä (ks. Taulukko 4.9). Tärkeimmiksi koetaan presidentinvaalit. Sen sijaan erityisesti eurovaalit näyttävät kiinnostavan heikon politiikan tietämyksen omaavia hyvin vähän. On myös kiinnostavaa, että hyvät tiedot omaavat näyttävät painottavan vaaleja pitkälti valittavan instituution tärkeyden mukaan eli kärjessä ovat eduskuntavaalit ja kunnallisvaalit.

Myös puoluesamastumisen lasku ja puolueiden jäsenmäärien heikkeneminen ovat yhteydessä äänestysaktiivisuuden laskuun. Elinkeinorakenteen muutos ja elintason nousu ovat pienentäneet yhteiskuntaluokkien välisiä eroja, ja puolueet ovat täten samankaltaistuneet. Viimeisten vuosikymmenten

Taulukko 4.8

Arvio äänestysaktiivisuudesta vuosien 1975–2003 eduskuntavaaleissa politiikkaa kohtaan tunnetun kiinnostuksen ja subjektiivisen kansalaispätevyyden mukaan (%).

	1975	1983	1991	2003
Kiinnostus politiikasta				
hyvin kiinnostuneet	92	87	84	88
melko kiinnostuneet	87	88	81	83
vähän kiinnostuneet	83	83	69	64
ei lainkaan kiinnostuneet	60	51	47	41
Subjektiivinen kansalaispätevyys				
vahva	-	88	84	82
melko vahva	-	82	73	78
melko heikko	-	79	69	69
heikko	-	76	67	51

Äänestysprosentit on laskettu painottamalla siten, että sekä miesten että naisten äänestysaktiivisuus vastaa kussakin vaaleissa miesten ja naisten todellista, vaalilistoista saatavaa äänestysprosenttia (ks. Grönlund ym. 2005, 124).

Lähde: Grönlund ym. 2005, 127.

Taulukko 4.9

Mitä tai mitkä seuraavista ovat vaalit, joissa äänestämistä vastaajat pitävät itselleen erittäin tärkeänä (%-osuus kuhunkin kvartiliin kuuluvista vastaajista).

	HEIKOT TIEDOT	KESKITASOA HEIKKOMMAT TIEDOT	KESKITASOA PAREMMAT TIEDOT	HYVÄT TIEDOT
kunnallisvaalit	45	65	76	78
eduskuntavaalit	48	77	85	90
presidentinvaalit	63	59	71	63
europarlamenttivaalit	12	20	34	58
ei koe äänestämistä tärkeäksi	13	5	4	5

Lähde: Elo & Rapeli 2008, 104.

aikana myös puolueiden ideologiset erot ovat hämärtyneet ja puolueiden luonne on muuttunut selkeämmin kaikkia äänestäjiä houkuttelevaan suuntaan (ns. *'catch-all party'*). Osittain näistä syistä entistä suuremmalla osalla kansalaisista on vaikeuksia löytää sopivaa puoluetta ja ehdokasta vaaleissa. (Paloheimo 2006.)

Äänestysvilkkauksen nousu sijoittuikin samalle vuosikymmenelle puolueorganisaation kasvun kanssa. Aina 1960-luvulle saakka puolueiden jäsenmäärät kasvoivat. Ne saavuttivat huippunsa 1970- ja 1980-luvun taitteessa, jolloin Suomessa oli noin 609 000 puoluejäsentä. 1980-luvulla ja sen jälkeen puolueiden jäsenmäärät ovat vähentyneet nopeasti,

ja vuonna 2004 Suomessa oli noin 362 000 puoluejäsentä. Puolueiden jäsenmäärät ovat siis melkein puolittuneet reilussa kahdessakymmenessä vuodessa (ks. *kansanvalta.fi*-portaali). Tämä näkyy myös kasvavassa määrässä liikkuvia äänestäjiä, jotka vaihtavat puoluetta vaalista toiseen, sekä heikentyneessä puoluesamastumisessa (Grönlund ym. 2005). Puolueiden ja poliittisten yhdistysten jäsenmäärien pientyessä ja puolueiden aatteellisten ohjelmien samankaltaistuessa puolueiden mobiilisaatiokyky on aiempaa pienempi, mikä heijastuu myös äänestysaktiivisuuteen (Borg 2006, 52).

Suomessa äänestysaktiivisuuden laskuun ovat vaikuttaneet myös ammattiyhdistysliikkeen ja etenkin poliittisluontoisten yhdistysjäsenyyksien lasku (Paloheimo 2006). Yleiskuvaltaan suomalainen kansalaistoiminta on edelleen vireää ja tutkimustulokset osoittavat, että järjestöosallistuminen on viime vuosikymmenten aikana pysynyt jokseenkin ennallaan. Myöskään yhdistysjäsenyyksien määrä ja yhdistysliityntään pohjautuva verkottuminen eivät ole Suomessa olennaisessa mitassa rapautumassa. Selkeä enemmistö suomalaisista on edelleen jonkun yhdistyksen jäsen. Etenkin nuoret osallistuvat kuitenkin vapaaehtoiseen yhteiskunnalliseen toimintaan aikaisempaa laajemmin järjestöjen ulkopuolella ilman jäseneksi liittymistä. Tutkimusten perusteella näyttää myös siltä, että uuden suomalaisen yhdistystoiminnan painopiste on siirtymässä laajasta yleisestä yhteiskunnallisesta toiminnasta erilaisten elämäntapa- ja elämäntyyliyhdistysten suuntaan, johon usein liittyy kevyt ja projektiluonteinen sitoutuminen. Yhdistystoiminnan näkyvää laskua on tapahtunut etenkin järjestötoiminnan poliittisen ja taloudellisen osan puolella. (Helander 2006.)

Yhtenä pitkän aikavälin äänestysosallistumisen laskuun liittyvänä tekijänä on lopuksi syytä mainita vaalien roolin muutos. Nyky-yhteiskunnassa poliittiset asiat ovat monimutkaistuneet ja yhä suuremmassa määrin sidoksissa kansainvälisiin tapahtumiin. Kansallisten parlamenttien aseman heikentyminen ja uusien asiakysymysten ilmaantuminen on lisännyt ulkoparlamentaarisen areenan vetovoimaa. Etenkin nuoret osallistuvat aikaisem-

paa enemmän uusilla areenoilla. (Paloheimo 2006.) Vaikka suomalaisten luottamus demokratiaan on vankka, demokratian toimivuuteen suhtaudutaan varautuneemmin. Monet kansalaiset arvioivat, että poliittiset päätöksentekijät ovat etääntyneet kansalaisista ja että vaaleilla on verrattain vähän merkitystä politiikan suuntaan ja sisältöön. Myös subjektiivinen kansalaispätevyyden tunne on Suomessa heikompaa kuin muissa Länsi-Euroopan demokratioissa keskimäärin, mikä myös osaltaan heikentää äänestysinnostusta (mt.).

4.4 Vaaliosallistuminen eri ryhmissä

Seuraavaksi tarkastellaan äänestysaktiivisuuden kehitystä Suomessa sukupuolen, sosioekonomisen aseman sekä äidinkielen ja kansalaisuuden mukaan. Sukupuolten väliset äänestyserot ovat ajan myötä tasoittuneet ja naiset ovat olleet äänestäjinä miehiä aktiivisempia jo yli kaksikymmentä vuotta. Kuitenkin naisten osuus sekä ehdokkaista että valituista edustajista on edelleen selvästi miehiä matalampi. Eri sosioekonomisten ryhmien väliset osallistumiserot ovat puolestaan vain vahvistuneet sitä mukaan kun yleinen äänestysaktiivisuuden taso on laskenut. Erityisen vähäistä äänestäminen on pitkään työttömänä olleiden joukossa, jossa on havaittavissa merkkejä suoranaista poliittisesta syrjäytymisestä. Iän ja osallistumisen suhteen julkisessa keskustelussa on kiinnitetty jo pitkään erityistä huomiota nuorten ikäryhmien osallistumisen matalaan tasoon.

Edellä mainittujen ryhmien lisäksi tulee huomioida nykyistä enemmän myös kasvavan maahanmuuttotaustaisen väestön poliittinen osallistuminen. Osallistuminen kunnallisvaaleihin niin äänestäjinä kuin ehdokkainakin on toistaiseksi ollut vähäistä maahanmuuttaneiden keskuudessa, vaikka kieliryhmien sisällä on luonnollisesti myös paljon vaihtelua. Eri ulkomaalaistaustaisissa ryhmissä piilee kuitenkin selvä osallistumispotentiali, jonka voi odottaa kasvavassa määrin aktivoituvan tulevaisuudessa. Sen sijaan suomenruotsalaiset muodostavat poikkeavan vähemmistön siinä mielessä, että heidän poliittisen osallistumisensa taso

on ollut huomattavasti suomenkielisiä korkeampi.

Seuraavassa tarkastelussa on pääasiassa käytetty rekisteripohjaisia äänestysaktiivisuustietoja. Tilastokeskus ja Suomen Akatemia ovat rahoittaneet kansainvälisessäkin mittaluokassa ainutlaatuisen tutkimuksen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaalien osallistumisesta (ks. Martikainen & Wass 2002; Martikainen & Yrjönen 1991). Tilastokeskuksen tuottamat yksilötasoiset kokonaisaineistot käsittävät käytännöllisesti katsoen kaikki vaaleissa äänioikeutetut Suomen kansalaiset Ahvenanmaa pois luki. Molemmissa aineistoissa vaaliluetteloista saadut äänestystiedot on yhdistetty äänioikeutettujen taustatietoihin. Vuoden 1987 vaalien osalta tiedot ovat peräisin vuoden 1985 väestölaskenta-aineistosta ja vuoden 1999 vaalien kohdalla vuoden 1998 työssäkäyntitilaston aineistosta. Lisäksi ikäluokka-kohtainen vertailu on mahdollista ulottaa vuoden 1979 eduskuntavaalien äänestysaktiivisuuden tarkasteluun. Vuoden 1979 vaaleja koskeva aineisto koostuu 185 äänestysalueen vaaliluettelotiedoista, joiden pohjalta 153 355 kansalaisen äänestäminen on voitu analysoida iän ja sukupuolen suhteen (ks. Martikainen & Yrjönen 1980).

Haastatteluaineistoissa äänestysprosentti on säännöllisesti huomattavasti korkeampi kuin vaalilistoista saatu vaalien todellinen äänestysaktiivisuus (ks. esim. Martikainen & Yrjönen 1984, 82; Pesonen ym. 1993, 531; Teixeira 1992, 60). Tämä johtuu yhtäältä äänestämiseen liittyvästä velvollisuusnormista ja toisaalta siitä, että kyselyyn vastaajiksi valikoituu muutenkin poliittisesti aktiivisempia kansalaisia. Haastatteluaineistojen käyttäminen äänestysaktiivisuuden tutkimisessa on kuitenkin välttämätöntä haluttaessa tarkastella asennetason tekijöiden, kuten esimerkiksi politiikkaa kohtaan tunnetun kiinnostuksen tai kansalaispätevyyden vaikutusta vaaliosallistumiseen. Tällöin haastatteluaineiston äänestystietoa yleensä painotetaan siten, että sekä miesten että naisten äänestysaktiivisuus vastaa kussakin vaaleissa miesten ja naisten todellista, vaalilistoista saatavaa äänestysprosenttia (Grönlund ym. 2005, 127, ks. myös Taulukko 4.13).

4.4.1 Äänestysaktiivisuus ja sukupuoli

Suomi myönsi ensimmäisenä eurooppalaisena maana äänioikeuden naisille vuonna 1906. Samassa yhteydessä naiset saivat myös vaalikelpoisuuden toisena valtiona maailmassa.¹⁷ Toisena merkittävänä asiana sukupuolten väliselle tasa-arvolle voidaan pitää tasa-arvolakia, joka tuli voimaan vuonna 1995 (Borg 2004, 79–81). Suomessa miesten ja naisten välisiä osallistumiseroja ei ole kuitenkaan juurikaan tutkittu. Tämä on siinä mielessä hämmästyttävää, että Tilastokeskus on tilastoinut naisten ja miesten välisiä äänestysaktiivisuuseroja jo muutaman vuosikymmenen. Kyseiset tilastot ovat kansainvälisessäkin vertailussa ainutlaatuisia (Borg 2006, 54).

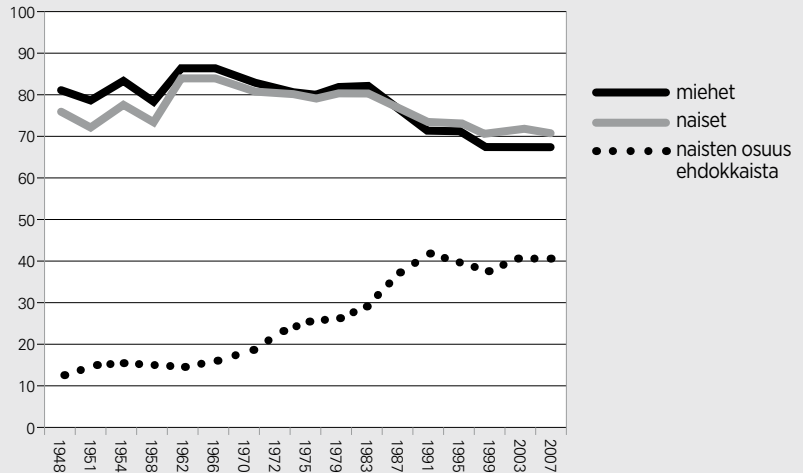
Kuviosta 4.1 nähdään, että naisten äänestysaktiivisuus on ollut miehiä korkeampaa vuoden 1987 eduskuntavaaleista lähtien. Ensimmäistä kertaa naisten vaaliprosentti oli ollut miehiä suurempi jo vuoden 1978 presidentin valitsijamiesvaaleissa. Naisten aktivoituminen on havaittavissa myös kunnallisvaalien äänestysaktiivisuuden suhteen (ks. Taulukko 4.6). 1960-luvulle asti miesten äänestysaktiivisuus oli kunnallisvaaleissa seitsemästä kahdeksaan prosenttiyksikköä naisten osallistumistasoa korkeampaa, mutta vuoden 1964 vaalien yhteydessä ero kaventui kolmeen prosenttiyksikköön. 1970-luvulla erot olivat jo varsin marginaaliset, kunnes vuoden 1984 kunnallisvaaleissa naisten äänestysaktiivisuus ylitti miesten aktiivisuuden. Tämä ero on sittemmin vain säännönmukaisesti kasvanut. Vuoden 2004 kunnallisvaaleissa ero oli eduskuntavaalien tapaan jonkinlaisen prosenttiyksikköä naisten hyväksi. (Hellsten 2006, 262.) Myös vuoden 2008 vaaleissa naisten ja miesten välinen osallistumisero oli samaa luokkaa (ks. Taulukko 4.6).

Maaseudulla asuvat naiset äänestävät jonkin verran aktiivisemmin kuin taajamissa ja kaupungeissa asuvat naiset. Vuoden 2004 kuntavaaleissa naisten äänestysprosentti oli kaupungeissa 56 prosenttia, 61 prosenttia taajaan asutuissa kunnissa ja 65 prosenttia maaseudulla. Naiset äänestävät miehiä aktiivisemmin kaikissa edellä mainituissa

¹⁷ Yhdysvalloissa valkoisille naisille vaalikelpoisuus oli myönnetty jo vuonna 1788 (ks. IPU 2008b).

Kuvio 4.1
Miesten ja naisten
äänestysaktiivisuus sekä
naisten osuus ehdokkaista
vuosien 1948–2007
eduskuntavaaleissa (%).

Lähde: Tilastokeskus, eduskuntavaalit 1983–2007, aikasarjat; Tilastokeskus, ehdokkaiden lukumäärä sukupuolen mukaan puolueittain ja vaalipireittain eduskuntavaaleissa 2007; Tilastokeskus, naisten ja miesten äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa 1908–2003, %; Tilastokeskus, naisten osuus ehdokkaista puolueittain eduskuntavaaleissa 1948–2003, %.

kuntatyypeissä. Äänestysaktiivisuuserot naisten ja miesten välillä ovat kasvaneet eniten maaseutumaisissa kunnissa, joissa äänestysprosentti vuoden 2004 kuntavaaleissa oli viisi prosenttiyksikköä naisten hyväksi. (Hellsten 2006, 268–269.)

Sukupuolen ja äänestysaktiivisuuden väliseen suhteeseen vaikuttaa voimakkaasti myös ikä. Edelleen vanhimmissa ikäryhmissä miehet ovat naisia aktiivisempia (ks. Taulukko 4.10). Havainto liittyy osin ikäjakauman vinouteen: vanhimmissa ikäryhmissä naiset ovat miehiä vanhempia ja täten vähemmän aktiivisia (ks. Martikainen & Wass). Toisaalta vanhimpiin ikäluokkiin kuuluvat naiset ovat voineet sosiaalistua ajattelemaan, että äänestämisen on pitkälti miehille kuuluva osallistumisluoto (Wolfinger & Rosenstone 1980, 37–40). Vanhemmissa ikäryhmissä naisia on myös enemmän leskinä, koska naiset elävät miehiä pitempään. Lesket taas äänestävät naimisissa olevia vähemmän. Amerikkalaisessa tutkimuksessa onkin havaittu, että sukupuolten väliset erot häviävät, kun koulutuksen, tulojen ja siviilisäädyn vaikutus otetaan huomioon (mt., ks. myös alaviite 13).

Nuoret naiset osallistuvat nykyisin nuoria miehiä aktiivisemmin melkein kaikilla politiikan alueilla. Tästä huolimatta naiset mieltävät kyselytutkimusten mukaan omat vaikutusmahdollisuutensa miehiä keskimääräistä heikommiksi (Grönlund ym.

2005). Tuore tutkimus suomalaisten politiikkatietämyksestä myös osoittaa, että nuorten naisten politiikkatietämys on jonkin verran vähäisempää kuin samanikäisillä miehillä (Elo & Rapeli 2008).

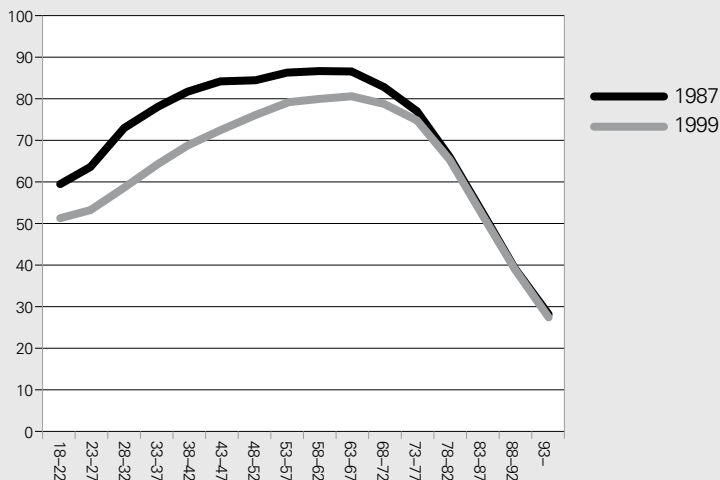
Naisten aktiivisemmasta osallistumisesta huolimatta heitä on edelleen ehdokkaina miehiä vähemmän. Vuoden 2007 vaaleissa naisehdokkaiden osuus oli 39,9 prosenttia. Myös valituksi naisia tuli vähemmistö, 42 prosenttia, vaikka vaalitulokset siirsikin Suomen naisedustajien osuudessa maailman kärkeen Ruandan (49 %) ja Ruotsin (47 %) jälkeen (Holli & Wass 2009, 127). Syy naisedustuksen vähäisyyteen johtuu sukupuolen suhteen vinoutuneen ehdokastarjonnan ohella siitä, että nykyäänkin vain runsas puolet (53 %) naisista äänestää omaa sukupuolta olevaa ehdokasta kun miehillä vastaava luku on 72 prosenttia (mt.). Sen sijaan sekä vuoden 2000 että 2006 presidentinvaalien molemmilla kierroksilla naiset ovat äänestäneet miehiä enemmän omaa sukupuoltaan olevaa ehdokasta (Hellsten ym. 2006, 185).

4.4.2 Äänestysaktiivisuus ja ikä

Suomessa ei ole sukupuolta lukuun ottamatta tilastoitu äänestämistä äänestäneiden taustaominaisuuksien, kuten iän, koulutusasteen tai äidinkielen, mukaan. Mikäli tulevaisuudessa siirrytään sähköi-

Kuvio 4.2
Äänestysaktiivisuus iän
mukaan vuosien 1987 ja 1999
eduskuntavaaleissa (%).

Lähde: Martikainen & Wass 2002, aineisto.

seen äänestämiseen, äänestysaktiivisuuden tutkiminen rekisteritietojen pohjalta muuttuu nykyistä helpommaksi (Borg 2006, 54).¹⁸ Säännöllisten tilastotietojen puuttumisesta huolimatta iän vaikutuksesta äänestysaktiivisuuteen on olemassa Suomessa suhteellisen runsaasti tutkimustietoa. Kuten edellä todettiin, Tilastokeskus on koonnut rekisteripohjaiset tiedot vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaalien osallistumisesta (ks. Martikainen & Yrjönen 1991; Martikainen & Wass 2002). Niiden lisäksi on käytössä myös laajaan äänestysalueotokseen perustuva aineisto vuoden 1979 vaaleista (Martikainen & Yrjönen 1980). Lisäksi Helsingin vaalipiiristä on tehty eduskunta- ja kunnallisvaalien osalta useita vaalialueotoksiin perustuvia tutkimuksia, joissa äänestämistä on tarkasteltu iän mukaan (esim. Allardt & Bruun 1956; Hellsten ja Martikainen 2001; Martikainen 1978; Martikainen 1993; Martikainen & Sankiahho 1969; Martikainen ym. 2003; Martikainen & Wass 2004; Martikainen & Wass 2007).

Kuviossa 4.2 on tarkasteltu äänestysaktiivisuutta iän mukaan vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa. Äänestysaktiivisuus kulkee Suomessakin iän mukaan puoliympyrän muotoisesti niin, että osallistuminen on vähäisintä heti äänioikeuden saavuttamisen jälkeen, säilyy suhteellisen korkeana läpi keski-ikä ja laskee lopulta iän mukanaan tuomien fyysisten rajoitusten myötä.¹⁹ Äänestysaktiivisuus

siis näyttäisi kulkevan edellä mainitun sukupolvi-efektin mukaisesti. Kuvioista nähdään myös, että äänestysaktiivisuuden lasku vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaalien välissä on kohdistunut pääosin nuoriin ja nuoriin työikäisiin äänestäjiin. Voimakas pudotus, 14 prosenttiyksikköä, on tapahtunut 28–37-vuotiaiden kohdalla.

Taulukossa 4.10 on seurattu äänestysaktiivisuuden kehitystä kussakin ikäryhmässä vuosien 1978, 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa. Päinvastoin kuin elämäntaarietefektin perusteella voisi olettaa, vuoden 1979 eduskuntavaaleihin verrattuna äänestysaktiivisuus on 20 vuodessa laskenut kunkin kolmen nuorimman ikäluokan kohdalla. Mikäli taas seurataan 12 vuoden aikajännettä vuoden 1987 vaaleista vuoden 1999 eduskuntavaaleihin, voidaan nähdä 19–20-vuotiaiden aktiivisuuden hienoinen kohoaminen. Suurin yksittäinen nousu, lähes kuusi

18 Sähköistä äänestämistä vaalipaikalla kokeiltiin ensimmäistä kertaa vuoden 2009 kuntavaaleissa erikoislainsäädännöllä kolmessa kunnassa (Karkkila, Kauniainen ja Vihti).

19 On tosin syytä huomata, että Suomessa 18-vuotiaiden äänestysaktiivisuus on useita prosenttiyksiköitä 19–20-vuotiaita korkeampaa (Martikainen & Wass 2002, 67). Tämä johtunee pitkälti kannustavasta mahdollisuudesta päästä käyttämään äänioikeutta heti täysi-ikäisyyden saavuttamisen jälkeen ja osittain myös siitä, että suuri osa 18-vuotiaista asuu vielä kodin vaikutuspiirissä, mikä saattaa lisätä painetta äänestää, etenkin jos vanhemmat ovat omaksuneet voimakkaan osallistumisnormin.

Taulukko 4.10

Eri ikäryhmien äänestysaktiivisuus vuosien 1979, 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa sukupuolen mukaan (%).

1979	Y	M	N	1987	Y	M	N	1999	Y	M	N
								18	55,4	52,4	58,5
								19–20	49,6	46,1	53,3
								21–22	49,2	46,0	52,5
								23–24	51,6	47,8	55,6
								25–27	54,6	50,8	58,5
								28–29	56,7	53,2	60,4
				18	64,2	62,3	66,1	30	58,3	55,4	61,4
				19–20	57,7	54,7	60,8	31–32	60,0	56,6	63,4
				21–22	58,6	57,3	59,9	33–34	62,3	59,2	65,6
				23–24	60,8	59,0	62,6	35–36	64,2	61,0	67,5
				25	63,3	61,4	65,3	37	65,9	62,8	69,2
18	75,5	75,3	76,1	26	66,5	64,6	68,5	38	67,4	64,4	70,6
19–20	70,4	70,4	70,3	27–28	68,7	66,7	70,8	39–40	68,7	65,9	71,5
21–22	72,2	72,7	71,7	29–30	72,1	70,3	74,1	41–42	70,2	67,9	72,7
23–24	74,8	74,5	75,1	31–32	74,7	73,1	76,4	43–44	71,8	69,7	73,9
25–27	77,2	76,1	77,9	33–35	77,4	76,1	78,7	45–47	73,3	71,5	75,2
28–30	81,2	80,5	81,9	36–38	79,7	78,6	80,8	48–50	74,8	73,4	76,2
31–33	83,4	83,0	83,7	39–41	81,9	81,0	82,9	51–53	77,3	76,1	78,6
34–45	87,2	86,9	87,5	42–53	84,1	84,1	84,3	54–65	80,3	79,8	80,8
46–55	88,7	88,9	88,5	54–63	86,9	87,3	86,4	66–75	78,7	80,1	77,7
56–70	87,0	88,6	85,8	64–78	81,8	84,9	79,9	76–90	60,7	69,7	56,9
71–80	76,0	80,0	73,7	79–88	59,9	69,8	56,0	91–100	30,6	44,1	27,1
81+	51,9	63,9	47,3	89+	35,9	50,4	31,9	101+	11,1	50,0	5,8

Taulukossa on seurattu eri ikäryhmiä vaaleista toiseen ja laskettu heidän ikänsä kulloistenkin vaalien ajankohtana. Esimerkiksi vuoden 1979 eduskuntavaaleissa 18-vuotiaita olleet olivat vuoden 1987 vaaleihin tultaessa 26-vuotiaita ja siitä 12 vuoden kuluttua vuoden 1999 vaaleissa 38-vuotiaita.

Lähde: Martikainen & Wass 2002, 67.

prosenttiyksikköä, on löydettävissä 21–22-vuotiaiden naisten kohdalla. Elämänkaariefektin vaikutusta on siis nähtävissä, mutta sangen heikosti ja pitkän ajan kuluessa.²⁰ Lisäksi on syytä huomata, että äänestysaktiivisuus on laskenut voimakkaasti myös vanhimman tarkasteluun tässä mukaan otetun ikäryhmän kohdalla. Vanhemman ikäryhmän vaaliosallistumisen kehityksessä näkyy paitsi yleinen aggregaattitason äänestysaktiivisuuden lasku, myös selvä elämänkaariefektin vaikutus: aktiivisuus laskee vanhentumisen myötä. Taulukko 4.10 osoittaa siis selvästi äänestysaktiivisuudessa sukupolviefektin vaikutuksen. Vastaava havainto on tehty myös pitkittäisaineistolla vuosien 1975–2003 eduskuntavaaleista, jolloin on tarkasteltu samanaikaisesti iän, sukupolven ja ajanjakson vaikutusta (Wass 2008).

Sukupolviefektin merkitystä korostaa myös havainto siitä, että eri ikäryhmien väliset aktiivisuuserot säilyvät silloinkin, kun yleisimmät sosioekonomisen aseman mittarit, kuten yhteiskuntaluokka, koulutus, tulot ja asunnon hallintaperuste, on otettu huomioon (Martikainen ym. 2005). Koulutuksen ja yhteiskuntaluokan vakioimisen myötä nimittäin huomataan, että ikäryhmien väliset erot olisivat vieläkin suurempia, elleivät nuoret olisi vanhempia ikäryhmiä paremmin koulutettuja ja näin sijoittuisi korkeampaan yhteiskuntaluokkaan. Havainto on näin ollen jossain määrin yhteneväinen edellä mainitun äänestysaktiivisuuden laskun arvoituksen kanssa: nuorten vanhempia ikäluokkia korkeampi koulutus ei siis tavallaan riitä nostamaan heidän aktiivisuuttaan, vaan äänestämättömyyden taustalla täytyy piillä joitain voimakkaita passivoivia tekijöitä. Toisaalta tulojen ja omistamisen vakiointi loiventaa ikäryhmien välisiä aktiivisuuseroja, mutta ei kokonaan poista niitä. Näin ollen on odotettavissa, että ikäryhmien väliset erot äänestämistäipumuksessa

säilyvät nuorempien ikäryhmien sosioekonomisen aseman parantuessakin iän myötä. (mt.)

Äänestämiseen liittyvän velvollisuudentunteen heikkeneminen lienee pääasiallinen syy nuorimman sukupolven alhaisempaan äänestysaktiivisuuteen. Myös poliittisen tietämyksen ja kiinnostuksen laskulla on yhteys nuorimman 1970-luvulla syntyneen ja sitä seuraavan, 1960-luvulla syntyneen sukupolven välisiin osallistumiseroihin. Kyseiset havainnot sukupolviefektin taustatekijöistä perustuvat kuitenkin vain vuoden 2003 vaaleja koskevaan aineistoon, joten niihin on syytä suhtautua tietyllä varauksella. (Wass 2008.)

Yksi syy nuorten matalaan äänestysaktiivisuuteen löytynee laajasti ymmärrettynä nuorten poliittisesta sosialisatiosta. Poliitikalla on ollut huomattavasti pienempi merkitys nykynuorten lapsuudessa ja nuoruudessa. Nuorin sukupolvi myös entistä harvemmin tietää omien vanhempiensa puoluevalintaa. Samalla näyttää kuitenkin siltä, että nuorin sukupolvi on vanhemmiltaan saanut aikaisempaa enemmän neuvoja äänestämisen tärkeydestä ja nuorimmalla sukupolvella onkin myönteisempi suhtautuminen äänestämiseen kuin vanhimmalla sukupolvella. Poliittisen sosialisatian osatekijöiden yhtäaikainen tarkastelu osoittaakin, että sukupolvienväliset osallistumiserot olisivat itse asiassa suurempia ilman poliittisen sosialisatian vaikutusta. (Wass 2007a.) Vaikka kyseisessä tutkimuksessa operationalisoidulla tavalla poliittinen sosialisatio ei vaikuttaisikaan olevan sukupolviefektin keskeinen taustatekijä, nuoremman sukupolven äänestämistä koskevan velvollisuudentunteen heikentyminen kuitenkin korostaa poliittisen sosialisatian merkitystä äänestysaktiivisuuden tutkimuksessa.

Nuorten matala äänestysaktiivisuus liittyy myös heidän politiikkaa kohtaan tuntemansa kiinnostuksen ja kiinnittymisen puutteeseen (Borg 2008a, 16–17). Vuosikymmenen alkupuolella tehdyssä kansainvälisessä vertailussa (*Civic education study* 2001) yläkouluikäisten suomalaisnuorten yhteiskunnalliset tiedot ja taidot asettuivat vertailun kärkeen. Tarkasteltaessa puolestaan politiikkaa kohtaan tunnettua kiinnostusta ja halukkuutta perinteiseen kansalaistoimintaan suomalaisnuoret sijoittuivat

20 On myös mahdollista, ettei elämänkaariefektin vaikutus sinällään ole heikentynyt, mutta se näkyy nuorempien ikäryhmien kohdalla vasta viiveellä johtuen nuoruuden pitkittämisestä. Suomen Akatemian *'Life as learning' (LEARN)* -tutkimusohjelmassa on havaittu, että vaikka 1970-luvun alussa syntyneet ovat 1960-luvun syntyneitä korkeammin koulutettuja, heidän asemansa työmarkkinoilla on silti vanhempia heikompi. Epäsuotuisa työmarkkina-asema puolestaan siirtää tiettyjä perinteisesti aikuisuuteen liittyviä valintoja, kuten esimerkiksi omistusasunnon hankkimista.

listan viimeisiksi (Suutarinen ym. 2001). Tuoreen tutkimuksen mukaan nuoret eivät myöskään koe voivansa vaikuttaa yhteiskuntaan, eikä heillä ole kovaa innostusta yhteiskunnalliseen osallistumiseen (Sitra & Tekes 2008). Aktiivisen ja osallistuvan kansalaisen identiteetti näyttäisi siten jäävän rakentumatta kodeissa ja koulussa, vaikka kognitiiviset edellytykset siihen ovat hyvät.

Politiikan tietämyksen ja taitojen suhteen nuorten keskuudessa näyttää tapahtuvan yhä selkeämpää koulutuksen mukaista eriytymistä. Ammattikoulussa opiskelevat ovat vähemmän kiinnostuneita politiikasta kuin lukiossa opiskelevat ja myös arvioivat tietämyksensä politiikasta huomattavasti lukiolaisia huonommaksi. Sama havainto koskee myös näkemystä äänestämisen merkityksestä: ammattikouluissa opiskelevista ainoastaan vain noin joka viides pitää äänestämistä kunnallisvaaleissa tärkeänä, kun vastaava luku lukiolaisten keskuudessa on 40 prosenttia. (Elo & Rapeli 2008, 44.)

Tutkimusten mukaan nuorten tiedot ja taidot kanavoituvat myös heikosti aktiiviseksi kansalaistoiminnaksi, kuten äänestämiseksi vaaleissa, poliittisista kysymyksistä käytäväksi keskusteluksi tai puolueisiin kuulumiseksi. Pelkkien yhteiskunnallisten tietojen ja taitojen omaksuminen ei siis ole riittävä, jotta nuoret oppisivat ja kasvaisivat aktiivisiksi kansalaisiksi. Niin nuoret kuin aikuisetkin tarvitsevat aitoja osallistumisen kokemuksia toimiakseen aktiivisen kansalaisuuden edellyttämällä tavalla. Osallistumisen kokemuksia tarjoavat esimerkiksi monipuolinen kansalaistoiminta, koulut ja sivistysjärjestöt. Olisikin tärkeää pohtia, miten esimerkiksi perheet ja koulu voisivat tukea nuorten kasvua aktiivisiksi kansalaisiksi. Koulujen demokratiakasvatusta olisi hyvä kehittää niin, että se nykyistä paremmin tarjoaisi nuorille sekä riittävät tiedot ja taidot ymmärtää omat vaikutusmahdollisuutensa kansalaisena (Elo & Rapeli 2008).

Suomalaisten nuorten yhteiskunnallista osallistumista selvittävässä tutkimuksessa on havaittu, että vaikka nuoret osallistuvat edelleen aktiivisesti vapaaehtois- ja järjestötoimintaan, heidän kiinnostuksensa perinteisiä yhteiskunnallisen ja poliittisen vaikuttamisen keinoja kohtaan on laskenut. Tämä näkyy muun muassa vähäisessä äänestysaktiivisuu-

nessa ja puolueosallistumisessa. Perinteisten osallistumistapojen rinnalle on tullut uusia, erityisesti nuoriin vetoavia yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtääviä toiminnan muotoja, jotka ilmenevät esimerkiksi tietynlaisina elämäntapa- tai kulutusvalintoina. Myös erilaiset sähköiset verkostot tarjoavat uudenlaisia yhteisöllisyyden muotoja ja tapoja osallistua (ks. tämän teoksen muut luvut).

On kuitenkin hyvä huomata, että nuorten vähäinen äänestysaktiivisuus ei ole välttämättä pysyvä ilmiö. Myös nuorissa on runsaasti osallistumisvalmiutta, joka voidaan ottaa käyttöön otollisissa olosuhteissa. Taulukosta 4.11 nähdään, että vuoden 2003 eduskuntavaaleissa tapahtui varsin voimakasta mobilisointia erityisesti nuorten ikäryhmien kohdalla. Kun esimerkiksi vuoden 1987 vaalien yhteydessä voitiin todeta Helsingin äänestysaktiivisuuden laskeneen alle 30-vuotiaiden ikäryhmässä vuoden 1951 eduskuntavaaleihin nähden lähes kymmenen prosenttiyksikköä ja lisääntyneen ainoastaan vanhempien, yli 55-vuotiaiden äänestäjien keskuudessa (Martikainen & Yrjönen 1991, 109), kääntyi tilanne vuoden 2003 vaaleissa lähes päinvastaiseksi. Vuoteen 1987 nähden äänestäminen lisääntyi nuorten keskuudessa ja laski yli 35-vuotiaiden keskuudessa. Vuoden 2003 vaalien osalta on myös havaittu, että Helsingissä eri äänestysalueiden väliset aktiivisuuserot lievenivät huomattavasti esimerkiksi vuoden 2000 kunnallisvaaleihin verrattuna. (Martikainen ym. 2003.) Kyseessä oli nimenomaan äänestysaktiivisuuden nousu sellaisilla alueilla, joissa asukkaiden keskimääräinen sosioekonominen asema oli matalampi kuin muilla tarkastelussa mukana olleilla äänestysalueilla. Huomionarvoista myös on, että Perussuomalaisten kannatuslukemat olivat näillä otoksen äänestysalueilla koko vaalipiirin keskiarvoa huomattavasti korkeammat (n. 9 %). Tämä viittaisi siihen, että Tony Halmeen ehdokkuudella oli selkeä yhteys äänestäjien mobilisoinnissa sellaisissa väestöryhmissä, joissa vaaliosallistuminen on yleensä ollut keskimääräistä matalampaa.

Vuoden 2007 vaalien osalta voidaan kuitenkin havaita, että vuoden 2003 osalta kyseessä oli hetkittäinen osallistumispiikki. Vuoden 2003 vaaleista

Taulukko 4.11

Äänestysaktiivisuus Helsingissä vuosien 1987^a, 1999^b, 2003^c ja 2007^d eduskuntavaaleissa iän ja sukupuolen mukaan (%) (n=30 158 v. 2003, n= 30 022 v. 2007).

	1987			1999			2003			2007		
	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y	M	N	Y
18–24	55	56	56	56	62	59	61	64	63	54	61	58
25–28	62	65	63	59	65	62	70	74	72	64	68	66
29–34	69	73	71	60	66	63	72	76	74	70	75	72
35–44	76	79	78	65	72	69	70	77	74	66	72	69
45–54	80	81	81	74	79	77	74	80	77	70	78	74
55–69	85	85	85	80	83	82	80	86	84	79	84	82
70+	81	72	75	78	70	72	76	73	74	77	73	74
yhhteensä	73,5	74,8	74,3	68,3	72,3	70,5	72,4	76,5	74,7	69,5	74,3	72,1

a ja b Aineistot Tilastokeskus, pohjautuvat yksilötasoiin kokonaisaineistoihin.

c Aineisto Martikainen ym. 2003. Äänestysalueotoksen äänestysprosentti on 0,8 prosenttiyksikköä Helsingin todellista äänestysprosenttia korkeampi.

d Äänestysalueotoksen äänestysprosentti on 1,0 prosenttiyksikköä Helsingin todellista äänestysprosenttia korkeampi.

Lähde: Martikainen & Wass 2007, 8.

tahtunut 2,7 prosenttiyksikön äänestysaktiivisuuden lasku jakautui epätasaisesti eri ikäryhmien kesken. Voimakkaimmin osallistuminen vähentyi yhtäältä alle 29-vuotiaiden ja toisaalta nuorten työikäisten eli 35–44-vuotiaiden keskuudessa. Jälkimmäisen ikäryhmän, samoin kuin 18–24-vuotiaiden kohdalla äänestysaktiivisuus palautui vuoden 1999 vaalien poikkeuksellisen matalalle tasolle. Sen sijaan 55-vuotiaiden ja sitä vanhempien ikäryhmien osallistumisen aste on säilynyt lähes hämmästyttävän tasaisena 20 vuoden aikajänteellä. (Martikainen & Wass 2007, 7.)

4.4.3 Äänestysaktiivisuus ja sosioekonominen asema

Aikaisempien Suomessa tehtyjen tutkimuksen mukaan eri sosioekonomisten ryhmien välillä esiintyy huomattavia äänestysaktiivisuuseroja (ks. esim. Grönlund ym. 2005; Martikainen ym. 2005; Marti-

kainen & Wass 2002; Martikainen & Yrjönen 1991). Äänestysaktiivisuus on myös kehittynyt eri tavalla eri yhteiskuntaluokissa ja eriarvoistuminen on siten kasvanut sitä mukaa, kun yleinen äänestysaktiivisuus on laskenut.

Kuten edellä todettiin, koulutus on iän ohella äänestämiseen voimakkaimmin vaikuttava yksilötason tekijä. Koulutuksen erottava merkitys on erityisen voimasta nuorten kohdalla (ks. Taulukko 4.12). Vuoden 1999 eduskuntavaaleissa 25–29-vuotiaiden matalimmin ja korkeimmin koulutettujen välinen äänestysaktiivisuusero oli peräti 51 prosenttiyksikköä (31 % vs. 82 %).

Koulutuksen lisäksi työmarkkina-asetella on tutkimuksen mukaan huomattava vaikutus äänestysinnostukseen (kuviot 4.3). Työssäkäyvien ja työttömien välinen äänestysaktiivisuusero oli 17 prosenttiyksikköä vuoden 1999 eduskuntavaaleissa. Se on siis pysynyt jokseenkin samana kuin vuoden

1987 vaaleissa. On myös havaittu, että työttömyyden kestolla on johdonmukainen vaikutus vaaliosallistumiselle aina 54-vuotiaisiin saakka. Mitä kauemmin työttömyys kestää, sitä matalammaksi äänestysaktiivisuus putoaa. Esimerkiksi ikäryhmässä 25–29-vuotiaat ero niiden välillä, jotka olivat olleet työttömänä kuukauden vuoden 1999 vaaleja edeltävän vuoden aikana ja niiden, joilla työttömyys oli kestänyt koko vuoden, oli 21 prosenttiyksikköä (Martikainen & Wass 2002, 80). Jälkimmäisen ryhmän äänestysprosentti oli ainoastaan 32. Toisaalta koko väestön tasolla vastaavaa eroa ei löydy, mikä viittaa siihen, että työttömyyden passivoiva vaikutus lievenee sen muuttuessa pysyväksi olotilaksi.

Niin ikään yhteiskuntaluokka on vahvasti sidoksissa vaaliosallistumiseen (kuvio 4.4). Erityisen aktiivisen ryhmän muodostavat maanviljelijät. Ryhmä on myös säilyttänyt hyvin aktiivisuutensa. Maanviljelijöiden poikkeavan suuri aktiivisuus on havaittu aikaisemmissakin tutkimuksissa (ks. Wolfinger & Rosenstone 1980; ks. myös Martikainen ym. 2005, 656). Kyse lienee pitkälti siitä, että harjoitettavalla elinkeinopolitiikalla on poikkeuksellisen suuri vaikutus maatalousyrittäjien toimeentuloon, mikä lisää poliittista aktiivisuutta (mt., 32–33). Toisaalta maatalousväestöllä on ollut perinteisesti vahva heidän intressejään ajava puolue. Myös ylempien toimihenkilöiden vaaliosallistumisen taso on korkea ja laskenut vähemmän kuin väestössä keskimäärin.

Myös eri ammattisektoreilla työskentelevien välillä on löydettävissä selviä äänestysaktiivisuuseroja (Martikainen & Wass 2002, 90–92). Maa- ja metsätalouseläimillä työskentelevien äänestysaktiivisuus on perinteisesti ollut korkea ja säilyttänyt hyvin tasonsa. Tämä ryhmä on kuitenkin kooltaan pienentynyt viimeisten vuosikymmenten aikana ihmisten siirtyessä maataloudesta muille toimialoille. Perinteisen kaupan ja palvelualan töissä työskentelevien joukossa poliittinen mobilisaatio on onnistunut heikoiten. Vuoden 1999 eduskuntavaaleissa kyseisellä sektorilla työskentelevien nuorten joukossa äänestysaktiivisuus vaihteli 50 prosentin molemmin puolin. Muissa palvelu- ja asiantuntija-ammateissa työskentelevien joukossa poliittisen mobilisaation taso on sen sijaan korkea. Kuitenkin myös näissä ammattiryhmissä työskentelevien

nuorten joukossa äänestysaktiivisuus on ollut heikkoa (55 % verrattuna 80–87 % koko ryhmän osalta). Perinteisen teollisuuden ja rakentamisen sekä kaupan ammattialalla äänestysaktiivisuus on alhainen (n. 60 %) ja äänestysaktiivisuuden lasku on näillä aloilla ollut varsin suurta (mt.).

Vuosien 1987 ja 1999 aineistot osoittavat myös, että tulotasolla ja asunnon hallintaperusteella on selvä vaikutus äänestämiseen. Osallistumisero alimman ja korkeimman tulokymmenyksen välillä oli 31 prosenttia vuoden 1999 eduskuntavaaleissa vastaavan luvun ollessa 21 prosenttiyksikköä 12 vuotta aiemmin. Omistusasunnossa ja vuokralla asuvien välinen ero oli puolestaan 15 prosenttiyksikköä vuoden 1987 vaaleissa ja kolme prosenttiyksikköä enemmän vuoden 1999 vaaleissa. (Martikainen & Wass 2002, 45–46).

Myös tuorempi tutkimus osoittaa, että äänestysaktiivisuus on selkeästi vinoutunut korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevien kansalaisten hyväksi. Vuoden 2003 eduskuntavaalitutkimuksessa tarkasteltiin eri sosiaalisten ryhmien äänestysaktiivisuuseroja vuoden 1975–2003 eduskuntavaaleista tehtyihin kyselytutkimuksiin pohjautuen (Grönlund ym. 2005). Tulokset osoittavat, että koulutuksella on varsin voimakas vaikutus äänestysaktiivisuuteen. Lyhyen koulutuksen saaneet äänestävät huomattavasti korkeasti koulutettuja heikommin. Koulutuksen merkitys äänestämisen taustatekijänä näyttää myös kasvaneen. Korkean äänestysaktiivisuuden aikakaudella 1970-luvulla äänestysaktiivisuuserot lyhyen koulutuksen saaneiden ja korkeasti koulutettujen välillä olivat ainoastaan noin viisi prosenttiyksikköä. Vuoden 2003 eduskuntavaaleissa vastaava ero oli kasvanut 21 prosenttiyksikköön. Myös ammatti ja tulotasoa vaikuttavat äänestysaktiivisuuteen ja ammatti- ja tuloluokkien väliset erot näyttävät myös suurentuneen huomattavasti viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Toisaalta äänestysaktiivisuuden lasku ei ole ainoastaan tiettyjen ryhmien erityispiirre, vaan 1980-luvun jälkeen myös hyvin koulutettujen ja hyvin toimeentulevien joukosta löytyy yhä suurempi osa kansalaisia, jotka jättävät äänestämättä. (Grönlund ym. 2005, 145–146.)

Taulukko 4.12

Äänestysaktiivisuus vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa iän ja koulutuksen mukaan (%).

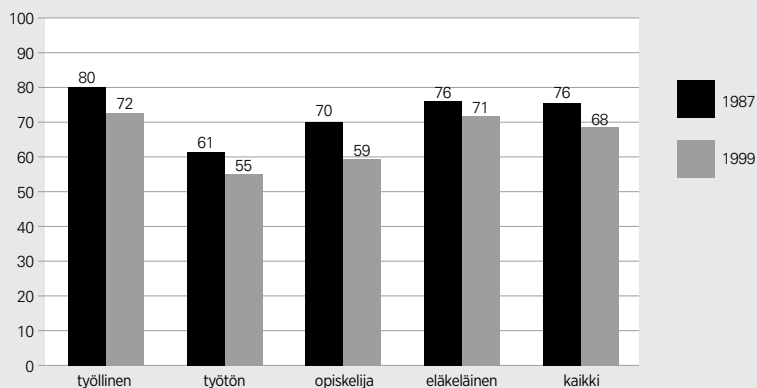
	perus- aste	keski- aste	alin korkea- aste	alempi korkeakoulu- aste	ylempi korkeakoulu- aste	yhteensä
18	57	40	-	-	-	63
19–24	36	53	58	70	82	50
25–29	31	54	65	70	82	56
30–34	38	57	70	73	83	61
35–54	62	70	81	85	89	72
55–69	76	83	90	92	94	81
70–79	72	82	88	90	92	75
80+	48	63	69	76	78	52
yht.	63	66	78	83	88	68

Lähde: Martikainen & Wass 2002, 44.

Kuvio 4.3

Äänestysaktiivisuus vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa pääasiallisen toiminnan mukaan (%).

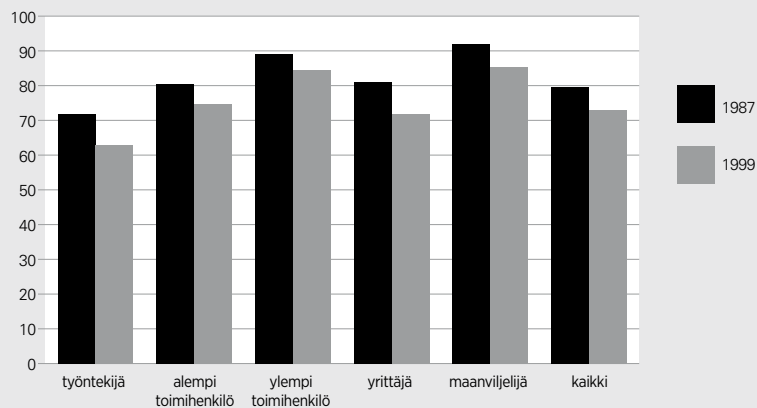
Lähde: Martikainen & Wass 2002, 37.

Kuvio 4.4

Äänestysaktiivisuus vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa yhteiskuntaluokan mukaan (%).

Lähde: Martikainen & Wass 2002, 42.

Taulukko 4.13
Arviot äänestysaktiivisuudesta vuosien 1975–2003
eduskuntavaaleissa sosioekonomisen aseman mukaan (%).

	1975–1983	1987–1991	1995–99	2003
tapauksia (n)	5 933	4 831	7 444	2 659
kaikki (%)	80,6	74,3	70,1	69,7
KOULUTUS				
kansakoulu, peruskoulu	79	74	67	63
ammattikoulu	83	70	67	65
ammattiopisto	84	77	74	83
yliopisto	85	82	83	84
vaihteluväli	6	12	16	21
AMMATTI				
maanviljelijä	81	87	83	75
työntekijä	79	67	60	63
toimihenkilö	85	80	75	77
yrittäjä	78	72	76	75
eläkeläinen	80	82	79	75
opiskelija	80	67	62	68
työtön	73	67	63	57
muu	78	73	66	57
vaihteluväli	12	20	21	20
KOTITALOUDEN TULOT				
I (pienituloisimmat)	79	74	69	62
II	81	73	68	73
III	83	75	73	74
IV (suurituloisimmat)	86	80	76	71
vaihteluväli	7	7	8	12

Äänestysprosentit on laskettu painottamalla siten, että sekä miesten että naisten äänestysaktiivisuus vastaa kussakin vaaleissa miesten ja naisten todellista, vaalilistoista saatavaa äänestysprosenttia (ks. Grönlund ym. 2005, 124).

Lähde: Grönlund ym. 2005, 125.

4.4.4 Äänestysaktiivisuus, äidinkieli ja kansalaisuus

Tarkasteltaessa vaaliosallistumista etnisen taustan mukaan on syytä kiinnittää yhtäältä huomiota ruotsinkielisen ja toisaalta maahanmuuttotaustaisen väestön osallistumiseen kunnallisvaaleissa.

Suomenruotsalaiset muodostavat siinä mielessä poikkeuksellisen vähemmistön, että heidän äänestysaktiivisuutensa on korkeampi suhteessa suomenkielisiin äänestäjiin, vaikka myös tämän ryhmän äänestysaktiivisuus on heilahdellut jonkin verran itsenäisyyden aikana. Kaiken kaikkiaan äänestysaktiivisuus oli suomenkielisiä kuntia korkeampi ruotsinkielisissä ja kaksikielisissä kunnissa vuosien 1907 ja 1979 eduskuntavaalien välillä (Sundberg 2005, 8). Osallistumiserot suomen- ja ruotsinkielisten välillä kaventuivat 1920- ja 1930-luvuilla suomenkielisten äänestysinnokkuuden noustessa (Sundberg 1985, 139–141). 1950-luvun jälkeen äänestysaktiivisuuserot kyseisten kieliryhmien välillä ovat pienentyneet. Allardt ja Bruunin (1956, 68–71) sekä Gröndahlin (1973, 103–107) tutkimukset kuitenkin osoittavat, että äänestysaktiivisuus vielä 1950- ja 1970-luvulla on ollut jonkin verran korkeampaa suomenruotsalaisten keskuudessa. Myös muun poliittisen osallistumisen osalta suomenruotsalaiset vaikuttavat olevan suomenkielisiä jonkin verran aktiivisempia (Sundberg ym. 2005, 41).

Taulukossa 4.14 äänestysaktiivisuutta on tarkasteltu äidinkielen ja vaalipiirin mukaan. Ruotsinkielisten osalta osallistumisen huippu näyttää edelleen keskittyvän rannikkoalueelle Vaasan vaalipiiriin. Suurimmat erot suomen- ja ruotsinkielisten välillä on löydetävissä Etelä-Savon (15 %-yksikköä) ja Lapin vaalipiireistä (10 %-yksikköä).

Makrotasolla suomenruotsalaisten äänestysaktiivisuuteen on pitkälti vaikuttanut RKP:n kyky mobilisoida kannattajakuntansa. Allardt ja Bruunin (1956) 1950-luvulla tehdyn tutkimuksen mukaan suomenruotsalaisten äänestysaktiivisuus oli vahvasti yhteydessä asumisympäristöön. Ne, jotka asuivat täysin ruotsinkielisessä ympäristössä, jossa RKP oli suurimman puolueen asemassa, äänestivät huomattavan aktiivisesti. Sundbergin (2005, 8–10) mukaan vastaavaa ilmiötä ei enää 2000-luvun alkupuoliskolla näkynyt.

Yksilötasolla suomenruotsalaisten äänestämiseen vaikuttavat samat tekijät kuin suomenkielistenkin osalta. Äänestysosallistumisen selvimpiä taustatekijöitä ovat ikä, koulutus ja siviilisääty asuinalueen kielellisestä tai poliittisesta ympäristöstä riippumatta. Keski-ikäiset ja korkeasti koulutetut äänestävät huomattavasti nuoria ja lyhyemmän koulutuksen saaneita aktiivisemmin. Myös avioliitossa elävät äänestävät yksinasuvia yleisemmin. (mt., 110–115.)

Yhteisistä tekijöistä huolimatta ruotsinkielisellä väestöllä on myös äänestämisen suhteen suotuisia erityispiirteitä (Sundberg ym. 2005, 49–50). Suomenruotsalaisilla näyttää olevan suomenkielisiin verrattuna selvästi vahvempi puoluesidonnaisuus. Siinä missä suomenkielisten puoluekannatus jakautuu useamman eri puolueen välillä, yli kaksi kolmasosaa suomenruotsalaisista ilmoittaa kannattavansa yhtä puoluetta. Suomenruotsalaiset tuntevat myös keskimäärin suomenkielisiä enemmän jonkin puolueen itselleen läheiseksi ja kokevat mielipiteidensä tulevan edustetuiksi jonkin puolueen kautta. Lisäksi suomenruotsalaisille puolue näyttää äänestämispäätöstä tehtäessä olevan selkeästi tärkeämpi kuin ehdokas. Suomenkielisillä puolueen ja ehdokkaan vaikutus äänestyspäätökseen sen sijaan näyttää olevan suunnilleen yhtä suuri. (Sundberg ym. 2005, 33–39.)

Mielenkiintoinen havainto on myös, että suomenruotsalaiset sijoittuvat jonkin verran suomenkielisiä korkeammalle sosiaalisen pääoman suhteen käytettäessä mittareina yhdistysohallistumistheyttä ja luottamusta demokratiaan ja puolueisiin (Sundberg ym. 2005). Sama havainto on tehty subjektiivisen kansalaispätevyuden suhteen (mt, 48, ks. Taulukko 4.15). Suomenruotsalaisilla näyttää myös olevan sellaista sosiaalista pääomaa, joka laskevan äänestysaktiivisuuden kaudella on rajoittanut äänestysaktiivisuuden laskemista (Grönlund ym. 2005, 131).

Maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuutta on tutkittu melko vähän sekä Suomessa että kansainvälisesti. Kysymys on kuitenkin ajankohtainen Suomen muuttuessa enenevässä määrin maastamuuttomaasta maahanmuuttajia vastaanottavaksi maaksi. Maahanmuuton kasvu näkyy paitsi kasva-

Taulukko 4.14**Äänestysaktiivisuus vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleissa äidinkielen ja vaalipiirin* mukaan (%).**

	SUOMI		RUOTSI	
	1987	1999	1987	1999
Helsinki	74	70	83	79
Uusimaa	74	68	82	74
Varsinais-Suomi	77	69	81	72
Satakunta	79	69	82	75
Häme	76	67	81	71
Pirkanmaa	77	69	85	78
Kymi	77	67	83	73
Etelä-Savo	74	65	83	80
Pohjois-Suomi	75	64	77	66
Pohjois-Karjala	74	67	72	67
Vaasa	81	72	85	67
Keski-Suomi	77	68	84	74
Oulu	76	68	79	69
Lappi	79	70	83	80
Manner-Suomi yhteensä	76	68	83	72

* Vaalipiirien nimet vuoden 1999 vaalien mukaan.

Lähde: Martikainen & Wass 2002, 86.

Taulukko 4.15**Luottamus demokratiaan ja puolueisiin sekä subjektiivinen kansalaispätevyys äidinkielen mukaan (%).**

	SUOMI	RUOTSI
LUOTTAMUS DEMOKRATIAAN		
matala	14	6
melko matala	34	33
melko korkea	30	36
korkea	23	26
yhteensä	100	100
n	1 073	186
LUOTTAMUS PUOLUEISIIN		
matala	28	18
melko matala	31	20
melko korkea	27	40
korkea	14	22
yhteensä	100	100
n	1 073	186
SUBJEKTIIVINEN KANSALAI SPÄTEVYY S		
matala	19	9
melko matala	29	26
melko korkea	38	46
korkea	15	19
yhteensä	100	100
n	1 073	186

Lähde: Sundberg ym. 2005, 48.

vassa ulkomaalaistaustaisessa väestössä myös lisääntyvässä määrässä ulkomaalaisia äänioikeutettuja.²¹ Kasvu on ollut erityisen nopeaa pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa.

Suomessa myönnettiin jo 1970-luvun puolivälissä oikeus muiden pohjoismaiden kansalaisille osallistua kuntavaaleihin. Oikeus äänestää kuntavaaleissa laajeni vuonna 1992 koskemaan kaikkia pysyvästi Suomessa asuvia ulkomaan kansalaisia. Tällöin kuitenkin muilta kuin Pohjoismaiden kansalaisilta edellytettiin neljän vuoden pysyvää asumista Suomessa. Vuonna 1995 voimaan tulleen kuntalain mukaan EU-kansalaisten sekä pohjoismaalaisten oikeus osallistua kuntavaaleihin määräytyy samoin periaattein kuin Suomen kansalaisten oikeus. Muiden valtioiden kansalaisilta vaadittava asumisaika on sen sijaan kaksi vuotta. Kunnallinen äänioikeus koskee niitä ulkomaan kansalaisia, joilla on kotikuntalain (L 201/1994) mukainen kotipaikka Suomessa.²²

Suomessa maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuus on toistaiseksi ollut varsin vaatimatonta ja etnisten vähemmistöjen aliedustus huomattavaa. Myös muunlainen poliittinen osallistuminen on maahanmuuttaneiden keskuudessa ollut melko vähäistä ja pääosin keskittynyt oman ryhmän sisäiseen toimintaan (Lepola 2004, 8). Taulukossa 4.16 on tarkasteltu ulkomaiden kansalaisten äänestysaktiivisuutta vuoden 1992 kunnallisvaaleista lähtien. Taulukosta havaitaan, että vuoden 2004 kuntavaaleissa äänestysvilkkaus oli kaikkien Suomessa asuvien ulkomaiden kansalaisten osalta 15,3 prosenttia.

21 Ulkomaan kansalaisten määrä on kasvanut 1990-luvun alun 0,5 prosentista (1990) nykyiseen 2,5 prosenttiin. Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma (2006) ottaa myönteisen kannan työperustaisen maahanmuuton lisäämiseen uhkaavan työvoimapulan torjumiseksi. Vuoden 2004 kunnallisvaaleissa oli jo yli 75 000 äänioikeutettua ulkomaan kansalaista. Tämän lisäksi ulkomailla syntyneiden Suomen kansalaisuuden saaneiden määrä on kasvussa. Vieraskielisiä äänioikeutettuja oli vuoden 2004 kunnallisvaaleissa 5,6 prosenttia kaikista äänioikeutetuista. Suurin osa heistä asuu pääkaupunkiseudulla ja muissa kaupungeissa.

22 Äänioikeutetuilla on myös oikeus asettaa ehdolle kuntavaaleissa sekä oikeus osallistua kunnalliseen kansanäänestykseen. Syyskuussa 2007 voimaan tulleen kotikuntalain muutoksen (L 399/2007) tarkoituksena on ollut määrittellä edellytyksiä kotikunnan määrätymiselle aikaisempaa selkeämmin ja kattavammin.

Näistä EU-maiden, Norjan ja Islannin kansalaisten osallistumisen taso oli hieman alle 20 prosenttia kun vastaavasti muiden maiden kansalaisten alle 15 prosenttia. Kokonaisuudessaan vaalien äänestysaktiivisuus oli 58,6 prosenttia, joten erot maahanmuuttaneiden ja kantaväestön äänestysaktiivisuudessa ovat näin ollen varsin suuret.

Runsaasta 75 000 ulkomaalaisesta äänioikeutetusta yli puolet asuu Helsingissä tai muualla Uudellamaalla. Helsingissä oli vuoden 2004 kuntavaaleissa 21 456 ulkomaalaista äänioikeutettua. Myös suurin osa ulkomaalaistaustaisista kuntavaaliehdokkaista asuu pääkaupunkiseudulla (Sagne ym. 2005). Ulkomaalaisten äänestysaktiivisuus on jonkin verran korkeampaa maaseudulla kuin kaupungeissa. Tarkasteltaessa maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuutta vaaliipiireittäin vuoden 2004 kunnallisvaaleissa voidaan havaita osallistumisen olleen korkeinta Pirkanmaalla, Pohjois-Karjalassa ja Lapissa (Taulukko 4.17). Helsingin vaaliipiiri sijoittuu lähelle maan keskiarvoa, kun taas ulkomaalaisten äänestysaktiivisuus Uudellamaalla on keskiarvoa heikompi. Ulkomaalaisten äänestäjien korkea äänestysaktiivisuus Pirkanmaalla on yhteydessä siihen, että Tampereella oli muutama ulkomaalaistaustainen ehdokas, joka sai mobilisoitua maahanmuuttaneita äänestämään. Pohjois-Karjalassa ja Lapissa ulkomaalaisten osuus on sen sijaan erittäin pieni, ja he ovat peräisin naapurimaista. Onkin oletettavaa, että sekä puolueiden ehdokasasettelu että ulkomaalaistaustaisten väestöryhmien rakenne vaikuttavat äänestysaktiivisuuteen. Alueellisten osallistumiserojen on arvioitu liittyvän ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden määrään: joissain kunnissa oli ehdolla ulkomaalaistaustaisia edustajia, jotka onnistuivat houkuttelemaan sekä oman etnisen taustansa edustajia että muita maahanmuuttaneita äänestämään (Riihelä 2005, 143).

Taulukoista 4.16 ja 4.17 on lisäksi havaittavissa, että maahanmuuttaneiden ryhmissä on myös sisäisiä eroja. Aktiivisimpia äänestäjiä ovat pohjoismaiden ja muiden EU-maiden kansalaiset. Myös Viliina Hellstenin ja Tuomo Martikaisen (2001, 53) äänestysalueetokseen perustuva tutkimus vuoden 2000 kunnallisvaaleista osoittaa, että pääkaupunki-

Taulukko 4.16**Maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuus vuosien 1992–2004 kunnallisvaaleissa kansalaisuuden mukaan (%).**

	Kaikki äänioikeutetut	Ulkomaan kansalaiset yhteensä	Muiden EU-maiden, Islannin ja Norjan kansalaiset	Muut ulkomaan kansalaiset
1992	71	41	50	34
1996	61	21	32	17
2000	56	21	30	18
2004	59	15	18	14

Lähde: Tilastokeskus vaalitulostot.

Taulukko 4.17**Maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuus vuoden 2004 kunnallisvaaleissa kansalaisuuden ja vaalipiirin mukaan (%).**

	Ulkomaan kansalaiset yhteensä	Muiden EU-maiden, Islannin ja Norjan kansalaiset	Muut ulkomaan kansalaiset
Helsinki	20	24	17
Uusimaa	8	10	8
Varsinais-Suomi	6	8	4
Satakunta	13	15	12
Häme	9	12	7
Pirkanmaa	27	19	32
Kymi	12	18	10
Etelä-Savo	20	23	19
Pohjois-Savo	11	13	9
Pohjois-Karjala	27	33	25
Vaasa	19	26	12
Keski-Suomi	21	27	18
Oulu	21	24	19
Lappi	26	27	24
Koko maa	15	18	14

Lähde: Tilastokeskus vaalitulostot.

Taulukko 4.18**Maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuus kunnallisvaaleissa Pohjoismaissa (%).**

	Norja	Suomi	Ruotsi
1991			41
1992		15	
1994			40
1997	63		
1998			35
2000		17	
2001	52		
2004		14	

Lähde: Mikkelsen 2003, Tilastokeskus vaalitulostot.

seudulla asuvien maahanmuuttajaryhmien aktiivisuus vaihteli alkuperäismaan mukaan. Lisäksi iällä on suuri vaikutus osallistumiseen.

Maahanmuuttaneiden osallistuminen kunnallisvaaleissa näyttää olevan Suomessa muita pohjoismaita selvästi matalammalla tasolla (Taulukko 4.18). Norjassa runsas puolet ja Ruotsissa runsas kolmasosa äänioikeutetuista maahanmuuttaneista on äänestänyt kunnallisvaaleissa 1990- ja 2000-luvuilla. Suomessa vastaava luku on selvästi alle 20 prosenttia. Kuitenkin myös Norjassa ja Ruotsissa osallistuminen on vähentynyt, mikä olettavasti liittyy uusien, vain vähän aikaa maassa asuneiden maahanmuuttaneiden määrän kasvuun. Toisaalta on syytä huomata, että äänestysaktiivisuus ei välttämättä lisäännä oleskelun pituuden myötä. On nimittäin havaittu, että kantaväestöön verrattuna maahanmuuttaneiden osallistumisen taso on matalampaa myös toisen ja kolmannen polven maahanmuuttaneiden keskuudessa. (ks. Hammar 1990.)

Maahanmuuttaneiden matalasta äänestysaktiivisuudesta huolimatta Migration Policy Institutin toteuttama kansainvälinen vertaileva tutkimus arvioi Suomen integraatiopolitiikan ja maahanmuuttaneiden osallistumismahdollisuuksien olevan kohtuullisen hyviä. Suomen suhteellinen vaalitapa, avoin listavaali, muodollisen äänikynnyksen puuttuminen ja ulkomaan kansalaisten oikeus osallistua kunnallisvaaleihin ja kunnallisiin kansanäänestyksiin nähtiin myönteisinä seikkoina vähemmistöjen edustetuksi tulemisen kannalta. (Niessen ym. 2007.)

Suomeen maahanmuuttaneiden alhaiseen vaaliosallistumiseen ovat vaikuttaneet useat eri tekijät, joiden selvittämiseksi tarvittaisiin vertailevaa tutkimusasetelmaa. Toistaiseksi tällaista tutkimusta ei ole kuitenkaan tehty. Oletettavasti matala osallistumisen taso heijastaa maamme lyhyttä maahanmuuttohistoriaa. Ulkomaalaistaustaisia ryhmiä ei ole välttämättä kovinkaan hyvin huomioitu vaaleissa, ja puolueet ovat vasta hiljattain aktivoituneet rekrytoimaan maahanmuuttaneita osaksi toimintaansa. Vähäinen, joskin lisääntyvä vieraskielisten ehdokkaiden määrä ei kuitenkaan välttämättä merkitse sitä, että puolue olisi huomioinut vähemmistöjä huonosti. Suhteessa

potentiaalisiin äänestäjiin suuri ulkomaalaistaustaisten ehdokkaiden määrä voi johtaa äänen hajaantumiseen ja suomea äidinkielenään puhuvien ehdokkaiden valituksi tulemiseen. (Weide 2008b.)

Maahanmuuttaneiden vähäiseen äänestysaktiivisuuteen, kuten muuhunkin yhteiskunnalliseen osallistumiseen vaikuttavat myös yhteisön yhtenäisyys, keskittyminen ja koko. Monet etniset yhteisöt ovat heterogeenisiä, hajanaisia ja pieniä, mikä on vaikeuttanut yhdistymistä ja organisoitumista sellaisiin yhteisöihin, jotka olisivat voineet tehokkaasti harjoittaa edunvalvonta- ja painostustoimia (Valtonen 1997, 227–228).

Maahanmuuttaneita koskevassa yksilötason tutkimuksessa on korostettu maassaoloajan, kielitaidon ja kansalaisuuden merkitystä vaaliosallistumisen kannalta. Poliittisen aktiivisuuden kehittyminen uudessa ympäristössä vaatii uuden kotimaan ja sen poliittisen järjestelmän tuntemusta. Nämä seikat vaativat sekä aikaa että riittävää kielitaitoa. Vähän aikaa maassa asuneet äänestävät pitkään asuneita harvemmin, koska he eivät ole vielä ehtineet sosiaalistua yhteiskuntaan. Riittävä kielitaito on edellytys politiikan ja yhteiskunnallisten asioiden seuraamiselle. Kansalaisuuden myötä asuminen muuttuu puolestaan pysyväksi ja silloin saavutetaan myös täydet poliittiset oikeudet. (Togebly 2004, 521–522.)

Vaikka edellä todettiin, että maassa asumisen pituus ei ole suoraan yhteydessä poliittisen aktiivisuuden tasoon, voidaan kuitenkin olettaa, että monille Suomessa äänioikeutetuille maahanmuuttaneille ei ole vielä ehtinyt kehittyä vakiintuneita siteitä suomalaisiin puolueisiin, eikä kerääntynyt riittävästi tietoa vaaleista ja laajemmin maan poliittisesta järjestelmästä. Tähän viittaavat myös pääkaupunkiseudun elinolututkimuksen tulokset, joiden mukaan monet maahanmuuttaneet eivät ole olleet tietoisia äänioikeudestaan (Riihelä 2003, 143).²³

Ulkomaalaistaustaisten ryhmien osallistumisen tasoon vaikuttavat oletettavasti myös samat sosio-

23 On syytä mainita, että vuoden 2008 kunnallisvaalien yhteydessä oikeusministeriö toimitti tietoa vaaleista 13 kielellä vieraskielisten vaaleja koskevan tietotason parantamiseksi.

demografiset ja -ekonomiset tekijät kuin syntyperäisenkin väestön kohdalla. On esitetty, että monen maahanmuuttajaryhmän heikko työmarkkinatilanne on ollut omiaan heikentämään äänestysinnostusta, sillä tutkimuksissa on havaittu selkeä yhteys työttömyyden ja äänestämättä jättämisen välillä. Suomalaisen maahanmuuttaneiden vaa-

liosallistumista koskeva tutkimus myös osoittaa, että kansalaisuus ja järjestöosallistuminen ovat yksilötasolla kiinteästi yhteydessä äänestämiseen. Myös maassaoloajalla, sukupuolella ja iällä oli selvä vaikutus. Koulutuksen ja kielitason merkitys jää sen sijaan tutkimuksen aineiston perusteella epäselväksi. (Wilhelmsson 2007.) ●

5. Vaaliosallistumisen tulevaisuudennäkymiä ja tutkimustarpeita

Tässä osiossa keskustellaan vaaliosallistumisen tulevaisuudesta Suomessa. Osio perustuu kuuden asiantuntijan tätä raporttia varten laatimiin lausuntoihin. Asiantuntijoiden arvioiden mukaan vaaliosallistuminen on Suomessa olettaen edelleen laskusuunnassa, vaikka vaalista toiseen saattaakin esiintyä huomattavaa vaihtelua. Äänestysosallistumisen laskuun vaikuttanevat muun muassa väestörakenteen muutokset, presidentin valtaoikeuksien kaventaminen entisestään sekä kuntaliitokset ja kuntarakennemuutos.

5.1 Suomen äänestysaktiivisuus kansainvälisessä mittakaavassa

Suomen äänestysviikkaus on laskenut jyrkemmin kuin monissa muissa länsimaissa (ks. Taulukko 3.1). Erityisen selvä ero on havaittavissa verrattaessa Suomea muihin Pohjoismaihin. Vielä 1980-luvulla Suomi sijoittui vaaliosallistumisen osalta eurooppalaisen keskitason yläpuolelle (Borg 2005, 84). Nykyisin Suomi kuuluu äänestysprosenttiltaan länsimaista demokratioista matalimpaan kolmannekseen (Karvonen & Paloheimo 2005, 292).

Äänestysaktiivisuuden lasku aikaisempiin vuo-

sikymmiin verrattuna ei ole vain suomalainen ilmiö. Itse asiassa kysymys on pikemminkin kehityksestä, joka viime vuosikymmeninä on ilmennyt useimmissa läntisissä korkean elintason demokratioissa. Suomen ohella esimerkiksi Itävallassa, Hollannissa, Kanadassa, Luxemburgissa, Sveitsissä sekä Yhdysvalloissa äänestysaktiivisuus parlamenttivaaleissa on kuluneen 15 vuoden aikana ollut keskimäärin yli kymmenen prosenttiyksikköä matalampi kuin 1960-luvun parlamenttivaaleissa. Laskuun liittyy sekä kaikille länsimaaisille demokratioille liittyviä yleisiä tekijöitä että kansallisia erityispiirteitä (Grönlund ym. 2005, 120–121).

Sytä Suomen monia muita länsimaita jyrkempään aktiivisuuden tason laskuun ei ole toistaiseksi kyetty kattavasti kartoittamaan. Heikki Paloheimo (2008) toteaaakin tätä raporttia varten laatimassaan lausunnossa, että Suomessa täytyy olla joitakin kansallisia erityispiirteitä, joiden seurauksena vaaliosallistuminen on hiipunut enemmän kuin useimmissa muissa kehittyneissä demokratioissa. Paloheimon mukaan näitä tekijöitä tulee myös tutkia tavalla, jonka perusteella on edellytyksiä vertailla Suomen tilannetta muihin maihin.

Yleisistä, useimmille läntisille demokratioille yhteisistä äänestysaktiivisuuden vähentymiseen liittyvistä tekijöistä Paloheimo mainitsee muutokset yhteiskunnan ammatti- ja elinkeinorakenteessa. Yhteiskuntaluokkien väliset erot ovat kaventuneet ja kansalaisten identiteetit muuttuneet monimuotoisemmiksi. Tätä kautta myös puolueet ovat samankaltaistuneet. Useissa Euroopan maissa puolueiden väliset aatteelliset erot ovat vähentyneet ja puolueet hakeutuneet lähemmäs poliittista keskustaa. Samanaikaisesti politiikka on myös yhä tiiviimmin sidoksissa kansainväliseen vuorovaikutukseen ja päätöksenteonprosessista on tullut entistä ammatillisempaa. (Paloheimo 2008.)

Paloheimon (mt.) mukaan Suomelle ominaisista makrotason tekijöistä varsin voimakas vaaliosallistumista heikentävä vaikutus on olettavasti ollut konsensuspolitiikalla, joka hillitsee toisten puolueiden selvää haastamista. Kyseinen perinne on muotoutunut pitkän ajan kuluessa seurauksena muun muassa ulkopolitiittisen yksimielisyyden vaatimuksesta, ennen vuotta 2000 voimassa olleen valtiosäännön määräenemistösäädöksistä ja työmarkkinoiden konsensuspolitiikasta. Konsensuspolitiikan seurauksena vasemmiston ja oikeiston välinen jännite on Paloheimon mukaan Suomessa pienempi kuin ehkä yhdessäkin muussa Länsi-Euroopan maassa. Suomessa on viime vuosikymmenten aikana ollut mahdollista muodostaa laajapohjaisia hallituksia, joissa sekä vasemmisto että oikeistopuolueet ovat voineet jakaa hallitusvastuun. Tämä on osittain hämärtänyt puolueiden välisiä eroja, eivätkä äänestäjät nykyisin aina äänestäessään tiedä, minkälaista hallituspohjaa puolueet ovat valmiita kannattamaan vaalien jälkeen. Tavoiteltu hallituspohja käy myös harvoin selvästi ilmi puolueiden vaalikampanjoista. Useimmissa muissa Euroopan maissa äänestäjä voi sen sijaan ottaa äänellään kantaa siihen, minkälaisen hallituspohjan hän haluaisi saada maahan vaalien jälkeen. (mt.)

Myös useat mikrotason tekijät vaikuttaisivat olevan yhteydessä Suomen monia muita matalampaan osallistumisen tasoon. Suomalaisten luottamus demokratiaan sijoittuu kansainvälisten vertailujen pohjalta vakaiden demokratioiden keskitasolle ja luottamus valtioon ja puolueorganisaatioon ovat

kansainvälistä kärkiluokkaa. Kansalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan on sen sijaan jonkin verran vähäisempää kuin monissa muissa vakiintuneissa demokratioissa. Suomalaiset ovat myös muita pohjoismaalaisia tyytymättömämpiä demokratian toimivuuteen. (Paloheimo 2006, 142.) Erityisesti on syytä huomata, että subjektiivinen kansalaispätevyys on Suomessa selvästi heikompaa kuin monissa muissa Euroopan maissa (Paloheimo 2008).

Sami Borg (2005) on havainnut kansainvälisen *European Social Survey (ESS)* -aineiston pohjalta tekemässään vertailussa, että suomalaiset pitävät äänestämistä keskimäärin muiden Pohjoismaiden kansalaisia vähemmän tärkeänä. Suomessa vaaliosallistumismäärin omaksuminen ja noudattaminen on myös muita Pohjoismaita heikompaa. Borgin tutkimus osoittaa lisäksi kansalaisten ja puolueiden etäänntyneen toisistaan Suomessa muita Pohjoismaita enemmän. Monen puoluejäsenen kiinnittyneisyys puolueeseensa jää Suomessa ainoastaan muodollisen jäsenyyden varaan, ja vain noin joka kymmenennen suomalaisten luottamus puolueita kohtaan on melko suurta tai hyvin suurta. Muissa Pohjoismaissa niiden kansalaisten osuus, jotka tuntevat olevansa erittäin lähellä jotakin puoluetta, on myös huomattavasti Suomea suurempi. Suomalaisten muiden Pohjoismaiden kansalaisia varauksellisempi suhtautuminen poliitikkoihin ja puolueisiin näyttää myös jo vaikuttaneen kielteisesti suomalaisten kiinnostukseen poliittiseen osallistumiseen. (mt.) Borgin (2006) mukaan viimeaikaiset tutkimustulokset kuitenkin osoittavat kansalaisten suhtautumisen puolueisiin muuttuneen myönteisemmäksi. Puolueinstituutio näyttäisikin nauttivan kansalaisten hyväksyntää, ja sille asetetaan suuria odotuksia merkittävien yhteiskunnallisten tehtävien hoitamisessa yhteiskunnan tasapainoisesta kehityksestä kansalaisten hyvinvointiin.

5.2 Vaaliosallistumisen kehittyminen

Äänestysviikkkauden kehityksen arviointi on vaikeaa, sillä se on sidoksissa sekä pitkän aikavälin yhteiskunnallisiin muutoksiin että tilannekohtaisiin eri vaalien kontekstiin liittyviin tekijöihin. On oletetta-

vaa, että vaaliosallistuminen on Suomessa edelleen laskusuunnassa, vaikka vaalista toiseen saattaakin esiintyä huomattavaa vaihtelua. Tähän kehitykseen vaikuttanevat ainakin väestörakenteen kehittyminen sekä kuntaliitokset ja muu epätietoisuus siitä, missä kuntalaisten asioista varsinaisesti päätetään. Väestörakenteen muutosten suhteen keskeistä on, että aktiivisesti äänestävien suurten ikäluokkien ja heidän vanhempiansa osuus äänestäjäkunnasta vähenee ja vastaavasti nuorempien ikäluokkien, joiden keskuudessa suhteellisen matala vaaliosallistumisen taso vaikuttaisi olevan eräänlainen sukupolviippiirre, osuus kasvaa. Kuten edellä todettiin, kuntaliitosten vaikutus äänestysaktiivisuuteen ei ole yksiselitteinen. Oletettavaa kuitenkin on, että kunnan kasvanut koko ja lisääntynyt maantieteellinen etäisyys kuntalaisten ja luottamushenkilöiden välillä voivat pitkällä aikavälillä heikentää kuntalaisten tietoisuutta päätettävistä asioista ja siten myös halukkuutta osallistua edustajien valintaan. Presidentin valtaoikeuksien mahdollinen kaventaminen voi tulevaisuudessa vähentää kansalaisten halukkuutta äänestää presidentinvaaleissa, mikä ei kuitenkaan välttämättä näy aktiivisuuden lisääntymisenä eduskuntavaaleissa.

Sami Borg (2008a) on tehnyt arvion siitä, miten väestörakenteen muutos vaikuttaa äänestysaktiivisuuteen. Väestörakenteen muutos tulee olemaan yksi vaaliosallistumiseen vaikuttavista tekijöistä seuraavien vuosikymmenten aikana. Yhtäältä väestön ikääntyminen olettavasti laskee vaaliosallistumista aggregaattitasolla, koska äänestysaktiivisuus vähenee elämäkaariefektin mukaisesti ikääntymisen myötä. Toisaalta on myös mahdollista, että edellä mainitusta sukupolviefektistä seuraa se, että nykyisten nuorempien ikäryhmien äänestysprosentti on heidän ikääntyessäänkin selvästi vanhempia ikäryhmiä matalammalla tasolla. Näiden laskelmien perusteella Borg on laatinut neljä eri skenaariota äänestysaktiivisuuden kehityksestä, joista kaksi ensimmäistä on optimistista ja kaksi jälkimmäistä pessimistisempiä (Taulukko 5.1).

Äänestysaktiivisuuden tulisi kasvaa viiden prosenttiyksikön verran jokaisessa ikäryhmässä kompensoidakseen ikäihmisten alhaista äänestysaktiivi-

suutta, jotta äänestysaktiivisuus ylettyisi yli 70 prosentin vielä 2030-luvulla (skenaario 1). Skenaariossa 2 ikäryhmien nykyiset suhteelliset erot vaaliosallistumisessa säilyvät muuttumattomina. Silloin ikääntyvien ryhmien kasvu vaikuttaisi äänestysaktiivisuuden laskuun muutamalla prosenttiyksiköllä 2030-lukuun mennessä. Mikäli taas osallistuminen laskee eri ikäryhmissä tasaisesti viisi prosenttiyksikköä, eduskuntavaalien kotimaan äänestysprosentti tulee 2030-luvulla olemaan noin 60 prosenttia (skenaario 3). Pessimistisimmässä ennusteessa on lisätty äänestämisen sukupolviefektin vaikutusta. Tässä tapauksessa yli 50 vuotta täyttäneiden äänestysaktiivisuus olisi viisi prosenttiyksikköä ja alle 50 vuotta täyttäneiden 15 prosenttiyksikköä nykyistä matalampaa. Tässä mallissa äänestysaktiivisuus putoaisi jo seuraavissa eduskuntavaaleissa alle 60 prosentin. Borg ei pidäkään pessimistisintä skenaariota oletettavana, mutta kuitenkin korostaa, että äänestysaktiivisuuteen vaikuttavat väestörakenteen lisäksi useat eri tekijät ja äänestysvilkkkaus voi monesta muusta syystä nousta tai laskea huomattavasti edellä esitettyä enemmän. Viimeaikaisissa vaaleissa äänestysaktiivisuuden lasku näyttää presidentinvaaleja lukuun ottamatta pysähtyneen. Väestön ikääntyminen ei kuitenkaan oletettavasti nosta aggregaattitason äänestysprosenttia etenkin, mikäli suuret ikäluokat äänestävät korkeassa 80 vuoden iässä samantasoisesti kuin vanhempansa. (mt., 22–24.)

Kunnallisvaalien äänestysaktiivisuuden voi pessimistisempien arvioiden mukaan olettaa olevan noin kymmenen prosenttiyksikköä eduskuntavaaleja matalampi vuonna 2030, mikä tarkoittaisi, että enemmistö äänioikeutetuista ei enää äänestä kuntavaaleissa. Tähän vaikuttaisivat muun muassa kuntarakenteen uudistus ja muuttoliike. Sen sijaan optimististen arvioiden mukaan kuntavaalien äänestysaktiivisuus tulee nousemaan lähes eduskuntavaalien tasolle. (mt., 23–24.)

Presidentinvaaleissa äänestysaktiivisuus on laskenut hitaammin kuin muissa vaaleissa. Presidentin valtaoikeuksien heikentäminen voi pidemmällä aikavälillä laskea äänestysintoa, mistä ei kuitenkaan vielä ole huomattavissa viitteitä. Presidentinvaaleissa äänestysaktiivisuus on jo pitkään pysynyt suh-

Taulukko 5.1**Eduskuntavaalien äänestysaktiivisuuden neljä kehitysskenaariota vuosille 2011–2035 (%).**

	2011	2019	2027	2035
skenaario 1	74	74	73	72
skenaario 2	69	69	68	67
skenaario 3	64	64	63	62
skenaario 4	59	59	58	57

Lähde: Borg 2008a, 23.

teellisen vakaana, vaikka hienoista laskua onkin ollut havaittavissa, ja suurempia muutoksia ei liene odotettavissa lähitulevaisuudessa.

Leena Suurpää (2008) toteaa omassa lausunnossaan, että nuorten äänestysaktiivisuuden kehityksellä tulee olemaan ratkaiseva vaikutus siihen, mille tasolle äänestysaktiivisuus Suomessa asettuu tulevaisuudessa. Osallistumista koskevista tutkimuksista on käynyt selvästi ilmi osallistumisen kasautuminen: ne jotka äänestävät, ovat usein myös muilla tavoin poliittisesti aktiivisia. Vuoden 2008 nuorisobarometrin mukaan nuorten luottamus poliittisiin instituutioihin ja demokratian toimivuuteen on kuitenkin lisääntymässä. Nähtävissä on, että paikallisten vaikuttamiskanavien käyttö on lisääntynyt, ja aktiivista toimintaa yhteiskunnallisissa järjestöissä pidetään entistä tärkeämpänä. Toisaalta niiden nuorten osuus, jotka eivät ole lainkaan kiinnostuneita politiikasta, on uusimman nuorisobarometrin mukaan myös kasvusuunnassa. Myönteiseen suuntaan kehittyvät asenteet ja osallistumisvalmiudet eivät myöskään ainakaan vielä näy kasvavana äänestysintona. (Suurpää 2008.)

Myös lisääntyvällä maahanmuutolla voi olla vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen erityisesti kuntavaaleissa. Pasi Saukkosen (2008) mukaan etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen äänestysaktiivisuus on yleensä ollut niin sanottua valtaväestöä alemmalla tasolla. Poikkeuksia tästä ovat lähinnä maat, joissa määrällisellä vähemmistöllä on ollut poliittisesti tai taloudellisesti erittäin vahva asema, vähemmistöt, jotka jokin poliittinen liike tai puolue on onnistu-

nut mobilisoimaan tehokkaasti, sekä tilanteet, joissa jokin vähemmistö on kokenut oman asemansa vakavasti uhatuksi tai vaihtoehtoisesti katsonut voitavansa vahvistaa asemaansa merkittävästi ja nähnyt demokraattisen poliittisen mobilisoinnin ja vaikuttamisen realistiseksi ja mielekkääksi tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Toisaalta Euroopasta löytyy viimeaikaisia esimerkkejä siitä, että poliittinen kehitys erityisesti maahanmuutto- ja kotoutumiskysymyksissä sekä kielellisissä ja kulttuurisissa oikeuksissa yhdistettynä ”maahanmuuttajapuolueiden” ja ”maahanmuuttajaehdokkaiden” tarjolla oloon on lisännyt aktiivisuutta maahanmuuttajien ja heidän jälkeläistensä keskuudessa.

Saukkosen mukaan äänioikeutettujen vaaliosallistumisen laimeuteen ovat vaikuttaneet ainakin ajatus maassaolon tilapäisyydestä, puutteet ja ongelmat poliittisessa sosialisatiossa, tiedon ja tiedonsaantiväylien puute sekä kyvyttömyys löytää sellaisia puolueita ja ehdokkaita, jotka vastaisivat äänestäjän aatteita, ideologioita, intressejä ja identiteettiä. Viimeaikainen ja tulevaisuudessa mahdollisesti lisääntyvä maahanmuutto Suomeen alentaa siten oletettavasti aggregaattitason vaaliosallistumista. Muuttoliike jäänee kuitenkin jatkossakin niin vähäiseksi, ettei asialla ole suurta tilastollista merkitystä koko yhteiskunnan tasolla. Paikallisesti, etenkin pääkaupunkiseudulla ja muissa suuremmissa kaupungeissa, sekä osassa Kaakkois-Suomen maahanmuuttajien osallistumisen kehityksellä voi kuitenkin olla huomattavaa merkitystä kaupunkien ja alueiden poliittisen kulttuurin kehittymiselle ja ihmisten kotoutumiselle. (Saukkonen 2008.)

5.3 Vaaliaktiivoinnin keinot

Tässäkin raportissa esitetyt havainnot äänestysaktiivisuuden laskusta tukevat osaltaan vaaliaktiivoinnin tarpeellisuutta. Sami Borg (2008a, 103–104) listaa tuoreessa tutkimuksessaan äänestysaktiivointikeinoja ja arvioi niiden toimivuutta. Borgin mukaan erittäin hyviä keinoja ovat myönteisten osallistumisnormien vahvistaminen, koulujen ja oppilaitosten kansalaiskasvatus, vaalitavoitteiden erottuminen ja esillepääsy, puoluevalinnan ja ehdokasvalinnan helpottuminen sekä äänestysajan ja vaalikampanjan tiivistäminen poistamalla välipäivät ennakoäänestysten ja varsinaisen vaalipäivän väliltä.

Melko hyviä keinoja Borgin mielestä ovat yleisten vaalien simuloinnit kouluissa ja oppilaitoksissa, vaalikoneiden kehittäminen ja valtakunnallisen vaaliportaalin kehittäminen yleisiin vaaleihin. Borg ei pidä äänestysikärajan alentamista tai etujärjestöjen mainospainotteisia aktiivointikampanjoja kovinkaan hyvinä aktiivointikeinoina. Sanktioitu äänestyspakko tai osallistumisesta jaettavat palkinnot eivät puolestaan ole Borgin mielestä ollenkaan hyviä keinoja.

5.4 Vaalien tekniset muutokset

Myös vaalien teknisten järjestelyjen uudistukset voivat vaikuttaa äänestysaktiivisuuteen tulevaisuudessa. Suurimmat muutokset lähitulevaisuudessa tulevat oleman perustuslain uudistus sekä parhailaan käynnissä oleva eduskuntavaalijärjestelmän uudistus. Tämän lisäksi oikeusministeriö selvittää äänestysikärajan alentamista 16 ikävuoteen kunnallisvaaleissa. Vaalipaikalla tapahtuvaa sähköistä äänestämistä kokeiltiin ensimmäisen kertaa vuoden 2008 kunnallisvaaleissa. Käynnissä olevalla kuntarakenneuudistuksella saattaa myös olla vaikutuksia kunnallisvaalien äänestysaktiivisuuden kehitykselle.

Perustuslain uudistamistarvetta selvitetään parhaillaan. Perustuslain toimivuutta ja muutostarpeita arvioinut työryhmä sai työnsä valmiiksi syksyllä 2008. Perustuslain uudistamiseen liittyvää työtä jatkaa laajapohjainen parlamentaarinen valmistelu. Mikäli perustuslain muuttamiseen päädytään, muutokset voisivat tulla voimaan aikaisintaan vuonna 2012. Perustuslain muutoksia kartoittanut työryhmä ehdottaa muun muassa presidentin val-

taoikeuksien kaventamista tietyillä osa-alueilla, mikä saattaa tulevaisuudessa heikentää vaaliosallistumista presidentinvaaleissa. Valtaoikeuksien kaventaminen edellisen kerran vuonna 2000 voimaan astuneessa perustuslaissa ei kuitenkaan ole merkittävästi heikentänyt äänestysaktiivisuutta. Käynnissä olevan perustuslain tarkastelun yhteydessä selvitetään myös mahdollisuuksia kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamiseen kansanaloitteiden kautta, jolla myös voi olla epäsuora vaikutus äänestysaktiivisuuden lisäämiseen.

Vaalijärjestelmän uudistus voi myös vaikuttaa äänestysosallistumiseen. Vaalijärjestelmän uudistamiselle on selvä tarve, sillä pienten ja suurten vaalipiirien valitsijoiden on osoitettu olevan varsin eriarvoisessa asemassa äänestyspäätöstä tehdessään (Borg & Paloheimo 2009). Vuoden 2007 eduskuntavaalien jälkeen hallitus asetti toimikunnan pohtimaan eduskuntavaalien vaalijärjestelmän uudistamista. Toimikunnan ehdotuksessa koko maa muodostaisi yhden vaalialueen äänestystulosta laskettaessa. Lisäksi vaaleissa otettaisiin käyttöön valtakunnallinen 3,5 prosentin äänikynnys sekä vaalipiirikohtainen 12 prosentin äänikynnys. Tällöin puolueen kaikissa vaalipiireissä saamat äänet laskettaisiin yhteen ja puolueen kansanedustajapaikkojen lukumäärä määräytyisi koko maassa saatujen äänien perusteella. Äänikynnysten käyttöönotto merkitsisi sitä, että kansanedustajan paikkoja voisi saada vain puolue, joka saa vähintään 3,5 prosenttia koko maassa annetuista äänistä tai ainakin yhdessä vaalipiirissä vähintään 12 prosenttia annetuista äänistä. Mikäli puolue ylittää valtakunnallisen äänikynnyksen, ei sen kohdalla sovellettaisi vaalipiirikohtaista kynnystä.

Puolue, joka ei ylitä valtakunnallista äänikynnystä, mutta sen sijaan ylittää vaalipiirikohtaisen äänikynnyksen jossain vaalipiirissä, saisi saavuttamansa kannatuksen mukaisen osuuden sen vaalipiirin edustajanpaikoista. Valtakunnallisen äänikynnyksen tarkoituksena on estää poliittisen kentän liiallinen pirstoutuminen. Vaalipiirikohtaisella äänikynnyksellä puolestaan varmistetaan se, ettei estetä alueellisesti menestyneitä puolueita saamasta edustajanpaikkoja. Kustakin vaalipiiristä

valittaisiin edelleen asukasluvun osoittama määrä edustajia. Ehdokkaat myös asetettaisiin nykyiseen tapaan vaalipiireittäin ja äänestäjät äänestäisivät vain oman vaalipiirinsä ehdokkaita. Lisäksi ehdotetaan, että puolueiden väliset vaaliliitot poistettaisiin. Eri vaalipiirien sitoutumattomat valitsijayhdistykset ja yhteislistat kuitenkin voisivat yhtyä valtakunnalliseksi yhteislistaksi. Tämän lisäksi vaalitoimikunta ehdottaa, että eduskuntavaaleja siirrettäisiin kuu-kaudella, maaliskuusta huhtikuuhun. Presidentinvaaleja esitetään vastaavasti siirrettävän viikolla nykyistä myöhemmäksi.

Ehdotetut uudistukset voivat aikaisintaan tulla käyttöön vuoden 2015 eduskuntavaaleissa. On toistaiseksi avoinna, milloin ja missä laajuudessa vaalijärjestelmän muutokset astuvat voimaan. Uuden vaalijärjestelmän vaikutusta äänestysosallistumiseen on hankala arvioida. Järjestelmä takaa paremman suhteellisuuden, mitä voidaan äänestäjien kannalta pitää myönteisenä piirteenä. Toisaalta kritiikkiä on esitetty, että äänikynnys saattaa estää pienten ryhmittymien läpikäymisen, mikä mahdollisesti heikentää äänestysosallistumista pienten ryhmittymien kannattajien joukossa.

Sähköistä äänestämistä kokeiltiin ensimmäistä kertaa Karkkilan, Kauniaisten ja Vihdin kunnissa syksyn 2008 kuntavaaleissa. Kyseisissä kunnissa sai äänestää sähköisesti yleisissä ennako-äänestyspaikoissa sekä vaalipäivän äänestyspaikoissa. Kokeiluun liittyi kuitenkin teknisiä ongelmia, josta johtuen 232 ääntä jäi rekisteröimättä. Toistaiseksi on avoinna, miten ja missä laajuudessa sähköisen äänestämisen kokeilua jatketaan. Sähköisen äänestämismahdollisuuden tarjoamisella ei olettavasti ole kovinkaan suuria pitkän aikavälin vaikutuksia äänestysaktiivisuuteen, mutta on mahdollista, että laajamittainen sähköisen äänestämisen kokeilu hetkellisesti aktivoi äänestäjiä uutuu-denviehätyksellään. Suurempi aktivoiva vaikutus voisi olla internetin kautta tapahtuvaan äänestämiseen siirtymisellä, mitä ei Suomessa kuitenkaan ole muun muassa vaalisalaisuuteen ja tietoturvallisuuteen liittyvistä syistä tällä hetkellä suunnitteilla. Keskeinen sähköisen äänestämisen etu on äänestämistä koskevan tiedonkeruun helpottuminen, mitä käsitellään tarkemmin seuraavassa aluvuossa.

Lähivuosien aikana toteutettavalla kuntarakenteen uudistuksella voi olla laajamittaisia vaikutuksia kunnallisvaalien osallistumisasteelle. Palvelurakennuudistuksen (PARAS-hanke) tarkoituksena on lisätä kuntien tuottavuutta ja tuottaa säästöjä, mikä merkitsee myös kuntien palvelujen yhdistämistä ja useita kuntaliitoksia. Vuoden 2008 aikana useita kuntia on jo yhdistynyt ja vuoden 2009 alussa kuntien määrä väheni edelleen. Kuntien yhdistyessä luottamushenkilöiden määrä vähenee ja samalla etäisyys äänestäjien ja päätöksen tekijöiden välillä kasvaa. Tämä voi eräiden arvioiden mukaan heikentää äänestysinnostusta kuntavaaleissa. Vastaväitteenä jotkin tutkijat ovat arvioineet, että suuremmissa kunnissa päätetään merkittävämmistä asioista ja halutaan puolustaa oman alueen eli entisen kunnan etuja, mikä ainakin hetkellisesti lisää äänestysintoa (ks. esim. Sundberg & Wilhelmsson 2008). Vuoden 2008 kuntavaalit osoittivat, että äänestysaktiivisuus kuntaliitoskunnissa nousi varsin korkeaksi, mikä viittaa siihen, että kuntaliitoksilla voi ainakin hetkellisesti olla aktivoiva vaikutus. Kuntarakennuudistuksen ja kuntaliitosten vaikutusta äänestysaktiivisuuden pitkän aikavälin kehitykseen on kuitenkin hankala arvioida. Pitkällä aikajänteellä niillä voi olla jopa äänestysaktiivisuutta heikentävä vaikutus.

5.5 Vaaliosallistumista koskevan tietopohjan laajentaminen ja tutkimustarpeet

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman piirissä (2003–2007) toteutettiin laaja selvitys siitä, millaisia tutkimusaineistoja suomalaiseen demokratiaan liittyen tulisi kerätä. Tutkijoiden ehdotukset julkaistiin teoksessa Suomen demokraatiaindikaattorit (Borg toim. 2006). Demokraatiaindikaattorien suunnittelutyötä on jatkettu sen jälkeen muun muassa oikeusministeriön koordinoimassa Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan tutkimusjao-ostossa. Tämä osio perustuu yhtäältä indikaattoritöissä esitettyihin näkemyksiin sekä tätä raporttia varten pyydettyihin asiantuntijalausuntoihin.

Vaalitutkimuksen kannalta on erittäin tärkeää, että rekisteripohjaisia äänestystietoja olisi nykyistä

laajemmin saatavissa. Tilastokeskuksen vaalitilastoihin olisi Sami Borgin (2006, 54) mukaan syytä tilastoida myös äänestäjien taustatietoja kuten ikä, koulutusaste ja mahdollisesti äidinkieli. Näitä voisi mahdollisesti myös kustannustehokkuuden takia seurata otospohjaisessa tutkimuksessa. Erityisen olennaista olisi, että eri ikäryhmien välisiä äänestysaktiivisuuseroja kyettäisiin seuraamaan säännöllisesti, mikä on tällä hetkellä hyvin vaivalloista ja kallista. Myös maahanmuuttaneiden äänestysosallistumista tulisi seurata. Lisäksi pitäisi voida paikallistaa ”pitkäaikaisäänestämättömät” eli ryhmät, jotka ovat jättäneet useissa peräkkäisissä vaaleissa äänestämättä (mt., 54–57).

Sami Borg (2008b) toteaa lausunnossaan, että sähköiseen äänestämiseen siirtyminen mahdollistaisi kustannustehokkaan äänestysprosenttien seurannan halutuissa väestöryhmissä. Tällaisiin aineistoin ei kuitenkaan päästä kiinni osallistumisen tai osallistumattomuuden motiiveihin. Siksi Borgin mielestä Suomessa olisi mahdollisimman nopeasti kehitettävä Ruotsin mallin mukaisia toimenpiteitä vaalienjälkeisen edustavan kyselytiedon keruun vakinaistamiseksi sekä tutkittava mahdollisuuksia varmentaa äänioikeuden käyttöä koskeva tieto rekistereistä kyselyaineistoihin. Lisäksi tulisi harkita otettavaksi käyttöön Ruotsin mallin mukaisia paneeliasetelmia, joissa osa kyselyaineistojen vastaajista osallistuu kyselyihin kaksissa peräkkäisissä vaaleissa. Nämä toimenpiteet kohentaisivat merkittävästi äänioikeuden käyttöä koskevien kyselytutkimusten luotettavuutta.

Borgin (2006, 59–65) mukaan kyselyissä tulisi myös aikaisempaa enemmän kiinnittää huomiota siihen, miten ja kuinka paljon kansalaiset katsovat voivansa vaikuttaa yleisissä vaaleissa ja miten hyvin he tulevat edustetuksi. Myös asiakysymysten vaikutusta äänestyspäätökseen olisi tärkeää tutkia, sillä siitä on toistaiseksi hyvin vähän tietoa. Olennaista tietoa äänestyskäyttäytymisestä antaisi myös puolueosallistumisen ja poliittisten mielipiteiden tarkempi kartoitus.

Äänestämisen ja äänestämättä jättämisen syiden mittaristoja on kehitettävä, ja niitä tulee pyrkiä saamaan muissa maissa koottavien vastaavien kyselyjen

osaksi, jotta ne olisivat vertailukelpoisia. Tämä helpottaisi vertailuja muihin maihin. Lisäksi on erittäin tärkeää, että Suomi voi katkottomasti jatkaa osallistumistaan *Comparative study of electoral systems*-tutkimusohjelman aineistonkeruuseen tulevissa eduskuntavaaleissa. Seuraavien eduskuntavaalien jälkeen toteutettavassa kansallisessa vaalitutkimuksessa suomalaisten vaaliosallistumista tullaan tarkastelemaan kansainvälisin vertailuin siten, että ymmärtäisimme paremmin suomalaisen poliittisen järjestelmän ominaispiirteiden vaikutuksen äänestysprosenttien vaihteluun eri väestöryhmissä. (Borg 2008b.)

Myös Heikki Paloheimo (2008) korostaa vertailuvan tutkimuksen tarvetta, jotta paremmin hahmotettaisiin ne suomalaiset erityispiirteet, jotka ovat vaikuttaneet Suomen keskimääräistä nopeampaan äänestysaktiivisuuden laskuun. Paloheimon mukaan vaalitutkimuksen piirissä olisi kansalaisiin ja kansalaisyhteiskuntaan suuntautuneen tutkimuksen lisäksi syytä tutkia demokratian toimivuutta myös poliittisen järjestelmän tasolla. Vaalidemokratian toimivuutta tarkasteltaessa tulisi tutkia muun muassa demokratian arvostusta kansalaisten keskuudessa, kansalaisten luottamusta demokratian toimivuuteen, vaaleissa tarjolla olevien vaihtoehtojen selkeyteen vaikuttavia tekijöitä sekä äänestäjien mahdollisuuksia arvioida sitä, ketkä poliitikot tai mitkä puolueet ovat vastuussa harjoitetusta politiikasta. Ainoastaan tällä tavalla voidaan Paloheimon mielestä syventää tietoa siitä, miksi vaalidemokratia on Suomessa taantunut enemmän kuin useimmissa muissa läntisissä demokratioissa.

Leena Suurpään (2008) mukaan nuorten poliittisen vaikuttamisen laajan repertuaarin selvittämiseksi ja tukemiseksi on syytä kiinnittää huomiota myös edustuksellisen demokratian rajoilla tai ulkopuolella oleviin vaikuttamisen tapoihin ja seurata vaaliosallistumisen ohella myös näissä toimintatavoissa tapahtuvia trendejä ja muutoksia. Lukuisat suomalaiset ja kansainväliset tutkimukset osoittavat nuorten poliittisen osallistumisen rakentuvan hyvin moninaisessa kentässä, jolloin nuorten poliittista toimintaa ja aktiivisuutta ei ole tarkoituksenmukaista mitata yksinomaan vaaliosallistumista tutkimalla. Vaaliosallistumista koskevas-

sa tutkimuksessa tulisi Suurpään mielestä yhdistää sekä tieteellisesti perusteltu tiedonkeruu ja analyysi että nuorten monikenttäisen poliittisen aktiivisuuden edistämistä koskevat toimet. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan eri vaiheisiin tulisi ottaa mukaan myös nuoria ja nuorten parissa työskenteleviä asiantuntijoita. Suurpään mukaan olisi nuorten näkökulmasta erityisen tärkeää, että kehitetään sellaisia monitieteisiä ja erilaisia menetelmiä triangulaation tavoin hyödyntäviä tutkimusasetelmia, joiden avulla päästään käsiksi nuorten poliittisen aktiivisuuden moninaiseen kirjoon sekä tiedollisten resurssien, motiivien, vaikuttamismahdollisuuksien että vaikuttamistapojen tasolla.

Suomessa rekisteritietoihin pohjautuvat aikasarjat naisten ja miesten välisistä äänestysaktiivisuuseroista ovat kansainvälisessä mittakaavassa ainutlaatuisen pitkiä (Borg 2006, 52). Naisten ja miesten välisiä äänestysaktiivisuuseroja on kuitenkin tutkittu suhteellisen vähän Suomessa. Anne Maria Hollin (2008) mukaan perinteisessä vaalitutkimuksessa sukupuolinäkökulmaa on käytetty varsin harvoin. Yleensä sukupuolta ei juurikaan ole huomioitu tai sitä on käsitelty lähinnä taustamuuttujana. Sukupuolen ja vaaliosallisuuden välisistä suhteista kiinnostunut lukija joutuu tyytymään lähinnä Tilastokeskuksen kunkin vaalin jälkeen tuottamiin raportteihin, joissa kuvaillaan kyseistä vaalia koskevat tiedot naisten ja miesten äänestysaktiivisuudesta, ehdokasosuuksista, valituista ja äänistä ilman syvempää analyysiä.

Hollin arvion mukaan empiiristä perustutkimusta aihepiiristä olisi Suomessa tehtävä enemmän. Sukupuolta problematisoivia teemoja on viime vuosien aikana joissain määrin alettu liittää myös perinteisen vaalitutkimuksen tutkimusprojekteihin, aineistonkeruusiin ja tulosten raportointiin. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on myös kiinnitetty huomiota naisehdokkaiden menestykseen presidentinvaaleissa. Lisääntynyt kiinnostus sukupuolen merkitykseen nimenomaan presidentinvaaleissa noussee Hollin mukaan ennen kaikkea poliittisen kontekstin muutoksesta. Naisille mahdollisuus presidenttiehdokkuuteen avautui paremmin vasta suoriin enemmistövaaleihin ja puolueiden esivaaleihin

siirtymisen jälkeen (1994). Naisehdokkaat ovat myös menestyneet presidentinvaaleissa hyvin. (mt.)

Sukupuolten tasa-arvon tutkimus on Suomessa puutteellista, vaikka Suomi muodostaisikin hyvin kiinnostavan tutkimuskohteen. Suomessa on kansainvälisessä perspektiivissä erittäin korkea naisten poliittinen edustus ilman paikkakiintiöitä ja ehdokaskiintiöitä, päinvastoin kuin useimmissa muissa korkean naisedustuksen maissa. Suomessa myös naisten äänestyskäyttäytyminen ja puoluevalinnat poikkeavat selkeästi muista läntisen Euroopan maista. Näitä asioita ei ole juurikaan tutkittu, eikä niiden syitä ei tunneta. Hollin mukaan analyysejä Suomen tilanteesta on esitetty useissa ulkomaisissa tutkimuksissa. Niissä pohjatiedot ovat kuitenkin usein puutteellisia, tai niissä saattaa olla selviä virheitä, joskus perustuen jopa suomalaisten tutkijoiden kansainvälisesti julkaisemiin tutkimuksiin, joissa kyseinen virheellinen tieto tai tulkinta on alun perin esitetty.

Hollin näkee muutamia tekijöitä sen taustalla, että sukupuolten väliset poliittisen osallistumisen erot eivät ole laajemmin kiinnostaneet suomalaisia tutkijoita. Yksi selvä syy löytyy maan korkeasta naisedustuksesta ja sen näennäisestä ongelmattomuudesta. Toinen, tähän liittyvä taustatekijä koskee käsitystä tasa-arvoisesta Suomesta ja tasa-arvokehityksen ”automaattisesta” etenemisestä. Tämä on omiaan johtamaan huomiota pois poliittisen järjestelmän rakenteellisista piirteistä, kuten esimerkiksi puolueiden rekrytointikäytännöistä ja äänestyskäyttäytymisestä sekä niiden merkityksestä edustuksen sukupuolittuneisuudelle. Kolmas helposti havaittava yhteys löytyy perinteisen vaalitutkimuksen ja kriittisen nais- ja miestutkimuksen vuoropuhelun vajeesta ja niiden erilaisista epistemologisista ja metodologisista orientaatioista. Vaalitutkimuksessa sovelletaan useimmiten tilastollisia määrällisiä menetelmiä jo tutkimusongelmien luonteen vuoksi. Suomalaisessa naistutkimuksessa on viime vuosikymmenen aikana taas suosittu lähes yksinomaan erilaisia laadullisia lähestymistapoja tutkimuskohteisiin. Myös potentiaaliset rajanylittäjät, naistutkimusta tai kriittistä miestutkimusta tuntevat poliitiikantutkijat, ovat jo määrällisesti koko maassa äärimmäisen harvassa.

Hollin mielestä äänestyskäyttäytymisen tutkimusta sukupuolen näkökulmasta olisi laajennettava uusille alueille ja uusiin tutkimuskysymyksiin. Vuoden 2006 presidentinvaalien ja vuoden 2007 eduskuntavaalien yhteydessä aloitettua sukupuolenmukaisen äänestämisen tutkimusta (Hellsten ym. 2007; Holli & Wass 2009) olisi jatkettava sisällyttämällä asiaa koskeva kysymyspatteristo myös tulevien vaalitutkimusten kysymyslomakkeisiin. Olisi myös tarpeen arvioida, miten jo olemassa olevia, esimerkiksi sukupuolistereotyyppioita kartoittavia survey-kysymyksiä on vaaliaineistoissa hyödynnetty ja minkälaisia uusia kysymyksiä ja aihealueita näihin tulisi kehittää, jotta ne mahdollistaisivat myös kansainvälisessä tutkimuksessa aihepiirille keskeisten teemojen tutkimisen. On kehitettävä lisäksi uusia tutkimuspoliittisia avauksia esimerkiksi vaalikontekstin ja uutisoinnin merkityksestä nais- ja miesehdokkaiden ja edustajien menestykselle ja urakehitykselle Suomessa. Myös niin sanottua politiikan työnjakoa tulisi tutkia. Naisilla ja miehillä on erilaiset mahdollisuudet edetä politiikan sisäisissä hierarkioissa, joihin valinta ei useimmiten tapahdu demokraattisin vaalein, vaan epäsuoremmin menettelytavoin. Esimerkiksi kuntatasolla sukupuolijakauma puheenjohtajuuksissa on edelleen hyvin vinoutunut. Samoin esimerkiksi eduskunnan valiokuntien kohdalla naisten on vaikeampi edetä arvostetuimmille paikoille, kuten puheenjohtajiksi. Sama pätee esimerkiksi puolue- ja järjestökentässä. Määrällinenkin tieto miltei puuttuu esimerkiksi julkisyhtiöiden ja kunnallistenyhtiöiden johteliimien kokoonpanoista.

Sellaisia muutoksia, jotka liittyvät ennen kaikkea poliittiseen toimintaan, mahdollisesti sukupuolispesifein tavoin, ovat esimerkiksi pohdinnat vaalijärjestelmän muuttamiseksi, hallinnon vuorovaikutuksen lisäämiseksi kansalaisten ja järjestöjen kanssa, kuntaliitokset, uusi julkisjohtaminen ja siihen liittyvät reformit ja yleensäkin kansalaisvaikuttamiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan liittyvät teemat. Oikeusministeriön, erityisesti sen vaaliyksikön ja demokratiayksikön, samoin kuin Tilastokeskuksen, tulisi Hollin mukaan sisällyttää sukupuolivaikutusten arviointi osaksi toimintaan-

sa sekä erilaisten tutkimus- ja selvityshankkeiden suunnittelua ja rahoitusta.

Suomessa ja yleensäkin valtio-opin piirissä maahanmuuttaneiden poliittista osallistumista on tutkittu varsin vähän. Myös maahanmuuttaja-taustaiseen väestöön liittyvien tutkimusaineistojen puute on ilmeinen, sillä määrällisiä vähemmistöjä ei voida luotettavasti tutkia ilman erilliskyselyitä, joita ei Suomessa ole juurikaan tehty. Pasi Saukkonen mainitsee päällimmäisenä tutkimus- ja tietotarpeena maahanmuuttaneiden sekä etnisten ja kulttuuristen vähemmistöryhmien jäsenten poliittisen aktiivisuuden, että muun poliittisen sosialisointin kehityksen ja sen taustatekijät etenkin pääkaupunkiseudulla ja Kaakkois-Suomessa. Tutkimuksissa kannattaa Saukkosen mukaan välttää maahanmuuttajien käsittelemistä yhtenä kategoriana. Huomiota tulee pikemminkin kiinnittää suurimpiin maahanmuuttajaryhmiin, nykyisestä perspektiivistä katsottuna etenkin virolaisiin, venäläisiin ja somalialaisiin. Marjukka Weiden (2008a) mukaan yksi kiinnostava tarkastelukohde on puolueiden ja maahanmuuttotaustaisen vähemmistön suhde, esimerkiksi maahanmuuttotaustaisten puolueaktiivien mahdollisuudet ja menestys puolueissa. Weide myös huomauttaa, että vieraskielisten ryhmien kasvaessa olisi hyvä, jos ajoittain olisi mahdollista käyttää äänestysaktiivisuuden tutkimiseen myös rekisteripohjaista aineistoa, vaikka sen tuottaminen on kallista ja siihen liittyy erityisiä tietosuojan liittyviä kysymyksiä.

Selvitys- ja tutkimustoiminnassa olisi Saukkosen mielestä lisäksi tärkeää säilyttää mainittujen väestöryhmien ja heidän organisaatioidensa avainhenkilöiden luottamus julkisen tiedonkeruun ja muun tutkimustoiminnan asiallisuuteen ja puolueettomuuteen. Monissa Euroopan maissa tämä luottamus on menetetty, mikä on puolestaan tuottanut suuria ongelmia tutkimukselle ja tutkimustulosten luotettavuudelle. Toiseksi suomalainen väestörekisteri perustuu syntymämaahan, äidinkielen ja kansalaisuuteen. Ajan mittaan yhä suurempi osa uusien etnisten ja kulttuuristen ryhmien jäsenistä on syntynyt Suomessa, on Suomen kansalainen ja ilmoittaa äidinkielekseen suomen. Tiettyyn rajaan

asti äänestäjiä voidaan ryhmitellä myös vanhempien vastaavien kriteerien perusteella, mutta tämä on jo huomattavasti monimutkaisempaa ja kalliimpaa. Mainituilla tietosuojasäädöksillä on luonnollisesti hyvät perusteensa, mutta riskinä on se, että tietoa poliittisen syrjäytymisen rakenteellisista syistä voi näiltä osin olla tulevaisuudessa vaikea saavuttaa.

Marjukka Weiden (2008a) mukaan olisi myös hyvä pohtia, olisiko äidinkieleksi mahdollista rekisteröidä kaksi kieltä, kuten aidosti kaksikielisten ihmisten kohdalla olisi tarpeellista. Näin olisi mahdollista tuottaa kattavampia tietoja myös vanhoja etnisiä vähemmistöjä koskien. ●

6. Yhteenveto

Tässä raportissa on tarkasteltu suomalaisen äänestysosallistumisen tilaa sekä kansallisella että paikallisella tasolla. Raportin tavoitteena on ollut koota olennainen tuore tutkimustieto aiheesta ja tarkastella vaaliosallistumista ja sen kehitykseen liittyviä tekijöitä.

Vaaliosallistumista koskevat tutkimukset osoittavat, että äänestysvilkkkaus on sidoksissa sekä pitkän aikavälin yhteiskunnallisiin muutoksiin että vaalien läheisyyteen ja niiden yhteyteen ajoittuviin tapahtumiin. Niin kansainvälisten kuin suomalaistenkin tutkimusten perustella tiedetään, että äänestysaktiivisuus jakautuu selvästi eri sosiaalisten luokkien välillä. Eri sosioekonomiset taustatekijät, kuten ikä, sukupuoli, etninen tausta, koulutus, ammatti ja ansiotulot vaikuttavat äänestysaktiivisuuteen. Erityisesti nuorten ikäluokkien vaaliosallistumisen taso on edeltäviä sukupolvia matalampi, ja sukupolvien väliset osallistumiserot ovat kasvaneet. Naisten äänestysaktiivisuus on puolestaan ylittänyt miesten äänestysaktiivisuuden sitten 1980-luvun. Korkeasti koulutetut ja hyvin toimeentulevat äänestävät vähemmän koulutusta saaneita ja työttömiä aktiivisemmin. Suomenruotsalaiset ovat perinteisesti äänestäneet hieman suomenkielisiä vilkkaammin,

mikä liittyy korkeaan puoluesamastumisen tasoon ja kiinteään sosiaaliseen verkostoon. Ulko-suomalaisten ja maahanmuuttaneiden äänestysaktiivisuus on toistaiseksi ollut varsin vaatimatonta.

Keskeisenä kehityksenä voidaan todeta, että äänestysaktiivisuus on viimeisen kahden vuosikymmenen aikana laskenut miltei kaikissa läntisissä demokratioissa, mutta Suomessa äänestysvilkkauksen lasku on ollut keskimääräistä jyrkempää. Vielä 1980-luvulla Suomi sijoittui äänestysprosenttien osalta eurooppalaisen keskitason yläpuolelle, mutta on sittemmin pudonnut keskitason alapuolelle.

Yksi yleinen merkittävä äänestysaktiivisuuden laskun taustatekijä on sukupolvenvaihdos: nuoremmat sukupolvet ovat edeltäjiään vähemmän aktiivisia äänestäjiä, eikä heidän osallistumisensa taso nouse enää ikääntymisen myötä samassa määrin kuin aikaisemmin. Vanhempien ikäryhmien edelleen korkea aktiivisuus ei riitä säilyttämään aggregaattitason aktiivisuutta sen aiemmalla tasolla.

Toinen merkittävä syy äänestysaktiivisuuden heikkenemiseen lienee se, että kansalaiset eivät enää samassa määrin kuin ennen koe äänestämistä kansalaisvelvollisuutena. Äänestämättä jättäminen on nykyään sosiaalisesti helpompaa. Tähän on

vaikuttanut muun muassa kollektiivisten identiteettien muuttuminen aikaisempaa monimuotoisemmiksi ja monimutkaisimmiksi. Tärkeänä syynä laskevaan äänestysvilkkauteen voidaan myös pitää kansalaisten etääntymistä puolueista ja puolueiden jäsenmäärien heikkenemistä. Samanaikaisesti puolueiden luonne on muuttunut selkeämmin kaikkia äänestäjiä houkuttelevaan suuntaan. Nyky-yhteiskunnassa poliittiset asiat ovat myös monimutkaisuutuneet ja ne ovat yhä suuremmassa määrin sidoksissa kansainvälisiin tapahtumiin, mikä on lisännyt ulkoparlamentaarisen areenan vetovoimaa. Etenkin nuoret osallistuvat aikaisempaa enemmän uusilla areenoilla osallistumisen ollessa heikompaa perinteisissä yhteiskunnallisissa järjestöissä.

Suomen keskimääräistä jyrkemmän äänestysaktiivisuuden laskun taustatekijöitä ei ole vielä kattavasti selvitetty. Suomalaisten luottamus valtioon ja puolueorganisaatioon ovat kansainvälistä kärkiluokkaa. Suomalaisten luottamus demokratiaan ja kansalaisten kiinnostus politiikkaa kohtaan ovat kansainvälisessä vertailussa keskitasoa. Suomalaisen subjektiivinen kansalaispätevyys ja kiinnostus politiikkaa kohtaan näyttävät sen sijaan olevan heikompia kuin monissa muissa Euroopan maissa. Suomalaiset ovat myös muita pohjoismaalaisia vähemmän tyytyväisiä demokratian toimivuuteen.

Eräs keskeinen osallistumisen laskuun vaikuttanut tekijä liittyy suomalaisen konsensuspolitiikan perinteeseen. Tämän seurauksena vasemmiston ja oikeiston välinen jännite on Suomessa pienempi kuin monessa muussa Länsi-Euroopan maassa, mikä osittain on hämärtänyt puolueiden välisiä eroja. Myös erityisesti 1990-luvulle ominaiset suuret koalitiiohallitukset heikensivät olettavasti kansalaisten kykyä hahmottaa puolueiden keskeisiä eroavaisuuksia. Äänestäjät eivät myöskään aina tiedä, minkälaista hallituspohjaa puolueet ovat valmiita kannattamaan vaalien jälkeen. Lisäksi äänestysaktiivisuuden laskuun ovat vaikuttaneet myös ammattiyhdistysliikkeen ja yhdistysjäsenyyksien lasku, etenkin järjestökentän poliittisen ja taloudellisen osan puolella.

Käytettävissä olevan tutkimustiedon sekä yleisten kehitystrendien perusteella on varsin vaikeaa arvioida äänestysaktiivisuuden kehittymistä. Sa-

mi Borgin mukaan väestörakenteen muutos tulee kuitenkin seuraavien vuosikymmenten aikana olemaan yksi vaaliosallistumiseen vaikuttavista tekijöistä. Väestön ikääntyminen ja kaikkein iäkkäimpien valitsijaikäluokkien koon kasvu olettavasti laskee osallistumista aggregaattitasolla, koska iäkkäät äänestävät keski-ikäisiä huomattavasti vähemmän. Tämän lisäksi myös niin sanottu sukupolviefekti, mikä merkitsee, että nuoret äänestävät edeltäjiään vähemmän ja säilyttävät ainakin jossain määrin matalan tason myös iän myötä, voi alentaa äänestysaktiivisuutta nuoremmassa ikäryhmissä. Lisäksi jatkuvasti lisääntyvä muuttoliike kaupunkikeskuksiin saattaa pitkällä aikavälillä heikentää äänestysaktiivisuutta paitsi muuttotappiokunnissa myös muuttajien keskuudessa, koska etenkin vaaleja hiljattain edeltäneen muuttamisen itsessään tiedetään vähentävän osallistumista.

Olemassa olevan tutkimuksen perusteella pysytään muodostamaan hyvä yleiskuva suomalaisen äänestysaktiivisuuden tilasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Silti monentyyppiselle lisätutkimukselle on tarvetta. Yksi haaste on, se että Suomessa ei ole pitkällä aikajänteellä kerätty kattavia ja kansainvälisesti vertailukelpoisia tutkimusaineistoja vaaleista ja demokratiasta. Tämä johtuu pitkälti siitä, että meiltä on ennen 2000-lukua puuttunut yhtenäinen vaalitutkimusohjelma, jollainen on toteutettu monissa muissa läntisissä demokratioissa. Tilastokeskus koottaa keskeiset vaalien tulostiedot ja kehityspiirteet vaalitulostoihin. Niitä on mahdollista kehittää ainakin aikasarjojen teemoja lisäämällä ja vahvistamalla akateemisen vaalitutkimuksen ja tilastotoimen tutkimus- ja julkaisuyhteistyötä. Äänestämisen ja äänestämättä jättämisen syiden mittaristoja on kehitettävä ja niitä tulee pyrkiä saamaan muissa maissa koottavien vastaavien kyselyjen osaksi. Tämä helpottaisi vertailuja muihin maihin. Tämä edellyttää sekä kansallisten vaalitutkimusaineistojen keruun vakinaistamista että lisäresurssia vaalitulostointiin. Myös puolueosallistumisen tarkka seuranta edellyttää määrääjain toteutettavia selvityksiä kansalaisten osallistumisesta puolue toimintaan.

Vaalitutkimuksen kannalta olisi myös tärkeää, että rekisteripohjaisia äänestystietoja olisi aiempaa

paremmin saatavissa. Tilastokeskuksen vaalitilastoihin olisi syytä tilastoida myös äänestäjien taustatietoja kuten ikä, äidinkieli ja koulutusaste. Näitä voisi mahdollisesti myös kustannustehokkuuden takia seurata otospohjaisessa tutkimuksessa. Lisäksi tulisi harkita otettavaksi käyttöön Ruotsin mallin mukaisia paneeliasetelmia, joissa osa kyselyaineistojen vastaajista osallistuu kyselyihin kaksissa peräkkäisissä vaaleissa. Myös mahdollinen siirtyminen sähköiseen äänestämiseen tulevaisuudessa tulee helpottamaan äänestämisen taustatekijöitä koskevan tiedon systemaattista keräämistä.

Olisi tärkeää saada lisää tietoa siitä, miten kansalaiset katsovat voivansa vaikuttaa yleisissä vaaleissa ja miten hyvin he tulevat edustetuksi. Myös asiakysymysten vaikutuksesta äänestyspäätökseen on vielä hyvin vähän tietoa. Tarvittaisiin lisää vertailevaa tutkimusta, jotta paremmin ymmärrettäisiin niitä suo-

malaisia erityispiirteitä, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että äänestysaktiivisuus on Suomessa laskenut keskimääräistä nopeammin. Vaalidemokratian toimivuutta tarkasteltaessa tulisi tutkia muun muassa demokratian arvostusta kansalaisten keskuudessa, kansalaisten edustukselliseen demokratiaan kohdistamia odotuksia ja kehitystarpeita, kansalaisten luottamusta demokratian toimivuuteen, vaaleissa tarjolla olevien vaihtoehtojen selkeyteen vaikuttavia tekijöitä sekä äänestäjien mahdollisuuksia arvioida sitä, ketkä poliitikot tai mitkä puolueet ovat vastuussa harjoitetusta politiikasta. Nuorten poliittisen vaikuttamisen laajan repertuaarin selvittämiseksi ja tukemiseksi on syytä kiinnittää huomiota myös edustuksellisen demokratian rajoilla tai ulkopuolella oleviin vaikuttamisen tapoihin ja seurata näissä toimintatavoissa ilmeneviä trendejä ja muutoksia vaaliosallistumisen ohella. ●

KIRJALLISUUS

- Aarnio, Eeva & Isotalus, Pekka. 2000. Miten presidentti on tehty? Teoksessa Pekka Isotalus & Eeva Aarnio, toim., *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty?* Jyväskylä: Sophi.
- Ahokas, Laura toim. 2009. Pääkaupunkiseudun demokraatiaindikaattorit. Käsikirja. Helsingin kaupungin tietokeskus. Edita Prima: Helsinki.
- Ahtiainen, Lasse. 2003. Palkansaajien järjestäytyminen Suomessa vuonna 2001. Työpoliittinen tutkimus nro 246. Helsinki: työministeriö.
- Ahtiainen, Lasse. 2006. Palkansaajien järjestäytyminen Suomessa vuonna 2004. Työpoliittinen tutkimus nro 298. Helsinki: työministeriö.
- Aldrich, John H. 1993. Rational choice and turnout. *American Journal of Political Science* 37(1), 246–78.
- Allardt, Erik & Bruun, Kettil. 1956. Characteristics of the Finnish non-voter. *Transactions of the Westermarck Society* vol. III. Helsinki: The Westermarck Society.
- Bengtsson, Åsa & Grönlund, Kimmo. toim. 2005. *Den finlandssvenska väljaren*. Åbo: Samforsk.
- Bennett, Stephen E. & Resnick, David. 1990. The implications of non-voting for democracy in the United States. *American Journal of Political Science* 34(3), 771–802.
- Berelson, Bernard R., Lazarsfeld, Paul R. & McPhee, William N. 1954. *Voting: a study of opinion formation in a presidential campaign*. Chicago: University of Chicago Press.
- Blais, André. 2000. To vote or not to vote: the merits and limits of rational choice theory. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Blais, André & Carty, R.K. 1990. Does proportional representation foster voter turnout? *European Journal of Political Research* 18(2), 167–181.
- Blais, André & Dobrzynska, Agnieszka. 1998. Turnout in electoral democracies. *European Journal of Political Research* 33(2), 239–261.
- Blais, André, Gidengil, Elisabeth, Nevitte, Neil & Nadeau, Richard. 2004. Where does turnout decline come from? *European Journal of Political Research* 43(2), 221–236.
- Blondel, Jean, Sinnott, Richard & Svensson, Palle. 1998. *People and parliament in the European Union: participation, democracy and legitimacy*. Oxford: Calendron Press.
- Borg, Olavi, Raivio, Risto & Sänkiäho, Risto. 1989. Kahden lipun vaalit. Tutkimus äänestämisestä vuoden 1988 presidentinvaalissa. Tampereen yliopiston tutkimuksia 103. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Borg, Sami. 1996a. Vuoden 1996 kunnallis- ja eurovaalien tulokset: tulkintaa ja johtopäätöksiä. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 4/1996, 361–368.
- Borg, Sami. 1996b. Velvollisuus vaikuttaa. Tutkimus suomalaisten äänestysosallistumisen perusteista ja eduskuntavaalein äänestysprosentin laskusta. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto, politiikan tutkimuksen laitos.
- Borg, Sami. toim. 2004. Mahdollisuuksien maa. Kartoitusta ja puheenvuoroja suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tutkimuksesta. Oikeusministeriön julkaisu 10/2004. Helsinki: oikeusministeriö.
- Borg, Sami. 2005. Kansalaisena Suomessa. Kansalaisvaikuttaminen Pohjoismaissa ja *European Survey 2002*. Oikeusministeriön julkaisu 3/2005.
- Borg, Sami. toim. 2006. Suomen demokraatiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: oikeusministeriö.
- Borg, Sami. 2008a. Hiljaa hyvä tulee. Puheenvuoro äänestysprosentista ja vaaliaktiivoinnista. Helsinki: Kunnallisan kehittämissätiö.
- Borg, Sami & Paloheimo, Heikki. toim. 2009. Eduskuntavaalit yleisdemokratiassa. *Kansallinen vaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press.
- Borg, Sami & Paloheimo, Heikki. 2009. Vaalipiirin koon vaikutus vaaliosallistumiseen. Teoksessa Sami Borg ja Heikki Paloheimo, toim. *Eduskuntavaalit yleisdemokratiassa. Kansallinen vaalitutkimus 2007*. Tampere: Tampere University Press.
- Borg, Sami, Pehkonen, Juhani & Raunio, Tapio. 2000. Äänestämässä käynti ja äänestämättömyys. Teoksessa Pertti Pesonen, toim. *Suomen europarlamenttivaalit*. Tampere: Tampere University Press.
- Borg, Sami & Sänkiäho, Risto. toim. 1995. *The Finnish voter*. Helsinki: The Finnish association of political science.
- Borg, Sami & Sänkiäho, Risto. Puolueiden ja ehdokkaiden kannatus ja valintaperusteet vuoden 1999 europarlamenttivaaleissa. Teoksessa *Europarlamenttivaalit 1999*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Brady, Henry E., Verba, Sidney & Schlozman, Kay Lehman. 1995. Beyond SES: a resource model of political participation. *American Political Science Review* 89(2), 71–95.

- Bäcklund, Pia. 2007. Tietämisen politiikka. Kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Campbell, Angus, Converse, Philip E., Miller, Warren E. & Stokes, Donald E. 1960. *The American voter*. New York: Wiley.
- Cassel, Carol A. 2002. Hispanic turnout: estimates from validated voting data. *Political Research Quarterly* 55(2), 391–408.
- Clarke, Harold D. & Acock, Alan C. 1989. National elections and political attitudes: the case of political efficacy. *British Journal of Political Science* 19(4), 551–561.
- Dalton, Russell J. 1988. *Citizen politics in western democracies. Public opinion and political parties in the United States, Great Britain, West Germany, and France*. Chatham: Chatham.
- Dalton, Russell J. 2000. The decline of party identifications. Teoksessa Russell J. Dalton & Martin P. Wattenberg toim., *Parties without partisans: political change in advanced industrial democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russell J. 2007. *The good citizen: how a younger generation is reshaping American politics*. Washington, DC: CQ Press.
- Downs, Anthony. 1957. *An economic theory of democracy*. New York: Harper and Brothers.
- Elo, Kimmo & Rapeli, Lauri. 2008. Suomalaisten politiikkatietämys. Oikeusministeriön julkaisu 6/2008. Helsinki: oikeusministeriö.
- Evans, Jocelyn A. J. 2004. *Voters and voting. An introduction*. London: Sage.
- Fieldhouse, Edward, Tranmer, Mark & Russell, Andrew. 2007. Something about young people or something about elections? Electoral participation of young people in Europe: evidence from a multilevel analysis of the European Social Survey. *European Journal of Political Research* 46(6), 797–822.
- Filer, John E., Kenny, Lawrence W. & Morton, Rebecca B. 1993. Redistribution, income and voting. *American Journal of Political Science* 37(1), 63–87.
- Franklin, Mark. 2004. *Voter turnout and the dynamics of electoral competition in established democracies since 1945*. New York: Cambridge University Press.
- Fredriksson, Sami & Martikainen, Tuomo. 2006. Vaalit ja politiikka: pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten poliittiset valinnat 1988–2004. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2006:5. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Gallego, Aina. 2008. Where else does turnout decline come from? Education, age, generation and period effects in three European countries. *Scandinavian Political Studies* 32(1), 23–44.
- Geys, Benny. 2006. Explaining voter turnout: a review of aggregate-level research. *Electoral Studies* 25(4), 637–663.
- Gidengil, Elisabeth, Blais, André, Nevitte, Neil & Nadeau, Richard. 2003. Turned off or tuned out? Youth participation in politics. *Electoral Insight* 5(2), 9–14.
- Glaser, William A. 1959. The family and voting turnout. *Public Opinion Quarterly* 23(4), 563–570.
- Goul Andersen, Jørgen & Hoff, Jens. 2001. *Democracy and citizenship in Scandinavia*. New York: Palgrave.
- Gray, Mark & Caul, Miki. 2002. Declining voter turnout in advanced industrial democracies, 1950 to 1997: the effects of declining group mobilisation. *Comparative Political Studies* 33(9), 1091–1122.
- Griffin, John D. & Newman, Brian. 2005. Are voters better represented? *Journal of Politics* 67(4), 1206–1227.
- Gröndahl, Anders. 1973. Politisk participation hos de språkliga identifikationsgrupperna i Lovisa. Svenska litteratursällskapets nämnd för samhällsforskning nr 18. Åbo: Svenska litteratursällskapet.
- Grönlund, Kimmo. 2005. En bok om svenska väljare i Finland. Teoksessa Åsa Bengtsson & Kimmo Grönlund, toim., *Den finlandssvenska väljaren*. Åbo: Samforsk.
- Grönlund, Kimmo, Paloheimo, Heikki, Sundberg, Jan, Sänkiäho, Risto & Wass, Hanna. 2005. Kiinnittyminen politiikkaan. Teoksessa Heikki Paloheimo, toim., *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY, 88–118.
- Hajnal, Zoltan & Trounstine, Jessica. 2005. Where turnout matters: the consequences of uneven turnout in city politics. *Journal of Politics* 67(2), 515–535.
- Hallituksen työvoimapoliittinen ohjelma. 2006. Työhallinnon julkaisu 371. [http://www.intermin.fi/intermin/images/nsf/files/620a7bb47a3b1008c22573b60050a16c/\\$file/thj371_mamupol_ohjelma.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/images/nsf/files/620a7bb47a3b1008c22573b60050a16c/$file/thj371_mamupol_ohjelma.pdf), 23.3.2009.
- Hammar, Thomas. 1990. *Democracy and the nation state: aliens, denizens, and citizens in a world of international migration*. Brookfield: Gower Publications.

- Helander, Voitto. 2006. Yhdistyskiinnittyminen sosiaalisen pääoman näkökulmasta. Teoksessa Marianne Pekola-Sjöblom, Voitto Helander & Stefan Sjöblom, toim., Kuntalainen – kansalainen. ACTA nro 182. Helsinki: Kuntaliitto.
- Hellsten, Villiina. 1999. Edustuksellisuuden ongelma Euroopan parlamentin vaaleissa. *Politiikka* 41(3), 205–212.
- Hellsten, Villiina. 2000. Naiset ehdokkaina vuoden 2000 presidentinvaaleissa: ehdokkaiden arviointi nais- ja miesäänestäjien keskuudessa. Teoksessa Villiina Hellsten, Tuomo Martikainen & Kyösti Pekonen, toim., 2000. Vaalista vaaliin: vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituuhannen vaihteessa. *Acta politica* nro 16. Helsinki: yleisen valtion-opin laitos, Helsingin yliopisto, 244–259.
- Hellsten, Villiina. 2006. Demokratia ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Teoksessa: Sami Borg, toim., Suomen demokraatiindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: oikeusministeriö.
- Hellsten, Villiina, Holli, Anne Maria & Wass, Hanna. 2007. Sukupuolenmukainen äänestäminen vuoden 2006 presidentinvaaleissa. Teoksessa Pekka Isotalus & Sami Borg, toim., Presidentinvaalit 2006. Helsinki: WSOY, 178–206.
- Hellsten, Villiina & Martikainen, Tuomo. 2001. Nuoret ja uusi politiikka. Tutkimus pääkaupunkiseudun nuorten poliittisista suuntauksista. *Tutkimuksia* 2001:3. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Hellsten, Villiina, Martikainen, Tuomo & Pekonen, Kyösti. toim. 2000. Vaalista vaaliin: vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituuhannen vaihteessa. *Acta politica* nro 16. Helsinki: yleisen valtion-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- Hirczy, Wolfgang. 1995. Explaining near-universal turnout: the case of Malta. *European Journal of Political Research* 27(2), 255–272.
- Holli, Anne Maria & Wass, Hanna. 2009. Sukupuoli ja äänestäminen. Teoksessa Sami Borg & Heikki Paloheimo, toim., Eduskuntavaalit yleisdemokratiassa. Kansallinen vaalitutkimus 2007. Tampere: Tampere University Press.
- Härkönen, Elina. 2000. Ensimmäiset europarlamenttivaalit Suomessa: toisen asteen vaalit? Teoksessa Tuomo Martikainen & Kyösti Pekonen, toim., Eurovaalit Suomessa 1996. Vaaliumusta päätöksenteon arkeen. *Acta politica* nro 10. Helsinki: yleisen valtion-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA). 2008a. Compulsory voting. http://www.idea.int/vt/compulsory_voting.cfm, 23.3.2009.
- Inter-Parliamentary Union. 2008b. Women's suffrage. A world chronology of the recognition of the women's rights to vote and to stand for the election. <http://www.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm>, 23.3.2009.
- Isotalus, Pekka & Aarnio, Eeva. toim. 2000. Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty? Jyväskylä: Sophi.
- Isotalus, Pekka & Borg, Sami. toim. 2007. Presidentinvaalit 2006. Helsinki: WSOY.
- Jackman, Robert W. & Miller, Ross A. 1995. Voter turnout in the industrial democracies during the 1980s. *Comparative Political Studies* 27(4), 467–492.
- Jääsaari, Johanna & Martikainen, Tuomo. 1991. Nuorten poliittiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus.
- Karvonen, Lauri. 2006. Demokratian kehityksen seuranta Suomessa: lähtökohtia ja edellytyksiä. Teoksessa Sami Borg, toim., Suomen demokraatiindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: oikeusministeriö.
- Karvonen, Lauri & Paloheimo, Heikki. 2005. Demokratian näkymiä Suomessa. Teoksessa Heikki Paloheimo, toim., Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY.
- Karvonen, Lauri & Selle, Per. 1995. Women in Nordic politics. Closing the gap. Aldershot: Dartmouth.
- Kirkon tiedotuskeskus. 2009a. Luterilaiseen kirkkoon kuuluu 80,6 prosenttia suomalaisista. <http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/501581C6A288659AC225755F00495716?OpenDocument&lang=FI>, 11.3.2009.
- Kirkon tiedotuskeskus. 2009b. Seurakuntien väkiluvut ja väestönmuutokset <http://evl.fi/mediapalvelu>, 11.3.2009
- Kittilson, Miki Caul & Gray, Mark N. 2009. Unifying models of voter turnout: individual resources and political context in post-industrial democracies. Unpublished manuscript.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto. 1995. Koulutuksen periytyvyys. Nuorten koulutus ja tasa-arvo Suomessa. Koulutus 1995:4. Helsinki: Tilastokeskus.
- Lane, Jan-Erik & Ersson, Svante. 1990. Macro and micro understanding in political science: what explains electoral participation? *European Journal of Political Research* 18(4), 457–465.
- Leighley, Jan E. & Nagler, Jonathan. 1992a. Individual and systemic influences on turnout: who votes? 1984. *Journal of Politics* 54(3), 718–740.

- Leighley, Jan.E. & Nagler Jonathan. 1992b. Socioeconomic class bias in turnout, 1964–1988: the voters remain the same. *American Political Science Review* 86(3), 725–736.
- Leighley, Jan E. & Nagler, Jonathan. 2007. Who votes now? And does it matter? Paper presented at the Annual meeting of the Southwestern Political Science Association, Chicago.
- Lepola, Outi. 2002. Inclusions and exclusions: some observations about the Finnish immigration policy in the 1990s. *Migration: a European journal of international migration and ethnic relations* 36/37/38/2002, 177–192.
- Lepola, Outi. 2004. Does immigration challenge the Finnish nation? Teoksessa Anna-Maija Castrén, Markku Lonkila & Matti Peltonen, toim., *In between sociology and history. Essays on microhistory, collective action and nation-building*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Lijphart, Arend 1997. Unequal participation: democracy's unresolved dilemma. *American Political Science Review* 91(1), 1–14.
- Lutz, Georg & Marsh, Michael. 2007. Introduction: consequences of low turnout. *Electoral Studies* 26(3), 539–547.
- Lyons, William & Alexander, Robert. 2000. A tale of two electorates: generational replacement and the decline of voting in presidential elections. *Journal of Politics* 62(4), 1014–1034.
- Martikainen, Tuomo. 1978. Ikä ja sitoutuminen politiikkaan. Tutkimus eri ikäryhmien, erityisesti nuorten osallistumisesta v. 1975 valtiollisiin vaaleihin. *Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja* 36. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Martikainen, Tuomo. 1993. Irtaantuminen politiikasta. Helsinki suunnannäyttäjänä. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1993:13. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Martikainen, Tuomo. 1997. The urban voters: lost their empire? *Kvartti* 3/1997, 29–34.
- Martikainen, Pekka, Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna. 2005. The effect of socioeconomic factors on voter turnout in Finland: a register based study of 2.9 million voters. *European Journal of Political Research* 44(5), 645–669.
- Martikainen, Tuomo & Pekonen, Kyösti. toim. 1999. Eurovaalit Suomessa 1996. Vaalihuomusta päätöksenteon arkeen. *Acta politica* nro 10. Helsinki: yleisen valtion-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- Martikainen, Tuomo & Kyösti Pekonen. 1996. Nuoret ja urbaani politiikka. Tutkimus pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten poliittisesta suuntautumisesta. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1996: 11. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Martikainen, Tuomo & Sankiaho, Risto. 1969. Äänestysaktiivisuus v. 1968 kunnallisvaaleissa I. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia 16/1969. Helsinki: Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos.
- Martikainen, Tuomo, Taimisto, Eeva & Wass, Hanna. 2003. Äänestysviikokauden alueellinen kehitys Helsingissä. *Kvartti* 4/03, 9–27.
- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna. 2001. Vaienneet äänet. Äänestäminen vuosien 1987 ja eduskuntavaaleissa. Vaalit 2001:2. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna. 2002. Äänettömät yhtiömiehet. Osallistuminen vuosien 1987 ja 1999 eduskuntavaaleihin. Vaalit 2002:1. Helsinki: Tilastokeskus.
- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna. 2003. Ulkomaalaiset voisivat ratkaista vaalituloksen. *Helsingin Sanomat* 5.2.2003.
- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna. 2005. Nuorten äänestysaktiivisuus vuoden 2004 kunnallisvaaleissa Helsingissä. Nuorisosiain neuvottelukunta. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisosiain_neuvottelukunta/julkaisut/muut_tutkimukset/Kuntavaalit2004.pdf, 23.3.2009.
- Martikainen, Tuomo & Wass, Hanna. 2007. Äänestysaktiivisuuden ja puolueiden kannatuksen muutos vuoden 2007 eduskuntavaaleissa Helsingissä. Tutkimuksia 8/2007. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto. 1980. Nuoret ja politiikka. Tutkimus suomalaisen vaali-instituution toimivuudesta. *Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja* 40. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto. 1983. Vuoden 1982 presidentinvaalit. Tulkintaa poliittisen mobilisaation näkökulmasta. N 64/1983. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia sarja A. Helsinki: yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto. 1984. Nuorten poliittinen suuntautuminen. Tutkimus nuorten äänestysvalinnoista. *Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja* 59. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus.
- Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto. 1991. Vaalit, puolueet ja yhteiskunnan muutos. Tutkimuksia 178. Helsinki: Tilastokeskus.

- Mattila, Mikko. 2000. Äänestysaktiivisuus Euroopan parlamentin vaaleissa. Teoksessa Villiina Hellsten, Tuomo Martikainen & Kyösti Pekonen, toim., Vaalista vaaliin: vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituuhannen vaihteessa. Acta politica nro 16. Helsinki: yleisen valtion-opin laitos, Helsingin yliopisto, 189–209.
- Mattila, Mikko & Raunio, Tapio. 2005. Kuka edustaa EU:n vastustajia? Euroopan parlamentin vaalit 2004. *Politiikka* 47(1), 28–41.
- Mattila, Mikko & Raunio, Tapio. 2006. Cautious voters – supportive parties: opinion congruence between voters and parties on the EU Dimension. *European Union Politics* 7(4), 427–449.
- Mikkelsen, Flemming. 2003. Invandrerorganisationer i Danmark. Teoksessa Flemming Mikkelsen, toim., Invandrerorganisationer i Norden. Nord 2003:11. Århus: Phönix trykkeri.
- Milner, Henry. 2002. Civic literacy: how informed citizens make democracy work. Hanover and London: Tufts University, University Press of New England.
- Niessen, Jan, Huddleston, Thomas Citron, Laura, Geddes, Andrew & Jacobs, Dirk. 2007. Migrant integration policy index. Bryssel: Migration Policy Group.
- Nousiainen, Jaakko. 1998. Suomen poliittinen järjestelmä. Juva: WSOY.
- Ollila, Anne & Paloheimo, Heikki. 2007. Kansanedustajan työ ja arki. Suomen eduskunta 100 vuotta -teossarjan osa 5. Helsinki: Suomen eduskunta.
- Paloheimo, Heikki, toim. 2005. Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY.
- Paloheimo, Heikki. 2006. Asenteet poliittisia instituutioita ja poliittisia toimijoita kohtaan. Teoksessa: Sami Borg, toim., Suomen demokraatiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 1/2006. Helsinki: oikeusministeriö, 128–150.
- Pekola-Sjöblom, Marianne, Helander, Voitto & Sjöblom, Stefan, toim. 2006. Kuntalainen – kansalainen. ACTA nro 182. Helsinki: Kuntaliitto.
- Pera, Eva Anduiza. 2002. Individual characteristics, institutional incentives and electoral abstention in western Europe. *European Journal of Political Research* 41(5), 643–673.
- Pesonen, Pertti, toim. 2000. Suomen europarlamenttivaalit. Tampere: Tampere University Press.
- Pesonen, Pertti, Sänkiäho, Risto & Borg, Sami. 1991. Vaalikansan äänivalta. Tutkimus eduskuntavaaleista ja valitsijakunnasta Suomen poliittisessa järjestelmässä. Helsinki: WSOY.
- Powell, G. Bingham, Jr. 1980. Voting turnout in thirty democracies: partisan, legal and socio-economic influences. Teoksessa Richard Rose, toim., Electoral participation. A comparative analysis. Beverly Hills: Sage Publications.
- Powell G. Bingham, Jr. 1986. American voter turnout in comparative perspective. *American Political Science Review* 80(1), 17–43.
- Reif, Karlheinz & Schmitt, Hermann. 1980. Nine second order national elections: a conceptual framework for the analysis of European election result. *European Journal of Political Research* 8(1), 3–44.
- Riihelä, Juhani. 2005. Maahanmuuttajien elinoloerot pääkaupunkiseudun kunnissa. Teoksessa Tuula Joronen, toim., Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin erityisjulkaisu, 166. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 117–144.
- Rosenstone, Steven J. 1982. Economic adversity and voter turnout. *American Journal of Political Science* 26(1), 25–46.
- Rosenstone, Steven J. & Hansen, John Mark. 2003. Mobilization, participation and democracy in America. New York: Longman.
- Ryynänen, Aimo. 2006. Lausunto kunnallisvaalien äänioikeusikärajan laskemisesta opetusministeriölle, http://www.valtikka.fi/valta_ja_vaikuttaminen/aanestaminen/Aanestaminen/files/3versio_taustamuistio_16v.pdf, 23.3.2009.
- Shaffer, Stephen D. 1981. A multivariate explanation of decreasing turnout in presidential elections. *American Journal of Political Science* 25(1), 68–95.
- Sagne, Silvain, Saksela, Sanna & Wilhelmsson, Niklas. 2005. Active civic participation of immigrants in Finland. Country report prepared for the European research project POLITIS, Oldenburg.
- Sagne, Silvain, Saksela, Sanna & Wilhelmsson, Niklas. 2007. Finland. Teoksessa Anna Triandafyllidou & Ruby Groupas, toim., European immigration. A sourcebook. Aldershot: Ashgate, 99–113.
- Saukkonen, Pasi. 2007. *Politiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: WSOY.
- Setälä, Maija. 2003. Demokratian arvo. Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet. Helsinki: Gaudeamus.
- Sitra & Tekes. 2008. Nuorten tulevaisuuskuvat -tutkimusraportti. <http://www.sitra.fi/julkaisut/nuort/Nuorten%20tulevaisuuskuvat.pdf?download=Lataa+pdf>, 23.3.2009.
- Squire, Peverill, Wolfinger, Raymond E. & Glass, David P. 1987. Residential mobility and voter turnout. *American Political Science Review* 81(1), 45–65.

- Stoker, Laura & Jennings, M. Kent. 1995. Life-cycle transitions and political participation: the case of marriage. *American Political Science Review* 89(2), 421–436.
- Studlar, Donley T. & Welch, Susan. 1986. The policy opinions of British nonvoters: a research note. *European Journal of Political Research* 14(1–2), 139–148.
- Sundberg, Jan. 1985. Svenskhetens dilemma i Finland. *Finlandsvenskarnas samling och splittring under 1900-talet*. Finska vetenskaps societeten H. 133. Ekenäs: Ekenäs tryckeri.
- Sundberg, Jan, Wilhelmsson, Niklas & Bengtsson, Åsa 2005 Svenskt och finskt väljarbeteende. Teoksessa: Bengtsson, Åsa & Grönlund, Kimmo toim. *Den finlandssvenska väljaren*. Samforsk. Åbo Akademis tryckeri: Åbo.
- Sundberg, Jan & Wilhelmsson, Niklas. 2008. Vad prioritera vid en kommunsammanslagning? Teoksessa Kjell Herberths, toim., *Opinioner och trender i Svenskfinland Vasa*: Samforsk.
- Sundell, Susan, Lumme, Ulla & Hellsten, Villiina. 2000. Europarlamenttivaalit 1999. Toissijaisuudesta kolmannen asteen vaaleihin. Teoksessa Villiina Hellsten, Tuomo Martikainen & Kyösti Pekonen, toim. *Vaalista vaaliin: vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituhatuuden vaihteessa*. *Acta politica* nro 16. Helsinki: yleisen valtion-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- Suomen Akatemia. 2005. Suomen Akatemia - tiedote 30.11.2005: Nuoruus pitenee ja aikuisuus pakenee. <http://rekrytointi.utu.fi/?cmd=articles.viewArticle&articleId=9>, 23.3.2009.
- Suutarinen Sakari, Brunell Viking, Poutiainen Annikki, Puhakka Eija, Saari Hannu, Törmäkangas Kari. 2001. Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, käsitykset, asenteet ja toiminta 28 maan kansainvälisessä vertailussa. Tulosten yhteenveto. Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos. <http://ktl.jyu.fi/arkisto/civics/civics.htm>, 23.3.2009.
- Teixeira, Ruy A. 1987. *Why Americans don't vote*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Teixeira, Ruy A. 1992. *The disappearing American voter*. Washington, D.C.: The Brookings Institution.
- Tiilikainen, Teija & Wass, Hanna. 2004. Puolueiden vaalikampanjat vuoden 2004 europarlamenttivaaleissa. *Politiikka* 46(4), 250–263.
- Tschokinen, Ira. Onko eurovaaleilla merkitystä puolueille? Puolueiden rooli eurovaaleissa kesäkuussa 1999. Teoksessa Villiina Hellsten, Tuomo Martikainen & Kyösti Pekonen, toim. *Vaalista vaaliin: vaalit, puolueet ja kansalaiset vuosituhatuuden vaihteessa*. *Acta politica* nro 16. Helsinki: yleisen valtion-opin laitos, Helsingin yliopisto, 123–142.
- Valtonen, Kathleen. 1997. *The societal participation of refugees and immigrants. Case studies in Finland, Canada and Trinidad*. Turku: Institution of migration.
- van Deth, Jan W. 2001. Studying political participation: towards a theory of everything? Paper presented at the ECPR workshop on Electronic democracy: mobilisation, organisation and participation via new ICTs, Grenoble.
- Wass, Hanna. 2007a. The effects of age, generation and period on turnout in Finland 1975–2003. *Electoral Studies* 26(3), 648–659.
- Wass, Hanna. 2007b. Generations and socialization into electoral participation. *Scandinavian Political Studies* 30(1), 1–19.
- Wass, Hanna. 2008. Generations and turnout. Generational effect in electoral participation in Finland. *Acta Politica* 35. Helsinki: Department of Political Science, University of Helsinki.
- Wattenberg, Martin P. 2000. The decline of party mobilization. Teoksessa Russell J. Dalton & Martin P. Wattenberg, toim., *Parties without partisans: political change in advanced industrial democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Wattenberg, Martin P. 2002. *Where have all the voters gone?* Cambridge: Harvard University Press.
- Wattenberg, Martin P. 2007. *Is voting for young people?* New York: Longman.
- Weide, Marjukka. 2008b. Ulkomailla syntyneenä suomalaisessa kunnallispolitiikassa. Maahanmuuttotustaisten kunnanvaltuutettujen edustajuuskäsitykset, motivaatio sekä suhde maahanmuutto- ja kulttuuritustaansa puheessa politiikassa toimimisesta. Julkaisematon pro gradu-tutkielma.
- Wilhelmsson, Niklas. 2007. Socialt kapital och politiskt deltagande. En studie av hur föreningsengagemang och sociala kontakter påverkar valdeltagandet bland invandrare i Finland. Julkaisematon liseniaattitutkimus. Helsinki: yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto.
- Wolfinger, Raymond E. & Rosenstone, Steven J. 1980. *Who votes?* New Haven, CT: Yale University Press.
- Wrede, Casper (1981) Politiskt deltagande på Åland. En undersökning av orsakerna till det låga valdeltagandet på Åland. SLS forskningsrapporter N:o 39.
- Wrede, Magnus (1976) Partibildning och politik på Åland – En undersökning av politisering, motsättningar och politisk gruppbyggnad på Åland 1945–1976. SLS forskningsrapporter N:o 25.

ASiantuntijalausunnot

- Borg, Sami. 2008b. Vaaliosallistumisen tutkimuksen kehittäminen Suomessa.
- Holli, Anne Maria. 2008. Sukupuoli ja vaalit: kommentti tutkimuksen tilasta ja tarpeista.
- Paloheimo, Heikki. 2008. Laskevan äänestysaktiivisuuden kulttuuriset ja institutionaaliset juuret.
- Saukkonen, Pasi. 2008. Vaaliosallistumisen kehityksestä Suomessa.
- Suurpää, Leena. 2008. Lausunto.
- Weide, Marjukka. 2008a. Ajatuksia maahanmuuttajien poliittisen osallistumisen tutkimuksesta.

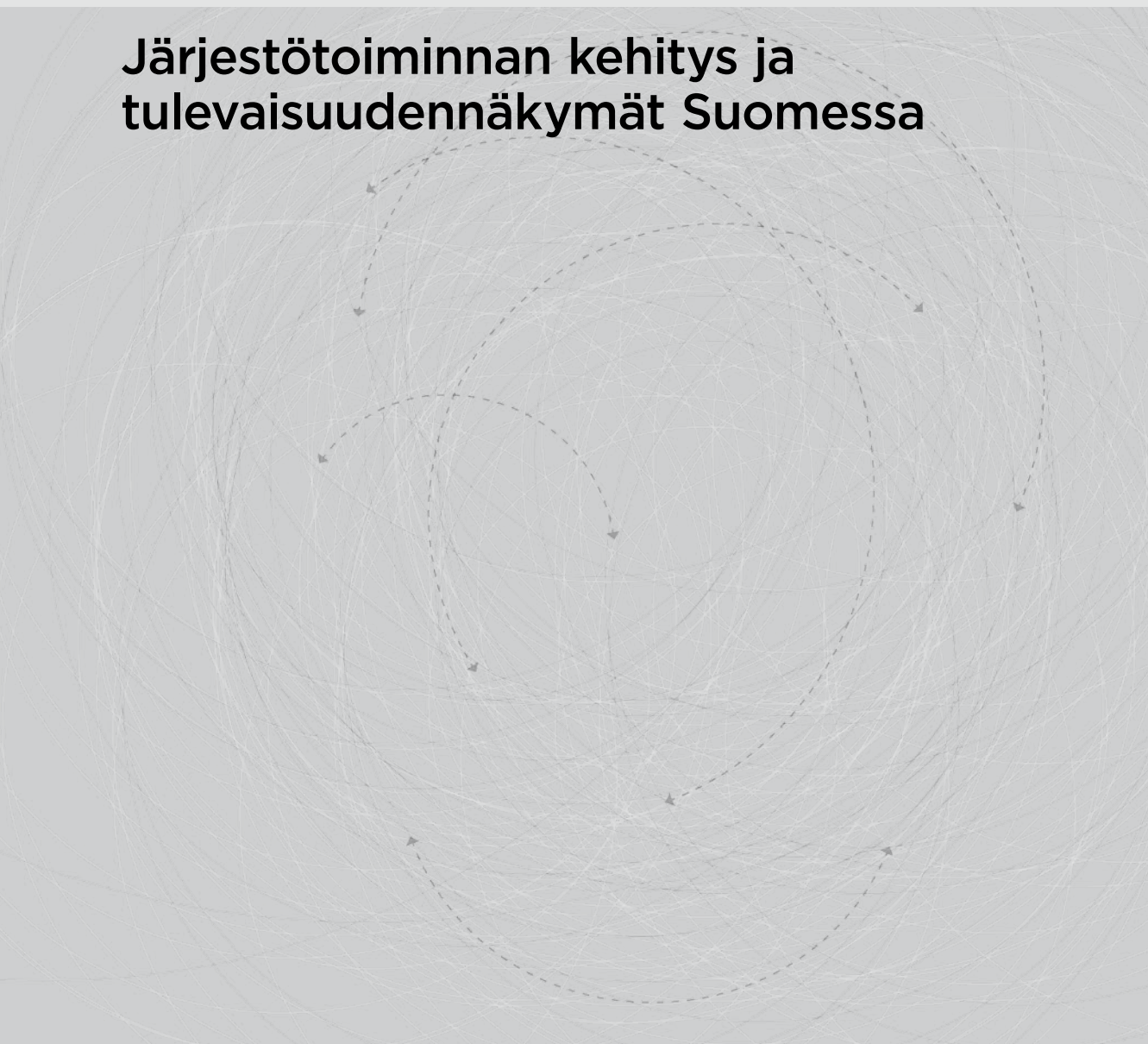
AINEISTOT

- Euroopan parlamentti. Äänestysaktiivisuuden kehitys Euroopan parlamentin vaaleissa. http://www.europarl.europa.eu/elections2004/epelection/sites/fi/results1306/turnout_ep/turnout_table.html.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA). 2008b Voter turnout. <http://www.idea.int/vt/index.cfm>, 23.3.2009.
- Inter-Parliamentary Union. 2008a. Parline database on national parliaments. <http://www.ipu.org/parline-e/parlinesearch.asp>, 23.3.2008.
- Oikeusministeriö. Eduskuntavaalit 1907–2007. <http://www.vaalit.fi/uploads/7o1lq64njk.pdf>.
- Tilastokeskus. Eduskuntavaalit 1983–2007, aikasarjat. http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=oi57_statfin_aikas1_1983_2007&ti=Eduskuntavaalit+1983%2D2007%2C+%E4%E4nestystiedot&path=../Database/StatFin/vaa/evaa/Eduskuntavaalit%20-%20aikasarjat/&lang=3&mul_tilang=fi.
- Tilastokeskus. Ehdokkaiden lukumäärä sukupuolen mukaan puolueittain ja vaalipiireittäin eduskuntavaaleissa 2007. http://www.stat.fi/til/evaa/2007/evaa_2007_2007-02-20_tau_0_03.html.
- Tilastokeskus. Europarlamenttivaalit <http://www.stat.fi/til/euvaa/index.html>.
- Tilastokeskus. Kunnallisvaalit 2008, äänestystiedot. http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=610_kvaa_2008_2008-10-31_tau_137_fi&ti=Kunnallisvaalit+2008%2C+%E4%E4nestystiedot&path=../Database/StatFin/vaa/kvaa/2008_05/&lang=3&multilang=fi
- Tilastokeskus. Kunnallisvaalit 1976–2008, äänestystiedot. http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=010_kvaa_2008_2008-10-31_tau_101_fi&ti=Kunnallisvaalit+1976%2D2008%2C+%E4%E4nestystiedot&path=../Database/StatFin/vaa/kvaa/kvaa_as/&lang=3&multilang=fi
- Tilastokeskus. Naisten ja miesten äänestysaktiivisuus eduskuntavaaleissa 1908–2003, %. http://www.stat.fi/til/evaa/2003/evaa_2003_2004-05-31_tau_005.html.
- Tilastokeskus. Naisten osuus ehdokkaista puolueittain eduskuntavaaleissa 1948–2003, %. http://www.stat.fi/til/evaa/2003/evaa_2003_2004-05-31_tau_009.html.
- Tilastokeskus. Presidenttien toimikaudet sekä äänestysprosentit valitsijamiesten vaaleissa 1925–1982 sekä presidentin vaaleissa 1988, 1994 ja 2000. http://www.stat.fi/til/pvaa/2000/pvaa_2000_2004-05-31_tau_001.html.
- Tilastokeskus. Vahvistettu tulos. I vaali. Hyväksytyt ja hylätyt äänestysliput sekä ennakolta äänestäneet ja äänestysprosentti vaalipiireittäin Presidentinvaali 2006. http://www.stat.fi/til/pvaa/2006/pvaa_2006_2006-01-18_tau_004.xls.
- Tilastokeskus. Vahvistettu tulos. I vaali. Hyväksytyt ja hylätyt äänestysliput sekä ennakolta äänestäneet ja äänestysprosentti vaalipiireittäin Presidentinvaali 2006. http://www.stat.fi/til/pvaa/2006/pvaa_2006_2006-02-07_tau_015.xls.
- Tilastokeskus. Väestötilasto. http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html.
- Tilastokeskus. Äänestäneet sukupuolen mukaan kunnallisvaaleissa 1921–2004. http://www.stat.fi/til/kvaa/2004/kvaa_2004_2005-03-09_tau_017.html?tulosta
- World Values Survey. 2005. Suomen aineisto [elektroninen aineisto]. FSD2118, versio 2.0 (2008-01-09). Suomen Gallup & Kansaneläkelaitos (Kela) & Kirkon tutkimuskeskus & Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [tekijät]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [jakaja], 2008.

LUKU 3

MARTTI SIISIÄINEN & TOMI KANKAINEN

Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa

1. Johdanto

Tässä tutkimuksessa kartoitetaan järjestö- / yhdistystoiminnan kehitystä ja nykytilaa sekä pohditaan yhdistysten tulevaisuudennäkymiä olemassa olevan tutkimustiedon ja viimeaikaisten kehitystendenssien perusteella.

Tutkimus etenee kolmella tasolla eli yksilötoimijan, yhdistyksen (järjestön) sekä yhteiskunnallisen alajärjestelmän tasolla. Yksilötasolla analysoidaan suomalaisten yhdistysjäsenyyksiä, yhdistysten ja luottamuksen välistä suhdetta sekä yhdistysosallistumisen ja aktiviteetin eriytymistä kansainvälisten ja suomalaisten tutkimusten valossa. Yhdistystasolla tarkastellaan yhdistyslaitoksen historiallista kehitystä ja sen kehitysvaiheiden yhtäläisyyksiä ja eroja sekä erityisesti yhdistysmuodostuksen viimeaikaista kehityssuuntaa ja piirteitä. Yhteiskunnan alajärjestelmistä tarkastellaan erityisesti poliittista alajärjestelmää, tarkemmin *polity-regime*-tyyppisesti ymmärrettyinä ja siinä nimenomaan yhdistysten ja poliittisen järjestelmän suhteen suomalaisia erityispiirteitä. Tässä kokonaisuudessa sivutaan lyhyesti myös hyvinvointiregiimin muutospaineita ja järjestöjen/ yhdistysten ongelmalliseksi koettua tilannetta kyseisten muutosten kokonaisuudessa.

Lähtökohtana on ajatus, että liian usein tutkimuksissa selvitetään vain yhtä edellä mainituista kolmesta tasosta/alueesta: kyselytutkimuksissa yksilöiden jäsenyyksiä ja osallistumista, sosiaalisen pääoman yhteiskunnan tasoissa tutkimuksissa yhdistyssektorin määrällistä kokoa ja kehitystä (esim. Putnam) tai yhdistyslaitoksen kehitysjaksojen analyysissä yhdistyssektorin kokoa ja toimialoittaista eriytymistä (vrt. Siisiäinen 2002), hyvinvointiregiimien tutkimuksissa vapaaehtoissektorin ja hyvinvointivaltion osuuksia

palvelujen tarjonnassa yms. Tässä esityksessä pyritään tekemään se, mikä sekundaarianalyysin keinoin on mahdollista. Kokonaisvaltaiset tutkimukset, joissa kaikki kolme tasoa olisi kytketty alusta alkaen analyysiin, antavat vielä odottaa itseään.

Tässä tutkimuksessa sovelletaan myös vertailevaa otetta kahdella tavalla, synkronisesti ja diakronisesti. Synkronisella vertailulla tarkoitamme vertailevaa otetta, jonka mukaisesti Suomen tilanne suhteutetaan muiden maiden yhdistystoimintaan, erityisesti yhdistysosallistumisen ja luottamusproblematiikan osalta. Diakronisen ”vertailun” ydinajatuksena on puolestaan viimeaikaisen kehityksen ja varhaisempien kehitysjaksojen välisten erojen ja yhtäläisyyksien analysointi. Näiden yhteisvaikutuksesta voidaan hahmotella joitakin mahdollisia tulevia kehityssuuntia tai ainakin tulevia mahdollisia ongelma-alueita ja jännitteitä.

Tutkimuksen keskeinen argumentti, joka perustuu sekä kansainvälisten vertailututkimusten tuloksiin että suomalaisen kansalaisyhteiskunnan historian tuntemukseen on, että yhdistyksillä ja yhdistystoiminnalla on yhteiskunnallisesti ja poliittisesti tärkeämpi rooli Suomessa kuin missään muussa maassa. Se on nimenomaisesti suomalaisen yhdistystoiminnan selkein erityispiirre.

Kollektiivisella toiminnalla on runsaasti erilaisia organisoitumisen muotoja: sosiaalinen (yhteiskunnallinen) liike, vapaamuotoiset yhteenliittymät (talkoot, kapakkapöytäseurueet, puulaakijoukkueet), rekisteröitymättömät ja rekisteröityneet yhdistykset, kerhot, klubit, järjestöt, yhdistysten alaosastot, keskusliitot, osuustoimintaorganisaatiot, osuuskunnat, rahastot, säätiöt, internetpohjaiset yhteisöt ja lii-

kehdynt, keskustelupalstat, boikottikampanjat, lähiöjengit jne. Yksi Suomelle ominainen kansallinen erityispiirre on organisoituneita vapaaehtoistoiminnan muotoja omalta osaltaan hahmottava käsitepari yhdistys–järjestö, jollaista erottelua ei sellaisenaan useimmissa muissa kielissä tavata.

Yhdistyksellä tarkoitetaan useamman kuin kahden henkilön vapaaehtoisuuteen perustuvaa yhteenliittymää, jonka perustana on jokin yhteiseksi ymmärretty intressi. Lisämääreitä ovat yhdistyksen riippumattomuus valtiosta (itsehallinnointi ja yksityinen luonne) sekä se, ettei toiminnan päämääränä ole taloudellisen voiton tavoittelu ja että enemmistö jäsenistä ei ole palkkasuhteessa yhdistykseen (ks. Sills 1968; Salamon ym. 1999; Siisiäinen 1986).

Järjestön käsite on sekavampi ja vakiintumattomampi: ”Järjestöiksi nimitetään tavallisesti aatteellisten tarkoituksien toteuttamista tavoittelevia vapaaehtoisuuteen perustuvia, pysyvää yhteistoimintaa varten perustettuja yhdistysmuotoisia yhteenliittymiä. Näiden lisäksi nimitetään toisinaan järjestöiksi myös osuuskuntamuotoisia taloudellisia yhteenliittymiä ja eräitä muitakin sosiaalisia organisaatioita” (Huuska 1963, 176). Usein järjestön käsitettä käytetään – sen kummemmin miettimättä – yhdistyksen synonyyminä. Ei siten liene sattuma, että vapaaehtoisia yhteenliittymiä koskevassa lainsäädännössä ankkurikäsitteenä on järjestön sijaan yhdistys (yhdistysrekisteri ja ry-instituutio). Järjestö käsitteenä epämääräisyydessään yhtäältä sulkee pois pienet harrastuspiirityyppiset, epämuodolliset yhdistykset, toisaalta sisällyttää piiriinsä sellaisia suuria organisaatioita, jotka ovat toimintansa luonteen kannalta hyvin erilaisia kuin kansalaisosallistumisen ja yhteistoiminnan yhdistykset. Yhdistysrekisteriin merkityissä järjestöissä, esimerkiksi suurissa keskusliitoissa (urheilu, ammattijärjestöt, sosiaali- ja terveysalan järjestöt), voi olla runsaasti yhdistystai järjestöjäseniä. Tässä keskitymme yksilöjäseniin ja heidän osallistumiseensa. Esimerkiksi Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry:n yli sata järjestöjäsentä esiintyy tässä tutkimuksessa vain rekisteröityjä yhdistyksiä tarkasteltaessa ja suomalaisen yhdistysosallistumista käsiteltäessä jäsenyyden väylinä muiden joukossa.

Järjestöjen ja yhdistysten eroja voidaan kuvata täsmällisemmin systeemiteorian välinein erottamalla toisistaan organisaatio- ja vuorovaikutussysteemit. Organisaatiosysteemille ovat tyypillisiä seuraavat piirteet (ks. Luhmann 1984; 1989; Hellman 1996; Siisiäinen 2008c):

Jäsenistöön lasketaan kuuluviksi ne, jotka täyttävät organisaation pääsykriteerit, eikä siihen riitä pelkkä läsnä- tai mukanaolo, kuten epämuodollisissa yhteenliittymissä. Organisaation jäsenyys edellyttää organisaation toimintaperiaatteiden (ainakin jonkinasteista) tuntemista.

- Organisaatio vakiinnuttaa rakenteellisesti sisäisen työnjaon eriyttämällä toisistaan erilaiset tehtävät: organisaatoroolit, työnjaolliset asemat sekä arvoasteiden hierarkian.
- Organisaatio on suhteellisen riippumaton piirissään toimivista yksilöistä. Koska organisaation elementteinä toimivat rooliaseimat tai positiot organisaation työnjaossa tai hierarkiassa, eivät henkilöt persoonina, henkilöt ovat vaihdettavissa organisaation voidessa silti jatkaa toimintaansa identiteettitään ”samana” yksikkönä.
- Organisaation jäsenyys voidaan solmia ja purkaa (muodollisilla) päätöksillä.
- Organisaatiossa erotetaan selkeästi sille kuuluvat päämäärät jäsenten yksilöllisistä motiiveista.
- Se, että ideaalityyppinen organisaatio pyritään irrottamaan henkilökohtaisista motiiveista ja niistä sille aiheutuvista paineista, mahdollistaa – ainakin suunnittelupöydän näkökulmasta – organisaation rakenteen suhteellisen vapaan kehittämisen (→ jatkuvuuden parantuminen ja lisääntynyt riippumattomuus jäsenten ”temaattisista mieltymyksistä”).

Organisaatiosysteemistä erottuvat sellaiset yhteenliittymät, joita voidaan luonnehtia vuorovaikutussysteemeiksi. Niitä luonnehti-

vat seuraavat ominaisuudet:

- Jäsenistöön kuuluu vähintään kaksi toimijaa.
- Vuorovaikutussysteemin olemassaolo ja toiminta edellyttää läsnäoloa (*presence*).
- Toiminnalle on luonteenomaista välittömyys, suora osallistuminen.
- Vuorovaikutussysteemit ovat yleensä lyhytkestoisia.
- Niille on tyypillistä puhutun kommunikaation hallitsevuus ja siitä seuraavana perusrajoituksena se, että vain yksi puhuja kerrallaan voi olla äänessä.
- Vuorovaikutussysteemeillä ei ole virallisia jäseniä, vaan vuorovaikutukseen osallistujia.
- Yleisenä seurauksena on vuorovaikutussysteemien suurempi riippuvuus osallistujien persoonallisista piirteistä ja ylipäättänsä henkilöistä.

Järjestön puhdas prototyyppi on organisaatiosysteemi tai ”byrokraattinen vapaaehtoisorganisaatio” (ks. Weber 1906; Siisiäinen 1986). Sellaisia ovat esimerkiksi ammattiliitot tai työnantajajärjestöt

sekä suuret keskusjärjestöt. Yhdistyslaitoksen sisällä systeeminen kirjo ulottuu pienistä toveripiirimäisistä vapaamuotoisista (vaikkakin rekisteröidyistä) vuorovaikutusjärjestelmän tyyppisistä yhdistyksistä byrokraattisiin, organisaatiomaisiin yhdistyksiin. Usein on niin, että paikallisosastoja luonnehtivat vuorovaikutuksellisen yhdistyksen piirteet, keskusliittoa – ja usein jo kunnallistason yhdistyksiä, ”kunnallisjärjestöjä” – organisaatiotyyppin mukaiset luonteenomaisuudet. Sosiaaliset liikkeet puolestaan koostuvat tavallisesti erilaisista organisaatiotyypeistä ja -tasoista. Niissäkin on sekä organisaatio- että vuorovaikutussysteemin piirteitä pääpainon ollessa vuorovaikutussysteemissä, yhdistyksissä taas on enemmän formaalin organisaation muotoja (typologiasta tarkemmin, ks. Siisiäinen 2008c).

Tässä puhumme pääasiassa yhdistyksistä ja keskitymme pääsääntöisesti nimenomaan rekisteröityihin yhdistyksiin, jotka ovat monin tavoin suomalaisen kollektiivisen toiminnan kivijalka, kolmannen sektorin toimijoiden valtaenemmistö ja kansalaisyhteiskunnan pääasiallisin liikuttaja (ks. Siisiäinen 2007b). ●

2. Yhdistyslaitoksen kehitys Suomessa

2.1 Yhdistyslaitos ennen itsenäisyyden aikaa

Yhdistyslaitoksen historia ulottuu Suomessa 1800-luvun alkuun. Vaikka Suomessa jo 1600-luvulla toimi joitakin yhdistyksen tapaisia yhteenliittymiä, esimerkiksi opiskelijoiden piirissä, syntyivät modernien yhdistysten edeltäjät vasta 1700-luvulla (ks. Stenius 1987; Alapuro & Stenius 1987). 1700-luvun jälkipuoliskolla syntyivät vapaamuurariloosit, joita ajallisesti seurasivat ensimmäiset sivistysseurat 1700–1800-lukujen vaihteen molemmin puolin ja hieman myöhemmin hengelliset seurat ja Suomen Talousseura. Varsinaisena merkkipaaluna voidaan

pitää Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustamista vuonna 1831. Vuosien 1860–1880 muodostaman jakson aikana organisoituminen alkoi saada jo liberaalimpia ja tasa-arvoisempia piirteitä sekä suomenkielisellä että ruotsinkielisellä järjestäytymissuunnalla.

Laajamittaisempi joukkojärjestäytyminen tapahtui 1880-luvulta alkaen kärjessään raittiusseurat, vapaapalokunnat, nuorisoseurat, sivistyneistöjohtoinen varhainen työväenliike sekä erilaiset kansansivistysyhdistykset. Tuolloin oli jo nähtävissä johtaviksi kansalliseksi voimiksi pyrkivien ryhmien, erityisesti fennomaanien, pyrkimys käyttää kansan-

liikkeitä – paitsi ideaalisesti arvona sinänsä – keino-
na ohjata rahvaan yhteiskunnallisia intressejä sekä
legitimoida omaa politiikkaansa kansaan vetoa-
malla (ks. Stenius & Alapuro 1987; Stenius 1987;
Siisiäinen 1990; Liikanen 1995).

Seuraavan kymmenen vuoden jakson aika-
na (1896–1905) järjestäytymisen käyttövoimiksi
nousivat selvemmin luokkaintressit, jotka kitey-
tyivät lakkovuosiin 1896 ja 1905. Ristiriitoja syn-
nyttivät myös sortovuosien tapahtumat. Johtava
liike oli vuonna 1899 perustettu työväenpuolue
liittolaisyhdistyksineen. Myös monet aikaisemmin
syntyneet liikkeet ja osuustoimintaliike etenivät
voimakkaasti. Venäjän sortotoimet lisäsivät kansan
tuen tarvetta kansakunnan johtaville ryhmille. Tä-
mä korosti sellaisten joukkojärjestöjen merkitystä,
jotka kykenivät yhtäältä yhdistämään verkostoihin-
sa maan kaikki alueet ja jotka kokosivat mahdolli-
simman laajasti yhteen eri luokkiin ja kerrostumiin
kuuluvia ihmisiä.

Joukkomobilisaatioon pohjautuvan modernin
yhdistyslaitoksen perusrakenne vakiintui vuoden
1905 suurlakon aikoihin. Vuonna 1905 suurimmis-
sa joukkojärjestöissä ilmoitettiin olevan jäseniä 20
000:sta (maamiesseurat) aina 85 000:een saakka
(sosialidemokraattisen puolueen hetkellinen huip-
pulukema). Noihin aikoihin ajoittui myös urheilu-
seuraliikkeen ja marttaseurojen nousu. Siitä alkaen
suomalaisen yhdistystoiminnan kolmi- tai nelita-
soinen (joskus viisitasoinenkin) malli (kyläyhdis-
tys, kunnallisjärjestö, piirijärjestö, valtakunnallinen
keskusjärjestö, mahdollisesti myös kansainvälinen
kattojärjestö) yhdisti (tietyin poikkeuksin, esimer-
kiksi Lapin osalta) paitsi verkostoina suomalaisen
yhteiskunnan, myös syrjäisemmät alueet keskuk-
seen. Tämä hierarkkinen malli toimi parhaimmil-
laan kahteen suuntaan, antamalla yhtäältä keskuk-
selle mahdollisuuden ohjailla maakuntia ja perife-
riaa, mutta toisaalta myös muodostamalla jonkin-
laisen väylän periferian vaikutukselle keskukseen.
Myöhemmin yksityiskohtaisemmin tarkasteltavien
viime vuosien uusien ”villien” yhdistysten kohdalla
tällaista väylää valtakeskuksiin ei enää ole, mikä on
yksi tärkeimpiä muutoksia varhaisempiin jaksoihin
verratuna.

2.2 Yhdistykset itsenäisessä Suomessa

Yhdistyslaitos muodosti kansalais sodan osa-
puolten rekrytoinnin organisatorisen perustan.
1900-luvun alun yhdistyslaitoksen poliittisesti
tärkeimmistä osista syntyivät myös kansalaisso-
dan jälkeisen punaisen ja valkoisen Suomen jär-
jestölliset leirit. 1800-luvulta periytyy suomalaisen
kollektiivisen toiminnan yhdistysmuotoiseksi jär-
jestäytynyt, rationaalisuuteen ja ennakoitavuuteen
pyrkivä perusluonne, jota vuoden 1919 yhdistys-
lain ohjaama rekisteröidyn yhdistyksen formaali
malli on edelleen lujittanut. Tämä vaikutus on
pitkälti havaittavissa vielä useimmissa viime vu-
osienkin uusissa yhdistyksissä.

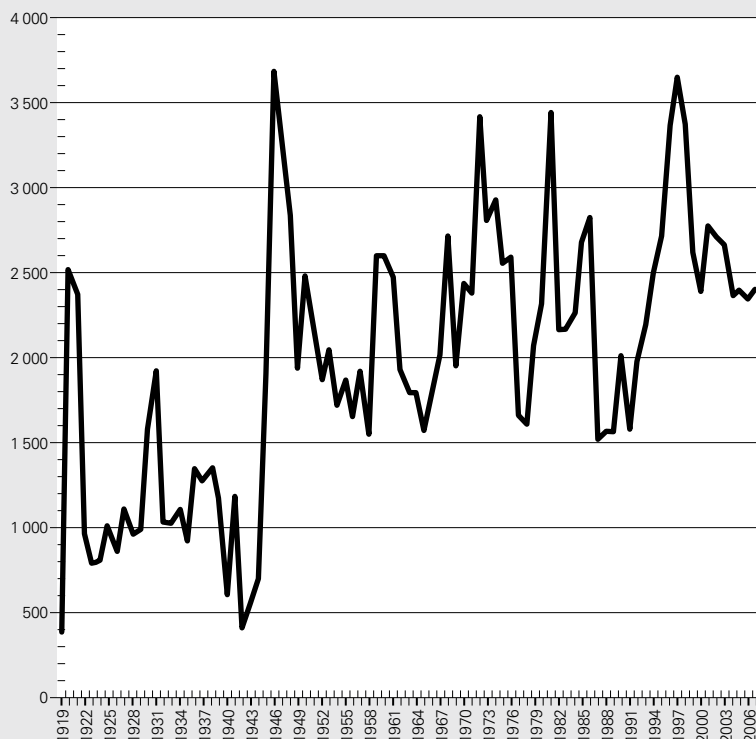
Suomalaisen kollektiivisen toiminnan erityis-
piirre on rekisteröityjen yhdistysten hallitseva ase-
ma, jonka lainsäädännöllisenä perustana on viime
kädessä perustuslain 13 §. Varsinaisesti yhdistystoi-
minnasta säädetään yhdistyslaissa, joista ensimmäi-
nen säädettiin kansalais sodan jälkeen 1919, ja uusi
yhdistyslaki astui voimaan 1990. Tätä kirjoitettaes-
sa syksyllä 2008 uuden yhdistyslain valmistelu on
käynnissä. Voimassa oleva yhdistyslaki määrittelee
rekisteröitymättömän ja rekisteröidyn yhdistyksen
eron. Jälkimmäisillä on oikeus ”hankkia nimiinsä
omaisuutta ja tehdä sitoumuksia sekä olla asian-
osaisena tuomioistuimessa” (ks. Sadeluoto 1991).
Vuoden 1919 lakiin pohjautuva yhdistysrekisteri
tarjoaa maailmassa ainutlaatuisen mahdollisuuden
organisoituneiden intressien kehityksen systemaati-
selle tarkastelulle (ks. Kuvio 1 ja Taulukko 1).

Vuoden 1919 jälkeen Suomessa on rekisteröity
yli 170 000 uutta yhdistystä eli lähes 2000 yhdis-
tyksen keskimääräisellä vuosivauhdilla. Yhdistys-
laitoksen kehityksessä ja eriytyemisessä voidaan
erottaa selkeitä profiloitumisjaksoja. Poliittisten
yhdistysten osuus on ollut suurimmillaan 1920
luvulla ja 1970-luvulla, taloudellis-ammattillisen
järjestäytymisen vilkkain aika osuu 1930–1950-lu-
vuille, vuosituhannen vaihte puolestaan muodos-
taa harrastusyhdistyksen ajanjakson.

Varhemmat vilkkaan yhdistysmuodostuksen
kaudet osuvat yksiin yhteiskunnallis-poliittisen
protestoinnin jaksosten kanssa. Vuosien 1928–1932

Kuvio 1.
Vuosina 1919–2007
Suomessa rekisteröidyt
yhdistykset*.

* Luvuista on poistettu selvimpiä uudelleen rekisteröinteitä, minkä vuoksi kokonaisluvut ovat pienemmät kuin Yhdistysrekisterin juokseva rekisterinumerointi.

protestointijakso oli yleisluonteeltaan oikeistolainen, ja sille antoi leimansa poliittisten yhdistysten lisäksi maanpuolustuksellisten ja sotilaallisten järjestöjen nousu ja hallitseva asema. Toisen maailmansodan jälkeistä jaksoa (1944–1948) hallitsi 1920- ja 30-luvulla lakkautusten kohteeksi (noin 2 900 lakkautettua rekisteröityä ja rekisteröimättä yhdistystä) joutuneen vasemmistolaisen poliittisen osakulttuurin nousu (puolueosastot, naisliike, lapsi- ja nuorisjärjestöt, urheiluseurat, ay-liike), mutta se ulottui myös laajempiin ideologisiin ja kulttuurisiin suuntauksiin. Toisen maailmansodan jälkeen lakkautettiin lähes kolme tuhatta pääasiasa oikeistolaista ja aseellis-maanpuolustuksellista yhdistystä välirauhansopimuksen nojalla. Vuosien 1966–1972 protestijakso alkoi kulttuuriradikaalien ja uusvasemmistolaisten tuulten merkeissä, mutta jähmettyi 1970-luvun puoliväliin tultaessa byrokraattiseksi ja dogmaattiseksi organisaatioiksi. 1960-luku kuitenkin merkitsi laaja-alaisen moder-

nin yhdistyslaitoksen kehittymistä Suomeen ja pääpiirteissään vasta tällä kaudella ”kaikkien kukkien sallittiin kukkia” yhdistyslaitoksen alueella. Tuolloin yhdistyslaitoksen yhteiskunnallisissa orientaatioissa tapahtui myös suurempia sisällöllis-laadullisia painopisteiden muutoksia.

Oma vaikutuksensa 1960-luvun yhdistyslaitoksen kehitykseen – ei kuitenkaan ainakaan määrällisesti yhtä hallitseva kuin edellä käsitellyillä sykleillä – oli yhtäältä vasemmistolaisista, toisaalta populistisista juonteista koostuvalla vuosien 1959–1961 protestiaallolla sekä 1970-luvun lopun ja 1980-luvun alun vihreän liikkeen nousulla seurannaisvaikutuksineen.

Uudet yhteiskunnalliset liikkeet kehittivät Suomessa useimpia läntisen Euroopan maita myöhemmin, vasta 1970-luvun lopussa. 1960-luvun lopun/1970-luvun alun protestoinnissa oli voimakas nuorison ja opiskelijoiden panos, mutta protestoinnissa oli mukana muitakin ryhmiä. 1970-luvun

Taulukko 1.
Uusien yhdistysten rekisteröinnit Suomessa vuosina 1919–2002 yhdistystyyppittäin.*

YHDISTYSTYYPPI	1919–1929		1930–1939		1940–1949		1950–1959		1960–1969		1970–1979		1980–1989		1990–1994		1995–1999		2000–2002		YHTEENSÄ		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Polittiset	3 785	30	2 015	16	3 965	23	4 995	25	5 080	25	6 780	28	2 810	13	550	5	300	2	150	2	30	430	9
Ammattiliset/taloudelliset	3 350	27	4 835	38	5 125	30	6 365	32	5 685	28	6 635	27	4 995	22	1 395	14	2 265	14	1 005	13	41	655	26
Sosiaali-/terveysala	885	7	410	3	445	3	1 105	6	1 120	6	1 710	7	1 510	7	870	9	1 205	8	695	9	9 955	6	
Kulttuuri	875	7	770	6	1 565	9	2 010	10	1 715	8	2 440	10	4 105	18	2 230	22	4 625	29	2 465	32	22 800	14	
Urheilu/liikunta	975	8	1 275	10	1 335	8	1 620	8	1 530	8	1 925	8	3 740	17	2 280	22	3 680	23	1 715	22	20 075	12	
Muut harrastukset	1 585	3	1 050	8	1 185	7	1 815	9	2 770	14	3 040	13	3 160	14	1 865	18	2 470	16	1 260	16	20 190	12	
Uskonto/katsomus	560	4	400	3	340	2	405	2	430	2	425	2	525	2	185	2	295	2	205	3	3 770	2	
Maanpuolustus/sotaj/rauha	190	2	980	8	1 810	11	460	2	1 145	6	500	2	315	1	65	1	115	1	45	1	5 625	4	
Kansainvälisyys	10	0,1	15	0,1	710	4	145	1	140	1	270	1	480	2	190	2	225	1	80	1	2 265	1	
Muut	405	3	925	7	455	3	835	4	920	5	590	2	780	4	565	6	525	3	200	3	6 200	4	
Yhteensä	12 620	100	12 675	100	16 935	100	19 755	100	20 535	100	24 315	100	22 420	100	10 185	100	15 705	100	7 820	100	162 965	100	
Rekisteröinnit vuodessa	1 147		1 268		1 694		1 976		2 054		2 432		2 242		2 037		3 141		2 607		1 940		

* Tämän ja muiden yhdistys/rekisterintilukoiden luvut pohjautuvat tasaväliseen otokseen (joka viides).
Ne ovat erittäin luotettavia määrällisesti suuren yhdistystyyppien kohdalla, vähemmän luotettavia tapauksissa,
joissa yhdistysten lukumäärä on pieni. Rekisteröintiluvuista on poistettu huomattavimmat uudelleenrekisteröinnit
(esimerkiksi samojen yhdistysten rekisteröintejä nimenvaihtojen yhteydessä)

lopun uusien liikkeiden kantavana voimana olivat korkeasti koulutetut, suhteellisen nuoret uusiin keskiluokkiin kuuluvat sekä opiskelijat. Tämä koskee niin ekologista ja vihreää liikettä kuin suurinta osaa paikallisista kansalaisaloitteistakin. Opiskelijat ja lukiolaiset olivat ratkaisevassa asemassa myös talonvaltausliikkeessä sekä 1990-luvun globalisaatiokriittisessä liikkeessä ja eläinoikeusliikkeessä.

Edellä on jo käynyt ilmi, että sosiaaliset liikkeet ja yhdistysmuodostus ovat olleet tiiviissä vuorovaikutussuhteessa keskenään yhdistysten ja niissä kouliintuneiden henkilöiden ollessa usein käynnistämässä liikehdintöjä (esimerkiksi 1990-luvun alun metsäkonflikteja) ja toisaalta kaikkien laajojen kansalaisliikkeiden johtaessa joukkomittaiseen uusien yhdistysten perustamiseen. Protestoivat liikkeet, jotka tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta, ovat noudattaneet vallitsevia pelisääntöjä, ovat toimineet väylänä epäoikeudenmukaisuuden, deprivaaation ja vääryyksien kokemusten jalostamiselle poliittisen järjestelmän tai hyvinvointivaltion käsiteltävissä oleviksi yhdistyskysymyksiksi. Näin ollen protestoiviin liikkeisiin on kiteytynyt paljon positiivista sosiaalista pääomaa. Itse asiassa lähes kaikkiin yhdistysmuodostuksen huippukausiin liittyy protestoivien liikkeiden dynaaminen puskuvaikutus. Selkein poikkeus tästä ”säännöstä” on vuosien 1996–1998 yli 10 000 uuden yhdistyksen tulva: se syntyi ilman minkään laajan liikkeen näkyvää vaikutusta. (ks. Siisiäinen 2002a; 2007c.)

Kansainvälisesti kiinnostava vertailunäkökulma liittyy hyvinvointivaltion sekä yhdistysten ja (uusi-) yhteiskunnallisten liikkeiden suhteeseen (ks. 4. luku). Kansainvälisessä keskustelussa on esitetty hypoteesi, jonka mukaan laajalla universaaleihin sosiaalietuuksiin pohjautuvalla hyvinvointivaltiolla olisi tuhoisia vaikutuksia kriittisen ja demokraattisen kansalaisyhteiskunnan (yhdistyslaitoksen) kehitykseen. 1980- ja 1990-luvuilla muotoillulla hypoteesilla oli jonkin verran kannattajia niin tutkijoiden, erityisesti anglosaksisten, kuin sekä poliittisen oikeiston että vasemmiston keskuudessa. Keskeisenä huolenaiheena oli se, että laajan hyvinvointivaltion katsottiin ”kolonialisoivan” kansalaisyhteiskunnan elämismaailmaa (Habermas 1989), johtavan sen

”läpivaltiollistumiseen” (Hirsch 1980) tai heikentävän yhteisöllisiä seiteitä, kuten uskonon perustuvia vapaaehtoisuuteenliittymiä tai naapuruuksyhteisöjä (Etzioni 1995). Tällaisten prosessien oletettiin johtavan yhdistyslaitoksen passivoitumiseen sekä kansalaisten muuttumiseen passiivisiksi asiakkaisiksi.

Tämän hypoteesin ovat kansainväliset vertailevat tutkimukset sosiaalisesta pääomasta, luottamuksesta ja yhdistyslaitoksen aktiivisuudesta osoittaneet pääosiltaan virheelliseksi, erityisesti Pohjoismaiden osalta (ks. Jeppsson & Swedberg 2007, Baer 2007; Wollebæk & Ibsen & Siisiäinen 2008; jaksot 3 ja 4 tässä julkaisussa). Sen sijaan muun muassa Baerin esittämä ajatus siitä, että vahva konventionaalinen yhdistyslaitos ei tarjoaisi otollista maaperää uusien yhteiskunnallisten liikkeiden kehitykselle (Baer 2007), näyttäisi saavan empiiristä vahvistusta. Tässä viittaamme vain Suomen tilanteeseen, joka omalta osaltaan antaa tukea Baerin ajatuksille. Suomen ja Ruotsin valtiokeskeisissä poliittisissa regiimeissä 1970-luvun lopun politisoitava ekologinen liike synnytti nopeasti – ja vaivattomasti esimerkiksi Saksaan verrattuna – voimakkaan, poliittiseen systeemiin pitkälti integroituneen konventionaalisen poliittisen puolueen. Ruotsiin ja Suomeen verrattuna vähemmän valtiokeskeisen ja hajautetun kansalaisyhteiskuntatradition Tanskassa vastaavankaltainen liikehdintä jäi hajautetummaksi eikä johtanut voimakkaaseen puolue muodostukseen (ks. Jamison & Eyerma 1990).

Suomessa valtiokeskeisellä yhdistyslaitoksella on ollut kesyttävä ja ehkäisevä vaikutus 1990-luvun vaihtoehtoisten liikkeiden kehitykseen: ei-yhdistysmuotoisina kehittyneet liikkeet ovat jääneet pieniksi ja heikoiksi ja kuihtuneet suhteellisen nopeasti (globalisaatiokriittiset liikkeet ja eläinoikeusliikehdintä). Määrällisesti suhteellisen suuria uusia liikkeitä ja/ tai yhdistystyyppisiä ovat 1990-luvulta alkaen olleet puolueista riippumattomat eläkeläisyhdistykset (250 kappaletta), työttömien rekisteröidyt yhdistykset (n. 200), puolueisiin sitoutumattomat naisjärjestöt (n. 230) sekä sukupuolten tasa-arvon ja seksuaalivähemmistöjen yhdistykset (n. 40). Kaikki vähänkin laajempi liikehdintä, muun muassa edellä luetellut, omaksui yhdistysmuodon ja integroitui nopeasti. (työttömien liikkeestä, ks. Luhtakallio & Siisiäinen 2008.)

Poliittisen 1970-luvun jälkeen yhdistysmuodostuksen painopiste on siirtynyt vähitellen, ja 1990-luvulta alkaen yhä selvemmin, erilaisten vapaa-ajan harrastusyhdistysten suunnalle. Taulukon 1 uusimman jakson, vuosien 2000–2002 (ja epäilemättä sen jälkeisten) uusien yhdistysten ja niiden synnyssä ilmenevien kehityssuuntien keskeisiä luonteenomaisuuksia ovat (ks. Siisiäinen 2007a; 2007c):

1. Perinteisen puoluekytkentäisen poliittisen organisoitumisen (”formaalin politiikan” ydinalueen) romahtaminen: kun 1950-luvulta 1970-luvulle yli neljäsosa rekisteröidyistä yhdistyksistä oli sidoksissa puoluepoliittisiin osakulttuureihin, oli sen tyyppisiä yhdistyksiä vuosien 2000–2002 uusista yhdistyksistä enää 2 prosenttia. Samanaikaisesti monista aikaisemmin voimakkaista poliittis-ideologisista osakulttuureista on jäänyt enää rippeitä jäljelle.

2. Puoluepoliittisuuden laskun käänteispuolena on se, että kulttuurin eri osa-alueiden yhdistykset muodostavat kolmasosan uusimmista yhdistyksistä, liikuntayhdistykset yli viidesosan ja muiden vapaa-ajan harrastusten yhdistykset 16 prosenttia, eli yhteensä 70 prosenttia uusista yhdistyksistä kuuluu tähän harrastusyhdistysten ryhmään. Taloudellisesti-ammattillis-professionaalisten yhdistysten ryhmänkin osuus on pudonnut vuosituhanen alussa 13 prosenttiin kun koko tarkastelujaksona niiden osuus on yli neljännes koko yhdistysten määrästä. Sosiaali- ja terveysalan yhdistykset ovat lievästi nostaneet osuuttaan 1990-luvulta alkaen. Varsinaisten kansainvälisyysproblematiikkaan keskittyvien yhdistysten osuus on pysytellyt noin prosentissa kautta vuosikymmenten. Kansainvälistyminen onkin tapahtunut tasaisesti kautta linjan, mikä näkyy jo yhdistysten nimikielten lisääntyvässä kansainvälistymisessä (ks. seur. jaksot sekä Siisiäinen 2007c, 115). Samoin uusimpien yhdistysten toimintaideat ovat vanhoja yhdistyksiä useammin ulkomaisista lähteistä peräisin vanhojen luottaessa niitä useammin kansallisiin toiminta-ajatuksiin (ks. Siisiäinen 2002b, 29–31).

On vaikea ennustaa luotettavasti tulevaa kehitystä käytettävissä olevien aikasarjojen perusteella.

Kuitenkin varovaisia johtopäätöksiä voidaan tehdä yhdistystyyppin ”hedelmällisyyden” ja lakkauttamislukujen perusteella. Eurooppalaisten kaupunkien tutkimuksessa Rossteutscher, Medina ja Selle vetävät johtopäätöksen, jonka mukaan yhdistystyyppin korkea ”hedelmällisyys” eli runsaslukuinen uusien yhdistysten syntyminen ja vanhojen sinnikkäs hengissä pysyminen ennustavat yhdessä menestyksellistä tulevaa kehitystä (Rossteutscher & Medina & Selle 2007).

Hengissä pysyttelemisestä on käytettävissä vain epäsuoria tietoja. Vuonna 1996 toimineista yhdistyksistä keskimäärin vanhimpia olivat sosiaalipalveluiden (perustamisvuoden keskiarvo 1954), maanpuolustuksen (1957), uskonnon (1961) ja ammatin ja elinkeinotoiminnan (1962) ja terveydenhuollon (1962) alueiden yhdistykset. Uusimpia puolestaan olivat kansainvälisen toiminnan (ka. 1976), kehittämisen ja asumisen (1971) sekä kulttuurin ja harrastustoiminnan (1970) (sekä ”muun kansalaistoiminnan”; ka. 1987) yhdistykset (Helander 2001, 25). Ongelmana on, ettei Helanderin tutkimus anna tietoa hengissä pysytelleiden yhdistysten osuudesta vastaavilla toiminta-aloilla. Näyttää siltä, että perinteisissä järjestöissä on sitkeä ja kestävä ydinjoukko, joka on selvinnyt vuosikymmenestä toiseen.

Hedelmällisyyslukujen valossa kulttuurin monien eri alojen, liikunnan ja muiden harrastusten yhdistysten tulevaisuus on muita yhdistystyyppisiä valoisampi. Toisaalta taas näiden yhdistysten valtaosan odotettu elinkaari on alhainen. Sen sijaan (puolue)poliittisille järjestöille voi ennustaa vaikeita aikoja (ks. Taulukko 1). Tälle johtopäätökselle tarjoavat lisätukea erilaisten yhdistysten jäsenyyksiä kuvaavat tutkimustulokset (ks. jakso 4). Poliittisista puolueista SKDL:n / Vasemmistoliiton kaikista vuoteen 2002 mennessä rekisteröidyistä puolueosastoista noin 80 prosenttia on syntynyt ennen 1970-lukua, samoin SDP:n ja Maalaisliiton / Keskustan. SMP:n / Perussuomalaisenkin yhdistyksistä yli 70 prosenttia on syntynyt ennen 1970-lukua. Kokoomuksen ja RKP:n yhdistysten vilkkain rekisteröintijakso puolestaan on ollut 1970- ja 1980-luvuilla, samoin Kristillisen Liiton. Vihreiden yhdistyksistä yli 60 prosenttia on syntynyt 1980-luvun jälkeen. Suurimmista puolueista RKP:n osastojen synnyn

suurin aalto oli 1970- ja 1980-luvuilla (yli 60 %), Vihreillä tasaisesti 1980- ja 1990-luvuilla (36 % + 45 %), muilla jo ennen 1970-lukua. Myös vasemmiston nais- ja nuoriso- ja lasten yhdistykset syntyivät jo ennen 1970-lukua, Keskustapuolueella ja erityisesti Kokoomuksella painopiste on 1970-luvun jälkeisellä kaudella. Puolueita lähellä olevien eläkeläisyhdistysten infrastruktuurin luomisen aika on ollut 1970–1980-luvuilla. SMP:n / Perussuomalaisten ja Kristillisen Liiton vastaavien osastojen kolmasosa syntyi 1990-luvulla.

Huomattavia osuuskien menetyksiä ovat kokeneet myös taloudelliset ja ammatilliset yhdistykset eli niitä on kuollut suhteellisesti runsaasti, erityisesti maa- ja metsätalouteen liittyviä, työväenluokkaisia ja toimihenkilöalan ammattiyhdistyksiä. Toisaalta myös uusia yhdistyksiä syntyy edelleen varsin runsaasti. Tämä kertoo omalta osalta taloudellisten ja ammatillisten rakenteiden nopeasta kehityksestä sekä ammatillisten identiteettien organisoimien muutoksista: kaupan, teollisuuden ja liikenteen yrittäjien järjestöistä 39 prosenttia (v. 1919–2002) on rekisteröity 1980-luvun jälkeen, vuokralaisten ja asuntosäästäjien yhdistyksistä puolet. Suhteellisen vakaata ja varmaa edistymistä osoittavat sosiaali- ja terveysalan yhdistykset, sillä keski-ikä perusteella voidaan päätellä, että vanhoilla yhdistyksillä on jatkuvuutta, mutta myös uusia yhdistyksiä syntyy: sekä terveysalan yhdistyksistä että vammaisyhdistyksistä noin 40 prosenttia on syntynyt vuoden 1980 jälkeen. 1970-lukua edeltäneet vuosikymmenet olivat sen sijaan raittius- ja päihdeyhdistysten, sotainvalidien, lomayhdistysten sekä perhe- ja lastenhoitoyhdistysten vilkkaimman perustamisen kausia.

Kuten edellä on jo todettu, vilkkainta viimeaikainen kehitys on ollut liikunnan, kulttuurin ja muiden harrastusten yhdistysten alueella. Erityisen ”hedelmällisiä” ovat olleet (yhdistystyyppin vuosien 2000–2002 %-osuus miinus vastaava %-osuus vuosina 1919–2002) urheilun ja liikunnan (+ 10), kulttuurin yhdistykset (+18) (ja niiden joukossa taidealan yhdistykset ja museo- ja perinnealan yhdistykset). Opinto- ja sivistisyhdistykset, opiskelija- ja aineyhdistykset, moottori- ja venekerhot ovat myös edenneet suhteellisesti muita paremmin viimeisinä vuosina.

Yksi kiinnostava erityisalue kollektiivisen toiminnan kannalta on nuorison yhdistystoiminta. Nuorison perinteinen yhdistystoiminta on monin osin heikentynyt ja suomalaisten nuorten kiinnostus kollektiivisen toiminnan eri muotoihin ja yhteiskunnallis-poliittiseen osallistumiseen on kansainvälisesti yksi läntisten maiden heikoimmista (ks. jakso 4). Nuorisoyhdistykset muodostavat kahdeksan prosenttia kaikista rekisteröinneistä vuosina 1919–2002, yhteismäärältään 12 560. Tämän ryhmän ulkopuolelta nuorison yhdistyksiä löytyy uskonnollisten yhdistysten sekä liikunnan ja muiden harrastusyhdistysten joukosta. Koko ryhmästä puolet on poliittisia nuorisjärjestöjä – joista suurin yksittäinen suuntaus ovat SKDL:n ja ”vasemmistolaisimman” työväenliikkeen yhdistykset (20 % kaikista nuorten yhdistyksistä), 20 prosenttia nuoriseuroja, 16 prosenttia opiskelija- ja aineyhdistyksiä, 10 prosenttia partioita ja 4 prosenttia nuorten muita yhdistyksiä. Suhteellisesti eniten nuorisoyhdistyksiä on perustettu 1920-luvulla, jolloin ne muodostivat neljäsosan kaikista yhdistysten rekisteröinneistä (nuoriseurat kärjessä, sitten vasemmiston nuorisjärjestöt). Myös 1970-luvun politisoituneella vuosikymmenellä nuorison yhdistysten osuus nousi 12 prosenttiin kaikista rekisteröinneistä, laskien 4 prosenttiin vuosituhanen vaihteeseen tullessa. 1980-luvun jälkeen on syntynyt vain yksittäisiä poliittisia nuorisoyhdistyksiä (7 % kaikista nuorisoyhdistyksistä). Kiinnostava ja tärkeä havainto sen sijaan on, että samana aikana rekisteröitiin koulutusjärjestelmän muutoksia heijastellen 695 opiskelija- ja ainejärjestöä (57 % kaikista nuorisoyhdistyksistä) ja 280 partiota (23 % kaikista). Uskonnollisten nuorisoyhdistysten suhteellinen osuus vaihteli vuosikymmenittäin 3 ja 7 prosentin välillä vuosina 1919–1986, minkä jälkeisestä ajasta ei ole vertailukelpoisia tietoja. (ks. Siisiäinen 1988.)

Tuoreet (29.10.2008) tiedot valtionapua saavista nuorisjärjestöistä vahvistavat yhdistysten perustamisluvuista, ”hedelmällisyyssluvuista” saatua kuvaa (ks. Verkkoapila 29.10.2008). Vuoden 2002 jälkeen kolmen suurimman puolueen nuorisjärjestöjen jäsenmäärät ovat laskeneet hyvin jyrkästi: Keskustanuorten ilmoitettu jäsenistö putosi 19 000:sta alle 14 000:een, Sosiaalidemokraattisten nuorten jäsenmäärä alle

8 000:een (aikaisempaa jäsenmäärää ei ilmoiteta) ja Kokoomusnuorten jäsenmäärä yli 10 000:sta vähän yli 7 000:een. Myös perinteisten Suomen Nuorison Liiton ja Suomen partiolaisten jäsenmäärissä oli pudotusta: edellisen kahdellakymmenellä tuhannella ja jälkimmäisen viidellä tuhannella, tarkasteltuna ajanjaksona. Näyttää myös siltä, että ”nuorison” osallisuus painottuu poliittisissa järjestöissä lähemmäs kolmekymppisten ikäryhmää. Jäsenlukujen pudotuksista toki osa selittyy nuorten ikäluokkien pienenemisellä. Korporatismiin voima näkyy siinä, että samanaikaisesti jokaisen edellä mainitun järjestön valtionavut ovat nousseet voimakkaasti.

Samanaikaisesti joidenkin uskonnollisten nuorisjärjestöjen jäsenmäärien kehitys – ainakin yhden keskeisen järjestön, setlementtiliikkeen perusteella arvioituna – on nousujohteista, aivan kuten uusien yhdistysten perustamiskaarikin. Esimerkijärjestö, Setlementtinuoret, jonka toiminnassa yhdistyvät henkiset, harrastukselliset ja jossain määrin sosiaalisetkin kysymykset, on kasvattanut vuonna 2007 kahteenkymmeneen tuhanteen nousevaa jäsenmääräänsä edeltävinä viitena vuotena yli 40 prosentilla. Vaikka nuorison uskonnollisten yhdistysten perustamisesta ei ole kokonaistietoja, on uskonnollisten yhdistysten (mukaan lukien nuorisoyhdistykset) perustaminen lisääntynyt: kun vuosina 1919–2002 vuosittainen rekisteröinti oli keskimäärin 40, nousi se vuosituhaten alussa yli 60:een. Tämä viittaa siihen, että kaikille kuluttajatyypin osallistumis- ja vaikuttamismalli ei välttämättä riitä, vaan ”tilausta” näyttää olevan syvällisemmällekin kollektiiviselle toiminnalle.

Näiden yhdistysten perustamislukujen takana on yleisempiä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutosprosesseja, jotka ilmenevät uusien yhdistysten muuttuneessa toimintaprofiilissa (ks. Siisiäinen 2007a):

1. Spesialisoituminen ja nopeutuva eriytyminen: generalistisista spesifistisiin vapaaehtoisorganisaatioihin on yleisenä tendenssinä näkyvissä kaikkien yhdistystyyppien piirissä. Pienten ryhmienkin harrastusmuodot saavat omia yhdistyksiään, esimerkiksi musiikin eri muodot ja lajit, moninaiset koira- ja kissarodut, urheilun ja liikunnan muodot,

erilaisten merkkituotteiden harrastukset. Tällä alueella internetpohjaiset ”harrastusyhteisöt” kilpailevat ilmeisen menestyksellisesti yhdistysten kanssa. Spesialisoituminen merkitsee useimmissa tapauksissa sitä, että yhdistystoimintaan investoidaan vain pieni osa persoonallisuutta tai identiteettiä (vrt. Bauman 1995).

2. Villiys ja kevyet hallinnolliset rakenteet: ennen vuotta 1995 rekisteröidyistä jyvaskyläläisyhdistyksistä 80 prosenttia ilmoitti vuosituhaten alussa suoritetussa kyselyssä kuuluvansa johonkin keskusliittoon vastaavan osuuden ollessa vuosina 1995–2001 rekisteröityjen joukossa 40 prosenttia (Siisiäinen 2002). Tämä merkitsee yhtäältä sitä, että uusien yhdistysten käyttäminen systeemi-integraation tai poliittisen legitimaation apuna on vaikeutunut. Monet vanhemmista yhdistyksistä ovat kyenneet sen sijaan aikoinaan kanavoimaan tyytymättömyyttä ja protestipotentiaalia organisoituihin uumiin tavalla, joka on samanaikaisesti mahdollistanut tyytymättömyyden kesyttämisen yhteiskuntajärjestelmän poliittiseksi koheeksi. Toisaalta villien yhdistysten irrottautuminen laajoista kansaliikkeistä ja poliittisista osakulttuureista katkaisee vaikutuskanavan – vaikka heikonkin – poliittisen päätöksenteon keskuksiin.

3. Uudet yhdistykset ovat pienikokoisia, paitsi jäsenmääriltään, myös budjeteiltaan ja toimintakapasiteeteiltaan (ks. emt.). Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että pienet yhdistykset ovat tehokkaampia yhdistysaktivistien ”tuottajia”, toisin sanoen ne kykenevät suuria järjestöjä paremmin muuntamaan muodollisen jäsenyyden toiminnalliseksi aktiviteetiksi (ks. Torpe & Ferrer-Fons 2007). Toisaalta poliittisen järjestelmän legitimointi sekä hyvinvointiregiimin toiminta edellyttää suurimittaista vapaaehtoisten ja aktivistien joukon olemassaoloa ja toimintaa. Tässä mielessä molemmilla yhdistystyypeillä on tärkeä funktionsa: pienet herättävät aktivismiin, suuret kykenevät toteuttamaan yhteiskunnan mittakaavassa välttämättömiä tehtäviä niin jäsentensä tai kohderyhmänsä kuin yhteiskunnallisten alajärjestelmienkin kannalta. Suomalaiset

vuosituhannen vaihteen uudet pienet yhdistykset näyttäisivät olevan juuri Robert D. Putnamin teoretisointien mukaisia sosiaalisen pääoman tuotannon kannalta ihanteellisia yhdistyksiä: liikuntaan, kulttuuriin ja erilaisiin muihin harrastuksiin suuntautuvia vapaaehtoisyyteenliittyviä. Ongelmana on vain se, että monet tämän tyyppisistä yhdistyksistä ovat pikemminkin erilaisia egoprojekteja tai yhdessä kuluttamisen paikkoja, eivät niinkään kollektiivisen hyödykkeen yhdessä tuottamisen areenoita. Onkin hyvin kyseenalaista onko niistä sellaisen sosiaalisen pääoman tai yleistetyn luottamuksen tuottajiksi, jollaista systeemi-integraation ja -legitimoinnin tehokas toteutuminen edellyttäisivät.

4. Uusilla yhdistyksillä on vähemmän vuorovaikutusta kunnallisten ja valtiollisten viranomaisten tai instituutioiden kanssa kuin vanhemmilla yhdistyksillä (ks. Siisiäinen (toim.) 2002). Tämä vahvistaa jo edellä esitettyä suuntausta: monet uudet yhdistykset rikkovat vanhan suomalaisen kansalaisyhteiskunta-perinteen, jonka mukaisesti yhdistykset ovat inkorporoituneet poliittiseen ja kunnalliseen järjestelmään ja ovat toiminnallisesti valtiosuuntautuneita (tai kuntasuuntautuneita) (ks. Siisiäinen & Blom 2008).

2.3 Ruotsinkielisten yhdistysten kehitys ja yhdistysten nimikielet

Edellä jo viitattiin siihen, että ruotsinkieliset yhdistykset (luokiteltu nimikielen perusteella; kaksikielisissä ensimmäisen kielen) ovat suunnilleen säilyttäneet osuutensa kaikista rekisteröidyistä yhdistyksistä. Taulukossa 1 tarkasteltiin kaikkia suomalaisia yhdistyksiä, taulukoissa 2, 3 ja 4 on kuvattu yhdistysten nimikielten mukainen jakautuma vuosina 1919–2002.

Suomenkielisten yhdistysnimien osuus pysytteli 94 prosentin tienoilla 1980-luvun alkuun saakka laskien sen jälkeen nopeasti aina 75 prosenttiin 2000-luvun alussa. Samanaikaisesti englanninkielisten yhdistysnimien – vaikka kysymyksessä ovatkin toimintakieleltään suurimmaksi osaksi suomenkieliset, pieneltä osin ruotsinkieliset yhdistykset – nousi 13 prosenttiin 2000-luvun alussa. Muunkielisten nimien osuus nousi samana

aikana jo kaksinkertaiseksi ruotsinkielisiin nimiin verrattuna. Tämä kertoo monikulttuuristumisesta ja kulttuuristen lainojen kansainvälisen diffuusion voimistumisesta. Miikka Pyykkösen arvion mukaan vuonna 2006 Suomessa asuvat ulkomaa-laissyntyiset henkilöt olivat perustaneet 700 rekisteröityä ja rekisteröimätöntä yhdistystä. Erityisen aktiivisia yhdistystoiminnassa ovat olleet pakolaisina maahan tulleet. (Pyykkönen 2007, 72.)

Ruotsinkielisiä yhdistyksiä on koko tarkastelukaudella rekisteröity yhteensä 8 370 eli keskimäärin 100 yhdistystä vuodessa, mikä on 5 prosenttia kaikista rekisteröinneistä. Yhdistysten perustamisluvuissa ei ole suuria vaihteluita, mutta vuosivauhdilla mitattuna ruotsinkielisiä yhdistyksiä on syntynyt kaikkein vilkkaimmin vuosina 1930–1939 sekä 1990–2002. Suurimmillaan ruotsinkielisten yhdistysten osuus on ollut aitosuomalaisen liikkeen vaikutuskaudella 1930-luvulla, jolloin se oli 10 prosenttia. 1930-luvun jälkipuoliskon kulttuurisista yhdistyksistä joka viides oli ruotsinkielisiä, mikä vahvistaa ajatusta kielellisestä puolustautumisreaktiosta. (ks. Siisiäinen 1988.) Muutoin ruotsinkielisten yhdistysten osuus on pysytellyt tasaisesti 4–6 prosentissa rekisteröintien kokonaismäärästä.

Ylipäättänsä ruotsinkielinen yhdistystoiminta on aktiivista, vilkkaudessaan vähintään suomenkielisen yhdistystoiminnan tasolla sekä yhdistysten perustamisen että yhdysjäsenyyksien alueella (ks. Ilmonen & Kovalainen & Siisiäinen (toim.) 2002). Ruotsinkielisen vähemmistön yhdistystoiminnan korkea taso korostuu entisestään, jos sitä verrataan suomenkielisen vähemmistön yhdistysaktiiviteettiin Ruotsissa. Suomenkielisiä yhdistyksiä on Ruotsissa vähän, vuosituhannen alussa arviolta satakunta, mikä jo sellaisenaan riittää pitämään suomenkielisen yhdistysaktiivisuuden matalalla. Kuntapohjaisessa vertailevassa tutkimuksessa kunnissaan kieltenemmistönä olevilla suomenruotsalaisilla oli keskimäärin 2.3 jäsenyyttä ruotsinkielisissä yhdistyksissä, kielivähemmistössä olevilla 1.5 jäsenyyttä. Ruotsin suomalaiset sen sijaan kuuluivat keskimäärin vain 0.1 suomenkieliseen yhdistykseen. (Bäck & Granqvist & Sandberg & Sundback 2005, 52–56.)

Taulukko 2.
Rekisteröityjen yhdistysten nimikielet vuosina 1919–1969.

	1919–1929		1930–1939		1940–1949		1950–1959		1960–1969	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
suomi	11 900	94	11 385	90	15 855	94	18 720	95	19 245	93
ruotsi	775	6	1 245	10	1 050	6	965	5	760	4
englanti	5	0,1	30	0,1	15	0,1	80	0,1	455	2
muu	30	0,1	25	0,1	20	0,1	30	0,1	100	1
yhteensä	12 710	100	12 685	100	16 940	100	19 795	100	20 560	100

Taulukko 3.
Rekisteröityjen yhdistysten nimikielet vuosina 1970–2002.

	1970–1979		1980–1989		1990–1999		2000–2002		yhteensä 1919–2002	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
suomi	22 805	94	19 840	88	20 310	79	5 855	75	145 915	89
ruotsi	1 025	4	1 100	5	1 120	4	330	4	8 370	5
englanti	345	1	1 035	5	2 535	10	995	3	5 495	3
muu	190	1	470	2	1 925	7	635	8	3 425	2
yhteensä	24 365	100	22 445	100	25 890	100	7 815	100	163 205	100

Taulukko 4.
Nimikielten yleisyys erityyppisissä yhdistyksissä 1919–2002.

	suomi		ruotsi		englanti		muu		yhteensä	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
poliittiset	29 635	97	780	3	15	0	15	0	30 445	100
ammattilliset/ taloudelliset	39 480	95	1 740	3	200	1	235	1	41 655	100
sosiaali-/ terveysala	9 190	92	575	6	90	1	100	1	9 955	100
kulttuuri	19 780	87	1 785	8	530	2	700	3	22 795	100
urheilu	15 200	76	850	4	2 395	12	1 615	8	20 060	100
vapaa-aika/ harrastukset	17 460	87	1 265	6	1 010	5	460	2	20 195	100
uskonto/ katsomus	3 265	87	285	8	95	3	125	3	3 770	100
maanpuolustus/ sota/rauha	5 295	94	305	5	0	0	20	0	5 620	100
kansainvälisyys	2 025	89	115	5	75	3	50	2	2 265	100
muut	4 365	70	650	11	1 090	18	95	2	6 200	100
yhteensä	145 695	89	8 350	5	5 500	3	3 415	2	162 960	100

Koko tarkastellulla jaksolla 1919–2002 suomenkielisten nimien osuus taulukon 1 luokituksella on suurin (puolue)poliittisten yhdistysten (97 %), taloudellis-ammattillisten (95 %) sekä sotilaallis-maanpuolustuksellisten ja rauhanjärjestöjen piirissä (94 %). Ruotsinkielisiä yhdistyksiä on suhteellisesti runsaimmin uskonnollisten ja maailmankatsomuksellisten (8 %) sekä kulttuuristen ja sosiaali- ja terveysalan yhdistysten kategoriassa (6 %). Englanninkielisiä yhdistysnimiä tavataan yleisimmin urheiluseuroissa (12 %) sekä muiden kuin kulttuuriharrastusten yhdistyksissä (5 %). Myös muunkieliset yhdistykset ovat usein liikunnan (8 %) ja harrastusten (3 %) alueella toimivia. Tarkemmassa luokittelussa lähes sataprosenttisesti ruotsinkielisiä ovat Ruotsalaisen Kansanpuolueen eri osastot, mutta myös lastenhoitoon ja perheeseen liittyvissä yhdistyksissä (9 %), uskonnollisissa (9 %), partiotoiminnassa (13 %), 4H-kerhoissa (15 %), retkeilyn ja veneilyn yhdistyksissä (11 %), vapaapalokunnissa (17 %) ja marttaseuroissa (13 %) on suhteellisen runsaasti ruotsinkielisiä yhdistyksiä.

Englanninkielisiä yhdistysnimiä on suhteellisesti runsaimmin liikunnan ohella etnisten yhdistysten, taiteen, moottori- ja autokerhojen (peräti 27 %) sekä eräiden muiden uusien harrastusmuotojen yhdistyksissä, keskiluokkaisissa klubeissa (rotaryt, lionsit ja eräät naisjärjestöt). Muunkielisten yhdistysnimien korkeimmat osuudet löytyvät paitsi urheiluseuroissa (8 %), myös opiskelijayhdistysten (8 %), uusien nuorisoyhdistysten (6 %), eräiden uusien harrastusten yhdistysten (6 %), maailmankatsomuksellisten (8 %) ja kansainvälisten yhdistysten (6 %) joukosta.

Maalaiskunnissa (vuoden 1985 kuntajaolla) rekisteröidyistä yhdistyksistä 93 prosenttia ja kaupungeissa rekisteröidyistä 87 prosenttia oli suomenkielisiä. Ruotsinkielisistä yhdistyksistä vastaavat osuudet olivat 5 prosenttia ja 5 prosenttia, englanninkielisistä 2 prosenttia ja 5 prosenttia, muunkielisistä 1 prosentti ja 3 prosenttia.

2.4 Yhdistysten alueellinen jakautuminen

Vuoden 1905 suurlakon aikoihin varhaisimmat joukkojärjestöt onnistuivat levittäytymään varsin kattavasti kautta Suomen, Lappia lukuun ottamatta. Vuon-

na 1905 jäsenmääriltään suurimmat joukkojärjestöt olivat Sosialidemokraattinen puolue ja Nuorisoseuraliike. Vuonna 1913 edellisellä oli rekisterissään lähes 1 600 osastoa ja 53 000 jäsentä, jälkimmäisellä 835 osastoa ja lähes 39 000 jäsentä. Lähes samansuuruisiin jäsenmääriin ylsivät raittiusseurat ja urheiluseurat. (ks. Siisiäinen 1990, 30.) Tähän massamittaiseen verkostoimiseen liittyivät samoihin aikoihin – vaikkakin osa hieman myöhemmin, osa jo 1800-luvun puolella aloittaneena – muut poliittiset puolueet ja monet eri kansalaiskerrostomia edustaneet yhdistykset. Sama kehityssuuntaus jatkui varsin tasaisena 1970-luvulle, osin ajallisesti kauemminkin.

Yhdistysrekisteri kertoo omalta osaltaan organisoitumisen läänikohtaisesta jakautumisesta vuoden 1985 mukaisen läänijaon perustalla (Taulukko 5 ja 6).

Vuosina 1919–2002 rekisteröidyistä yhdistyksistä lähes neljäsosa toimi Uudenmaan läänin alueella (yhteensä yli 37 000 yhdistystä). Uudenmaan läänin osuus pysytteli aina 1960-luvun alkuun saakka alle 20 prosentissa ja alkoi nousta yhteiskunnan yleisen keskittymiskehityksen myötä yltäen vuosituhaten vaihteen tienoilla jo kolmasosaan koko maan yhdistysrekisteröinneistä. Entistä Hämeen lääniä ja Turun ja Porin lääniä sekä Ahvenanmaata lukuun ottamatta kaikki muut läänit ovat menettäneet osuuttaan rekisteröintien kokonaismäärästä vuosituhaten vaihteeseen tultaessa. Selkeimmin byrokraattista keskusjärjestömallia edelleen toteuttavat yhdistystyyppit, ammatillis-taloudelliset, (puolue)poliittiset, maanpuolustukseen, sotilaallisiin ja rauhanasioihin keskittyneet yhdistykset sekä terveys- ja sosiaalialan yhdistysten rekisteröinnit ovat erityisesti viime vuosina painottuneet Uudenmaan lääniin. Sen sijaan kulttuurin, liikunnan ja muiden harrastusten yhdistysten lääneittäisissä osuuksissa ei ole juurikaan tapahtunut muutosta vuosituhaten vaihteessa koko tarkastelujaksoon verrattuna.

Itse asiassa suhteutettuna väestön lääneittäiseen kasvuun harrastus- ja kulttuuriyhdistysten suhteellinen osuus ja hedelmällisyysluku ovat kasvaneet juuri Uudenmaan läänin ulkopuolella ja vain puhtaimmat ”järjestötyypit”, joista useimmat kehittyvät liittomallin mukaisesti, ovat edenneet voimakkaimmin Uudellamaalla. Uudenmaan kes-

Taulukko 5.
Vuosina 1919–1969 rekisteröidyt yhdistykset lääneittäin.

	1919–1929		1930–1939		1940–1949		1950–1959		1960–1969	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Uudenmaan lääni	1 910	15	1 880	15	3 030	18	3 475	18	4 230	21
Turun ja Porin lääni	1 670	13	1 780	14	2 380	14	2 685	14	2 605	13
Ahvenanmaa	25	0	140	1	100	1	120	1	80	0
Hämeen lääni	1 710	14	1 315	10	2 070	12	2 395	12	2 340	11
Kymen lääni	935	7	925	7	1 050	6	1 465	7	1 480	7
Mikkelin lääni	800	6	520	4	820	5	1 120	6	1 075	5
Pohjois-Karjalan lääni	575	5	580	5	880	5	1 120	6	1 020	5
Kuopion lääni	955	8	755	6	1 245	7	1 325	7	1 335	7
Keski-Suomen lääni	700	6	650	5	985	6	1 165	6	1 375	7
Vaasan lääni	1 135	9	1 540	12	1 475	9	1 795	9	1 580	8
Oulun lääni	890	7	1 005	8	1 705	10	2 005	10	2 165	11
Lapin lääni	370	3	425	3	1 075	6	1 125	6	1 285	6
Luovutettu alue	1 035	8	1 165	9	125	1	0	0	0	0
yhteensä	12 710	100	12 680	100	16 940	100	19 795	100	20 570	100

Taulukko 6.
Vuosina 1970–2002 rekisteröidyt yhdistykset lääneittäin.

	1970–1979		1980–1989		1990–1999		2000–2002		yhteensä 1919–2002	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Uudenmaan lääni	5 860	24	6 115	27	8 220	32	2 560	33	37 280	23
Turun ja Porin lääni	3 085	13	2 765	12	3 325	13	1 005	13	21 300	13
Ahvenanmaa	110	1	140	1	160	1	60	1	935	1
Hämeen lääni	2 925	12	2 790	12	3 305	13	1 095	14	19 945	12
Kymen lääni	1 480	6	1 280	6	1 250	5	390	5	10 255	6
Mikkelin lääni	1 205	5	1 165	5	900	3	245	3	7 850	5
Pohjois-Karjalan lääni	1 105	5	870	4	805	3	255	3	7 210	4
Kuopion lääni	1 370	6	1 165	5	1 225	5	315	4	9 690	6
Keski-Suomen lääni	1 305	5	1 090	5	1 190	5	345	4	8 805	5
Vaasan lääni	2 100	9	1 980	9	2 160	8	585	8	14 350	9
Oulun lääni	2 360	10	1 835	8	2 195	8	620	8	14 780	9
Lapin lääni	1 500	6	1 260	6	1 155	4	345	4	8 540	5
Luovutettu alue	0	0	0	0	0	0	0	0	2 325	1
yhteensä	24 405	100	22 455	100	25 890	100	7 820	100	163 265	100

keisyyden korostuminen viime vuosina erityisesti etujärjestötyyppisten organisaatioiden kohdalla kertoo samalla korporatiivisen järjestöpääoman ytimen keskittymisestä pääkaupunkiseudulle.

Lääneistä yhdistystiheyden ääripäitä ovat perinteisesti (ks. Siisiäinen 1991) edustaneet Lapin lääni ja Uudenmaan lääni. Vuoden 1985 läänijaon mukaan (31.12.1987 väkilukuun suhteutettuna) eteläisen Suomen lääneissä oli vähemmän yhdistyksiä suhteessa asukasluvuun kuin Pohjois- ja Itä-Suomen lääneissä. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että yhdistystoiminta välttämättä olisi vilkkainta tiheimmän yhdistysluvun lääneissä ja niiden paikallisyhteisöissä: usein yksi tietyn alan yhdistys kuntaa kohti riittää, ja perinteisesti eri alan järjestöt ovat pyrkineet kattavaan kuntaverkoston (vähintään yksi yhdistys / kunta). Seurauksena on ollut pikkukuntien kitulioiden, usein vain paperilla olemassa olevien yhdistysten synty, kun taas vastaavat laajan jäsenpotentiaaloin omaavat yhdistykset saattavat tarjota monipuolisen harrastus- ja aktiviteettivalikoiman jäsenistölleen.

Tarkasteltaessa uusia yhdistysrekisteröintejä entisissä Uudenmaan, Lapin ja Oulun lääneissä suhteessa vuoden 2007 väkilukuun, havaitaan että Uudellamaalla rekisteröitiin vuosina 1990–2002 yhteensä vajaat 11 000 uutta yhdistystä, mikä tekee vuoden 2007 lopun väestömäärään (1 186 599) suhteutettuna yhdeksän uutta yhdistystä tuhatta asukasta kohti. Lapin läänissä vastaavana aikana rekisteröintejä oli 1 500 eli kahdeksan yhdistystä, Oulun läänissä kuusi yhdistystä tuhatta asukasta kohti. Ero entiseen on se, että sekä uuden yhdistystoiminnan että väestön keskittymisen suunnat ovat nyt pohjoisesta etelään eikä harvaan asuttuun periferiaan enää synny juurikaan uuden tyyppisten harrastusten alueyhdistyksiä, toisin kuin ennen.

Vuoden 1985 tilanteeseen pohjautuvan jaottelun mukaisesti maalaiskuntien osuus yhdistysten rekisteröinneistä on laskenut: vuonna 1989 rekisteröidyistä yhdistyksistä maalaiskuntia kotipakkanaan pitäviä oli 44 prosenttia, vuoden 2002 loppuun mennessä luku oli laskenut 3 prosenttiyksiköllä. Taulukon 1 luokituksella kaupunkilaisimpia ovat kansainvälisyisyhdistykset (71 %), liikunnan (70 %), kulttuurin

(68 %), sosiaali- ja terveysalan (65 %) yhdistykset, maalaisimpia poliittiset (55 %) yhdistykset.

Tarkemmin luokitelluista yhdistyksistä maalaisia yhdistyksiä olivat puolueista Keskustapuolueen / Maalaisliiton (76 %) ja Perussuomalaisten / SMP:n puolueosastot (70 %), – odotetusti – maaja metsätalouden järjestöt (73 %) sekä nuorisoseurat (73 %) ja 4H-kerhot (74 %). Yli 60-prosenttisesti maalaiskuntalaisia ovat myös martat (66 %), maataloustuottajien järjestöt sekä metsästys-, kalastus- ja riistanhoitoyhdistykset, rintama- ja sotaveteraaniiyhdistykset, kaatuneiden omaiset ja sotainvalidit. Kaupunkimaisia ovat tiedeseurat (95 %), vihreiden puolueosastot (77 %), kulttuurin tukiyhdistykset (87 %), maailmankatsomukselliset yhdistykset (87 %), opiskelijayhdistykset (90 %) sekä kansainväliset yhdistykset (paitsi 1990-luvun alkuun saakka toimineet sosialististen maiden ystävyysseurat). Kaupunkilaisia yhdistysharrastuksia ovat lisäksi keräily ja rakentelu (85 %) sekä lemmikkieläimet (77 %).

”Suurkaupunkiyhdistyksiä” eli poikkeuksellisen selkeästi Helsinki-keskeisiä ovat yleiset kansainväliset järjestöt (53 %), nk. kolmannen maailman ystävyysseurat (64 %) ja etniset yhdistykset (36 %), tiedeseurat (59 %), työnantajajärjestöt (86 %), teollisuuden, liikenteen yms. yrittäjien järjestöt (32 %), lomayhdistykset (26 %) ja opiskelijajärjestöt (27 %). Muutamien yhdistysten kohdalla näkyy selvästi, että toiminta alkaa Helsingistä ja leviää sitten suurempien kaupunkien välityksellä maaseudulle. Yksi tällainen yhdistystyyppi ovat sukuseurat, jotka ovat levinneet 1980-luvulta yhä laajemmalle alueellisesti ja sosiaalisesti. (vrt. Siisiäinen 1991.)

Perusteelliset tutkimukset yhdistystoiminnan alueellisesta jakautumisesta sekä alueiden välisestä työnjaosta ja yhdistysvuorovaikutuksista puuttavat Suomen osalta. On selvää, että muun muassa aluekeskusten merkitys yhdistystoiminnassa on kasvanut, erityisesti uusien erityisharrastusten yhdistysten osalta. Keski-Suomen kuntien yhdistystiheyksien tarkastelu vuonna 2007 kertoo muutamia olennaisia, mitä ilmeisimmin yleistettäviä asioita: (1) kuntien väkiluvun kasvaessa suhteellinen yhdistystiheys pääsääntöisesti vähenee, ollen yli 22 000 asukkaalla kunnissa Jyväskylässä 29, Jyväskylän

maalaiskunnassa 12 ja Jämsässä & Jämsänkoskella 22 tuhatta asukasta kohti. Kaikissa itsenäisissä alle 1 500 asukkaan kunnissa suhdeluku nousee yli 50 (Kivijärvi, Luhanka, Pylkönmäki) (poikkeuksena Suolahti–Äänikoski-keskittymän vaikutuspiirissä oleva Sumiainen). Mutta kuten edellä todettiin, tilanne saattaa olla tässä suhteessa viime aikoina muuttunut tai muuttumassa pienten kuntien tap-

pioksi. (2) Maakunnallisen kasvukeskuksen, alle 35 kilometrin päässä Jyväskylästä sijaitsevien kuntien omien yhdistysten tiheysluku on alhainen (keskiarvo 23 yhdistystä / 1 000 asukasta) ja vastaavasti kauempana, yli 70 kilometrin päässä sijaitsevilla vastaava keskiarvo on kaksinkertainen lähikuntiin verrattuna (46 yhdistystä / 1 000 asukasta) (ks. myös Kankainen & Siisiäinen 2009). ●

3. Suomalaisten jäsenyydet yhdistyksissä, poliittinen osallistuminen ja luottamus

3.1 Yhdistysjäsenyydet ja osallistuminen

Vaikka yhdistyskenttä on erityisen aktiivinen Ruotsissa, muut Pohjoismaat ovat sitä vain vähän jäljessä. Pohjoismaiden yhdistystoiminnan ero tulee näkyvästi esiin, kun tehdään vertailua esimerkiksi Baltian maihin. 1990-luvun puolivälin tienoilla *Pohjoismaat–Baltia*-tutkimusprojekti osoitti, että Latviassa ja Liettuassa noin kaksi kolmasosaa ihmisistä ei kuulu yhdistyksiin, ja Virossakin yli puolet oli vailla yhdistysjäsenyyksiä. Samaan aikaan ruotsalaisista yhdistyksiin kuului kymmenestä yhdeksän ja suomalaisista sekä norjalaisista noin kolme neljäsosaa. (Siisiäinen 2000.)

Suomalaisten yhdistysjäsenyyksien määrä ei ole ainakaan vähentynyt vaan pikemmin kasvanut. 1970-luvulta alkaen yhdistyksiin kuulumattomien määrä on pikkuhiljaa vähentynyt arviolta vajaasta 40 prosentista jopa alle 20 prosenttiin (Taulukko 7). Vähintään neljään yhdistykseen kuuluvien osuus on samanaikaisesti suunnilleen kaksinkertaistunut. Yhdistysten perustamisien ja yhdistysjäsenyyksien

määrän perusteella suomalainen yhdistyslaitos voi hyvin (Siisiäinen 2002a).

Kuten sanottua, keskeinen teesimme on, että vaikka esimerkiksi muissakin Pohjoismaissa on aktiivinen yhdistyskenttä, Suomessa kollektiivinen toiminta on vahvasti yhdistysten varassa. Tämä johtuu olennaisella tavalla siitä, että suomalaisten suhteet sukulaisiin, ystäviin ja tuttaviiin ovat vähäisempiä kuin monissa muissa maissa. Näitä suhteita on mitattu esimerkiksi sukulaisten, ystävien ja tuttavien määrällä ja tapaamistiheydellä. (ks. Lehtonen & Kääriäinen 2005, 301). Tutkimukset osoittavat myös, että sosiaalinen kanssakäyminen sukulaisten ja tuttavien kanssa väheni merkittävästi 1990-luvun aikana Suomessa (Niemi & Pääkkönen 2001).

Taulukosta 8 näkyvät vastanneiden yhdistysjäsenyydet vuoden 2005 *Yhdistykset ja luottamus instituutioihin* -projektin sekä *Lama ja luottamus* -projektin valossa. Suomalaiset kuuluvat yleisimmin (ammattiyhdistyksen jälkeen) kulttuuri- ja harrastusyhdistyksiin ja liikuntaseuroihin. Tämä vahvistaa jälleen, kuinka yhdistyskehityksen yleis-

Taulukko 7.
Yhdistysjäsenyyksien määrä vuosina 1972–2005.

Jäsenyyksiä	1972	1975	1981	1986	1988	1994	2000	2005
ei yhtään	38	27	28	25	21	23	17	13
yksi	37	34	39	36	35	30	29	18
kaksi	25	22	16	24	20	21	25	22
kolme	-	9	8	10	11	12	16	19
neljä	-	8	4	3	6	7	8	12
viisi	-	-	2	1	3	8	4	8
kuusi	-	-	2	-	2	-	2	3
enemmän	-	-	1	-	2	-	2	6
yhteensä %	100	100	100	100	100	100	100	100
n	994	1 124	1 436	2 291	2 008	1 788	1 616	1 000

Lähde: Allardt 1976; Pesonen ja Sänkiaho 1979; Luokkaprojekti 1984; Siisiäinen 2002; Kankainen 2007.

Taulukko 8.
Kysymyksen ”*Kuulutteko tällä hetkellä johonkin tai joihinkin seuraavan tyyppisistä yhdistyksistä*” % -jakaumat.

	KYLLÄ (aineisto 2005)	KYLLÄ (Lama ja luottamus -aineisto 2000)
Poliittinen puolue tai järjestö	10	10
Ammattiyhdistys(liike) tai työnantajajärjestö	54	53
Muu taloudellinen tai ammatillinen yhdistys	21	15
Yrittäjäjärjestö	6	4
Nuorisojärjestö	6	4
Urheiluseura	30	24
Muu uskonnollinen yhdistys	3	5
Harrastuskerho tai kulttuurialan yhdistys	36	26
Vammais-, sosiaali- tai terveysalan yhdistys	12	11
Opiskeluun liittyvä yhdistys	10	8
Kotiseutujärjestö	8	4
Kylätoimikunta tai asukas yhdistys	19	13
Luonnonsuojelu- tai ympäristöjärjestö	8	5
Jokin vaihtoehtoliike	2	-
Kansainvälinen ystävyysseura	6	5
Humanitaarisen avun- tai hyväntekeväisyyden yhdistys	19	10
Eläkeläisjärjestö tai -yhdistys	8	7
Muu	11	11

kuva kulkee pois päin puoluepoliittisesta kohti elämäntapa- ja elämäntyyliyhdistyksiä (Siisiäinen 2002; Hanifi 2004; Heikkala 2001).

Vuoden 2000 lopulla kerättyyn aineistoon verrattuna vuonna 2005 entistä suurempi osa näyttää kuuluvan kulttuuri- ja harrastusyhdistyksiin ja liikuntaseuroihin. Tämä on linjassa sen kanssa,

että vuonna 2000–2002 rekisteröidyistä yhdistyksistä peräti 70 prosenttia on kulttuuri-, liikunta- tai muita harrastusyhdistyksiä. Joka viides suomalainen kuuluu ammattijärjestöjen ulkopuoliseen taloudelliseen tai ammatilliseen yhdistykseen, osuustoimintaan, kylätoimikuntaan tai asukas yhdistykseen ja hyväntekeväisyyden yhdistykseen.

Seuraavassa Tilastokeskuksen *Vapaa-aikatutkimuksen* ja myös muiden tutkimusten tuloksia vuosilta 1981, 1991 ja 2002, jolloin kysyttiin myös osallistumista yhdistystoimintaan viimeisen 12 kuukauden aikana:

1. Osallistumisen yleisessä määrässä ei ole tapahtunut viime vuosikymmeninä muutoksia:

Vuonna 2002 suomalaisista 52 prosenttia oli osallistunut jonkin yhdistyksen toimintaan edeltäneiden 12 kuukauden aikana. Osallistumisprosentti on sama kuin vuonna 1991 eikä olennaista muutosta ole tapahtunut myöskään vuoteen 1981 nähden (57 %).

2. Suomessa miehet ja naiset osallistuvat yhdistystoimintaan yhtä aktiivisesti:

Vielä vuonna 1981 miehet osallistuivat jonkin verran naisia aktiivisemmin. Tämä heijastaa yleisesti ottaen Pohjoismaiden tilannetta, joka eroaa esimerkiksi Baltian maista, joissa naiset ovat selvästi miehiä harvemmin mukana yhdistystoiminnassa. (ks. Siisiäinen 2000.)

3. Yhdistyskentän sisäinen muutos näkyy myös yksilötason osallistumisessa:

Suosituinta oli urheiluseuran tai liikuntakerhon toimintaan osallistuminen. Siinä on tapahtunut myös selvää kasvua. Kun vuonna 1981 urheiluseuran tai liikuntakerhon toimintaan sanoi osallistuneensa 17 prosenttia, vuonna 2002 osallistuneita oli 23 prosenttia. Miehet (25 %) osallistuivat liikuntakerhojen toimintaan hivenen enemmän kuin naiset (20 %). Urheiluseurat olivat kasvattaneet suosiotaan erityisesti nuorten keskuudessa. Vastaavana aikana poliittisen puolueen toimintaan osallistuneiden määrä oli laskenut kuudesta prosenttikyksiköstä kahteen. Myös ammatillisiin yhdistyksiin osallistuminen koki jyrkän laskun 21 prosentista 8 prosenttiin. (ks. Hanifi 2006.)

4. Sosioekonominen asema vaikuttaa merkittävästi yhdistystoimintaan osallistumiseen:

Ainakin yhden yhdistyksen toimintaan oli osallistunut vuonna 2002 ylemmistä toimihenkilöistä 65 prosenttia, alemmista toimihenkilöistä 52 prosenttia, tuotanto- ja palvelutyöntekijöistä noin 49 prosenttia, eläkeläisistä 44 prosenttia ja työttömistä 38 prosenttia. Maatalousyrittäjistä 65 prosenttia oli osallistunut vähintään yhden yhdistyksen toimintaan vuonna 2002. Vaikka ylemmät toimihenkilöt osallistuivat aktiivisesti yhdistysten toimintaan, heidän osallistumisaktiivisuutensa on laskenut viime vuosikymmeninä – vuonna 1981 heistä osallistui 76 prosenttia. (vrt. Hanifi 2006.)

5. Nuoret osallistuvat vilkkaasti vain urheiluseurojen ja erilaisten nuorisjärjestöjen toimintaan:

Muuntyyppisten yhdistysten toiminnassa nuoret ovat mukana vähemmän kuin muut. Kuten sanottua, urheilujärjestöt ovat kasvattaneet suosiotaan erityisesti nuorten keskuudessa.

6. Osallistuminen ja luottamus kasautuvat:

Tutkimusten mukaan korkeasti koulutetut ovat aktiivisimpia yhdistystoimijoita, heillä on enemmän erilaisia luottamustehtäviä ja he äänestävät muita aktiivisemmin (Pääkkönen 2006; Hanifi 2006; lisäksi 2006). Koulutus on yhteydessä vahvempaan luottamukseen ihmisiin ja erilaisiin instituutioihin. Sama on havaittu kansainvälisesti (Putnam 2000). Tähän liittyen suomalainen yhdistyslaitos on polarisoitunut ja tiettyjen ryhmien osalta jonkinlaisessa kriisissä, sillä esimerkiksi työttömistä valtaosa ei toimi yhdistyksissä. Lisäksi yhteiskunnallinen aktiivisuus näyttäisi ainakin osittain ”periytyvän”. Ne suomalaiset, jotka kokevat vanhempiensa olleen aktiivisia yhdistystoimijoita ja yhteiskunnallisista asioista kiinnostuneita, ovat useammassa yhdistyksissä jäseniä kuin muut. (Kankainen 2007.)

Luonnonsuojelu- tai ympäristöjärjestön (66 %), ammattijärjestöjen ulkopuolisen tai ammatillisen yhdistyksen (61 %) ja humanitaarisen avun tai hyväntekeväisyyden yhdistyksen (55 %) jäsenistä enemmistö on passiivisia, eivätkä he ole osallistuneet niiden järjestämiin kokouksiin tai muihin tilaisuuksiin viimeisen vuoden aikana (Kankainen 2007). Kyseiset järjestöt ovat sen tyyppisiä, että valtaosa kuuluu niihin kannattaakseen niiden ajamia päämääriä. Passiivinen jäsenyys voidaan nähdä myös luottamuksen osoituksena, sillä tällöin passiivijäsenet luottavat siihen, että muut huolehtivat yhdistyksen päämäärien toteuttamisesta (Richter 1985, 243). Erityisen tiiviissä kontaktissa toisiinsa ovat uskonnolliseen yhdistykseen ja eläkeläisjärjestöihin kuuluvat henkilöt. Myös kulttuuri- ja harrastusyhdistyksiin ja liikuntaseurojen toimintaan osallistuminen on aktiivisista, mikä ei niiden toiminnan luonteen vuoksi ole yllättävää.

3.2 Suomalainen yhdistysosallistuminen kansainvälisessä vertailussa

Kansainvälisesti vertailtuna suomalaisilla on runsaasti yhdistysjäsenyyksiä (Taulukko 9). Pohjoismaissa ja Alankomaissa ei ole nähtävissä mitään merkkejä yhdistyslaitoksen rappeutumisesta tai ihmisten osallistumattomuudesta. (ks. De Hart & Dekker 1999; Siisiäinen 2000.) ISSP-aineiston mukaan pohjoismaalaisista peräti yhdeksän kymmenestä kuuluu vähintään yhteen yhdistykseen, tanskalaisista 97 prosenttia. Myös Irlanti, Hollanti ja Yhdysvallat ovat selvästi keskiarvon yläpuolella. Itä- ja Etelä-Euroopan maissa sekä Japanissa jäsenyys on selvästi harvinaisempaa.

Eri maiden yksilötason yhdistystoiminnan kokonaiskapasiteettia voidaan arvioida huomioimalla sekä ihmisten yhdistysjäsenyyksien määrä että osallistuminen niiden toimintaan (Taulukko 10).

Taulukko 9.

Kuinka moneen yhdistykseen ihmiset kuuluivat maittain vuonna 2004 (%) ISSP-aineisto.

Jäsenyyksien määrä	*0*	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*
Kaikki	35	31	19	10	4	1
Suomi	12	25	30	23	8	1
Ruotsi	9	24	33	24	9	2
Tanska	3	16	29	32	16	3
Norja	11	25	27	22	11	3
Saksa	27	37	25	8	2	0
Hollanti	19	31	28	15	5	1
Englanti	37	31	21	7	2	1
Irlanti	13	31	27	20	8	2
Espanja	53	27	13	5	1	0
Portugali	54	30	11	4	1	0
Venäjä	66	25	7	1	0	0
USA	18	29	22	16	10	4
Japani	60	28	9	2	0	0
Pohjoismaat	9	23	30	25	11	2
EU-maat	35	31	20	10	4	1
ei-EU-maat	36	33	18	9	3	1

Taulukko 10.

Summamuuttuja, joka kuvaa yhdistyksiin kuulumista ja osallistumista % (jäsenyys- ja osallistumisindikaattori) sekä summamuuttujan keskiarvot maittain.*

%	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	Ka.
Kaikki	19	9	13	15	10	9	8	5	4	3	2	1	1	0	0	0	3.69
Suomi	6	2	7	11	15	12	13	11	9	5	4	2	1	0	0	0	5.33
Ruotsi	2	2	6	9	11	16	17	14	10	6	3	1	2	0	0	0	5.74
Tanska	1	1	2	4	10	11	12	15	14	11	9	5	3	1	0	0	7.06
Norja	2	3	6	9	11	14	13	11	11	7	6	3	2	1	0	0	5.99
Saksa	10	8	18	19	13	12	8	5	3	2	1	1	0	0	0	0	3.63
Hollanti	4	6	8	14	14	13	12	10	7	5	4	2	1	1	0	0	5.09
Englanti	12	11	12	14	12	10	8	8	5	3	2	1	0	0	0	0	3.92
Irlanti	6	3	5	15	10	10	12	9	9	9	5	4	3	1	1	0	5.74
Espanja	35	10	13	16	7	5	6	3	1	2	1	0	1	0	0	0	2.43
Portugali	38	10	15	14	8	6	4	2	1	1	1	0	0	0	0	0	2.24
Venäjä	24	26	20	14	7	4	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1.90
USA	8	5	8	13	9	10	9	8	7	6	5	4	4	2	1	1	5.69
Japani	38	15	15	14	7	4	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1.80
Pohjois- maat	3	2	5	8	12	14	14	13	11	8	6	3	2	1	0	0	6.05
EU-maat	19	9	12	14	11	9	8	6	4	3	2	1	1	0	0	0	3.69
ei-EU-maat	19	9	13	15	9	8	8	5	4	4	2	1	1	0	0	0	3.68

Ka.=keskiarvo

* Summamuuttuja on laskettu viiden yhdistyksen (neljä yhdistystyyppiä ja kategoria muut) pohjalta. *Jos ei koskaan jäsen yhdistyksessä=0; on joskus ollut jäsen=1; jäsen, mutta ei osallistu=2; jäsen ja osallistuu=3.* Summamuuttujan vaihteluväli on täten 0–15. Indikaattori on eräänlainen yksilötason yhdistystoiminnan kokonaiskapasiteetin kuvaaja, joka huomioi sekä jäsenyydet että osallistumisaktiivisuuden.

Keskiarvoja tarkastelemalla nähdään, että kolmen-toista maan joukossa Suomi sijoittuu viidenneksi heti muiden Pohjoismaiden, Irlannin ja Yhdysvaltojen jälkeen. Japani, Venäjä, Portugali ja Espanja ovat jälleen häntäpäässä – kuten havaittiin jo yhdistysjäsenyysmäärien kohdalla.

3.3 Vapaaehtoistyö yhdistyksissä

Vuosituhanen vaihteessa Tilastokeskuksen toimesta selvitettiin myös suomalaisten osallistumista vapaaehtoistyöhön edellisten neljän viikon aikana. Tällöin vajaa kolmannes (29 %) yli 10 vuotiaista suomalaisista osallistui vapaaehtoistyöhön vähintään kerran kuussa. Määrää voidaan pitää kohtuullisen korkeana. Suomalaiset osallistuvat yleisimmin urheiluseurojen (8 %), asuinalueyhdistysten ja kylätoimikuntien (6 %), uskonnollisten yhdistysten ja

seurakuntien (4 %) sekä harrastusjärjestöjen (4 %) vapaaehtoistyöhön. Kaikkein aktiivisimmin (kuinka monta kertaa oli osallistunut) ollaan mukana luonto- ja ympäristöyhdistysten tai ryhmien sekä urheiluseurojen vapaaehtoistyössä. Yeungin tutkimuksen mukaan suomalaiset sijoittuvat kansainvälisessä vertailussa vapaaehtoistyöhön osallistumisessa vuonna 2000 eurooppalaiseen kärkeen. Lisäksi vapaaehtoisuuden määrä näyttäisi lisääntyneen 1980-luvun jälkeen. (Yeung 2004.)

Sukupuoli vaikuttaa siihen, minkä tyyppisten yhdistysten tai ryhmien vapaaehtoistyöhön osallistutaan. Miehet osallistuvat naisia yleisemmin urheiluseurojen, yleisluonteisten kansalaisjärjestöjen, asuinalueyhdistysten ja kylätoimikuntien ja taloyhtiöiden, luonto- ja ympäristöyhdistysten sekä harrasteyhdistysten sekä vapaaehtoistyöhön. Naiset

puolestaan osallistuvat miehiä yleisemmin sosiaali- ja terveysjärjestöjen, uskonnollisten yhdistysten, naisasiayhdistysten, maatalous ja kotitalousalojen neuvontajärjestöjen vapaaehtoistyöhön sekä koulun ja päiväkodin vanhempaintoimintaan.

Poliittisten puolueiden ja järjestöjen vapaaehtoistyö lepää 35–64-vuotiaiden harteilta, joskin heidänkin keskuudessaan osallistuneita on vain noin viisi prosenttia. Muissa ikäluokissa osallistuneita on reilu prosentti. Tämän valossa poliittisten puolueiden ja järjestöjen tulevaisuus vaikuttaa vähintäänkin haasteelliselta. Myös kulttuuri- ja taidejärjestöjen vapaaehtoistyö on erityisesti 35–64-vuotiaiden toiminnan varassa. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistyöntekijät ovat tyypillisesti yli 35-vuotiaita ja naisia. Sen ikäisistä noin viisi prosenttia on ollut mukana sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistyössä. Kuten sanottu, liikunta- ja urheiluseurat, kulttuurialan yhdistykset ja muut vapaa-ajan harrastusmuotojen yhdistykset ovat kohentaneet asemiaan niin yhdistysten perustamislukujen kuin niihin osallistumisen aktiivisuudenkin valossa, samalla kun erilaiset poliittiset yhdistykset ovat menettäneet suosiotaan. Tämä yhdistyskentän sisäinen muutos näkyy myös vapaaehtoistyössä.

Yhdistyskentällä ja vapaaehtoistyössä toimiminen on vahvasti yhteydessä korkeaan sosioekonomiseen asemaan ja koulutukseen. Erilaiset pääomat (taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen) näyttävät kasautuvan tietyille ihmisryhmille myös Suomessa (vrt. Sanaksenaho 2006). Tältä osin käytettävissä olevien aineistojen pohjalta ei päädyt ainakaan liioitteluun, sillä todennäköisesti kaikkein huono-osaisimmat ja vähiten aktiiviset jättävät vastaamatta kyselyihin.

Julkisessa keskustelussa on esitetty, että ihmisten pitäisi huolehtia enemmän läheisistään ja osallistua kolmannen sektorin toimintaan. Kommunitaristinen ajatus yhteisöllisyydestä ja läheisverkostojen avusta on ymmärrettävästi viehättävä, mutta tutkimustulosten valossa tilanne on paradoksaalinen: ne, jotka eniten kaipaisivat erilaisten verkostojen tukea, saavat sitä vähiten. Tällöin on epätodennäköistä, että läheisverkostojen ja kolmannen sektorin tuki paikkaisi riittävästi hyvinvointivaltiollisten instituutioiden heikkenemi-

sen aiheuttamaa polarisaatiota (vrt. Somers 2005).

Tämä ei tarkoita sitä, että kolmas sektori ei pystyisi tuottamaan palveluja ja tukemaan paikallisesti ihmisiä. Ongelma on siinä, kuten Korttinen ja Tuomikoski (1998, 178) ovat työttömiä tutkiessaan havainneet, että kun taloudellinen ahdinko on riittävän suuri ja pitkäkestoinen, yhteisölliset siteet ja tuki eivät enää kykene riittävästi kannattelemaan siihen joutuneita ihmisiä. Kolmannella sektorilla on tärkeä asema monien erityisryhmien tukijana ja vaihtoehtoisena tukimuotona. Möttönen ja Niemelä (2005, 204–205) korostavat, että sen merkitystä tuen tuottajana ei kuitenkaan kannata ylimitoitaa, vaan hyvinvointivaltion palveluista ja niiden tuesta tulisi pitää kiinni. Myös sukujen apu on tärkeää. Mutta koska erilaiset pääomat ja osallistuminen kasautuvat, on ilmeistä, että suvun ja tuttavien mahdollisuus antaa apua on vahvinta siellä, missä sitä vähiten tarvitaan.

Kysymys ei ole kuitenkaan ainoastaan pääomien tuomista resursseista vaan myös siitä, kuinka ihmiset jakavat aikaansa eri elämänalueiden kesken. Pienten lasten vanhemmat osallistuvat muita vähemmän esimerkiksi vapaaehtoistyöhön. Tämä johtuu osittain siitä, että nimenomaan pienten lasten vanhemmat nipistävät aikaa perheelleen kodin ulkopuolisista toiminnoista. Toisaalta lasten määrän vaikutus voi olla myös päinvastainen. Monien kouluikäisten lasten vanhemmat ovat muita aktiivisemmin mukana vapaaehtoistyössä, todennäköisesti lastensa harrastusten kautta. Pienten lasten vanhempien osallistumattomuus voi olla yhteydessä siihen, että suomalaisten sukulaisuus- ja tuttavuusverkostot näyttäisivät olevan löyhempiä kuin monissa muissa maissa: lastenhoitoon saadaan ehkä vähemmän tukea sukulaisilta ja tuttavilta kuin tarvittaisiin. On mahdollista, että tämän vaikutuksesta tilaisuudet osallistua ja luoda muunlaisia verkostoja vähentyvät. Ystävyys- ja tuttavuusverkostojen vaikutus yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaan saattaa ilmetä myös toista tietä. Yhdistykseen ja vapaaehtoistyöhön mukaan lähteminen voi olla todennäköisempää, jos ihminen tuntee niiden jäseniä jo entuudestaan tai lähtee mukaan toimintaan yhdessä tuttavansa kanssa. Lisäksi viimeisten vuosikymmenten aika-

na tapahtunut muuttoliike ja kaupungistuminen ovat mitä ilmeisimmin vaikeuttaneet sukujen ja tuttavien (välitöntä, kasvokkaista) yhteydenpitoa ja sosiaalisen tuen antamista. Tutkimukset osoittavat, että sosiaalinen kanssakäyminen sukulaisten ja tuttavien kanssa väheni merkittävästi 1990-luvun aikana. Kehitys on ollut yleisesti ottaen samanlainen sekä miehillä että naisilla, mutta naisten kylässä käynti on vähentynyt miehiä enemmän. (Niemi & Pääkkönen 2001.)

3.4 Koululaisten ja nuorten järjestöosallistuminen

Suomalaiset nuoret ottavat vähän osaa järjestötoimintaan (yhdistyksiin ja vapaamuotoisiin kerhoihin) koulussa ja yhteiskunnassa. Tämän osoittaa kansainvälinen vertailu 28 maan välillä (CIVIC-aineisto). Kyselyyn vastasi vuonna 1999 yli 90 000 nuorta (14-vuotiaista). Muissa pohjoismaissa nuoret olivat osallistuneet esimerkiksi oppilaskunnan tai muuhun koulun oppilaselimen toimintaan vähintään kaksi kertaa yleisemmin kuin suomalaiset (22 %). Myös muuhun järjestötoimintaan suomalaiset nuoret osallistuvat selvästi muita pohjoismaalaisia vähemmän (Taulukko 11). Esimerkiksi poliittiseen nuorisjärjestöön oli osallistunut suomalaisista nuorista vain 2 prosenttia. (Suutarinen ym. 2001.)

Suomalaisissa nuorissa on myös huomattavasti vähemmän sellaisia, jotka ovat mukana monen tyyppisissä yhdistyksissä. Tanskalaisista (49 %), norjalaisista (48 %) ja ruotsalaisista (42 %) nuorista lähes puolet oli osallistunut vähintään neljän yhdistyksen tai ryhmän toimintaan, kun Suomessa niin aktiivisia nuoria oli ainoastaan 22 prosenttia. Lisäksi kun lasketaan, kuinka moneen erilaiseen yhdistykseen suomalaiset nuoret keskimäärin kuuluvat, nähdään että suomalaiset nuoret jäävät melko häntäpäähän (Taulukko 12). Suomen- ja ruotsinkieliset nuoret ovat suurin piirtein yhtä passiivisia eri osallistumisen osa-alueilla.

Koululaisten yhdistysosallistuminen on yhteydessä kotitaustaan. Mitä enemmän kotona on kulttuurista pääomaa (vanhemmilla korkeakoulutus, kotona kirjoja ja lehtiä), sitä useamman yhdistyksen toimintaan nuori on osallistunut. Lisäksi nuo-

ren aiheet kouluttaa itsensä tulevaisuudessa pitkälle ovat vahvassa yhteydessä aktiiviseen yhdistysosallistumiseen. Erityisesti ne nuoret, jotka aikooivat jatkaa opiskelua vielä ammattitutkinnon tai lukion jälkeen, osallistuvat monien ryhmien toimintaan. Osallistuminen on yhteydessä kotitaustaan useimmissa CIVIC-aineiston maissa, mutta joissakin niistä, esimerkiksi Bulgariassa ja Slovakiassa, yhteydet näyttävät heikommilta.

Työttömien ohella nuoret ovat tietyiltä osin passiivisia yhdistys- ja vapaaehtoistoimijoita Suomessa. Nuoria on kuitenkin onnistuttu houkuttelemaan nuorisjärjestöjen lisäksi urheiluseuroihin ja niiden vapaaehtoistyöhön. Sen sijaan esimerkiksi poliittisten yhdistysten, kulttuuri- ja taideyhdistysten sekä sosiaali- ja terveystieteiden vapaaehtoistyö on yli 35-vuotiaiden käsissä. Osittain kysymys saattaa olla siitä, että nuoret eivät halua sitoutua yhdistykseen tai vapaaehtoistyöhön. On esitetty, että nuorten osallistuminen on muita hetkellisempää. Yhdistystoiminta ja vapaaehtoistyö ovat tästä näkökulmasta niitä areenoita, joilla osa nuorista arjessaan liikkuu, mutta osallistumisen kesto voi olla myös lyhytaikaista (esim. Suurpää 1996).

Passiivisuus voi johtua osittain siitä, että ihmisten vapaa-ajasta kilpailee yhä suurempi määrä aktiviteetteja. Vapaa-ajan määrä kasvoi 1990-luvulla, mutta suomalaiset käyttävät entistä enemmän aikaansa television katselun kaltaisiin harrastuksiin. Kaikenikäisten suomalaisten television ääressä vietämä aika lisääntyi vuosituhaten lopulla kaikissa sosioekonomisissa luokissa. Tunnetusti myös tietokone ja internet ovat saavuttaneet huomattavan suosion. (Niemi & Pääkkönen 2001.)

Erityisesti nuorten keskuudessa internetistä on tullut merkittävä sosiaalisen kanssakäymisen muoto. Erilaiset keskustelupalstat ja internet-yhteisöt kokoavat yhteen suuria joukkoja nuoria. Esimerkiksi IRC-Galleriassa on rekisteröityneitä alle 20-vuotiaita suomalaisia nuoria lähes kolmesataatuhatta. Lisäksi vuosituhaten alussa nuorten tietokoneella vietetystä vapaa-ajasta erittäin merkittävä osa kului pelaamiseen. (Niemi & Pääkkönen 2001.) Ilmeisesti myös internet-osallistumisessa tapahtuu eriytymistä, jonka ääripäitä edustavat verkkoaktivistit ja

Taulukko 11.
Pohjoismaalaisten nuorten yhdistysosallistuminen (%).

	Oppilas- kunta	Poliittinen nuoriso- järjestö	Ympäristö- järjestö	Ihmisoikeus- järjestö	Vapaa- ehtoisi- työjärjestö	Hyvän- tekeväisyys
Suomi	22	2	6	2	6	24
Ruotsi	49	7	15	5	8	25
Norja	47	6	16	6	18	84
Tanska	44	4	6	5	32	63
28 maan keskiarvo	28	5	15	6	17	28

(ks. Suutarinen ym. 2001)

Taulukko 12.
Nuorten järjestöihin kuulumisen eri maissa.

Maa	Moneenko järjestöön osallistuu (keskiarvo)
Kreikka	4,67
Yhdysvallat	4,26
Kypros	3,99
Tanska	3,66
Norja	3,61
Englanti	3,55
Australia	3,48
Ruotsi	3,40
Belgia	3,19
Unkari	3,17
Slovenia	3,07
Hongkong	3,04
Kolumbia	2,98
Tsekki	2,89
Chile	2,88
Portugali	2,70
Sveitsi	2,64
Saksa	2,52
Romania	2,42
Suomi	2,38
Viro	2,34
Liettua	2,07
Venäjä	1,88
Latvia	1,83
Italia	1,68
Bulgaria	1,56
Puola	1,50
Slovakia	1,24
Kaikkien maiden keskiarvo	2,80

Lähde: Civic-aineisto 1999; painotettu.

”viihdekäyttäjät”. Internetin ja kansalaisyhteiskunnan välisen suhteen tutkiminen on tämän vuoksi erittäin keskeistä. Tutkimuksen mukaan yli puolet nuorista uskoo, että verkkoäänestäminen lisää äänestysaktiivisuutta (Nuorisobarometri 2008). Myös yhdistykset voivat jatkossa entistä enemmän reagoida niihin mahdollisuuksiin, joita internet tuo mukanaan. Yksi konkreettinen tapa on lisätä informaation levittämistä sekä yhdistysten internetsivujen interaktiivisuutta ja palveluja. Tutkimusten mukaan ihmiset kokevat erittäin keskeiseksi syyksi kuulua yhdistyksiin sen, että yhdistysten kautta saa tärkeää ja olennaista tietoa (ks. Kankainen 2007). Myös yhdistykset kokevat tiedon levittämisen olennaiseksi (Siisiäinen ym. 2002; Siisiäinen & Kankainen 2009).

3.5 Puoluetoiminta ja muu poliittinen osallistuminen

Kyselytutkimusten valossa kansalaiset ovat kritisoineet puolueita ja niiden toimintatapaa varsin voimakkaasti viime vuosikymmeninä. Tämä näkyy muun muassa verrattaessa kansalaisten luottamusta eri poliittisiin instituutioihin. Tosin vuoden 2004 *European Social Survey* -aineiston mukaan suomalaisten luottamus poliittisiin puolueisiin ei ole kuitenkaan sen alhaisempaa kuin muissa maissa (ks. Paloheimo 2006.) Yhtä kaikki, puolueisiin kohdistuvassa luottamuspulassa on osittain kyse viime vuosikymmeninä tapahtuneesta käänteestä, jonka yhtenä ulottuvuutena on käsitys puolueiden ajautumisesta liian kauas tavallisten ihmisten arjen ongelmista. Merkittävämpää muutosta asenteissa on tapahtunut etenkin 90-luvulle tultaessa. Siihen asti hyvin huomattava osa kansalaisista näytti luottavan ”omaan puolueeseensa”. 90-luvun vaihteen jälkeen vain alle puolet suomalaisista on enää selkeästi sitä mieltä, että nimenomaan puolueiden kautta kansalaisten mielipiteet tulevat huomioonotetuiksi päätöksenteossa. Lisäksi vain alle puolet suomalaisista löytää itselleen puolueen, jonka he uskovat ajavan nimenomaan äänestäjän etua. (EVA 2001; Pekonen 2005; Ilmonen 2007.) Pohjoismainen vertailu osoittaa, että vuonna 2002 suomalaiset pitivät vaaleissa äänestämistä selvästi harvemmin (26 %) erittäin tärkeänä kansalaisen rooliin kuuluvana seikkana

kuin tanskalaiset (52 %) ja ruotsalaiset (45 %). Norjalaisista joka kolmas (33 %) piti asiaa erittäin tärkeänä. (Borg 2006.)

Yksi ihmisten käyttäytymistä kuvaava indikaattori on kansalaisten halukkuus liittyä puolueisiin. Suurten puolueiden jäsenmäärät laskivat kauttaaltaan 80-luvun vaihteesta 1990-luvun puoliväliin saakka: vuoden 1979 jäsenlukemista Vasemmistoliiton jäsenmäärä oli vähentynyt 70, Kokoomuksen 35, Sosialidemokraattisen puolueen 30 ja keskustan 16 prosenttia. (Sundberg 1996.) Virallisten jäsenmäärien mukaan Suomen eduskuntapuolueilla oli vuonna 2004 yhteensä noin 360 000 jäsentä, mikä on lähes puolet vähemmän kuin jäsenyyden kulta-aikana 1970-luvulla (Borg 2006).

Äänestäjien puoluekiinnittyneisyys äänestyspäätöstä tehtäessä on myös heikentynyt. Vaikka ääni normaalisti annetaan vaaleissa puolueelle, jota ennenkin on äänestetty, äänestäjien halukkuus korostaa äänestyspäätöksessään ehdokkaan merkitystä puoluetta enemmän on kasvanut. Vuoden 1991 eduskuntavaaleissa jo yli 40 prosenttia äänestäjistä asetti ehdokkaan puolueen edelle omassa äänestyspäätöksessään. (Pesonen 1991, 99–101 ja Pesonen 1995, 116.) Tosin vuoden 2003 eduskuntavaaleissa puoluevalintaa ehdokasvalintaa tärkeämpänä pitävien osuus taas kasvoi 1990-luvun vaaleihin verrattuna (Paloheimo 2006).

Suomalaiset pyrkivät vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon etenkin vetoomuksin, yleisönosastokirjoituksin ja suoraan kontaktein poliitikkoihin. Myös boikotit, maksu- ja ostolakot sekä rauhanomaiset mielenosoitukset ovat osallistumismuotoja, joihin vähintään puolet suomalaisista on joko osallistunut tai on valmis osallistumaan. Kansalaistottelemattomuus on laittomista osallistumismuodoista yleisin – noin 16 prosenttia on valmis käyttämään sitä vaikuttamiskeinona. Osallistuminen tai valmius väkivaltaisiin toiminnanmuotoihin on erittäin vähäistä Suomessa. (Grönlund 2006.) Pohjoismaisessa vertailussa suomalaisille epätyypillisiä vaikutuskeinoja ovat aktiiviprotestointi ja puoluevaikuttaminen (Borg 2005).

Koulutus ja tulot vaikuttavat merkittävästi valmiuteen osallistua. Yli 80 prosenttia korkeasti kou-

Taulukko 13.

Millaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan nuoret aikovat ottaa osaa aikuisina maittain (% -jakauma).

MAA*	LUULTAVASTI TAI VARMASTI TEKISIN NÄIN AIKUISENA			
	Äänestän vaaleissa	Hankin tietoa ehdokkaista	Liityn jonkin puolueen jäseneksi	Olen ehdokas kunnan luottamustehtäviin
Kreikka	87	82	25	22
Yhdysvallat	85	80	29	18
Kypros	95	90	40	23
Tanska	91	78	15	7
Norja	87	80	17	10
Englanti	80	70	13	10
Australia	85	76	11	13
Ruotsi	75	74	16	12
Belgia	69	61	16	19
Unkari	91	79	23	10
Slovenia	84	77	13	25
Hongkong	80	63	24	31
Kolumbia	87	84	44	36
Tsekki	65	74	9	13
Chile	74	83	24	29
Portugali	87	84	41	12
Sveitsi	55	64	16	15
Saksa	68	74	10	15
Romania	82	79	27	42
Suomi	87	85	11	10
Viro	68	65	17	21
Liettua	80	75	17	20
Venäjä	82	49	22	27
Latvia	71	69	34	38
Italia	80	74	20	15
Bulgaria	58	65	22	22
Puola	88	85	21	30
Slovakia	93	92	13	17
Koko aineisto	80	76	21	20

* Maat järjestyksessä sen mukaan missä maissa nuoret osallistuvat keskimäärin useimpien järjestöjen tai ryhmien toimintaan.

lutetuista, johtavassa asemassa olevista ja ylemmistä toimihenkilöistä ilmaisee valmiutensa kirjoittaa yleisönosastoon, ottaa yhteyttä poliitikkoihin ja kirjoittaa nimensä vetoamuksiin. Pelkän kansakoulun käyneistä ainoastaan runsaat puolet haluaa käyttää näitä keinoja. Myös iällä on vaikutusta suoraan osallistumiseen: nuorimmat ikäryhmät ovat valmiimpia kirjoittamaan nimensä vetoamuksiin jonkun asian puolesta tai vastaan. Yleisönosastokirjoitukset ovat erityisesti nuorten aikuisten eli 25–34-vuotiaiden suosiossa. Sen sijaan suorat kontaktit poliittisiin

päätäjiin ovat yleisimpiä 35–44-vuotiaiden parissa. Heistä neljä viidestä on joko ottanut tai on valmis ottamaan yhteyttä poliitikkoihin. Vanhimmat ikäluokat eivät suosi ”epäsosinlaisia” osallistumismuotoja. Esimerkiksi rauhanomaiset mielenosoitukset houkuttavat vain yhtä viidennestä heistä, kun taas kolme viidestä alle 45-vuotiaasta pitää mielenosoituksia vähintään mahdollisena osallistumismuotona. (Grönlund 2006.)

Suomalaisten politiikkatietämys on yhä koh- tuullisella tasolla, mutta ikä ja koulutus vaikutta-

vat olennaisesti siihen. Tämän osoittaa äskettäin julkaistu tutkimus, jossa suomalaisten tietämyksen tasoa mitattiin 38 kysymyksellä. Kaikkein vähiten politiikasta tietävät vähän koulutetut nuoret. Eniten politiikasta tietävät olivat useimmiten yli 45-vuotiaita ja heistä yli 40 prosenttia oli korkeakoulutettuja. Samaan aikaan tietämys ja kiinnostus ovat kasautuneet. Vähiten politiikasta tietävistä yli 60 prosenttia ei ole kiinnostunut lainkaan politiikasta tai on vain vähän kiinnostunut. Eniten tietävistä reilu enemmistö oli jonkin verran tai erittäin paljon kiinnostunut politiikasta. (Elo & Rapeli 2008.)

Toisaalta ainakin vuonna 1999 suomalaiset yläasteikäiset olivat kansainvälisesti verrattuna kohtuullisen taitavia demokratietietäjiä (CIVIC-tutkimus). Yleisesti ottaen eri maiden välillä ei ollut suuria eroja, mutta Suomen nuoret sijoituivat keskiarvon yläpuolelle. Maamme yläasteikäiset olivat kuitenkin joissain suhteissa myös muita heikompia. Tämä koski erityisesti kysymystä, joka mittasi taitoa yhdistää demokratiaa ja taloutta. Osittain tätä selittää se, että maassamme opetetaan taloustietoa vasta yhdeksännellä luokalla ja aineistossa oli mukana myös kahdeksaluokkalaisia. Yhdeksäluokkalaistenkaan eivät ylittäneet tässä kysymyksessä muiden pohjoismaalaisten tasolle. (Suutarinen ym. 2001.)

Kun samassa tutkimuksessa selvitettiin yläasteikäisten kiinnostusta politiikkaan vuonna 1999, suomalaiset (21 %) sijoituivat häntäpäähän ruotsalaisten (23 %) ja englantilaisten nuorten kanssa. Suomalaiset nuoret olivat kuitenkin vuonna 1999 verrattain halukkaita äänestämään aikuisina vaaleissa ja hankkimaan tietoa ehdokkaista (Taulukko 13). Sen sijaan moniin muihin maihin verrattuna pienempi osa suomalaisista nuorista aikoi liittyä jonkin puolueen jäseneksi tai olla ehdokas kaupungin tai kunnan luottamustehtäviin. Niihin aikoi ottaa osaa suomalaisista vain joka kymmenes kun kaikissa maissa halukkaita oli keskimäärin viidennes. Suomalaisten muita maita vähäisempi into koskee myös yleisönosastokirjoittamista. Lisäksi suomalaiset olivat kaikkien maiden nuorista haluttomimpia keräämään nimiä yleiseen vetoomukseen (27 %) ja osallistumaan rauhanomaiseen mielenosoitukseen tai marssiin (21 %) lähivuosina.

Myös kansalaistottelemattomuuteen (esimerkiksi liikenteen tukkimiseen) maamme nuoret sanoivat osallistuvansa kaikkein epätodennäköisimmin. (Suutarinen ym. 2001.)

Suomalaisten nuorten ennakoitu osallistuminen poliittiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan näyttäisi edellä esitetyn valossa melko epätodennäköiseltä. Kysymys ei ole ainoastaan siitä, että politiikka ei kiinnosta nuoria. Olisi syytä pohtia myös sitä, millaista poliittinen ”tarjonta” on ja kuinka kuntalaisiin tai äänestäjiin suhtaudutaan. Vastikään julkaistun tutkimuksen mukaan vain joka kuudes nuori arvioi kuntapäätäjien pitävän itseään varteenotettavana keskustelukumppanina (Myllyniemi 2008). Samainen tutkimus osoittaa kuitenkin, että suomalaisten nuorten kiinnostus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen on jopa lisääntynyt. Nuorisobarometrin mukaan nuoret haluavat liittyä puolueisiin, olla itse ehdokkaana ja tukea omaa ehdokastaan aiempaa vahvemmin. Myös osallistumisaktiivisuus näyttäisi kasvaneen: nuoret ottavat aiempaa enemmän yhteyttä alueensa virkamiehiin, osallistuvat asukasyhdistyksiin ja kirjoittavat vetoomuksia. Esimerkiksi internet on voinut lisätä näiden nuorten kiinnostusta. Samaan aikaan kuitenkin sellaisten nuorten joukko kasvaa, jotka eivät ole lainkaan kiinnostuneita politiikasta. Näin ollen tutkimukset viittaavat siihen, että myös poliittisen tietämyksen ja kiinnostuksen suhteen tapahtuu polarisoitumista.

Yhdistyksissä toimivat yläasteikäiset aikovat jonkin verran muita todennäköisemmin osallistua aikuisena erilaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan (liite 1, sivu 137). Yhdistysaktiivisuus näyttääkin korreloivan monissa maissa sen kanssa, aikooko nuori aikuisena äänestää, hankkia tietoa ehdokkaista, liittyä puolueen jäseneksi tai olla ehdokas kunnan luottamustehtävään. Erityisesti tämä yhteys näkyy Yhdysvalloissa mutta hiveneräisesti muualla esimerkiksi kaikissa Pohjoismaissa, Saksassa, Englannissa, Australiassa ja Venäjällä.

Niistä suomalaisista yläasteikäisistä, jotka eivät kuulu mihinkään järjestöön tai ryhmään, aikoi äänestää aikuisena 78 prosenttia, hankkia tietoa ehdokkaista 70 prosenttia, liittyä puolueeseen 12

prosenttia, kirjoittaa mielipidekirjoituksen 9 prosenttia ja olla ehdokas kunnan luottamustehtävään yhdeksän prosenttia. Sen sijaan sellaiset nuoret, jotka kuuluivat vähintään neljään järjestöön, ajattelivat huomattavasti todennäköisemmin olevansa mukana noissa toiminnoissa: heistä 92 prosenttia aikoi äänestää aikuisena, 90 prosenttia hankkia tietoa ehdokkaista, 15 prosenttia liittyä puolueeseen, 17 prosenttia kirjoittaa mielipidekirjoituksen ja 14 prosenttia olla ehdokkaana kunnan luottamustehtävään.

3.6 Ammattiyhdistysjärjestäytyminen

Ammatillinen järjestäytyminen on alentunut Suomessa yli kymmenen prosenttiyksikköä vajaassa kymmenessä vuodessa. Ainakin osasyynä Suomessa ja muissa Pohjoismaissa vallitsevaan korkeaan järjestäytymisasteeseen on ollut järjestelmä, jossa ammattiyhdistykset hallitsevat tulosisidonnaisia työttömyyskorvauksia ja ammattiyhdistyksen jäsenyys on ollut perinteisesti ehtona tulosisidonnaisen työttömyyskorvauksen saamiselle työttömyyden kohdatessa. Tämä niin sanottu *Ghent*-järjestelmä on ollut käytössä kaikissa Pohjoismaissa Norjaa lukuun ottamatta. Suomessa on vasta aivan viime vuosina kehittynyt ja kerännyt suosiota itsenäinen työttömyyskorvausrahoisto, joka saattaa olla murtamassa tulosisidonnaisten työttömyyskorvausten ja ammattiyhdistysten jäsenyyden välistä sidettä. (Böckerman & Uusitalo 2005, 2–5.)

Vuoden 2004 lopussa ammatiliiitoissa oli kaikkiaan 2 107 000 jäsentä. Heistä 25 prosenttia voidaan luokitella varsinaisen edunvalvonnan ulkopuolella oleviksi (eläkeläiset, opiskelijat, vapaajäsenet ja yrittäjät). Eläkeläisten ja opiskelijoiden osuudet ovat nousseet vuodesta 2001. Tuolloin erityisryhmien osuus kokonaisjäsenmäärästä oli kaikkiaan 21,5 prosenttia. Edunvalvonnan piirissä olevia jäseniä oli vuoden 2004 lopussa kaikkiaan 1 581 000, joten näin laskettu järjestäytymisaste on 69 prosenttia, eli kaksi prosenttiyksikköä alempi kuin vuonna 2001. (Ahtiainen 2006.)

Naiset ovat nykyisin järjestäytyneet miehiä yleisemmin. Naisten järjestäytymisaste oli vuonna

2004 73 prosenttia ja miesten 65 prosenttia. Julkisilla palvelualoilla (87,6 %) ja teollisuudessa (86 %) järjestäytymisaste on vahvinta. Sen sijaan yksityisillä palvelualoilla järjestäytymisaste on selvästi pienin (50 %). (emt.)

Ikä vaikuttaa järjestäytymiseen. Työvoimatutkimuksen mukaan tämä ero järjestäytymisessä näkyi vahvimmin alle 30-vuotiaiden ja tätä vanhempien ikäryhmien välillä. Alle 30-vuotiaista on järjestäytynyt 40 prosenttia, kun osuus vanhemmissa ikäryhmissä on yli 70 prosenttia. Ammatin ja työn vaihtuminen selittää osittain tätä eroa. Alle 30-vuotiaiden osa-aikaisten työllisten järjestäytyminen on erityisen alhaista eli vain 25 prosenttia, muiden alle 30-vuotiaiden vastaavan osuuden ollessa 51 prosenttia. Osa-aikaisuus vähentää järjestäytymistä mutta eniten alle 30-vuotiailla. Palkansaajat ovat edelleen järjestäytyneet selvästi työttömiä useammin. Työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2004 palkansaajista oli järjestäytyneitä 68 prosenttia ja työttömistä 40 prosenttia, joten ero on merkittävä. (emt.)

3.7 Yhdistykset ja luottamus

Suomalaisten luottamus on kansainvälisesti korkealla tasolla. Suomalaiset luottavat toisiinsa, eduskuntaan ja oikeusjärjestelmään paljon. Taulukosta 14 nähdään myös, että niissä maissa, joissa luotetaan eduskuntaan ja oikeusjärjestelmään sekä ollaan tyytyväisiä demokratian toimivuuteen, koulutusjärjestelmään ja terveydenhuoltoon, myös luottamus ihmisiin on vahvinta. Lisäksi tiedetään, että niissä maissa, joissa kuulutaan useampiin erilaisiin yhdistyksiin, myös luottamus on vahvinta. Luottamus ihmisiin ja instituutioihin sekä aktiivinen yhdistyslaitos ovat kasaantuneet maittain.

Yhtenä paljon tutkittuna hypoteesina on ollut, että kun yhdistykset vetävät puoleensa erilaisia ihmisiä, jotka toimivat tasa-arvoisesti, tilanne on sosiaalisen pääoman kannalta edullinen. Tällöin yhdistykset lisäävät myös luottamusta. Lukuisat eri maissa tehdyt tutkimukset kuitenkin osoittavat, että yhdistyksissä toimimisen ja luottamuksen väliset yhteydet ovat yksilötasolla melko heikkoja. (Dekker 2004; Delhey & Newton 2003, Wollebaek & Selle 2002; Stolle 2003; Kankainen 2007). Tämä

Taulukko 14.**Maiden välinen vertailu luottamuksen ja tyytyväisyyden eri ulottuvuuksien mukaan (ESS-aineisto 2004).**

	Yleinen luottamus (ihmisiin)	Luottamus eduskuntaan	Luottamus oikeusjärjestelmään	Tyytyväisyys demokratian toimivuuteen	Tyytyväisyys koulutusjärjestelmään	Tyytyväisyys terveydenhuoltoon
Tanska	1.	1.	1.	1.	2.	6.
Norja	2.	6.	3.	5.	5.	10.
Suomi	3.	2.	2.	2.	1.	3.
Islanti	4.	3.	6.	10.	4.	4.
Ruotsi	5.	7.	8.	9.	13.	15.
Irlanti	6.	11.	12.	11.	3.	20.
Hollanti	7.	14.	10.	12.	9.	12.
Sveitsi	8.	5.	5.	4.	8.	7.
Itävalta	9.	10.	7.	8.	10.	5.
Viro	10.	18.	14.	18.	12.	19.
Iso-Britannia	11.	15.	13.	15.	11.	13.
Luxemburg	12.	4.	4.	3.	14.	2.
Espanja	13.	8.	17.	7.	15.	9.
Saksa	14.	17.	9.	14.	22.	18.
Belgia	15.	13.	15.	13.	6.	1.
Ranska	16.	16.	16.	16.	20.	8.
Ukraina	17.	9.	20.	20.	22.	24.
Tsekki	18.	22.	22.	17.	7.	14.
Slovenia	19.	19.	21.	19.	19.	16.
Unkari	20.	21.	18.	21.	23.	22.
Slovakia	21.	23.	23.	22.	17.	11.
Portugali	22.	20.	19.	24.	24.	21.
Kreikka	23.	12.	11.	6.	18.	17.
Puola	24.	24.	24.	23.	16.	23.

ei tarkoita, että yhdistyksillä ei ole merkitystä luottamuksen kannalta. Yhdistykset ovat niitä keskeisiä yhteiskunnan paikkoja, joiden myötä kansalaisten jäsenyys kokonaisyhteiskunnassa toteutuu. Erilaisien ristikkäisten jäsenyyksien myötä voi kehkeytyä solidaarisuutta myös eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvien välille.

Vaikka yksilötason vaikutukset näyttävät tietynä ajanhetkenä vähäisiltä, yhdistyksillä on todennäköisesti ollut keskeinen vaikutus vahvaan suomalaiseen luottamuskulttuuriin. Se on tapahtunut esimerkiksi sitä kautta, että yhdistykset ovat olleet omalta osaltaan luomassa hyvinvointivaltiota erilaisine instituutioineen. Tutkimukset osoittavat, että universalistisesti toimivat hyvinvointipalvelut – kuten suomalainen koulutusjärjestelmä – ovat edullisia ihmisten välisen luottamuksen kannalta.

Lisäksi, kuten sanottua, niissä maissa, joissa kuulutaan useampiin erilaisiin yhdistyksiin, luotetaan jonkin verran enemmän toisiin ihmisiin, eduskuntaan ja oikeusjärjestelmään sekä ollaan tyytyväisiä demokratian toimivuuteen, koulutusjärjestelmään ja terveydenhuoltoon. On todennäköistä, että aktiivinen yhdistyslaitos ja erilaiset instituutiot toimivat (luottamuksen mielessä) toisiaan ruokkien. Oikeudenmukaisesti ja pätevästi toimiessaan instituutiot luovat sellaista luottamuskulttuuria, joka voi edistää ja aktivoida ihmisiä yhteiskunnalliseen toimintaan. Toisaalta samaan aikaan yhdistykset voivat olla keskeisessä asemassa esittäessään kriittisiä näkökulmia.

Vaikka suomalaiset kuuluvat eurooppalaisittain ottaen useisiin yhdistyksiin, maamme luonnehtii mielenkiintoinen erityispiirre. Suomalaiset ovat nimittäin muihin Pohjoismaihin verrattuna

passiivisia yhdistysjäseniä (*European Social Survey* -aineisto 2002 / 2003). Osittain passiivisuus johtuu siitä, että ihmisten vapaa-ajasta kilpailee yhä suurempi määrä aktiviteetteja. Se ei kuitenkaan selitä maiden välisiä eroja, sillä yhtä lailla monissa muissa maissa on tapahtunut muutos vapaa-ajan käytössä. Passiivisuutta saattavat aiheuttaa myös kiinnostuksen puute sekä haluttomuus sitoutua – ainakaan pidempiaikaisesti – yhdistysten toimintaan. Yksi mahdollisuus onkin, että luottamuksella olisi passiivoiva vaikutus. Osa passiivisesta jäsenistöstä luottaa siihen, että yhdistyksissä aktiivisina toimivat hoitavat yhdistyksen asiat hyvin (vrt. Simmel 1908; Richter 1985). Yhdistykseen kuulumalla nämä passiiviset osoittavat tukensa tietyille asioille ja

liittyvät myös yhteisöön. Kuten aiemmin nähtiin, erityisesti poliittiset puolueet ja yhdistykset ovat haasteiden edessä, mikäli ne haluavat säilyttää jäsenkuntansa. Niiden tulisi pohtia, kuinka kansalaisille voitaisiin tarjota uusia tapoja osallistua. Varsinkin kun näyttää siltä, että suomalaiset ovat muihin pohjoismaalaisiin nähden haluttomampia toimimaan aktiivisesti poliittisessa ryhmittymässä. Tähän liittyen on vuonna 2002 *European Social Survey* -kyselyssä kysytty ”*Voisitko ajatella toimivanne aktiivisesti jossakin poliittisessa ryhmässä?*”. Suomalaisista 70 prosenttia, ruotsalaisista 51 prosenttia, norjalaisista 46 prosenttia ja tanskalaisista 35 prosenttia sanoi, että ei voisi ajatella olevansa mukana sellaisessa toiminnassa. ●

4. Johtopäätöksiä: yhdistystoiminnan kehityssuunnat ja tulevaisuudennäkymät

Tämän tutkimuksen keskeisenä punaisena lankana on ajatus siitä, että suomalaisella kansalaisyhteiskunnalla ja sen piirissä toteutuvalla kollektiivisella toiminnalla on omat erityispiirteensä kaikilla alussa hahmotelluilla kolmella toimijuuden tasolla; yksilön osallistumisen ja yhdistyskäytäntöjen piirissä (yksilötaso), yhdistyksen organisaatiomallin, sisäisten käytäntöjen ja yhteiskunnallisen toiminnan erityispiirteiden tasolla (mesotaso) sekä poliittisen (*polity*) regiimin (sekä myös hyvinvointiregiimin) tasolla (osajärjestelmätaso).

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan kansainväliselle kontekstualisoinnille sekä sen erityispiirteiden ja niiden muutoksen tarkastelulle tarjoaa hyvän lähtökohdan Evan Schoferin ja Marion Fourcade-Gourinchasin (2001) esittämä typologia. Se on muodostettu ristiintaulukoimalla valtion ja kansalaisyhteiskunnan välisen suhteen kaksi teoreettista tarkastelu-ulottuvuutta / jännitettä eli regiimin sta-

tistisuus – ei-statistisuus sekä korporoituneisuus – ei-korporoituneisuus (kuvio 2).

Typologian perustana on ajatus, että poliittinen suvereniteetti voidaan saada (a) valtiolta tai (b) kansalaisyhteiskunnalta. Statismiin vallitessa valtio on erillinen ja ylivaltainen poliittisen hallitsemisen (*governance*) järjestys, joka saa legitimitteettinsä suureksi osaksi kehittyneeltä byrokraattiselta eliitiltä tilanteessa, jota edeltää tavallisesti pitkä autoritaarisen poliittisen vallan historia ja kansalaisyhteiskunnan institutionaalinen nujertaminen (tai vähintäänkin ”ei-rohkaiseminen”). Typologiassa statismiin mallimaina esitetään Saksa ja Ranska vastakohtanaan anglosaksiset maat. Niille puolestaan on tyyppillistä suhteellisen myöhäinen byrokraattinen kehitys sekä poliittisen kulttuurin ankkuroituminen ideaan itseohjautuvasta yhteiskunnasta, joka on pitkälti autonominen suhteessaan valtioon. Valtion legitimitteetti saavutetaan kansalaisyhteiskunnan represen-

Kuvio 2.
Poliittiset regiimit:
kansalaisyhteiskunta
ja valtio.

		STATISMIN ASTE	
		ALHAINEN	KORKEA
KORPOROITUNEISUUDEN ASTE	ALHAINEN	Yhdysvallat, Iso-Britannia, Kanada	Ranska, Italia, Espanja, Portugali, Latalainen Amerikka
	KORKEA	Pohjoismaat (Suomi)	Wilhelmin ajan Saksa, Sotien jälkeinen Saksa, Itävalta, Keski- ja Itä-Eurooppa, Japani

taationa (kansalaisyhteiskunnan institutionaalinen rohkaiseminen).

Korporoituneisuuden ulottuvuudella kuvataan sitä tapaa, jolla sosiaaliset toimijat on kytketty (*inkorporoitu*) valtioon. Poliittinen järjestelmä voi myöntää suvereenin toimijuuden yksityisille henkilöille ja määrittää intressiedustuksen suvereniteetin yksilöille. Tuolloin ryhmätoiminta on legitiimiä vain yksilötoiveiden ruumiillistumana (*ei-korporoituneet järjestelmät*). Korporoituneet järjestelmät taas tunnustavat korkeamman moraalisen oikeutuksen organisoituneille ryhmille ja valtauttavat yksilöitä pääasiallisesti laajempien kollektiivien – erityisesti yhdistysten (järjestöjen) – jäseninä ja katsovat että juuri niillä on erityisiä oikeuksia ja funktioita. (Schofer & Fourcade-Gourinchas emt.)

Kuvion tyypittelyssä Suomi sijoittuu Pohjoismaiden ryhmään yhtenä ei-statistisista mutta samalla korporoituneista maista. Siten Suomea luonnehtii yhtäältä suhteellisen korkea pluralismin aste, johon sisältyy yhdistystoiminnan suuri vapaus ja vähäinen valtion harjoittama repressio. Toisaalta tähän

yhdistyy korkea korporoituneisuuden aste: läheinen suhde valtion (kunnan) ja kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden välillä sekä kansalaisten yhdistysten kautta välittynyt suhde valtioon (ks. Siisiäinen 2008a). Suomessa on ollut vallalla läheinen suhde valtion (ja kunnan) ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Suhdetta on pidetty pikemmin kumppanuussuhteena kuin vastakkainasettelusuhteena erotukseksi esimerkiksi ranskalaisesta tilanteesta (ks. Alapuro 2005, Siisiäinen & Blom 2008). Kansalaisten asia on Suomessa pyritty hoitamaan yhdistysvälitteisesti, nimenomaan rekisteröityjen yhdistysten toimesta. Vastapalveluksena tunnustetusta asemastaan yhdistysten on odotettu (edellytetty) noudattavan politiikkapelin sääntöjä. Käytännössä tämä on ilmennyt lakien kunnioituksena, valtiosuuntautuneisuutena, rauhanomaisuutena, luottamisena valituksen voimaan sekä muodollisen organisoituneisuuden ylenpalttisen arvostuksena. Kollektiivisen toiminnan erilaisten väylien valikoiman kannalta seurauksena on ollut konventionaalisen yhdistystoiminnan vaihtoehtojen kehittymättömyys, vähäisyys ja käy-

Taulukko 15.**Suomalaisen sosiaalisen pääoman erityispiirteet kansainvälisten vertailevien tutkimusten valossa.**

SOSIAALISEN PÄÄOMAN ULOTTUVUUS	KORKEA	KESKITASOINEN	MATALA
Yhdistysjäsenyyksien lukumäärä (<i>bridging social capital</i>)	-1990s (Siisiäinen 1999; Morales 2001; Curtis & Baer & Grabb 2001) -2004 (Wallace 2005; Baer 2007)		
Yleistetty luottamus	Inglehart 1999; Wallace 2005; Kankainen 2007		
Lakien noudattaminen osoituksena hyvästä kansalaisesta	2004 (Wallace 2005)		
Työtoverien tapaaminen vapaa-aikana (<i>bonding social capital</i>)		2004 (Wallace)	
Ystävien tapaaminen (<i>bonding social capital</i>)		2004 (Wallace 2005)	
Mahdollisuus keskustella jonkun kanssa henkilökohtaisista ongelmista (<i>bonding social capital</i>)		2004 (Wallace 2005)	
Osallistuminen & aktiivisuus vapaaehtoisorganisaatioissa ja rahan lahjoittaminen niille (<i>bridging social capital</i>)	2004 (Wallace)		
Työskentely vapaa- ehtoisorganisaatiolle			
Aktiivijäsenistön (<i>working membership</i>) muutos yhdistyksissä			Vähentäminen verrattuna useisiin Euroopan demokratioihin 1990-luvulla (Baer 2007)
Yhdistysten määrä suhteessa väkilukuun (<i>bridging social capital</i>)	Siisiäinen 2008a; Salamon et al. 1999; Helander & Laaksonen 1999		

tön harvinaisuus. Typologian kuvaamalla yleisellä tasolla ja laajalla kansainvälisellä asteikolla tarkasteltuna Suomi kuitenkin erottuu suuresta valtioiden joukosta yhtenä pohjoismaisen tyyppin varianttina.

Tarkemmassa erittelyssä tulevat näkyviin myös suomalaisen mallin erityispiirteet yhdistystoiminnan ja sen yhteyteen liitettyjen sosiaalisten verkostojen ja sosiaalisen pääoman ulottuvuuksien osalta. Tätä suomalaisen yhdistysalueen (tai sosiaalisen pääoman eri komponenttien) erityisyyttä voidaan tutkimustiedon valossa kuvata seuraavan taulukon avulla (ks. Siisiäinen 2009):

Taulukko taustoittaa ja vahvistaa luvuissa 2 ja 3 luotua kuvaa suomalaisen yhdistystoiminnan peruspiirteistä kansainvälisen tilanteen analyysin taustaa vasten. Vertailussa suomalaisen toiminnan vahvuuksina erottuvat väkilukuun suhteutettujen yhdistysten korkea määrä sekä suomalaisten yhdistysjäsenyyksien runsaus sekä yhdistysten toimintaan osallistuminen ja siihen liittyvä rahan lahjoittaminen. Tämä liittyy omalta osaltaan suomalaisen yleistetyn luottamuksen kansainvälisesti korkeaan tasoon, jota tukevat hyvinvointivaltioefekti ja sen instituutioita kohtaan tunnettu korkea luottamus. Sosiaalisen pääoman tutkimuksen käsitteistöllä: suomalaisilla on runsaasti silloittavaa (*bridging*) sosiaalista pääomaa. Sen sijaan yhdistystoiminnalle vaihtoehtoisten kollektiivisen toiminnan ja sosiaalisen pääoman muotojen alueella kansainväliset vertailuluvut heikkenevät. Sitovan (*bonding*) sosiaalisen pääoman verkostoista ystävyysverkostot ovat keskinkertaisessa käytössä muihin maihin verrattuna. Myös mahdollisuudet ekspressiivisen sosiaalisen pääoman hyödyntämiseen (henkilökohtaisista ongelmista keskusteleminen) on keskitasoa. Työtoverien tapaamisessa ja vapaaehtoisorganisaatiolle työn tekemisessä suomalaiset sijoittuvat heikoimpaan ryhmään. Myös yhdistysten aktiivijäsenten määrä on Suomessa heikentynyt useimpia muita tutkittuja maita enemmän 1980-luvun jälkeen.

4.1 Yhdistyslaitoksen kehityssuunnat

Suomessa on kansainvälisesti, väkilukuun suhteutettuna poikkeuksellisen laaja- ja monipuolinen yhdistyslaitos, joka muuttuu nopealla vauhdilla.

Näin ollen mitään yleistä yhdistysmuotoisen sosiaalisen pääoman kriisiä tai rappeutumista ei Suomessa ole. Sen sijaan kehitystendenssien analysointi paljastaa kriisialueita kokonaisuuden sisällä. Konventionaalinen puoluepoliittinen yhdistysalue on menettänyt ”hedelmällisyytään”: se uusiutuu vähän eikä uusia yhdistyksiäkään juuri synny. Lisäksi viime vuosikymmeninä suomalaisten osallistuminen poliittisten puolueiden ja yhdistysten toimintaan on vähentynyt erittäin merkittävästi.

Monet muutkin, menneinä vuosikymmeninä syntyneet yhdistykset käyvät henkinjäämistaiselua, jonka käyttövoimina toimivat keskeiset yhteiskunnalliset kehityssuuntaukset: politiikan ja järjestötoiminnan tietyn osan pitkälle edennyt markkinoistuminen ja toimintojen yhtiöittämissä paineet, Euroopan unionin ohjelmien ja kansainvälisten kytkentöjen tiivistyminen, kunta- ja palvelurakenteiden uudistus, yhdistysmanagerialismin (*associational management*) käyttöönotto hallinnollisena mallina, toimintojen projektimuotoistuminen, generalistisen organisaatiomallin enenevä väistyminen spesifistisen tieltä, sosiaalisen ja kollektiivisen toimintaorientaation vaihtuminen yksilöpohjaiseksi, tuottaja–kuluttajamalliksi sekä asiakas–palveluntuottaja–suhdetyypin yleistyminen myös yhdistystoiminnassa (yleisistä tendensseistä, esim. Harju 2003; Vuorinen ym. 2007; Pekkala & Heikkala 2007; Siisiäinen 2003b; Möttönen & Niemelä 2005; Siisiäinen 2008a). Seurauksena on markkinoistumisen, julkisten palveluiden yksityistämiskehityksen sekä EU- ym. hankkeistumisen vauhdittama *eriytymiskehitys, jossa kyseisiin markkinavälitteisiin ja -sidonnaisiin ”peleihin” halukkaat ja kykenevät managerialistiset yhdistykset erottautuvat niihin passiivisemmin osallistuvista ja niistä kokonaan syrjään jättäytyvistä yhdistyksistä.*

Tästä kehityksestä voidaan johtaa useita haasteita managerialistisen mallin suuntaan kehittyvien yhdistysten tulevaisuudelle: (1) markkinalogiikan ja jäsenistön tarpeiden ja niistä nousevien intressien toteuttamisen yhdistäminen; (2) managerialistisen mallin ja kommunikatiivisen yhdistysdemokratian mallin yhteensopivuuden ongelma; (3) yhdistysten jäsenten välisen solidaarisuuden ja luottamuksen

kehittämisen ongelma markkinavälitteisessä järjestötoiminnassa.

Yhdistyslaitoksen kokonaisuuden sisällä erityisen korkeita ”hedelmällisyyslukuja” löytyy monien kulttuurin, liikunnan ja muiden virkistätymisyhdistysten alueelta. Tämän tyyppisiä yhdistyksiä ei ainoastaan synny paljon, vaan suomalaiset ovat tyypillisimmin niiden jäseniä ja osallistuvat niiden toimintaan ja vapaaehtoistyöhön. Tämän yhdistysalueen kirjo on suunnaton, eikä sen noususta voida vetää koko joukkoa koskevia yleisiä johtopäätöksiä, sillä yksityiskohtaisia analyysejä ei ole saatavilla. Joukkoon mahtuu niin yksilöllisiin egoprojekteihin perustettuja yhdistyksiä, jotka voivat noudatella kulutuksen logiikkaa, uudenlaista kulttuurista, tieteellistä, teknistä, poliittista ym. asiantuntijuutta kasvattavia yhdistyksiä kuin vaihtoehtoisia poliittisia ja sosiaalisia ratkaisuja ja aatteita luovia ja ylläpitäviä vapaaehtoisyhteenliittymiä. Samanaikaisesti vahvimmat järjestöllisen sosiaalisen pääoman keskittymät, poliittiset, työmarkkina- ja palveluntuotannon ja muun edunvalvonnan järjestöt, usein kymmeniä vuosia toimineet, jatkavat toimintaansa ja vaikutusvaltaansa. Suurin osa uusimmista yhdistyksistä on joko kokonaan keskitetyistä systeemeistä irrallisia (villit ja vapaat) tai vain muodollisesti, ohuin instrumentaalisiin sitein niihin kiinnittyneitä. Tämä merkitsee poliittisen alajärjestelmän ohjailevan otteen heikkenemistä ja avaa uuden politiikan mahdollisuuksia. Tällä alueella muotoutuu toinen iso eriytymislinja yhdistyslaitoksen (tulevaan) kehitykseen, linja jolla saattaa olla merkittäviä vaikutuksia poliittisen alajärjestelmän yhdistyspohjaiselle kehitykselle.

Kysymyksessä on problematiikka, jolla on yhtymäkohtia sekä pitkään teoreettiseen (ja empiiriseen) keskusteluun kansalaisyhteiskunnan ja poliittisen järjestelmän dynaamisuuden ja siihen pohjautuvan vakauden välisestä suhteesta (pluralismiteoriat; hegemoniateoretisointi; ks. Siisiäinen 1986) että keskusteluihin konventionaalisen poliittisen osallistumisen (puoluepoliittisen osallistumisen ja äänestysaktiivisuuden laskutendenssi) ja ”epäpoliittisen” aktiivisuuden välisestä suhteesta (ks. Hay 2007; Rosanvallan 2008).

Yhdistyksillä voi olla suora poliittinen funktio poliittisen järjestelmän kannalta yhtäältä tietoisena poliittiselle kentälle osallistumisen kautta (esimerkiksi puolueosastojen toiminta, puoluepoliittisten naisjärjestöjen ja nuorisojärjestöjen toiminta) tai toisaalta kieltäytymisenä osallistumasta konventionaaliseen, ahtaasti ymmärrettyyn puoluepolitiikan tyyppiseen toimintaan (esimerkiksi anarkististyyppiset vaihtoehtoliikkeet). Hallitsevan poliittisen alajärjestelmän negatiiviksi tarkoitettuina ne ovat kuitenkin selkeästi poliittisia toimijoita kieltämässään järjestelmässä.

Edellä mainituista avoimesti poliittisista yhteenliittymistä eroaa yhdistyslaitoksen valtaenemmistö, yhdistykset, joiden toimintaa ohjaavat konventionaalisen politiikan alueen ulkopuoliset intressit. Silällä tavalla toimivilla vapaaehtoisilla yhteenliittymillä (yhdistyksillä ja liikkeillä) voi olla kuitenkin huomattava merkitys elämäntapaan, arkeen, koettuihin ongelmiin ja epäkohtiin liittyvien kysymysten politisoijina (ks. Hay 2007) sekä ”vastademokratian” tarvitseman poliittisuuden toimeenpanijoina (valvonta ja valppaus; ilmiantaminen / hälytystilassa oleminen, tunnetuksi saattaminen ja julkisuuden ruokkiminen; arvostelu ja arviointi) (ks. Rosanvallan 2008). Toisin sanoen on olemassa suuri joukko sellaisia ei-puoluepoliittisia yhdistyksiä, jotka politisoidessaan ongelmia nostamalla niitä näkymättömistä tai ”pinnan alta” näkyville, artikuloimalla ja kommunikoimalla ja organisoimalla niitä poliittisen alajärjestelmän ymmärrettävissä olevaan muotoon, potentiaalisiksi päätöksenteon kohteiksi, toimivat poliittisesti käsitteen laajemmassa merkityksessä (esimerkiksi vammaisyhdistykset). Sitä kautta nuo yhdistykset osallistuvat – ilman varsinaista julkilausuttua ”poliittista” intressiäkin poliittisille kentille. Tuosta kyvystä on riippunut muun muassa pohjoismaisen hyvinvointivaltion (ja -yhteiskunnan) kehitys ja uusiutumiskykyisyys, ja siitä sekä siihen liitetystä sosiaalisen pääoman generoinnista riippuu myös hyvinvointiyhteiskunnan itsemääräytyvä tuleva kehitys.

Mutta yhdistysten ja poliittisen alajärjestelmän vaikutussuhde voi edetä myös toiseen suuntaan, poliittisen järjestelmän ja päätöksenteon piirissä olleiden ongelmien epäpolitisointiin (tavallisesti

ekonomisointiin). Siitä saattaa olla kysymys silloin, kun yhdistykset osallistuvat omalla panoksellaan aikaisemmin politisoitujen, esimerkiksi terveydenhuollon ja sosiaalisen turvallisuuden tai hyvinvointiongelmien, epäpolitisoinnin prosessiin kilpailemalla yksityistettyjen palveluiden tuottamisesta markkinalogiikan mukaisesti.

Neljäntenä ryhmänä erottuvat yhdistysten muodostamasta kokonaisuudesta vihdoin ne yhdistykset, jotka eivät ole kiinnostuneet laisinkaan politiikasta ja jotka eivät osallistu sellaisille kentille, joita laajemmassakaan katsannossa voidaan kutsua poliittisiksi (jos sellaisia ylipäättänsä on olemassa). Sellaiset yhdistykset voidaan katsoa usein pikemminkin kulutuksen kenttään kuuluviksi. Tavallista on, etteivät niiden toimintaan osallistuvat tee niiden ja kaupallisten palveluiden tarjoajien välille suurtakaan eroa (jotkut harrastusyhdistyksiset). Juuri tämä yhdistysten ryhmä on lisääntynyt voimakkaasti aivan viime vuosina. Kuitenkin ryhmällä on ainakin välillistä poliittista vaikutusta kansalaisuuteen liittyvien ”sivuvaikutustensa” kautta, toimintansa tarkoittamattomina seurauksina (vrt. kulutuksen politisoituminen, ekologinen kuluttaminen).

Usein yhdistyksen – kuten myös muiden vapaaehtoisten yhteenliittymien – toiminnan ”poliittisuus” paljastuu vasta pidemmällä aikavälillä, usein toiminnan aikaansaamien tarkoittamattomien seurausten ilmenemisen kautta. Vaikka voidaan jo selvästi nähdä, että esimerkiksi nk. internet-yhteisöjen toiminnalla on lukuisia sisällöllisiä ja välineellisiä poliittisia vaikutuksia ja merkityksiä, on niiden kokonaismerkitystä vaikea arvioida olemassa olevien tutkimustietojen varassa (ks. esim. Lappalainen 2005). Niiden toiminnan poliittisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten arviointiin voitaisiin käyttää yllä olevaa yhdistykseen sovellettuja luokituksia (viralliseen politiikkaan osallistuminen; tietoinen siitä kieltäytyminen; ei-poliittisin intressein poliittisille kentille osallistuminen; muille kentille osallistuminen).

4.2 Poliittisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen eri tyypit

Yhdistysosallistumisen yksilötason analyysin tulokset vahvistavat omalta osaltaan yhteensopivasti

yhdistyslaitoksen kehityksestä tehtyjä päätelmiä. Suomalaiset ovat edelleen aktiivisia yhdistysjäseniä kansainvälisellä vertailuasteikolla mitattuna. Suomalainen yhdistysmuotoinen kansalaisten ja poliittisen järjestelmän välitys toimii edelleen, joskin heikentyvästi ja eräiden keskeisten osa-alueiden kohdalla ontuen. Erityisesti ongelmia on formaalin politiikan järjestöihin (puolueet ja niiden liitännäisjärjestöt) rekrytoinnissa. Kuitenkin yhä edelleen lähes kymmenesosa suomalaisista kuuluu edellä mainittuihin poliittisiin järjestöihin. Erityisen suuria ongelmia on ollut vasemmistolaisilla järjestöillä, mutta muidenkin jäsenistöt vanhenevat ja uusia jäseniä on vaikea saada tilalle. Vastaavanlaisia ikärakenneongelmia on muillakin, esimerkiksi monilla sosiaali- ja terveysjärjestöillä (ks. Vuorinen ym. 2007, 49).

Yhdistystoiminnalle vaihtoehtoisilla organisoitumisen alueilla tapahtuu koko ajan muutoksia, mikä merkitsee myös sitä, että epämuodollisen politiikan ja osallistumisen mahdollisuuksien alue kasvaa. Nuorimpien osallistujaikäluokkien poliittinen sosiaalistuminen poikkeaa jyrkästi vanhemmista sukupolvista. Nuoret ikäluokat ovat malliesimerkki ”ulkoa ohjautuvasta” sosialisatiotyypistä (ks. Riesman ym. 1950), jonka sekundaarisosialisaation olennaisina ”agentteina” toimivat paitsi välittömät vertaisryhmät, mediat, kulutussysteemi ja internet-pohjaiset verkostot. On selvää, että nuorison henkilökohtainen tulkintakehyks, jonka avulla yhteiskunnan ilmiöitä tulkitaan ja osallistumis päätöksiä tehdään, sopii vaihtelevasti yhteen yhdistysten tarjolla olevien kollektiivisten tulkintakehysten kanssa. Yksilöllisen ja kollektiivisen tulkintakehyksen tiety-nasteinen yhteensopivuus on välttämätön – joskaan ei riittävä – edellytys osallistumis päätökselle ja sen mahdolliselle toteutumiselle (ks. Snow ym. 1986; Siisiäinen 1997). Erityisen suurissa vaikeuksissa ovat ja tullevat olemaan sellaiset yhdistykset ja järjestöt, joiden kollektiiviset tulkintakehykset ovat peräisin vuosikymmenten takaa ja sisältävät maailmankatsomuksellisia tai kulttuurisia elementtejä, joilla ei siksi ole kosketuskohtaa (tai yhteensopivuutta) nuorten tulkintakehysten kanssa. Parhaiten esimerkiksi poliittisista puolueista ovat tässä suhteessa pärjänneet

Taulukko 16.
**Erilaiset poliittiseen
 ja yhteiskunnalliseen
 toimintaan
 osallistumisen tyypit.**

Lähde: Hay 2007, 26.

		POLIITTISEN / YHTEISKUNNALLISEN TOIMINNAN TYYPPI	
		FORMAALI POLITIIKKA	EI-FORMAALI POLITIIKKA
OSALLISTUMINEN	OSALLISTUU	1. Formaaliin politiikkaan osallistujat	2. Ei-formaaliin politiikkaan osallistujat
	EI OSALLISTU	3. Formaaliin politiikkaan osallistumattomat	4. Ei-formaaliin politiikkaan osallistumattomat

ne, joiden kollektiiviset tulkintakehykset ovat ottaneet eniten vaikutteita samoista olosuhteista, jotka ovat olleet muokkaamassa nuorisoon tulkintakehysten rakennusosia. Mutta sekin nuorisomenestyks on tavallisimmin rajoittunut muita puolueita parempaan vaalikannatukseen välittämättä juurikaan jäsenyysituumusten syntymiseen saakka.

Intressien tulkintojen markkinoilla yhdistykset ja muut tarjoajat ovat samalla lähtöviivalla niin kulutusikäytymisen kuin yhteiskunnallisen ja poliittisenkin tarjonnan osalta. Tulkintakehysten yhteensopivuuden lisäksi toinen välttämätön yhdistysten tai järjestöjen toimintaan osallistumisen edellytys on luottamus. Sitoutuminen jonkin yhdistyksen toimintaan edellyttää, että toimija luottaa siihen, että yhdistys – tai muu organisaatio – todella toimii esittämänsä tulkintakehysten tai ohjelman mukaisesti. Vaadittava luottamuksen aste on sitä suurempi, mitä enemmän ja kokonaisvaltaisempaa investointia yhdistyksen toimintaan osallistuminen edellyttää. Harrastuspiiriin osallistumisen kynnyks on alhainen, maailmankatsomukselliseen tai poliittiseen organisaatioon liittymisen korkeampi. Yhdistys- ja järjestötoiminnan ja ylipäättänsä yhteiskunnallisen ja poliittisen osallistumisen tulevaisuuden pohdinnan kannalta on tärkeää ottaa huomioon

sekä yksilölliset tulkintakehykset ja ”kysyntä” että järjestöjen ja yhdistysten kollektiiviset tulkintakehykset ja ”tarjonta”.

Colin Hayn poliittisen osallistumisen typologia (ks. Taulukko 16) auttaa hahmottamaan poliittisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen kokonaisuutta sekä välttämään formaaliin poliittiseen osallistumiseen (esimerkiksi puoluepoliittiseen osallistumiseen) rajoittumista ja vaihtoehtoisten muotojen unohtamista. Typologian pohjana olevassa tutkimuksessa korostetaan sitä, että formaalin poliittisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen laskutendensi (ennen muuta äänestäminen ja puoluejäsenyydet) koskee vain osa-aspektia osallistumisen kokonaisuudessa. Hayn mukaan päähuomio on suunnattu liiaksi – jos markkinakieltä sovelletaan – osallistumisen kysyntäpuoleen, kansalaisten äänestyskäyttäytymiseen, puoluejäsenyyksiin tai yksilöosallistumisella mitattuihin sosiaalisen pääoman komponentteihin (luottamus) (vrt. Putnam 1995; 2000). Pahimmillaan tämä on johtanut äänestämättä jättäneiden ja formaalin politiikan ulkopuolelle jättäytyneiden leimaamiseen apaattiseksi, atomisoituneeksi massaksi. Tutkimukset toki osoittavat, että pohjoismaalaisittain verrattuna suomalaisissa on paljon sellaisia ihmisiä, jolle vaaleissa äänestämi-

nen on vähämerkityksistä, ja jotka katsovat, etteivät he ole lähellä mitään poliittista puoluetta. He eivät myöskään osallistu yhdistystoimintaan eivätkä muutoinkaan pyri vaikuttamaan politiikkaan. (Borg 2005.) Usein on kuitenkin oletettu, että kuuluminen tyyppiin 3 – formaaliin politiikkaan osallistumattomiin – johtaisi automaattisesti myös kuulumiseen tyyppiin 4 eli kaiken osallistumisen ulkopuolisiin (”apaattisiin”). Näin ei kuitenkaan välttämättä ole. Lisäksi vaikka tutkimusten mukaan äänestysosallistuminen ja yhdistysaktiivisuus korreloivat (Hanifi 2006), on myös muita osallistumisen tapoja.

Edellä kuvatussa menettelyssä on jäänyt vähemmälle huomiolle osallistumisen ”tarjontapuoli”, poliittisen järjestelmän institutionaaliset ja organisatoriset rakennusosat sekä niiden keskeiset toimijat, poliitikot, edustajat ja poliittisen järjestelmän vastaanottavuuden ja toimenpideherkkyyden problematiikka. Hayn päähuomautuksia onkin, että myös nk. valistuneen kansalaisen hypoteesin (ks. Norris 2002) kuvaamat koulutetut ja poliittisen tietämyksen ja tietoisuuden omaavat, poliittisen systeemin ongelmiin ja poliittiseen systeemiin osallistumiseen kriittisesti suhtautuvat toimijat olisi otettava paremmin huomioon. Tämä merkitsee samalla tarjontapuolen ongelmien keskeisempää analysointia: valistuneet kriittiset kansalaiset voivat toimia – ja toimivat – formaalin poliittisen koneiston ulkopuolella käyttämällä vaihtoehtoisia kanavia (vaihtoehtoliikkeet ja -yhdistykset; boikotit, adressit ja kampanjat; yksilöpohjainen poliittinen kommunikaatio; internet-osallistuminen; kansainväliset internet-yhteisöt). Sen sijaan, että sanottaisiin ”kansalaiset saavat sellaista politiikkaa millaista ansaitsevat”, pitäisikin (myös) sanoa ”demokraattiset poliittiset järjestelmät (polities) saavat sellaisen poliittisen osallistumisen tason millaisen ansaitsevat” (Hay 2007, 155).

Tutkimusten mukaan suomalaiset osallistuvat myös ei-formaalisti. Esimerkiksi puolet keskisuomalaisista kertoo Järjestöbarometri 2007 mukaan muuttaneensa osto- ja kulutustapojaan ympäristönsuojelun tai muiden aatteellisten syiden vuoksi (Vuorinen ym. 2007, 229). Tutkimukset edelleen osoittavat (Borg 2005), että suomalaisista löytyy ryhmä sellaisiakin yhdistysaktiiveja, joille myös

suora vaikuttaminen on tärkeää. He suhtautuvat kuitenkin suhteellisen kielteisesti poliitikoihin ja ovat muita tyytymättömämpiä poliittiseen päätöksentekoon ja yhteiskunnan tilaan. Lisäksi he pitävät muita useammin vaaliosallistumista tarpeettomana ja kokevat vaikeana tai mahdottomana itseään lähellä olevan puolueen löytämisen. Näitä penseästi poliitikoihin suhtautuvia, mutta aktiivisia yhdistystoimijoita, on Suomessa osapuilleen yhtä paljon kuin muissakin Pohjoismaissa.

Suomalaiset näyttävät olevan kansainvälisesti hyvin aktiivisia internet-pohjaisissa vuorovaikutus-systeemeissä, kuten Facebookissa, johon tuoreiden tietojen (lokakuu 2008) mukaan on liittynyt lähes 450 000 suomalaista (tai ”suomalaiseksi miellettyä”) (ks. Hintikka 2008, 9). Tämä tieto vahvistaa – omalla tavallaan – taulukossa 15 esitettyä kuvaa suomalaisten kollektiivisen toiminnan ja sosiaalisen pääoman komponenttien määrätynlaisesta painottumisesta. Nettiaktivismia voidaan kuvata ”kevytaktivismiksi”, jossa ei tarvitse asettautua henkilökohtaisesti vastatoimille alttiiksi tai pelätä leimautumista (vrt. mielenosoitukset ja vaihtoehtoliikkeiden edustaminen, ks. Stranius tässä julkaisussa). Samalla on kuitenkin mahdollisuus saada tasaveroisesti oma ääni kuuluviin anonyymillä tavalla ja vaikuttaa vaihtelevalla tehokkuudella toiminnan kohteeseen. Vaikutuksen pitkäkestoisesta tehosta ei ole selkeätä tietoa. Toiminnan tasa-arvoisuuttakin syövät samansuuntaiset vallan keskittymisen tendenssit kuin yhdistyksissä. Kari A. Hintikan keräämät tutkimustulokset osoittavat, että yksi prosentti netti-foorumien tai sosiaalisen media käyttäjistä vastaa pääasiallisesti sisällön tuottamisesta, yhdeksän prosenttia antaa jonkinlaisen panoksen yhteisössä ja loput yhdeksänkymmentä prosenttia keskittyvät vain kuluttamaan (Hintikka 2008, 6). Uusissa yhdistyksissä yleistyneen kulutusmallin kanssa hyvin samansuuntainen on Hintikan huomio siitä, että nettiaktivismissa painottuvat kulutusvalinnat. Kokonaisuudessaan nettiaktivismiin suomalainen suosio vahvistaa käsitystä siitä, että Suomessa silloittava sosiaalinen pääoma voi suhteellisen hyvin sitovan, kasvokkaista vuorovaikutusta edellyttävän sosiaalisen pääoman kustannuksella.

Vaihtoehtoisten osallistumisen muotojen tärkeyden korostaminen ei merkitse sitä, että niitä ja perinteistä osallistumista pidettäisiin toisensa poissulkevinä tai että olisi oikeutettua pitää osallistumattomia ja äänestämättömiä joukkomitassa ”valistuneina kansalaisina”. Osallistumisen eri tyypit täydentävät toisiaan ja Suomessa ei ole vielä riittävästi kokonaisvaltaista tietoa esimerkiksi internetin harrastajien valistuneisuudesta ja heidän osallistumisestaan. Tässä riittää kun todetaan, ettei ole perusteita olettaa ilman muuta formaalin politiikan ulkopuolisten olevan passiivisia valtiokansalaisia tai peräti apaattisia toimijoita. On myös hyvä muistaa, että erilaisten osallistumisen muotojen välillä on mahdollisia toisikseen muuntumisen kanavia. Samoin aktiivisuuden kausien väliset vaihtelut voivat olla hyvinkin nopeita, kohortittaisia tai ainakin poliittisten sukupolvien kantamia. Viimeaikaisissa tutkimuksissa on jo viitteitä nuorison poliittisen kiinnostuneisuuden, myös formaaliin politiikkaan, noususta (ks. Nuorisobarometri 2008). Nämä ovat keskeisiä kysymyksiä pohdittaessa yhteiskunnallista ja poliittista osallistumista kanavoivien yhdistysten tulevaisuudennäkymiä. Ongelmana Suomessa on kokonaisvaltaisen, monimuotoista kollektiivisen toiminnan organisoitumista yhteiskunnallisessa kontekstissaan analysoivan tutkimuksen puuttuminen.

4.3 Yhdistystoiminnan muutokset ja yhteiskunnallinen järjestelmä

Moderneissa yhteiskunnissa kansalaisten jäsenyyden kokonaisuhteiskunnassa välittyä lukuisien sosiaalisten instituutioiden, organisaatioiden, yhdistysten ja ryhmien kautta. Kullakin yksilöllä on sellainen yhteiskunta, jonka hänen lukuisien jäsenyyksiensä kokonaisuus hänelle määrittää. Toimijoiden intressit suuntaavat osallistumista vapaaehtoisin yhteenliittyimiin, erityisesti yhdistyksiin. Yhdistykset ovat modernien demokratioiden pääasiallinen tapa osallistua kollektiivisesti yhteiskunnan eri alajärjestelmien (talous, politiikka, uskonto, taide jne.) sisäiseen kommunikaatioon, päätöksentekoon ja kehittämiseen. Voidaan liioittelematta sanoa, että mikään suomalaisen yhteiskunnan alajärjestelmistä ei toimisi ilman kansalaisyhteiskunnan yhdistysmuo-

toisen infrastruktuurin tukea. Tässä otetaan esille vain poliittinen alajärjestelmä sekä hyvinvointivaltiollinen järjestelmä, joka on osittain päällekkäinen poliittisen järjestelmän kanssa, osittain leikkaa myös muiden alajärjestelmien alueita.

Poliittisen alajärjestelmän kannalta yhdistyslaitoksella on lukuisia tärkeitä funktioita, joista tässä tutkimuksessa keskeisellä sijalla ovat olleet: ensiksikin toimiminen poliittisen järjestelmän legitimoinnin pääasiallisena lähteenä; toiseksi yhdistysten osallistuminen poliittisen järjestelmän uusiutumiseen, innovointiin ja kritiikkiin; kolmanneksi panos massayhteiskunnan ja eliittien vieraantumisen ehkäisemiseen; ja neljänneksi vaikutukset yleisenä järjestelmän turvapuskurina.

Formaalin politiikan tutkimuksessa pääpaino on ollut järjestelmän legitiimiyden mittaamisessa keskeisesti vaaliaktiiviteetin ja formaalin poliittisen osallistumisen pohjalta. Tässä suhteessa legitimitettiin voidaan tulkita heikentyneen äänestysaktiiviteetin laskettua pääsuuntaisesti parikymmentä vuotta ja poliittisten järjestöjen kärsiessä jäsenkadosta, nuorten jäsenten puutteesta sekä uusiutumisen ongelmista (”hedelmällisyyslukujen” alhaisuus). Laajemmin ymmärrettynä legitimitteettiongelmas- ta voidaan edetä yhdistysten hegemoniafunktioiden tarkasteluun. Gramscin ajatuksia lainaten yhdistyslaitosta – yhdessä muiden kansalaisyhteiskunnan instituutioiden ja organisaatioiden kanssa – voidaan pitää keskeisenä instanssina, jonka avulla poliittiseen valtaan pyrkivät ryhmittymät ovat voineet hankkia ja legitimoita johtavan asemansa kansalaisyhteiskunnassa ja sitä kautta turvata poliittisen selustansa. Gramscin edelleen ajankohtainen kiteytys oli, että läntiset demokratiat ovat olleet niin vahvoja – val- lankumousta edeltäneeseen Venäjään verrattuna – koska niissä poliittinen järjestelmä lepäsi vahvan (yhdistysmuotoisen) kansalaisyhteiskunnan varassa (ks. Gramsci 1967; Siisiäinen 1986). Vuonna 1990 Ralf Dahrendorf kirjoitti samaisesta Venäjästä 70 vuotta myöhemmin todeten, että perustuslaillisen reformin formaali prosessi siellä kestää vähintään kuusi kuukautta, taloudellinen reformi vähintään kuusi vuotta, mutta perustuslain ja taloudellisten instituutioiden sosiaalisen perustan, toimivan kan-

salaisyyhteiskunnan kehittäminen vie vähintään 60 vuotta (Dahrendorf 1990).

Alexis de Tocquevillen klassisen tutkimuksen mukaan yhdistyksissä toimimisen on katsottu muodostavan eräänlaisen ”demokratian koulun”, jossa kansalaiset pystyvät saamaan mielipiteensä kuuluviin, saattamaan ajamansa päämäärät ja tavoitteet julkisiksi, tapaamaan toisiaan ja keskustelemaan keskenään, minkä kautta he oppivat hyväksymään ja ottamaan huomioon erilaisia mielipiteitä (ks. de Tocqueville 2007). Vaikka ihmiset eivät varsinaisesti pitäisi toisistaan, toleranssi erilaisuutta kohtaan kasvaa yhdistysten kautta. Tocqueville näkee tämän välttämättömänä yhteiskuntarauhan kannalta. Jos ihmiset eivät tottuisi yhdistymään ja hoitamaan asioita, koko yhteiskunta olisi Tocquevillen mukaan uhattuna ja vaarassa vajota barbariaan. Kaikehenlainen yhdistystoiminta helpottaa poliittista yhdistymistä. Mitä enemmän erilaisia pieniä yhteishankkeita ja ihmisten yhteenliittymiä on, sitä paremmin ihmiset kykenevät toteuttamaan niitä. Nämä prosessit, yhdistäessään erilaisista luokista ja kerrostumista peräisin olevia kansalaisia, vahvistavat osaltaan keskinäistä solidaarisuutta ja lisäävät eri kerrostumien välistä luottamusta.

Ongelmana uusien yhdistysten kehityksessä on, ettei ole mitään vakuuttavia todisteita siitä, että niillä olisi samankaltainen luottamus- tai solidaarisuusfunktio kuin osalla vanhemmista aatteellisista yhdistyksistä. Kiinnostava kysymys – johon olemassa olevat tutkimukset eivät anna kokonaisvaltaista vastausta – on, vieläkö ja missä laajuudessa uudet yhdistykset käyvät demokratian koulusta. Ei ole myöskään selvää, vieläkö uudet, ohuisiin siteisiin, kevyeen persoonallisuuden investointiin ja hetkelisyyteen perustuvat yhdistykset kykenevät toimimaan ”hegemonisina koneistoina” vai ovatko niiden paikan yksilöllistyneessä maailmassa ottaneet erilaiset uudet välineet (internet, televisio ja muut mediat, tavaraestetiikka ja kaupallinen massakulttuuri, jne.). Samat kysymykset koskevat myös Rosanvallonin (2008) tarkastelemaa vastademokratian muotoutumista tai vaihtoehtoisia politiikan muotoja. Ehkäpä hegemoniakkin ekonomisoituu ja epäpoliitisoituu markkinaistumisen edetessä entisestään.

Yhdistyslaitoksen toisen funktion, innovoinnin, systeemin uudistamisen ja kritiikin suhteen tilanne näyttää – ainakin lukujen valossa – valoisammalta. Yhteiskuntajärjestelmän tarvitsemia innovaatiota syntyy edelleen ja sen parhaana takeena ovat toiminnassa olevat 80 000–90 000 yhdistystä. Poliittisen järjestelmän kannalta tärkeä kysymys on, tulevatko innovaatiot ja järjestelmän uusiutumisen syykäykset formaalin poliittisen järjestelmän sisältä vai ei-formaalin politiikan alueelta. Tutkimustietoja on niukalti, mutta monet yksittäiset tutkimukset antavat viitteitä siitä, kuinka esimerkiksi verkostopohjainen poliitikanteko antaa lukuisia mahdollisuuksia uudelleenlaiseen toimintaan sekä itse verkossa, verkostovälitteisesti perinteisemmällä kentällä tai apuvälineenä perinteisten organisaatioiden käytännössä (ks. Lappalainen 2005, 45–46). Konventionaalisten poliittisten järjestöjen uusiutumiskyky näyttää sen sijaan heikolta, mikäli sitä ei mitata voimistuneen markkinaistumisen, ekonomisoitumisen ja mediotumisen kaltaisten kehityssuuntauksien pohjalta.

Edellä esitetty yhdistyslaitoksen toisen funktion muotoilu pitää sisällään myös yhdistysten ja sosiaalisten liikkeiden kriittikitehtävän. Monien ihanteena oleva yhteiskunnallinen systeemi, jossa muutokset tapahtuisivat intressiharmonian ja deliberatiivisten keskustelujen tilassa, näyttää edelleen kovin utopistiselta. Yhteiskunnallisen ja poliittisen järjestelmän kehityksen, kurssin muutosten ja jatkuvuuden välttämätön edellytys on kriittisten liikkeiden ja yhdistysten olemassaolo ja toiminta. Erilaisten taloudellisten ja poliittisten järjestelmien historiasta (feodalismi, valtiososialismi, jälkiteollinen (maailman)kapitalismi) on vaikeaa – ellei jopa mahdotonta – löytää hyviä esimerkkejä siitä, että taloudellisesti (ja/tai poliittisesti) etuoikeutetut luokat tai kerrostumat olisivat oma-aloitteisesti tai edes täysin vapaaehtoisesti luopuneet etuoikeuksistaan silloinkaan, kun ne pitkällä tähtäyksellä ovat olleet itse järjestelmän jatkuvuuden kannalta dysfunktionaalisia. Niin paradoksaaliselta kuin se kuulostaakin, systeemikriittiset liikkeet ovat suhteellisen avoimissa järjestelmissä toimineet niiden jatkuvuuden ja säilymisen välttämättöminä välineinä suojaatessaan systeemiä siltä itseltään ja estäessään

sen oman kehityksen edellytysten tuhoamista. Esimerkiksi pohjoismaisen hyvinvointivaltion kehitystä voidaan ymmärtää kompromissin kautta kehittyneeksi intressikonsensusukseksi.

Kolmantena mainittu yhdistysfunktio, massayhteiskunnan uhkan ja eliittien vieraantumisen torjuminen on myös yksi Alexis de Tocquevillen esille nostamista teemoista (2007). Demokraattinen yhdistyslaitos – yhdessä lehdistön ja paikallis-hallinnon instituutioiden kanssa – on paras keino estää valtiotyranian kehitystä. Se voi muodostaa ikään kuin suojapuskurin poliittisen keskuksen ja kansalaisten väliin, joka suojaa yhtäältä kansalaisia keskukselta (eliitiltä) tulevalta manipulaatiolta ja samanaikaisesti keskusta (eliittiä) kansanjoukkojen paineelta. Yhdistykset tekevät yhtäältä mahdolliseksi eliiteiltä tulevan kommunikaation rekoodauksen ja yhteisen käsittelyn, toisaalta vapauttavat eliittejä välittömästä riippuvuudesta yleisön suosion kosiskeluun (ks. Kornhauser 1959). Tällaisen välittävän instanssin toimivuus edellyttää, että yhdistykset todellakin yhdistävät erilaisiin luokkiin ja kerrostumiin kuuluvia kansalaisia samoihin keskusteleviin yhdistyksiin. Näyttäisi siltä, että sellaisia yhdistyksiä on nykyisin suhteellisen vähän, sillä esimerkiksi tie poliittiseen eliittiin käy nykyisin helpommin markkina- ja mediajulkisuuden kuin yhdistysjulkisuuden kautta. Ilmeisesti osa uusista yhdistyksistä on myös luonteeltaan eksklusiivisia, ei avoimia jäsenydelteään (vrt. Maloney & Rossteutscher 2007, 280).

Neljäntenä mainittu yhdistyslaitoksen yleisfunktio, yhteiskunnallisen järjestelmän ja poliittisen alajärjestelmän suojapuskurina toimiminen, liittyy yhdistyslaitokseen kokonaisuutena. 80 000–90 000 yhdistyksessä on suunnaton voimavara koko suomalaisen yhteiskunnan ja kansainvälisen järjestelmänkin kannalta. Yhdistyslaitoksen eri osiin on varastoitunut erilaista historiallista ja nykytietoa, taitoja, aatteellisia ja kulttuurisia virtauksia, tulevaisuuden ennakoiteja ja kokeiluja jne. Yhdistyksiin verkostoituneen asiantuntijuuden ja operatiivisen varareservin avulla hyvinvointivaltio on kyennyt selviytymään uusista ja erityisistä haasteista ja ongelmista. Yhdistysten ja liikkeiden ansiosta yhteiskun-

nan kommunikaatiojärjestelmä on tullut tietoiseksi vaadittavista muutostarpeista, ja yhdistykset ovat myös painostaneet uudistuksiin. Hälytysjärjestelmä ja arvioinnin välineet ovat edelleen toiminnassa. Yhdistyslaitos ja liikkeet ovat myös herkimmin kyenneet pro- ja reaktiiviseen toimintaan kansainvälisen järjestelmän tasolla. Siinä yhdistykset, sosiaaliset liikkeet ja verkostomaiset vuorovaikutusjärjestelmät toimivat toisiaan täydentäen. Kansainväliset verkostot ovat edelleen lisänneet vapaaehtoisyyteenliittymien moninaisuutta. Niistä muodostuu monimutkainen ja -tasoinen eriasteisesti organisoituneiden verkostojen ja yhteenliittymien kokonaisuus, jossa pienet kansalliset ja paikalliset vähemmistöt voivat toimia yhdessä, ajaa asioitaan ja vaikuttaa. Tämä poikkikansallinen verkosto antaa mahdollisuuden uudenlaisen ”muokalaisten välisen solidaarisuuden” kehittymiseen (ks. Keck & Sikkink 1998).

Edellä käsitellyt kehityssuunnat ja niistä avautuvat haasteet ja mahdollisuudet koskevat yhdistyslaitosta yleensä. Sen lisäksi eri alueiden tai intressipiirien yhdistyksillä on erityisongelmansa ratkottavinaan. Tämä pitää paikkansa esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja järjestöjen kohdalla. Hyvinvointivaltion komponentit ovat liikkeessä, osa purkautunut, osa kehittymässä uusiin suuntiin. Sosiaali- ja terveysalan järjestöistä monet taiteilevat järjestelmäautonomiansa (autopoiesinsa) ja ulkomääräytyvyyden välisellä jännitteellä: markkinaisuutensa ja taloudellisen alajärjestelmän logiikan (koodin) ja jäsenistön, kohderyhmän monialaisten kysymysten välistä suhdetta ei ole helppoa ratkaista. Samanaikaisesti kuntayksiköiden kasvu, palvelurakenneuudistus sekä kilpailulainsäädännön ja avustuspolitiikan muutokset muuttuvan taloudellisen ja poliittisen maailmanjärjestelmän olosuhteissa pitävät yllä epävakauden ja kontingenssin tunnetta. Joka tapauksessa modernin toimijan perusedilemma on myös yhdistysten perusolotila (ks. Luhmann 1991): vaihtoehtoja on enemmän kuin mitä voidaan valita, elementtejä on enemmän kuin mitä voidaan liittää yhteen ja sisällyttää omaan järjestelmään. Seurauksena on vapaaehtoisen valinnan pakon korostuminen yhä nopeammin muuttuvissa ja entistä monimutkaisemmissa olosuhteissa.

On helppo luetella tehtäviä ja ongelma-alueita, joiden ratkaiseminen tai hoitaminen edellyttää yhdistysten ja sosiaalisten liikkeiden panosta tai niiden korvaamista joillain muilla toimijoilla, jotka on suurimmaksi osaksi luotava. Tämän tutkimuksen punaisena lankana on ollut ajatus siitä, että yhdistyslaitoksella on Suomessa poikkeuksellisen keskeinen asema niin poliittisen järjestelmän kuin hyvinvointisysteeminkin kannalta, koska yhdistyksille vaihtoehtoisia kollektiivisen toiminnan muotoja on vähemmän käytössä.

Poliittisen järjestelmän muutosten synnyttämiä aukkoja tai tyhjiöitä on jo edellä käsiteltykin. Keskeisimpiin ongelmiin kuuluu solidaarisuuden (ja yleisen luottamuksen) synnyttäminen, jossa modernien yhdistysten panos on ollut mitä keskeisin sekä yksilöiden vuorovaikutuksen että yhteiskunnan tasolla. Poliittisen toiminnan yksilöllistymisen egoistinen malli ei yleistyessään – mitä todennäköisimmin – suosi eri sosiaalisten ryhmien välisen solidaarisuuden kehittymistä. Pohjoismaissa erilaisia aatteellisia suuntauksia edustaneiden yhdistysten innovoivan ja vaatiman hyvinvointivaltion on usein ajateltu opettaneen ylempiä kerrostumia solidaariseen ajatteluun: ajatukseen siitä, että ”olaa samassa veneessä” tai että etuoikeutetummassa asemassa olevienkin onni ja hyvinvointi riippuvat heikoimmassa asemassa olevien onnesta ja tietyn hyvinvointitason takaamisesta (ks. Crow 2000; Siisiäinen 2003b). Sellaiseen konsensukseen sopisi hyvin huonosti esimerkiksi EU-avulla toimivien ruokajonojen hyväksyminen vakiintuneeksi ”hyvinvointiratkaisuksi”. (ks. Hänninen ym. toim. 2008). Ja kuten edellä on jo useaan otteeseen eri näkökulmista todettu, sosiaalisia liikkeitä ja yhdistyksiä korvaavia selviä vaihtoehtoja ei ole näköpiirissä: media on oikullinen ja epäluotettava liittolainen ja edistää lähinnä ”episodista solidaarisuutta”. Internet-pohjaisten yhteisöjen kyvystä yhdistää erilailla ajattelevia ihmisiä solidaarisuuden sitein ja pysyväisluonteisesti ei ainakaan toistaiseksi ole vakuuttavia näyttöjä.

Hyvinvointijärjestelmän markkinaistaminen ja ekonomisoiminen, manageristisen johtamismallin yleistäminen ja yksilöpohjaisen ajattelumallin

enenevä käyttöönotto sosiaalisen (tai kollektiivisen) tilalle erilaisten toimenpiteiden perusteluissa saattaa synnyttää omanlaisensa tyhjiön: ihmisten tarpeiden ja moninaisten intressien kokonaisvaltaisen huomioimisen vajeen. Alajärjestelmät, kuten talous ja politiikka, koodaavat ongelmia omalla loogikallaan ja sitä kautta yksinkertaistavat elämäntilanteiden kokonaisvaltaisuuden. Markkinat eivät, mikäli muiden muassa Max Weberiä on uskominen, synnytä solidaarisuutta, vaan ruokkivat kilpailua ja palkinnoista poissulkemista (ks. Weber 1976). Yhtiöitettyjen, rationaaliseksi tarkoitettua ”kylmää” managerialistista organisaatiomallia toteuttavien järjestöjen logiikan muutos, yhdistyneenä poliittisen järjestelmän markkinaistamiseen, jättää sellaisen tyhjiön, jonka täyttämiseen osallistuvat monenlaiset kansalaisten tarpeita ja intressejä tulkitsevat kollektiiviset toimijat, eivät vain pelin sääntöjä tunnollisesti noudattavat yhdistykset. Tämän palapelin tulevan kehityksen ennustamisen välineet puuttuvat, mutta yhdistysten painoarvo määrätty niiden omista valinnoista ja oman toiminnan voimakkuudesta.

4.4 Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa on piirretty yleiskuva suomalaisesta yhdistyslaitoksesta ja tarkasteltu sen keskeisiä kehityssuuntia. Keskeisenä yleisenä kehityssuuntana yhdistyslaitoksen kokonaisuudesta erottuu perinteisen puoluekytkentäisen poliittisen organisoitumisen (”formaali politiikka”) voimakas heikentyminen, jopa romahtaminen. Myös useimmat aikaisemmin voimakkaat poliittis-ideologiset osakulttuurit ovat kokeneet samansuuntaisen kohtalon. Puoluepoliittisuuden laskun käännteispuolena on se, että vuosituhannen vaihteessa on perustettu määrällisesti ja suhteellisesti enemmän kulttuurin eri osa-alueiden, liikunnan-alan ja muiden vapaa-ajan harrastusten yhdistyksiä kuin koskaan aikaisemmin. Taloudellisesti-ammatillis-professionaalisten yhdistysten ryhmän osuus on pudonnut, mutta sosiaali- ja terveysalan yhdistykset ovat lievästi nostaneet osuuttaan 1990-luvulta alkaen. Varsinaisten kansainvälisyysproblematiikkaan keskittyvien

yhdistysten osuus on pysytellyt noin prosentissa kautta vuosikymmenten. Kansainvälistyminen onkin tapahtunut tasaisesti kautta linjan, mikä näkyy jo yhdistysten nimikielten lisääntyvässä kansainvälistymisessä. Samoin uusimpien yhdistysten toimintaideat ovat vanhoja yhdistyksiä useammin ulkomaisista lähteistä peräisin vanhojen luottaessa niitä useammin kansallisiin toiminta-ajatuksiin.

Yhdistysten perustamislukujen takana on yleisempiä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutosprosesseja, jotka ilmenevät uusien yhdistysten muuttuneessa toimintaprofilissa: uusi yhdistysmuodostus on spesialisoitunut ja pitkälle eriytynyt, lähes kaitentyyppisten yhdistysten piirissä. Muun muassa pienten ryhmien harrastusmuodot saavat omia yhdistyksiään, esimerkkinä musiikin eri muodot ja lajit, moninaiset koira- ja kissarodut, urheilun ja liikunnan muodot, erilaisten merkkituotteiden harrastukset. Tällä alueella internet-pohjaiset ”harrastusyhteisöt” kilpailevat – monilla alueilla ilmeisen menestyksellisesti – yhdistysten kanssa. Jatkossa olisikin tärkeää tutkia internet-yhteisöjen ja yhdistysten suhdetta sekä erilaisten vapaaehtoisten yhteenliittymien kokonaisuutta. Spesialisoituneen intressin toteuttamiseen keskittyvässä yhdistyksessä toimiminen merkitsee useimmissa tapauksissa sitä, että yhdistystoimintaan investoidaan vain pieni osa persoonallisuutta tai identiteettiä.

Toisena kehityssuuntana on hallinnollisten rakenteiden villiyden ja keveyden lisääntyminen. Tämä merkitsee yhtäältä sitä, että uusien yhdistysten käyttäminen systeemi-integraation tai poliittisen legitimaation apuna on vaikeutunut. Monet vanhemmista yhdistyksistä ovat kenneet sen sijaan kanavoimaan tyytymättömyyttä ja protestipotentiaalia organisoituihin uomiin tavalla, joka on samanaikaisesti mahdollistanut tyytymättömyyden kesyttämisen yhteiskuntajärjestelmän poliittiseksi koheesioksi. Toisaalta villien yhdistysten irrottautuminen laajoista kansaliikkeistä ja poliittisista osakulttuureista katkaisee vaikutuskanavan – vaikka heikonkin – poliittisen päätöksenteon keskuksiin.

Kolmanneksi uudet yhdistykset ovat pienikokoisia, paitsi jäsenmääriltään, myös budjetiltaan ja toimintakapasiteetiltaan. Tutkimuksissa on ha-

vaittu, että pienet yhdistykset ovat tehokkaampia yhdistysaktivistien ”tuottajia”; ne kykenevät suuria järjestöjä paremmin muuntamaan muodollisen jäsenyyden toiminnalliseksi aktiviteetiksi. Toisaalta poliittisen järjestelmän legitimointi sekä hyvinvointiregiimin toiminta edellyttää suurimittaista vapaaehtoisten ja aktivistien joukon olemassaoloa ja toimintaa. Tämä piirre tulee korostumaan entisestään, jos vallalle pääsee entistäkin enemmän pyrkimys jättää yhä useampia hyvinvointivaltion turvan katvealueille joutuneita ryhmiä kolmannen sektorin avun varaan. Tässä mielessä niin pienillä ja pirteillä kuin suurilla ja ennustettavilla yhdistyksillä on tärkeä funktionsa: pienet herättävät aktivismiin, suuret kykenevät toteuttamaan yhteiskunnan mitataavassa välttämättömiä tehtäviä niin jäsentensä tai kohderyhmänsä kuin yhteiskunnallisten alajärjestelmienkin kannalta. Uusilla yhdistyksillä on myös vähemmän vuorovaikutusta kunnallisten ja valtiollisten viranomaisten tai instituutioiden kanssa kuin vanhemmilla yhdistyksillä. Monet uudet yhdistykset rikkovat vanhan suomalaisen kansalaisyhteiskuntaperinteen, jonka mukaisesti yhdistykset ovat inkorporoituneet poliittiseen ja kunnalliseen järjestelmään ja ovat toiminnallisesti valtiosuuntautuneita (tai kuntasuuntautuneita).

Tutkimukset osoittavat, että sekä yhdistysten perustamisten että yhdistysjäsenyyksien määrän perusteella suomalainen yhdistyslaitos voi yleisesti ottaen hyvin. Suomalaisten yhdistysjäsenyyksien määrä on kasvanut. 1970-luvulta alkaen yhdistyksiin kuulumattomien määrä on pikkuhiljaa vähentynyt ja moniin erityyppisiin yhdistyksiin kuuluvien määrä on lisääntynyt. Tyypillisesti suomalaiset kuuluvat ja osallistuvat kulttuuri- ja harrastusyhdistyksiin ja liikuntaseuroihin. Tämä vahvistaa jälleen käsitystä siitä, kuinka yleinen yhdistyskehitys vie pois päin puoluepoliittisesta kohti elämäntapa- ja elämäntyyliyhdistyksiä. Yhdistyslaitoksen vahvan aseman säilymistä Suomessa tukee myös se, että yhdistysten toimintaan osallistumisen määrässä ei ole tapahtunut viime vuosikymmeninä olennaisia muutoksia. Suomessa, niin kuin muissakin Pohjoismaissa, miehet ja naiset osallistuvat yhdistystoimintaan yhtä aktiivisesti. Vaikka jäsenyyspohja ja osallistumisen taso

ovat yleisesti ottaen vahvoja, yhdistyslaitos on tiettyjen ryhmien osalta haasteiden edessä. Tutkimukset osoittavat järjestelmällisesti, että sosioekonominen asema vaikuttaa merkittävästi yhdistystoimintaan osallistumiseen: ylemmät toimihenkilöt ja maatalousyrittäjät osallistuvat selvästi eniten ja työttömät vähiten. Lisäksi nuorten osallistuminen on hyvin eriytynyttä yhdistystyypeittäin. Nuoret osallistuvat suhteellisen vilkkaasti urheiluseurojen ja nuorisjärjestöjen toimintaan, mutta ovat muutoin keskimääräistä vähemmän yhdistyksissä mukana.

Yhdistyslaitoksen toimivuudella on erityinen merkitys Suomelle, jonka kollektiivinen toiminta ja siten kansalaisten intressien toteuttaminen ja etujen puolustaminen lepää edelleen pääasiassa muodollisesti organisoituneen vapaaehtoistoiminnan varassa. Yhdistysten toiminta on tutkimustulosten valossa tärkeämpää Suomessa kuin missään muualla maailmassa: yhdistyksiä ja niiden jäsenyyksiä on Suomessa ja suomalaisilla paljon, eikä niille ole hyvin toimivia vaihtoehtoja kansalaisten keinovalikoimissa. Sen takia yhdistystoiminnalla on merkitystä niin nykyisyyden kuin tulevaisuudenkin kannalta.

Olemassa olevien tutkimusten pohjalta pystytään luomaan yleiskuva suomalaisesta yhdistyslaitoksesta, mutta monen tyyppiselle lisätutkimukselle on tarvetta. Yksi haaste aiheutuu siitä, että yhdistyksiä koskeva tutkimus on monin tavoin pirstaloitunutta, osin tieteenalacroista johtuen. Myös erityyppisten vapaaehtoisten yhteenliittymien kokonaisuus tunnetaan huonosti, ja kuten sanottua tiedot internet-yhteisöjen ja yhdistysten vuorovaikutuksesta sekä keskinäisestä painoarvosta ja vaikuttavuudesta (ja ”kausalisesta voimasta”) eri kentillä ovat vähäisiä. Lisäksi yhteiskunnallisten liikkeiden, yhdistysten ja internet-pohjaisten tutkimusten kokonaisuus on eriytynyt. Myöskään kansainvälisten organisaatioiden ja yhdistysten suhdetta ei tunneta lähimainkaan riittävän hyvin. Ainakin kaikki nämä seikat vaikeuttavat sellaisen kokonaisvaltaisen kuvauksen luomista, joka sisältäisi eri tekijöiden ja vapaaehtoistoiminnan eri tasojen usein varsin nopean muutoksen kuvauksen. Olisi sen vuoksi tärkeää saada aikaiseksi erillisten alueiden tutkimustuloksia syntetisoiva tutkimus tai tutkimusohjelma, jossa yksittäisten alueiden tuntemus saisi painoarvonsa ja merkityksensä osana laajaa kokonaisuutta. ●

KIRJALLISUUS

- Ahtiainen, Lasse. (2006). Palkansaajien järjestäytyminen Suomessa vuonna 2004. Työpoliittinen tutkimus 298.
- Alapuro, Risto. (2005). “Associations and Contention in France and Finland: Constructing the Society and Describing the Society”. *Scandinavian Political Studies* 28, 4.
- Allardt, Erik. (1976). Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: WSOY.
- Bauman, Zygmunt. *Life Fragments: Essays in Postmodern Morality*. Oxford: Blackwell 1995.
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik. (1987) *Kansanliikkeet loivat kansakunnan*. Teoksessa R. Alapuro (ym.) (toim.): *Kansa liikkeessä*. Vaasa: Kirjayhtymä.
- Baer, Douglas. (2007). Voluntary Association Involvement in Comparative Perspective. In: Lars Trägårdh: *State and Civil Society in Northern Europe. The Swedish Model Reconsidered*. New York & Oxford: Berghahn Books, p. 67–125.
- Borg, Sami. (2005). *Kansalaisena Suomessa. Kansalaisvaikuttaminen Pohjoismaissa ja European Social Survey 2002*. Oikeusministeriön julkaisu, 3/2005.
- Borg, Sami. (2006). *Osallistuminen vaali- ja puoluedemokratiaan*. Teoksessa Sami Borg (toim.) *Suomen demokratioindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1. Helsinki.
- Borg, Sami. (2006). *Käsitykset kansalaisuudesta ja omista vaikuttamismahdollisuuksista*. Teoksessa Sami Borg (toim.) *Suomen demokratioindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1. Helsinki.

- Bäck, Henry & Granqvist, Nina & Sandberg, Siv & Sundback, Susan. (2005). *Svenst och finskt i kommunerna*. Göteborg: Göteborgs universitet, Förvaltningshögskolans rapporter, nr. 74.
- Böckerman, Petri & Uusitalo, Roope. (2005). Union membership and the erosion of the Ghent system: Lessons from Finland. *Palkansaajien tutkimuslaitos. Työpapereita*.
- Curtis, James E. & Baer, Douglas E. & Grabb, Edward G. (2001). Nations of Joiners: Explaining Voluntary Association Membership in Democratic Societies. *American Sociological Review*, Vol. 66, No. 6 pp. 783–805.
- Crow, Graham. (2002). *Social Solidarities. Theories, Identities and Social Change*. Buckingham: Open University Press.
- Dahrendorf, Ralf. (1990). *Reflections on the Revolution in Europe*. London: Chatto & Windus.
- De Hart, J. & Dekker, P. (1999). Civic Engagement and Volunteering in the Netherlands. In J. van Deth, M. Maraffi, K. Newton & P. Whiteley (eds.) *Social Capital and European Democracy*. Routledge, London, 75–107.
- Dekker, Paul. (2004). Social Capital of Individuals: Relational Asset or Personal-Quality. In P. Selle & S. Prakash (eds.) *Investigating Social Capital: Comparative Perspectives on Civil Society, Participation and Governance*. Lontoo: Sage, 88–110.
- Delhey, J. & Newton, K. (2003). Who Trusts? The Origins of Social Trust in Seven Nations. *European Societies* 5 (2), 1–45.
- Elo, Kimmo & Rapeli, Lauri. (2008). *Suomalaisten politiikkatietämys*. Oikeusministeriö, Helsinki.
- Etzioni, A. (1995). *The Spirit of Community*. London: Fontana Books.
- EVA. 2001. *Erilaisuuksien Suomi. Raportti suomalaisten asenteista 2001*. Elinkeinoelämän valtuuskunta 2001, Helsinki.
- Gramsci, Antonio. (1967) *En kollektiv intellektuell*. Uddevalla: Cavefors.
- Grönlund, Kimmo. (2006). *Osallistuva demokratia*. Teoksessa Sami Borg (toim.) *Suomen demokraatiaindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1. Helsinki.
- Habermas, Jürgen. (1989). *The structural transformation of the public sphere*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Hanifi, Riitta. (2004). Yhdistystoiminta muuttaa muotoaan. *Hyvinvointikatsaus* 2, 27–31.
- Hanifi, Riitta. (2006). Sosiaalinen, kulttuurinen ja poliittinen osallistuminen ja luottamus. Teoksessa Iisakka, Laura (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa*. Tilastokeskus, Helsinki, 35–41.
- Harju, Aaro. (2003). *Yhtuisellä asialla. Kansalaistoiminta ja sen haasteet*. Vantaa: Kansanvalitusseura.
- Hay, Colin. (2007). *Hay, Colin (2007) Why We Hate Politics*. Cambridge: Polity.
- Heikkala, Juha. (2001). *Järjestön strategia*. Tampere: Tampere University Press.
- Helander, Voitto. (2001). *Paikallisyhdistykset lähikuvassa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry.
- Helander, Voitto. (2001). *Paikallisyhdistykset lähikuvassa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Helander, Voitto & Laaksonen, Harri. (1999). *Suomalainen kolmas sektori. Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu*. Helsinki: STKL.
- Hellmann, Kai-Uwe: *Systemtheorie und neue soziale Bewegungen. Identitätsprobleme in der Risikogesellschaft*. Opladen: Westdeutscher Verlag 1996.
- Hirsch, J.: *Der Sicherheitsstaat*. Frankfurt: EVA 1980.
- Hintikka, Kari A. (2008). *Porkkanamafia – aktivismia vai valistunutta kulutusta*. Paperi Kansalaisyhdistyksen tutkijaseminaarissa. Jyväskylän yliopisto 29.10.2008.
- Huuska, Kosti. (1963). *Järjestöt*. teoksessa Heikki Waris ym. (toim.): *Yhteiskuntatieteiden käsikirja I*. Helsinki: Otava, s. 176–181.
- Iisakka, Laura. (2006). *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Teoksessa Iisakka, Laura (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa*. Tilastokeskus, Helsinki, 25–32.
- Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina (toim.) (2008) *Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltioista*. Helsinki: STAKES.
- Inglehart, Ronald. (1999). *Trust, well-being and democracy*. In: Mark E. Warren (ed.): *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, 88–120.
- Ilmonen, Kaj. (2007). *Suomalaiset yhdistykset ja luottamus vuosituhaten vaihteissa*. *Sociologia* 44 (1), 3–18.

- Ilmonen Kaj & Kovalainen, Anne & Siisiäinen, Martti (toim.) (2002) Lama ja luottamus. Helsinki: Svenska Handelshögskolan, Forskningsrapporter nr. 55.
- Jamison, Andrew & Eyerman, Ron & Cramer, Jacqueline. (1990). *The Making of the New Environmental Consciousness. A Comparative Study of the Environmental Movements in Sweden, Denmark and the Netherlands*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Jeppsson, Eva & Swedberg, Lars (2007) Civic participation in a Scandinavian welfare State: Patterns in Contemporary Sweden. In: In Lrs Trägårdh (ed.): *State and Civil Society in Northern Europe. The Swedish Model Reconsidered*. New York & Oxford: Berghahn Books, pp. 126–164.
- Kankainen, Tomi. (2007). Yhdistykset, instituutit ja luottamus. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Sciences, Nr. 326.
- Kankainen, Tomi. (2009). Voluntary associations and trust in Finland. *Reserts on Finnish Society* 2:2009, 5–17.
- Kankainen, Tomi & Siisiäinen, Martti. (2009). Yhdistykset ja sosiaaliset verkostot. Teoksessa: Leena Alanen & Martti Siisiäinen (toim.) *Erot ja eriarvoisuudet. Paikallisen elämän rakentuminen*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.
- Keck, Margaret & Sikkink, Kathryn. (1998). *Activists beyond Borders. Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kortteinen, Matti & Tuomikoski, Hannu. (1998). Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Lappalainen, Pertti. (2005). Verkolla Valtaa. Internet ja poliittisen kansalaistoiminnan näkymät. Jyväskylä: SoPhi.
- Lehtonen, Heikki & Kääriäinen, Juha. (2005). Hyvinvointivaltiot ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet. Teoksessa Jokivuori, Pertti (toim.) *Sosiaalisen pääoman kentät*. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä, 293–312.
- Liikanen, Ilkka. (1995). *Fennomania ja kansa*. Jyväskylä: Historiallisia tutkimuksia 191.
- Luhmann, Niklas: *Organization und Entscheidung*. Opladen/Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 2000.
- Luhmann, Niklas: *Soziale Systeme*. Frankfurt a/M: Suhrkamp 1984.
- Luhmann, Niklas: *Soziologie des Risikos*. Berlin: de Gruyter 1991.
- Luhtakallio, Eeva & Siisiäinen, Martti. (2008). The Movement of the Unemployed in Finland. In Chabanet, Didier & Jean Faniel (eds.) *Movement of the Unemployed in Europe* (forthcoming 2008).
- Luokkaprojekti. (1984). *Suomalaiset luokkakuvassa*. Tampere: Vastapaino.
- Maloney, William A. & Rossteutscher, Sigrid. (2007). The Perspectives of Civil Society and Democratic Governance. In: William A. Maloney & Sigrid Rossteutscher (Ed.) *Social Capital and Associations in European Democracies. A Comparative Analysis*. Abingdon: Routledge, p. 271–285.
- Melucci, Alberto. (1985). The symbolic challenge of contemporary social movements. *Social Research* Vol. 52, 4, 789–816.
- Morales, Laura. (2001.) *Citizens in politics: the individual and contextual determinants of political membership in Western countries*. Madrid: Intituto Juan March de Estudios e Investigaciones. Working Paper 2001/164.
- Myllyniemi, Sami. (2008). Mitä kuuluu? Nuorisobarometri 2008. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 88.
- Möttönen, Sakari & Niemelä, Jorma. (2005). Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Niemi, Iris & Pääkkönen, Hannu. (2001). *Ajankäytön muutokset 1990-luvulla*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Norris, Pippa. (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*. Cambridge: Cambridge University press.
- Paloheimo, Heikki. (2006). Asenteet poliittisia instituutiota ja toimijoita kohtaan. Teoksessa Sami Borg (toim.) *Suomen demokraatiaindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1. Helsinki.
- Pekkala, Jukka & Heikkala, Juha. (2007) Liikunnan kansanliikkeen neljäs tie. Näkökulmia yhteiskunnan ja liikunnan kansalaistoiminnan tulevaisuuteen. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu.
- Pekonen, Kyösti. (2005). Poliittisen puolueiden ajankohtaiset haasteet. Verkko-oppikirjassa P. Saukkonen (toim.) *Suomen poliittinen järjestelmä*. Yleisen valtio-opin laitos. Helsingin yliopisto.
- Pesonen, Pertti. (1991). Puolueen ja edustajaehdokkaan painottuminen äänestyspäätöksissä. *Politiikka*, 2.
- Pesonen, Pertti. (1995). The Voters' Choice of Candidate. Teoksessa Borg, Sami & Sankiaho, Risto (toim.): *The Finnish Voter*. The Finnish Political Science Association, Tampere.

- Pesonen, Pertti. & Sänkiäho, Risto. (1979). *Kansalaiset ja kansanvalta. Suomalaisten käsityksiä poliittisesta toiminnasta*. Porvoo: WSOY.
- Putnam, Robert D. (1995) *Bowling alone: America's declining social capital*. *Journal of Democracy* Vol. 6, Nr 1, 64–78.
- Putnam, Robert. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, New York.
- Pyykkönen, Miikka. (2007) *Järjestäytyvät diasporat. Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research Nr. 306.
- Pääkkönen, Hannu. (2006). *Vapaaehtoistyö, naapuriapu ja sosiaalinen kanssakäyminen*. Teoksessa Iisakka, Laura (toim.) *Sosiaalinen pääoma Suomessa*. Tilastokeskus, Helsinki, 43–52.
- Richter, Rudolf. (1985). *Soziokulturelle Dimensionen freiwilligen Vereinigungen*. München: Minerva Publication.
- Riesman David with Nathan Glazer and Reuel Denney. (1950). *The Lonely Crowd. A Study of the Changing American Character*. New Haven: Yale University Press.
- Rosanvallon, Pierre. (2008). *Vastademokratia. Poliittikka epäluulon aikakaudella*. Tampere: Vastapaino.
- Salamon, Lester M. & Anheier, Helmut K. & List, Regina & Toepler, Stefan & Sokolowski, S. Wojciech and Associates. (1999). *Global Civil Society. Dimensions of the Nonprofit Sector*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Sanaksenaho, Sanna. (2006). *Eriarvoisuus ja luottamus 2000-luvun taitteen Suomessa*.
- Bourdieualainen näkökulma. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 285.
- Schofer, Eva & Fourcade-Gourinchas. (2001). *The Structural Contexts of Civic Engagement: Voluntary Association Membership in Comparative Perspective*. *American Sociological Review*, Vol. 66, No. 6, pp. 806–828.
- Siisiäinen, Martti. (1986). *Intressit, yhdistyslaitos ja poliittisen järjestelmän vakaisuus*. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 57. Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.
- Siisiäinen, Martti. (1988). *Kulttuuriyhdistykset Suomessa vuosina 1919–1986 (Cultural associations in Finland in 1919–1986)*. *Kulttuurintutkimus* Vol. 5, Nro 2.
- Siisiäinen, Martti. (1990). *Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Siisiäinen, Martti. (1991). *Järjestötoiminta. Suomen Kartasto* 321. Helsinki: Maanmittaushallitus ja Suomen Maantieteellinen seura.
- Siisiäinen, Martti. (1997). *Kehysanalyysi ja yhdistysten tulevaisuudennäkymät (Frame analysis and the perspectives of voluntary associations)*. Teoksessa: Siisiäinen, Martti & Riikonen, Virve (toim.): *Yhdistys 2000 – Mahdollisuuksia ja uhkia*. Helsinki: OK.
- Siisiäinen, Martti. (2002a). *Yhdistysten nykytila ja kehityksen suunnat (The presence and future trends of voluntary associations)*. Teoksessa: Virve Riikonen & Martti Siisiäinen (toim.): *Yhdistystoiminnan uusjako*. Helsinki: Opintotoiminnan Keskusliitto.
- Siisiäinen, Martti. (2002b). *Yhdistyslaitoksen yleiskuva Jyväskylässä*. teoksessa: Martti Siisiäinen (ed): *Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina*. Tutkimus jyvskyläläisistä yhdistyksistä Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, s. 17–67.
- Siisiäinen, Martti (toim.). (2002). *Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina*. Tutkimus jyvskyläläisistä yhdistyksistä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Siisiäinen, Martti. (2003). *Muuttuvat yhdistykset*. Teoksessa: Harri Melin & Jouko Nikula (toim.): *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino.
- Siisiäinen, Martti. (2003a) *Vuoden 1997 yhdistykset*. Teoksessa: Sakari Hänninen & Anita Kangas & Martti Siisiäinen (eds) *Mitä yhdistykset välittävät*. Jyväskylä: Atena.
- Siisiäinen, Martti (2003b) *Muuttuvat yhdistykset*. Teoksessa: Harri Melin & Jouko Nikula (toim.): *Yhteiskunnallinen muutos*. Tampere: Vastapaino.
- Siisiäinen, Martti. (2007b). *Uudet yhdistykset ja intressien representaatio*. Teoksessa: Tapani Kaakkuriniemi & Juri Mykkänen (toim.): *Politiikan representaatio*. Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys.
- Siisiäinen, Martti. (2007c). *Something Old and Something New: Finnish Voluntary Associations around the Turn of the Millennium*. Teoksessa: Itkonen, Hannu, Salmikangas, Anna-Katriina ja MCEvoy, Eileen (eds.): *The Changing Role of Public, Civic and Private Sectors in Sport Culture*. Jyväskylä: Department of Sport Sciences.

- Siisiäinen, Martti. (2008c). Yhdistykset ja systeemiteoria (julkaisematon käsikirjoitus)
- Siisiäinen, Martti (2009): *Differentia specifica of voluntary organizing in Finland*. In: Konttinen, Annamari (ed.) *Civic Mind in Finland*. Tampere: Tampere University Press, p. 85–111.
- Sills, David. 1968. *Voluntary associations: sociological aspects*. Teoksessa: D. Sills (toim.) *The International Encyclopedia of the Social Sciences* 16. New York: The Free Press, 363–379.
- Simmel, Georg. 1908. *Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung*. Berlin.
- Snow, David ym.. (1986) *Frame alignment processes, micromobilization, and movement participation*. *American Sociological Review* 51, 5.
- Somers, M.R. 2005. *Let Them Eat Social Capital: Socializing the Market versus Marketizing the Social*. *Thesis Eleven* 81 (1), 5–19.
- Stenius, Henrik. 1987.. *Frivilligt, jämlikt, samfällt. Föreningsväsendets utveckling i Finland fram till 1900-talets början med speciell hänsyn till mass-organisationsprincipens genombrott*. *Skrifter utgivna av Svenska Literatursällskapet i Finland*, Nr 454. Ekenäs: SLS.
- Stolle, D. 2003. *Clubs and Congregations: The Benefits of Joining An Association*. In Karen S. Cook (ed.) *Trust in Society*. New York: Russell Sage Foundations, 202–245.
- Sundberg, Jan (1996) *Partier och partisystem i Finland*. Schildt, Esbo.
- Suurpää, Leena (1996) *Yksilöllistä sosiaalisuutta vai sosiaalista yksilöllisyyttä? Nuorten yhteiskunnallisten identiteettien poluilla*. Teoksessa Suurpää, Leena & Aaltojärvi, Pia (toim.) *Näin nuoret*. SKS, Helsinki, 51–73.
- Suutarinen, Sakari, Brunell, Viking, Poutiainen, Annikki, Puhakka, Eija, Saari, Hannu & Törmäkangas, Kari. 2001. *Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, käsitykset, asenteet ja toiminta 28 maan kansainvälisessä vertailussa*. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
- Tocqueville, Alexis de (2007) *Demokratia amerikkassa*. Tampere: Vastapaino.
- Torpe, Lars & Ferre-Fons, Mariona (2007) *The Internal structure of Associations*. In: William A. Maloney & Sigrid Rossteutscher (Ed.) *Social Capital and Associations in European Democracies. A Comparative Analysis*. Abingdon: Routledge, p. 96–117.
- Wallace, Claire. 2005. *Trends in Social Capital in the EU*. Aberdeen: University of Aberdeen.
- Weber, Max (1906) “Kirchen” und “Sekten” in Nordamerika. *Die Christliche welt* 24–25, 558–562; 577–583.
- Weber, Max (1976) *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: J.B.C. Mohr (Paul Siebeck)
- Verkkoapila 29.10.2008 (<http://www.verkkoapila.fi/opencms/opencms/apila/news/articles/1123.html>)
- Wollebæk, Dag & Ibsen, Bjarne & Siisiäinen, Martti (2008) *Voluntary associations in Berge, Jyväskylä and Odense* (forthcoming).
- Wollebæk, D. & Selle, P. 2002. *Does Participation In Voluntary Associations Contribute to Social Capital? The Impact of Intensity, Scope, and Type*. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 31 (1), 32–61.
- Vuorinen, Marja & Särkelä, Riitta & Peltosalmi, Juha & Eronen, Anne (2007) *Järjestöbarometri 2007*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Yeung, Anna-Birgitta. 2004. *Individually Together. Volunteering in Late Modernity*. *Social Work in the Finnish Church*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.

Liite 1

Kuinka paljon eri maissa korreloi se, moneenko yhdistykseen nuori kuuluu ja aikooko hän ottaa osaa yhteiskunnalliseen toimintaan aikuisena.

MAA *	YHDISTYSJÄSENYYSMÄÄRÄ			
	Äänestän vaaleissa	Hankin tietoa ehdokkaista	Liityn jonkin puolueen jäseneksi	Olen ehdokas kunnan luottamustehtäviin
Kreikka	,07	,10	,07	,11
Yhdysvallat	,27	,22	,22	,19
Kypros	,11	,12	,10	,12
Tanska	,16	,15	,15	,10
Norja	,16	,17	,20	,16
Englanti	,23	,22	,11	,10
Australia	,15	,16	,12	,16
Ruotsi	,20	,13	,13	,05
Belgia	,13	,13	,05	,05
Unkari	,14	,10	,13	,12
Slovenia	,14	,11	,09	,05
Hongkong	,11	,06	,08	,09
Kolumbia	,07	,09	,07	,08
Tsekki	,13	,14	,09	,09
Chile	,10	,06	,06	,06
Portugali	,11	,12	,08	,07
Sveitsi	,11	,16	,09	,08
Saksa	,19	,20	,13	,09
Romania	,05	,06	,09	,10
Suomi	,14	,12	,13	,13
Viro	,10	,13	,09	,11
Liettua	,12	,08	,06	,11
Venäjä	,12	,13	,14	,09
Latvia	,008	,02	,07	,09
Italia	,03	,07	,14	,130
Bulgaria	-,04	-,04	,08	,10
Puola	,07	,07	,10	,10
Slovakia	,05	,03	,11	,11

* Maat järjestyksessä sen mukaan missä maissa nuoret osallistuvat keskimäärin useimpien järjestöjen tai ryhmien toimintaan.

** Spearmanin järjestykskorrelaatiokertoimet.

LUKU 4

LEO STRANIUS

Epämuodollinen kansalaistoiminta - järjestötoiminnasta kevytaktivismiin

1. Johdanto: kansalaistoiminnan toimintaympäristö murroksessa

Käsillä oleva selvitys keskittyy epämuodolliseen (*unconventional*) kansalaistoimintaan. Epämuodollisella kansalaistoiminnalla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaista yhteiskunnallista toimintaa, joka ei kanavoidu virallisten puolueiden tai vaalien eikä toisaalta myöskään rekisteröityneiden yhdistysten tai virallisten järjestöjen nimissä tapahtuvaksi vaikuttamistyöksi. Epämuodollisella kansalaistoiminnalla tarkoitan siis yhteiskunnallista toimintaa, joka on riippumatonta poliittisista puolueista tai virallisista järjestöistä.²⁴

Tässä selvityksessä tarkastelen erityisesti sellaisia yhteiskunnallisia liikkeitä, joita voidaan pitää epämuodollisen toiminnan verkostoina, ja joiden toiminta rakentuu löyhäksi liikkeeksi erilaisten projektien ja protestien ympärille. Selvityksen tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

Millaisia muotoja ihmisten yhteiskunnallinen osallistuminen saa virallisten puolueiden ja järjestöjen ulkopuolella Suomessa? Mitä on epämuodollinen kansalaistoiminta?

Millaisia haasteita ja kehityskulkuja on järjestötoiminnan ja epämuodollisen kansalaistoiminnan rajapinnalla Suomessa?

Mihin suuntaan kansalaistoiminta on Suomessa menossa?

Mitä haasteita ja mahdollisuuksia hallinnolle epämuodollisen kansalaistoiminnan korostumisesta seuraa?

Mitä toimenpidesuosituksia epämuodollisesta kansalaistoiminnassa hallinnolle syntyy?

Yllä oleviin kysymyksiin haetaan vastauksia käymällä läpi aiheesta tehtyjä selvityksiä ja tutkimuksia, tekemällä haastatteluja sekä tarkastelemalla muutamia epävirallisen kansalaistoiminnan ajankohtaisia esimerkkitapauksia.

Ennen sukellusta syvemmälle epämuodollisen kansalaistoiminnan pariin perehdyn laajemmin kansalaistoiminnan ja myös perinteisemmän järjestötoiminnan ilmiöihin. Voidaan ajatella, että myös vakiintuneen järjestökentän ilmiöt ja muutokset heijastuvat epämuodollisen kansalaistoiminnan kentälle.

1.1 Kansalaisyhteiskunta osana demokratiaa

”Kansalaisyhteiskunta rakentuu ihmisten omaehtoisuuden, aktiivisuuden, vapaaehtoisuuden ja yhteisöllisyyden varaan. Kansalaisyhteiskunta vahvistaa aktiivista kansalaisuutta, lisää sosiaalista pääomaa ja synnyttää yhteisöllisyyttä, jotka ovat tärkeitä edellytyksiä inhimilliselle, sosiaaliselle ja taloudelliselle hyvinvoinnille sekä demokraattiselle yhteiskuntajärjestelmälle.” (OM 14 / 2005, 33.)

Toimintakykyinen ja vireä kansalaisyhteiskunta on olennainen osa demokraattista yhteiskuntaa.

²⁴ Esimerkiksi Bengtsson & Grönlund (2005, 149) käyttävät jaottelua perinteinen (*conventional*) ja ei-perinteinen (*unconventional*) kansalaistoiminta. Heidän mukaansa ei-perinteisellä kansalaistoiminnalla tarkoitetaan ”[...] toimintatapoja, jotka eivät ole luonteeltaan institutionalisoituja.” Mielestäni on kuitenkin luontevampaa puhua ”epämuodollisesta” tai ”epäkonventionaalisesta” kansalaistoiminnasta, jolla tarkoitetaan pitkälle täysin samaa asiaa.

Samalla kansalaisyhteiskunta tarjoaa kasvualustan kansalaisille ja väylän itsensä toteuttamiselle. Se tuottaa yhteisöllisiä identiteettejä ja yksilön osallisuutta yhteiskuntaan. Yhteiskunnan kannalta kansalaisyhteiskunta luo solidaarisuutta, takaa demokratian toteutumista sekä vahvistaa kollektiivista sosiaalista pääomaa. Lisäksi kansalaisyhteiskunta uudistaa yhteiskuntaa aloitteiden ja vaatimusten kautta, tuottaa asiantuntijuutta ja palveluita sekä luo perustaa koko järjestelmän toimivuudelle auttaen myös sopeutumaan muutoksiin. (Konttinen 2007.)

Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti (2005, 31) listaa demokratian kannalta keskeisiä merkityksiä, joita vireä kansalaisyhteiskunta ihmisille tuottaa. Kansalaisyhteiskunnan roolin ihmisten elämässä voi raportin mukaan tiivistää seuraaviin merkityksiin: toiminnallisuus, osallistuminen ja liittyminen, kansalaiseksi kasvaminen, tuki ja välittäminen, asiantuntijuus ja edunvalvonta, vaikuttaminen ja identiteetin rakentaminen. Vireä kansalaisyhteiskunta vahvistaa ihmisten henkistä ja sosiaalista hyvinvointia sekä lisää kansalaisten osaamista. Kansalaisyhteiskunta tuottaa myös sosiaalista pääomaa ja synnyttää sosiaalista koheesiota. (OM 14 / 2005, 32–33.)

Kansalaisyhteiskuntaa ovat tuottamassa niin poliittiset puolueet, kansalaisjärjestöt kuin epämuodolliset yhteiskunnalliset liikkeet. Toimivaan demokratiaan kuuluvat olennaisena osana myös virallisen järjestelmän ulkopuolella vaikuttavat yksilöt, ryhmät ja verkostot.

1.2 Kansalaisyhteiskunnan toimintaympäristö muuttuu

Suomalaisten nuorten unelmat kiinnittyvät Sitran ja Tekesin keväällä 2008 teettämän tutkimuksen²⁵ mukaan yhä enemmän ystäviin ja perheeseen. Tämän selvityksen mukaan nuorilla ei ole kovaa paloa muuttaa maailmaa tai vaikuttaa yhteiskunnassa.

Kansalaisaktiivisuus ei ole välttämättä kuitenkaan kadonnut mihinkään. Se on vain muuttamassa muotoaan. Kun suomalaista kansalaistoimintaa ovat perinteisesti leimanneet läheinen kytkenä

valtioon, yhdistysmuotoisuus ja hallinnon hierarkisuus (esim. Siisiäinen 2003), uudenlaisen aktivismin keskiössä ovat yksittäinen ihminen ja yksittäiset toimijat.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on käynnissä suuria muutoksia. Väestö ikääntyy ja työvoiman muutokset ovat haaste yhdessä pitkäaikaistyöttömyyden kanssa. Kansainvälistyminen kutistaa maailmaa. Muuttoliike maaseudulta kaupunkeihin jatkuu. Näin ollen myös ihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet ovat muutoksessa. Tämä haastaa yhteiskunnallisia liikkeitä ja niiden vakiintuneita muotoja, esimerkiksi järjestöjä, arvioimaan, miten oma toiminta tavoittaa mahdollisimman laajan joukon ihmisiä. (Vuorinen & al. 2007, 29.)

Syvenevä poliittinen ja taloudellinen integraatio Euroopassa sekä talous- ja kilpailukyky politiikan korostuminen ovat omiaan vaikuttamaan myös julkisen ja yksityisen sektorin sekä kansalaisyhteiskunnan keskinäisiin suhteisiin. Kansalaisyhteiskunta kohtaa suuria haasteita ihmisten hyvinvointiin ja demokratian toimivuuteen liittyvissä kysymyksissä.

”Sosiaalisen pääoman rapautuminen, sosiaalisten ongelmien syveneminen ja ihmisten yhteiskunnallisen osanoton väheneminen ovat saaneet aktiiviset kansalaiset ja yhteiskunnan päättäjät pohtimaan keinoja, millä ihmisten hyvinvointia voidaan parantaa ja miten varmistaa demokraattisen yhteiskuntajärjestelmän legitimiisyys.” (OM 14 / 2005,13.)

Toisaalta esimerkiksi Turun kaupparkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen kehitysjohtaja Olli Hietanen (SK 1/2009)²⁶ ennustaa, että taloudellisen taantumien myötä käsillä voi olla ”leppoistumisen” eli hidastumisen aikakausi. Näin hidasta ja rauhallista elämää korostava ”Slow-liike”²⁷ voi

25 Sitra & Tekes (2008) Nuorten tulevaisuuskuva -tutkimusraportti: <http://www.sitra.fi/julkaisut/nuort/nuorten%20tulevaisuuskuva.pdf?download=Lataa+pdf>.

26 Suomen Kuvalehti 1/2009. Hidastumisen ja ilmaston vuosi.

27 Ks. esimerkiksi Korpomaa, Timo (2008) Leppoistamisen tekniikat; Honoré, Carl (2007) Slow. Elä hitaammin! tai Wikipedia. Slow Movement (http://en.wikipedia.org/wiki/Slow_Movement).

nostaa päätään Suomessakin. Tämä taas saattaa tarjota kansalaisyhteiskunnalle uusia mahdollisuuksia sekä toisaalta haasteita ihmisten halutessa yhä enemmän vapaa-aikaa ja sisältöjä palkkatyön rinnalle.²⁸ Hietanen ennustaa samassa artikkelissa myös entistä radikaalimpia ympäristöliikkeitä ja ihmisten syyllistämistä ilmasto- ja saastuttavasta käyttäytymisestä.

Kansalaisyhteiskunnan osallisuus on jatkuvassa muutostilassa. Kansalaisyhteiskunnan muutosta voi kuvata useilla eri ulottuvuuksilla, jotka tulevat esille myös erilaisissa yhteiskunnallisissa liikkeissä. Näitä toiminnan kenttiä tai akseleita voivat olla esimerkiksi yhteiskunnallisuus ja henkilökohtaisuus, pitkäjänteisyys ja projektimaisuus, paikallisuus, kansainvälisyys ja verkko, asiantuntijuus ja performatiivisuus, rakenteet ja verkostot sekä hallintokeskeisyys ja autonomisuus.²⁹ Kansalaisyhteiskunnan tarkastelussa tarvitaan uusia lähestymistapoja, jotta järjestöt kykenevät vastaamaan edessä oleviin haasteisiin. Muussa tapauksessa keskustelu epämuodollisten yhteiskunnallisten liikkeiden ja virallisen hallinnon välillä uhkaa jäädä kuurojen dialogiksi.

Epämuodollisten liikkeiden karnevalistinen toimintatyyli ilmentää uuden ajan virtauksia. Kansalaistoiminta on yhä enemmän verkostoliikkeitä, jotka elävät jatkuvassa prosessissa, projektissa ja epävarmuudessa samalla tavalla kuin esimerkiksi työelämä. Liikkeiden karnevalistinen eloisuus vastaa työelämän epävarmuutta ja joustavuutta siinä missä vanhojen liikkeiden jäykkyys ja rakenteet ilmensivät menneitä tuotanto-olosuhteita. Mahdollinen epämuodollisen kansalaistoiminnan korostuminen ilmentää siis omalta osaltaan vain vallitsevaa yhteiskunnallista tilaa. (General Intellect 2008, 105–06.)

28 Samasta aiheesta on puhunut ja kirjoittanut mm. Soininvaara (2007) teoksessaan Vauraus ja aika.

29 Ks. esimerkiksi Stranius, Leo (2008b) Uuden aktivismin haaste perinteiselle kansalaistoiminnalle. Esitys Kansaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (KANE) demokriatiipoliitiikan työryhmän kokouksessa 26.11.2008.

1.3 Kansalaisjärjestöjen haasteet

Suomalaisen järjestökentän ominaispiirteisiin kuuluu mm. tiheä järjestöverkko ja vahva vertikaalinen organisoituneisuus, tiivis suhde valtioon ja hallintoon. Järjestöt ovat myös rahoituksen suhteen vähäisesti riippuvaisia valtiosta. Tunnusomaista on lisäksi vapaaehtoispanoksen korkea osuus. (Kontinen 2007.)

Uudet osallistumisen muodot, esimerkiksi toiminta yhden asian liikkeissä, voidaan nähdä merkiksi siitä, että kansalaiset eivät koe perinteisten osallistumisen muotojen, kuten puolue- tai järjestövaikuttamisen tarjoamia vaikutusmahdollisuuksia riittäväksi. Tämä on haaste järjestöille. Ihmiset eivät ole välttämättä valmiita sitoutumaan mukaan järjestön perustoimintaan vuosiksi vaan haluavat mieluummin osallistua rajatun ajan ja asian toimintaan. Vähentynyt toiminta virallisissa järjestöissä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita ihmisten vähäisempää yhteiskunnallista osallistumista. Tieto- ja viestintätekniikan kehittymisen myötä ihmisten mahdollisuudet organisoida esimerkiksi ylikansallisia yhteiskunnallisia liikkeitä paranevat. (Setälä 2006, 6–7; Vuorinen & al. 2007, 31–33.)

Vaikka yhdistystoiminnan ympäristö on viime aikoina muuttunut voimakkaasti, ei kansalaisyhteiskunnan yhdistysmuotoisuus ole yleisessä tai kokonaisvaltaisessa kriisissä. Pikemminkin voidaan puhua rakenteellisesta ja toimintatapoja koskevasta muutoksesta. Yhdistysten merkitys ja painoarvo yhteiskunnassa pikemminkin kasvaa. Samalla yhdistyslaitos on kuitenkin rakennemuutoksen ja uudelleenrakentumisen tilassa. Urheilu-, liikunta- ja kulttuuriyhdistysten määrä on noussut samalla kun poliittiset yhdistykset ovat vaikeuksissa. (Kankainen 2007, 24; ks. myös Siisiäinen & Kankainen tämän kirjan 3 luvussa.)

Julkinen, yksityinen ja kansalaissektori ovat aiemmin olleet varsin selvärajaisia toimijoita. Myöhäismodernissa ja verkostoituneessa yhteiskunnassa nämä rajat ovat kuitenkin hämärtyneet ja muuttuneet huokoisemmiksi. Verkostoitumisen myötä keskinäisriippuvuus ja yhteistoiminnallisuus lisääntyvät. (OM / 2005, 27.)

Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti (2005, 72–74) listaa kymmenen järjestötoiminnan haastetta:

1. Aktiiviset järjestötoimijat ikääntyvät.
2. Järjestötoimijoiden osaaminen on heikentynyt, koska uudet toimijat tulevat erilaisista viiteryhmistä ilman järjestöjen perustuntemusta.
3. Suomalainen järjestötyö on rakentunut vapaaehtoistyön varaan, joka osoittaa hiipumisen merkkejä.
4. Ihmisten asenteet ja arvostukset muuttuvat nopeasti ja ovat vaikeasti ennakoitavia.
5. Järjestöjen johtamiseen ei ole tarjolla koulutusta, vaan järjestöjen johtoon (erityisesti luottamusjohtajat) tullaan ilman perustietoja ja taitoja.
6. Järjestötoiminnalta odotetaan entistä ammattimaisempaa otetta.
7. Verkostoituminen ja eri verkostojen hyödyntäminen on ajan sana.
8. Uuden teknologian tuomia mahdollisuuksia ei ole osattu vielä hyödyntää.
9. Ihmisten kiinnittyneisyys järjestölliseen toimintaan on muuttunut löyhemmäksi.
10. Yritykset tunkeutuvat koko ajan perinteiselle järjestötoiminnan kentälle.

Ylipäättään elinikäisen sitoutumisen tilalle on tullut entistä enemmän sopimuksellisuus. Pitkäjänteinen sitoutuminen on heikentynyt ja järjestöihin tullaan tekemään yhä useammin vain lyhytaikaisia projekteja. Järjestöistä siirrytään toisiin tai jättäytydään kokonaan pois aikaisempaa herkemmin (OM / 2005, 73).

Kansalaistoiminta on pätkittyä ja sirpaloitumassa. Järjestörakenteet eivät välttämättä kaikilta osin tue uudistuvaa tai uudenlaista, vapaamuotoista kansalaistoimintaa. Huomio- ja kilpailutaloudessa ihmisten mielenkiinnosta ja ajasta sekä henkisestä ja fyysisestä työpanoksesta kilpailee entistä useampi. Kilpailijoita ovat työelämän vaatimukset, median koko ajan lisääntyvä tarjonta ja kaupalliset yritykset. (OM / 2005, 74.) Työelämän vaatimusten lisäksi myös painostus nopeaan opiskeluun, opintoaikojen rajaus, tiukemmat kontrollimekanismit, toimeentulon riittämättömyys sekä yleinen suorituskeskeisyys opinnoissa vähentävät erityisesti nuorten mahdollisuuksia osallistua kansalaistoimintaan.

Samaan aikaan ammattimaisuuden vaatimus leviää koko järjestökenttään, joka voi entisestään turhauttaa vapaaehtoistoimijoita. Järjestöt ovat joutuneet myös omaksumaan yritysmaailman logiikan palvelutuotannon, tehokkuusvaatimusten ja tuotteistuksen osalta. Usein vapaaehtoistyötä ollaan valmiita myös korvaamaan rahalla. Tämä on järjestöille suuri haaste, koska nykyinen toiminta perustuu suurelta osin vapaaehtoisten työpanokseen. Lisäksi jäsenistö odottaa järjestöiltä entistä enemmän. Vapaaehtoisillakin saattaa olla tulos- ja laatuvaatimuksia. (OM 14 / 2006, 11.)

Rahoituksen muuttuminen projektiperustaiseksi asettaa myös omat haasteensa. Projektiavustukset ovat ongelmallisia usein myös järjestöjen autonomian kannalta. Yleisavustukset kaventavat kaikkein vähiten järjestöjen tilaa. (OM 14 / 2006, 34.)

1.4 Osallistumisen pitää olla helppoa, mielekästä ja vaikuttavaa

Perinteisesti yhteiskunnalliset liikkeet on nähty erityisryhmien identiteettiilikkeiksi, moraalisen huolen ilmaisijoiksi tai yhden asian liikkeiksi. Uudet epämuodolliset liikkeet eivät kuitenkaan pyri suureen historialliseen muutokseen, vaan tuottavat pieniä tarinoita yksittäisissä virtauksissa. Uudet liikkeet ilmentävät politiikan yksilöllistymistä. Valtion sijaan keskiössä on arki, politiikan ja intressien sijaan kulttuuri ja arvot, kollektiivin sijaan yksilö, edustuksellisuuden sijaan suora toiminta sekä rakenteiden sijaan identiteetit. (General Intellect 2008, 78–79.)

”Edustuksellisen ja järjestöllisen vaikuttamisen rinnalle yhä keskeisemmäksi onkin noussut ns. arkielämän politiikka, jossa vaikuttaminen tapahtuu jokapäiväisissä käytännöissä, esimerkiksi omien kulutusvalintojen kautta. [...] Uusia vaikuttamisen muotoja yhdistää se, että elämän ohjat otetaan omiin käsiin eikä niinkään luoteta suurten kollektiivien toimintaan tai valittuihin edustajiin.” (OM 14 / 2005, 47.)

Osallistumista luonnehtii velvollisuudentunnon sijaan elämyksellisyys. Hallinnollisen vaikuttamisen sijaan liikkeet toimeenpanevat utopiansa tässä ja nyt. Fyysisen voiman ja yhteisrintaman sijaan liik-

keitä leimaa kekseliäisyys, yhdessä tekemisen ilo ja muutosvoima. (General Intellect 2008, 82–83, 100.)

Nuoria kiinnostaa konkreettinen toiminta, ei niinkään yhdistysten hallinto. Nuoret eivät myöskään sitoudu mielellään yhteen toiminnan muotoon, vaan sukkuloivat niiden välillä. Aikuisten tapa osallistua on saattanut muuttua myös enemmän vastikkeelliseksi. Uhrautuvasta vapaaehtoisuudesta on siirrytty enemmän kohdistettuun ja vastikkeelliseen vapaaehtoisuuteen. Osallistumisen pitää olla helppoa, mielekästä ja vaikuttavaa. (OM 14 / 2005, 34–35.)

Olennaista on tietää, mihin vapaaehtoistyön panos menee ja mitä sillä konkreettisesti saadaan aikaiseksi. Kyse on siitä, että ihmisillä on samalle ajalle monta eri käyttökohdetta. Tämä johtaa siihen, että ajan uhraaminen tiettyyn tarkoitukseen on perusteltava tarkkaan. Kysymys liittyy siis myös

tehokkuusajatteluun ja kiireeseen. Ihmiset eivät innostu näennäisosallistumisesta, jollaiseksi esimerkiksi järjestöille tuttu lausuntojen laatiminen saattaa merkityksellistyä. Tämä asettaa haasteita yhteiskunnallisille liikkeille, järjestöille ja hallinnolle.

Osallistuminen on enemmän olemista mukana muiden rakentamissa tilanteissa kuin omakohtaista aktiivisuutta. Toiminnallisen osallistumisen sijaan korostuneessa roolissa on symbolinen eli mielikuvallinen, ei-toiminnallinen aktiivisuus. Samalla aktiiviset toimijat kokevat, että heillä on muitakin mahdollisuuksia osallistua kuin poliittinen toiminta. Tämä näkyy esimerkiksi uusien liikkeiden suosiossa. Ne tarjoavat pysyvää järjestöjäsenyyttä kevyemmän mutta yksilöllistä aktiivisuutta ja arvovalintojen osoittamista kiinnostavamman yhteisön. (OM 14 / 2005, 45–46, 56.) ●

2. Yhteiskunnallisten liikkeiden teoreettinen viitekehys

Kansalaistoimintaa tarkastellaan usein yhteiskunnallisten liikkeiden teorian näkökulmasta. Yhteiskunnalliset liikkeet ovat Della Portan ja Dianin (2006, 20–21) mukaan epämuodollisesti organisoituneita verkostoja, jotka perustuvat jaetuihin uskomuksiin ja solidaarisuuteen. Liikkeet mobilisoivat ristiriitakysymyksistä ja käyttävät jatkuvasti erilaisia protestimuotoja. Yksi keskeinen kysymys on, täyttääkö osa epämuodollisesta kansalaistoiminnasta ylipäätään nämä Della Portan ja Dianin asettamat reunaehdot. Voidaanko monissa tapauksissa puhua yhteiskunnallisesta liikkeestä, vai onko kyseessä pikemminkin yksittäinen löyhä verkosto tai satunnainen vapaa-ajan kansalaistoiminta?

Yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimus rakentuu usein kolmen keskeisen lähtökohdan varaan. Nämä avainkäsitteet ovat poliittinen mahdollisuusrakenne, mobilisaatorakenteet ja kulttuuriset kehykset.³⁰

Poliittisella mahdollisuusrakenteella tarkoitetaan yhteiskunnallisia valtarakenteita, politiikkaverkostoja ja instituutioita, jotka joko mahdollistavat tai rajoittavat liikkeiden toimintaa (Tarrow 1998.). Mobilisaatiolla viitataan liikkeiden organisoitumiseen, verkostoihin, tyyliin sekä epämuodollisiin ja muodollisiin liittymiin (esim. Melucci 1996). Kulttuurisilla kehyksillä taas tarkoitetaan liikkeen luomia merkityksiä, tilanneanalyseja ja toimintatapoja, joita liikkeet tekevät mobilisoidakseen ihmisiä (McAdam, McCarthy & Zald 1996, 2–7).

2.1 Poliittinen mahdollisuusrakenne

Yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisoitumista on pyritty kuvaamaan mahdollisuusrakenteiden kautta poliittisen tilan suotuisuudella. Mahdollisuusrakenteita luovat esimerkiksi osallistumismahdollisuudet, poliittisessa järjestelmässä vallitseva epävarmuus, vaikutusvaltaiset liittolaiset, valtaapitävien väliset ristiriidat ja julkisuus (Tarrow 1998; Konttinen & Peltokoski 2004, 36–37; ks. myös Il-

³⁰ Ks. esimerkiksi McAdam, McCarthy & Zald 1996; Melucci 1996; Tarrow 1998; Della Porta & Diani 2006.

monen 1998; Siisiäinen 2003). Tarrowin (1998, 76–81) mukaan yhteiskunnallisen liikehdinnän syntyä auttavan poliittisen mahdollisuusrakenteen ulottuvuudet ovat siis poliittisten instituutioiden avoimuuden aste, poliittisten sitoutuneisuuksien ja ryhmittymien vakauden aste, eliittirakenteen yhtenäisyys, vaikutusvaltaisten liittolaisten saaminen ja poliittis-hallinnollinen toimintakyky.

Toisaalta esimerkiksi Laine ja Peltonen (2003, 39–40) tuovat esille painavaa poliittisen mahdollisuusrakenteen kritiikkiä. Ensinnäkin liikkeet tuottavat mahdollisuusrakenteita myös itse, ja toisekseen käsite johtaa helposti siihen, että liikkeiden toimintaa ja tavoitteita tarkastellaan ainoastaan poliittisen järjestelmän näkökulmasta.

Yhteiskunnallisten liikkeiden tarkasteleminen poliittisten mahdollisuusrakenteiden kautta voi kuitenkin olla hyödyllistä, sillä se antaa Rasimuksen (2006, 89) mukaan mahdollisuuden tutkia miten ne kytkettyvät toimintaympäristön ja sen muutoksiin.

Yhteiskunnallisia liikkeitä voidaan näin Rasimuksen (2006, 90) mukaan tarkastella Ron Eyermanin ja Andrew Jamisonin (1991) mukaillen tiedollisina käytäntöinä, joiden synty liittyy historiallisiin ja tilanteellisiin tekijöihin. Rasimuksen mukaan, aivan kuten Laineella ja Peltosellakin, poliittisen mahdollisuusrakenteen ongelma on sen sitoutuminen perinteiseen politiikkakäsitykseen. Uudet yhteiskunnalliset liikkeet kun määrittävät enemmän sosiaalisiksi kuin poliittisiksi ilmiöiksi, ja niiden tavoitteena on vaikuttaa poliittisten rakenteiden sijaan pikemminkin oman toimintatilan edellytyksiin sekä julkisuuteen. (Rasmus 2006, 95–96.)

Rasimuksen (2006, 111) mukaan poliittinen mahdollisuusrakenne tulee ymmärtää pikemminkin analyttiseksi työvälineeksi kuin todellisuuden olemusta tai ilmiöitä sellaisenaan kuvaavaksi käsitteeksi. Epämuodollisen kansalaistoiminnan näkökulmasta poliittista mahdollisuusrakennetta ovat luomassa suomalainen osallistumisen ja vuorovaikutuksen kulttuuri. Tästä näkökulmasta on kiinnostavaa huomata aiemmin esille tuotu tieto (ks. luku 1.3 Kansalaisjärjestöjen haasteet) siitä, että yhdistystoiminnan muodot ovat aktiivisessa

rakennemuutoksen tilassa, jossa urheilu- ja kulttuuriyhdistysten määrä kasvaa poliittisten yhdistysten ollessa kriisissä.

2.2 Mobilisaatioulottuvuus ja tyylitietoisuus

Mahdollisuusrakenne ei yksin luo kollektiivista toimintaa. Tarvitaan jonkinlainen mobilisaatio. Mobilisaatiolla tarkoitetaan yhteiskunnallisen liikkeen kontekstissa tapahtumaa tai prosessia, jonka myötä joukko yksilöitä muodostaa yhteiskuntaan aktiivisesti vaikuttamaan pyrkivän joukon. (Rasmus 2006, 153.)

Konttisen ja Peltokosken (2004, 36) mukaan yhteiskunnalliset liikkeet näyttäytyvät usein syklisen nousujen ja laskujen kautta. Mobilisaatioissa protestit esiintyvät ainakin julkisuudessa aaltomaisina tihentyminä. Tihentymät ilmenevät ajassa ja tilassa, jolloin uusia ryhmiä syntyy ja jo ennestään toimivia aktivoituu. Toiminnallisuus kasautuu, ja monet asiakysymykset saattavat tulla ajankohtaisiksi lähes samanaikaisesti. (Konttinen 2003, 128.)³¹

Mobilisaation tihentymiä voi kutsua Aristide Zolbergiä (1972) mukaillen myös ”hulluuden hetkiksi”, jolloin liikkeen vahvan voimaantumisen hetkessä tuntuu siltä, että kaikki on mahdollista saavuttaa. Käytännössä tällä tarkoitetaan sitä, että ensin pienten ryhmien tavoitteet tulevat lopulta myös laajempien ihmisjoukkojen hyväksymiksi ja välittyvät intensiivisen mobilisaation tai toimintajakson kautta poliittiseen päätöksentekoon. Ihmiset havaitsevat ympärillään ongelmia ja yrittävät vaikuttaa tapahtumien kulkuun yhdessä muiden kanssa. Liikkeiden menestys riippuu siitä, onnistuuko ydinjoukko esimerkiksi mobilisoimaan muita osallistujia, saamaan poliittisia liittolaisia, julkisuutta ja lisää resursseja. Yhteiskunnalliset liikkeet näyttävät järkevältä myös valtion näkökulmasta. Aktiivinen kansalaisyhteiskunta tuottaa yhteiskunnallista keskustelua, aktiivista kansalaisuutta ja asiantuntijuutta, ja se myös legitimoii demokratiaa.

31 Tätä yhteiskunnallisen liikehdinnän syklisyyttä ja aaltoilua olen käsitellyt erityisesti ympäristöliikehdinnän osalta pro gradu työssäni Stranius, Leo (2006) *Ympäristöliikehdinnän aallot – Suomalaisen ympäristöprotestin tilanneanalyysi uudella vuosituhannella*.

Liikkeet ovat siis sosiaalisesti rakentuneita vuorovaikutusjärjestelmiä. Ne ovat kollektiivisen toiminnan muoto, jota on pyrittävä selittämään sen omista lähtökohdista käsin. Esimerkiksi Alberto Meluccin mukaan on tarkasteltava sitä, miten liikkeet muotoutuvat liiketoimijoiden aktiivisen toiminnan tuloksena (Melucci 1996, 15, 38). Uudet liikkeet paljastavat olemassaolollaan yhteiskunnallisia jännitteitä. Liikkeet myös avaavat uusia mahdollisia maailmoja, luovat uusia elämäntapojen mahdollisuuksia ja panevat niitä toimeen omassa toiminnassaan.

Yhteiskunnalliset liikkeet ovat vakiinnuttaneet asemansa kansalaisyhteiskunnassa poliittisen järjestelmän rinnalla. Liikkeet ovat syntyneet modernissa yhteiskunnassa vastustamaan valtion ja talouden tunkeutumista ihmisten arkipäiväiseen elämään. Meluccin (1996, 292–293) mukaan yhteiskunnallisten liikkeiden mobilisaation edellytyksenä on kollektiivinen identiteetti, vastustajan ja toiminnan päämäärän määrittely sekä konfliktihakuisuus. Konttinen (1999, 17) huomauttaa Habermasia mukailleen, että epämuodollisissa yhteiskunnallisissa liikkeissä arvostetaan: ”arkielämän pieniä ympäristöjä, hajautettuja vuorovaikutusmuotoja ja erikoistumattomia toimintoja, yksinkertaista epämuodollista kanssakäymistä ja eriytymätöntä sisäistä julkisuutta.”

Esimerkiksi useimpien 2000-luvun helsinkiläisten talonvaltaajien julkilausuttuna tavoitteena on ollut autonominen, kaupallisesti vapaa tila. Voiko talonvaltausta siis pitää valtion ja talouden pakkokontrollia vastustavana toimintamuotona? Ainakin kollektiivinen identiteetti rakentuu kaupallisesti vapaan kaupunkitilan ympärille, joka yhdistää toimijoita. Vastustajaksi määrittävät osaltaan kaupunki ja julkinen valta sekä niiden pakkovaltaa toimeenpaneva poliisilaitos, mutta ennen kaikkea globaali markkinatalous. Toiminnan päämääränä on saada käyttöön vähintään autonominen sosiaalikeskus, mutta laajemmin kyse on kaupunkitilan ja oman elämän haltuunotosta. Toimintakeinot 2000-luvun talonvaltauksissa perustuvat avoimeen tai anonyymiin kansalaistottelemattomuuteen, joka Suomessa on perinteisesti nähty konfliktihakuisena toimintatapana (Stranius & Salasuo 2008).³²

Yhteiskunnallisen liikehdinnän tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena on usein myös poliittisen toiminnan tyyli. Tarkasteltaessa liikehdinnän tyyliä on mielenkiinnon kohteena poliittisen retorikan ja puheen lisäksi myös konkreettinen toiminta. Maffesoli (1995, 35) näkee tyylin osana myöhäismodernia yhteiskuntaa, jossa teollisen rationaliteetin ja päämäärätietoisien toiminnan on korvannut tyyllitietoinen yhteisöllisyys.

Yhteiskunnalliselle liikehdinnälle esteettinen nautiskelu maffesolilaisessa merkityksessä on tärkeä osa toimintaa, joka synnyttää samalla myös liikkeen olemisen tapoja. Lappalaisen (2002) mukaan tyyli korostaa yksilökeskeistä näkökulmaa yhteisöllisessä toiminnassa. Tämä näkyy esimerkiksi Aura Yliselän (2006) tutkimuksessa suomalaisista kadunvaltauksista. Kadunvaltauksiset ovat poliittisia kaupunkikarnevaaleja, jossa ideana on vallata katu moottoriliikenteeltä ihmisten haltuun. Englannista 1990-luvun puolessavälissä Suomeen rantautunutta kadunvaltausta eli *Reclaim the Streets* -aktivismia voidaan pitää esimerkkinä epämuodollisesta ja projektinomaisesta liikkeiden toiminnan tyylistä, joka tulee hyvin lähelle myös esimerkiksi talonvaltaustoimintaa. (Yliselä 2006.)

Yliselän (2006, 104) mukaan kadunvaltauksiset voidaan nähdä ”postmodernina itsensä toteuttamisen ilmentymänä, maffesolilaisena ”uusheimona”. Motivaatio toimintaan syntyy sen mielekkyydestä, opettavaisuudesta ja elämyksellisyydestä.” Kadunvaltauksissa kyse on heterogeenisestä kokonaisuudesta, konseptista ja toiminnan tyylistä, mutta varsinaisesti yhteisistä identiteeteistä ei voida puhua (Yliselä 2006, 108). Tämä sama ”tyylitietoisuus” on keskeinen osa epämuodollisten liikkeiden tietoista tai tiedostamatonta keinovalikoimaa.

Yhteiskunnallisen liikehdinnän kulloinkin valitsemaa toiminnan tyyliä ei välttämättä pysty kuitenkaan selittämään esimerkiksi mahdollisuusrakenteiden tai mobilisaation kautta, vaan yksi keskeinen

³² Esimerkiksi Salasuo (2008, 70) mukaan talonvaltauksessa kysymys on kulttuurisesta ja ideologisesta kamppailusta, jossa vastakkain ovat järjestäytyneet yhteiskunta sekä ”sumearajainen ja heterogeeninen joukko tyytymättömiä nuoria aikuisia.” Itse fyysinen tila on talonvaltauksessa vain symbolinen väline.

tekijä on julkisuus. Tämä saa aktivistit käyttämään yhä spektaakkelinomaisempia toimintakeinoja saatuttaakseen näkyvyyttä huomioyhteiskunnassa (ks. myös esim. Konttinen & Peltokoski 2004, 164).

2.3 Yhteiskunnallisten liikkeiden kehukset

Yhteiskunnallisten liikkeiden kyky saada tavoitteilleen huomiota ja saada aikaan muutoksia yhteiskunnassa on riippuvaista siitä, kuinka käsillä oleville asioille onnistutaan luomaan merkityksiä ja saamaan mukaan ulkopuolisia tukijoita tai liittolaisia. Kehyksellä tarkoitetaan tulkintakehystä, jonka avulla voidaan havainnoida, tunnistaa ja nimetä asioita ja tapahtumia. Kehykset antavat näin merkityksen asioille, tilanteelle ja toiminnalle. (Goffman 1974.)

Viime vuosikymmeninä liiketutkimuksessa on kiinnitetty entistä enemmän huomiota merkityksenantoon ja liikkeiden diskursiiviseen ulottuvuuteen. Snow & Benford (1988, 200–202, 2000)³³ nostavat esille kolme eri kehystämisen tyyppiä: (1) Diagnostisen kehystämisen tarkoituksena on ongelman identifioiminen sekä syiden ja syyllisten osoittaminen, (2) prognostinen kehystäminen painottaa ratkaisujen tarjoamista havaittuihin ongelmiin, (3) motivoiva kehystäminen pyrkii hankkimaan protestille ja ongelman määrittelylle kannattajia, jotta ongelma voitaisiin ratkaista.

Arto Lindholm (2005) on omassa väitöskirjatyössään tutkinut yhteiskunnallista liikehdintää, erityisesti globalisaatiokriittistä liikehdintää liikkeen kehystämisen näkökulmasta. Lindholmin (2005, 172) mukaan kehysten erottelu auttaa ymmärtämään liikkeen toimintaa. Globalisaatiokriittinen liike tuotti Lindholmin (2005, 176–177) mukaan itselleen kokonaan uuden kehysten, jossa uusliberalistiselle politiikalle perustuva ajattelu kumoutui. Liikkeen kehysten laajentaminen perustui tietoverkossa tapahtuvalle tehokkaalle tietoisuuden levittämiselle. Toisaalta kehysten laajentuminen oli Lindholmin mukaan olennainen tekijä liikkeen vetovoiman heikkenemiseen myöhemmin.

Liikkeet siis luovat todellisuutta, osoittavat itsestään selvinä pidetyt asiat vääriksi, luovat identiteettiä sekä määrittelevät päämääriä ja keinoja. Tämä tapahtuu liikkeiden keskinäisen vuorovaikutuksen ja yhteiskunnallisen määrittelykamppailun tuloksena.

Esimerkiksi talonvaltauksen diagnostinen kehys eli ongelman identifioiminen perustuu kaupunkitilan ylikaupallisuuteen ja omaehtoiseen toimintaan perustuvien tilojen tarpeeseen. Samalla kaupungissa on kuitenkin useita tyhjillään olevia tiloja, joita voitaisiin ottaa tarvittaessa käyttöön.

Prognostinen kehys eli ratkaisu ongelmaan on tyhjillään olevien tilojen käyttöönotto omaehtoiseen, kaupallisuudesta vapaaseen kansalaistoimintaan. Suomessa lainsäädäntöä voitaisiin muuttaa, jotta tyhjillään olevat tilat saataisiin paremmin hyödynnettyä omaehtoisen kansalaistoiminnan ja sitä kautta koko yhteiskunnan tarpeisiin. Näin tuettaisiin niin nuorisotoimintaa kuin vastakulttuurillista aktiivisuuttakin. Mahdolliset viranomaisten osoittamat tilat eivät kuitenkaan riitä, vaan olennainen osa ratkaisua on se, että valtaajat itse määrittelevät tarpeet sekä valitsevat ja ottavat tilat käyttöönsä.

Motivoiva kehys talonvaltauksessa on vapaa-muotoinen ja omaehtoinen toiminta vallatussa tilassa tai autonomisessa sosiaalikeskuksessa sekä sitä kautta tapahtuva liikkeen rakennus ja laajenus. Muualta maailmasta on useita esimerkkejä vallattujen tilojen roolista keskeisenä kansalaistoiminnan keskuksina. Samalla tilat vetävät puoleensa muutakin epäkaupallista kulttuuritoimintaa. Yhtenä keskeisenä motivaation lähteenä on kollektiivisen identiteetin, yhteisesti jaettujen kokemusten ja konkreettisen toiminnan syntyminen.

2.4 Yksilöllistynyt organisoituminen

Teoreettisessa kirjallisuudessa nyky-yhteiskuntaa kutsutaan usein myöhäismoderniksi tai postmoderniksi yhteiskunnaksi tai Ulrich Beckin ”toisen modernin” yhteiskunnaksi. Esimerkiksi Bauman (2002, 32) puhuu notkeasta modernista. Tämän mukaan yksilöllistettyjen toimijoiden sitouttaminen kansalaisuuteen, yhteisiin liikkeisiin tai arvoihin tuntuu mahdottomalta. Hardtin ja Negrin (2005, 11–12) mukaan kansal-

³³ Ks. suomalaisen ympäristöliikkeen kehystämisestä myös Väliverronen (1996).

lisvaltioiden poliittinen valta on heikentynyt, ja tilalle on tullut maailmanmarkkinoiden mahti.

Notkea moderni luo hetkellisesti verkostoituneita yhteisöjä, jotka ovat hauraita ja keskittyvät vain yhteen ominaisuuteen tai päämäärään. Ne elävät vain vähän aikaa ja ovat hetkellisesti ko koontuvia ”narikkayhteisöjä”. Baumanin mukaan toinen sopiva käsite notkean modernin yhteisöille on ”karnevaaliyhteisö”. Notkean modernin yhteisöt tarvitsevat speaktaakkelin, joka vetoaa heidän yhteisiin tunteisiinsa. Näin yhteisöt tarjoavat väliaikaisen levähdyspaikan yksilöiden omille kamppailuille. (Bauman 2002, 49, 237–238.)

Esimerkiksi General Intellectin (2008, 82–83, 100) mukaan tämän hetken kansalaisaktivismi on entistä projektimaisempaa. Tavoitteena ei välttämättä ole pysyvien järjestöjen perustaminen, vaan pikemminkin yksittäisten, julkisuutta houkuttelevien kampanjoiden toteuttaminen löyhien ja epämuodollisten verkostojen kautta. Kokonaisvaltaisten poliittisten ohjelmien sijaan toiminnalle ovat ominaisia yksittäiset tapahtumat ja iloinen moninaisuus, jonka puitteissa kehitellään omia toimintamahdollisuuksia. Kokonaisvaltaisen yhteiskunnallisen muutoksen sijaan toiminnan kohteena ovat yksittäiset asiakysymykset, jotka liittyvät elämänlaatuun ja yhteiseen hyvään.

Epämuodolliset yhteiskunnalliset liikkeet eivät General Intellectin (2008, 101–102) mukaan synny enää ainoastaan siksi, että kansalaiset voisivat vaikuttaa yhteiskuntaan ja osallistua politiikkaan. Osallistumista merkittävämpää saattaa olla kyky ylittää annettu tilanne, paeta realiteetteja, testata vaihtoehtoja ja tehdä kokonaan uusia avauksia. Liikkeet ovat ”innovaatiolaboratorioita”. Erottautumisen voima on uuden avauksen innovatiivisuudessa liikkeen laajuuden tai moraalisen ylemmyyden sijaan.

Poliittinen vaikuttaminen on henkilökohtaista. Vallankumouksen sijaan uudet liikkeet tuottavat jatkuvia mikrovallankumouksia, joissa ihmiset ottavat oman elämän haltuun. Liikkeet eivät kuitenkaan ole kollektiivisia organisaatioita, joihin on sitouduttava eliniäksi, vaan hetkellisiä prosesseja ja projekteja, joihin osallistutaan oman elämän ja voimaantumisen nimissä. Liikkeet eivät näin aja asioita vaan ovat pikem-

minkin asia itsessään. (General Intellect 2008, 103.)

Pääkaupunkiseudun nuorisokulttuureja tutkineen Salasuon (2006, 31–36) mukaan alakulttuurit ovat pirstoutuneet eivätkä nuoret asetu enää yhtä hanakasti kollektiivisten liikkeiden tai ryhmien taakse. Näin ollen myös kansalaistoiminta on yksilöllistä sukkulointia, oman portfolion ja identiteetin rakentamista. Salasuon (emt., 82) mukaan voidaan puhua ilmiöyhteiskunnasta, jossa hetkelliset speaktaakkelit, joihin on helppo tulla mukaan, ja yhtä helppo irrottautua, hallitsevat kokemusmaailmaa. Heterogeeniset ryhmät ovat korvanneet suuret kollektiiviset liikkeet. Yhteiskunnalliset liikkeet ovat suuren haasteen edessä yhteisöllisyyden sekä suurten ideologioiden, visioiden ja arvojen heikentyessä.

Toisaalta radikaalia kansalaisaktivismia 1990-luvun suomessa tutkineen Ari Rasimuksen (2006, 14–15) mukaan yksittäiset toimintaryhmät rakensivat yhteisöllisyyttä ainakin osittain julkisuuden kautta. Näin toimijoita sitoutti tietoisuus siitä, että he eivät toimineet yksin vaan osana laajempaa kollektiivista kokonaisuutta. Yksilöllistymisen ja pirstaloitumisen takana voi siis olla myös laajaa kollektiivista kiinnittymistä vaikka muodollisesti ja hierarkkisesti organisoitunut toiminta olisikin korvautunut verkostomaisella toimintakulttuurilla.

2.5 Lisääntyvä verkko-osallistuminen

Liikkeet ovat ottaneet käyttöön verkostomuotoisia toimintatapoja, jotka antavat mahdollisuuksia ilmaista paikallisia ja muita erityisiä tarpeita. Byrokraattisista organisaatiomuodoista, valtio-orientoituneesta toimintakentästä ja kollektiivisista identiteeteistä on siirrytty ainakin osittain verkostotoiminnan aikaan. Tämä toiminta suuntautuu valtiollisen tilan haltuunoton sijaan globaalin kansalaisyhteiskunnan rakentamiseen. Rajallisesta valtion tilasta on siirrytty rajattomiin verkostoihin. Epämuodollisia liikkeitä leimaa omaehtoisen kulttuurin tuotanto, joka kiinnittyy informaatioteknologiaan ja uusmedioihin. (General Intellect 2008, 80–81.)

Kansainvälinen yhteistyö on lisääntynyt internetin, sähköpostin ja erilaisten verkkoyhteisöjen myötä. Toki myös perinteiset vaikuttamismuodot, kuten adressien keruu, vetoamukset, keskusteluti-

laisuudet ja yhteydenotot päättäjiin, ovat edelleen uusien keinojen rinnalla tärkeitä toimintamuotoja (Metsämäki & Nisula 2006, 341). Perinteisillä vaikuttamismuodoilla on kuitenkin yhä useammin nopeasti yleistyvät internet-muotonsa, kuten esimerkiksi nettivetoomukset ja -keskustelutilaisuudet.

Siisiäinen ja Kankainen arvioivat omassa luvussaan, että Suomen valtiokeskeisellä yhdistyslaitoksella on ollut hidastava vaikutus vaihtoehtoisten liikkeiden kehitykseen. Nämä ovat usein olleet lyhytaikaisia ja kuituneet lopulta pois. Tilanne on kuitenkin mahdollisesti muuttumassa. Yhä useampi liike organisoituu internetin tai epämuodollisten verkostojen kautta.

Tilastokeskuksen (2008b) mukaan³⁴ 83 prosenttia suomalaisista käyttää internetiä säännöllisesti. Opiskelijoiden osalta luku on 99 prosenttia, työssäkäyvien 90 prosenttia ja eläkeläisten 37 prosenttia. Eläkeläisten verkon käyttö kasvaa kaikkein nopeiten. Edelleen kiinnostavaa on, että 18–30 vuotiaista nuorista 86 prosenttia koki internetin ainakin jonkin verran mielekkäänä tapana vaikuttaa. Pessala arvioi tämän kirjan viimeisessä luvussa, että kansalaisille on verkon myötä syntynyt uusia vaikutusmahdollisuuksia. Voidaan puhua internet-vahvistaisesta ja internet-perustaisesta kansalaistoiminnasta.

Verkkovaikuttamisessa on Häyhtiön (2008, 3) mukaan kyse refleksiivisestä poliittikkakäsityksestä, jossa poliittinen toiminta muodostuu osin henkilökohtaiseen elämään, kuten kuluttamiseen, liittyvistä valinnoista. Refleksiivinen politiikka ei ponnista puoluepoliittisista kysymyksistä vaan asialistaa leimaa henkilökohtaisuus. Uusi kansalaisvaikuttaja haluaa itse valita asiansa, joiden puolesta toimii esimerkiksi verkossa.

Verkkovaikuttamisen potentiaalia on useissa eri yhteyksissä vähätelty. Esimerkiksi Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman johtajana toiminut Seppo Niemelä (2007, 74) kritisoi verkkovaikuttamisen potentiaalia seuraavasti: ”Tietoverkot kyllä tehostavat jo olemassaolevaa osallistumista, mutta eivät juurikaan synnytä uutta.” Toisaalta Niemelä kuitenkin painottaa, että menossa voi olla muutoksia, joita emme vielä kykene edes kunnolla tajuamaan. Tätä muu-

tosta pyrin seuraavassa hahmottamaan muutamien lukujen ja aiempien tutkimusten valossa.

Erityisesti nuorten ja nuorten aikuisten keskuudessa internetistä on tullut merkittävä sosiaalisen kanssakäymisen muoto. Esimerkiksi IRC-Galleriassa, joka on verkkoyhteistö, jossa käyttäjät voivat esitellä valokuviaan ja kommunikoida keskenään, on noin 506 000 jäsentä (tammikuu 2009).³⁵ Vastavasti Facebookissa, joka on IRC-Gallerian tapainen vähän vanhemmille tarkoitettu sosiaalinen yhteisö, suomalaisia on noin 469 000–920 000 (tammikuu 2009).³⁶ Verkkovoimasta kertoo jotain myös se, että Facebookin osalta sain tässä olevan tiedon laittamalla aiheesta kysymyksen omaan Facebook-profiiliini (ks. liite 2). IRC-Galleriassa tai Facebookissa oleminen ja siellä toimiminen ei välttämättä eroa kovin paljon liikunta-, harrastus- tai kulttuurijärjestöjen toimintaan osallistumisesta.

Tilastokeskuksen (2008a) mukaan oma blogi eli verkkopäiväkirja oli koko väestöstä noin viidellä prosentilla ja opiskelijoista reilulla viidellätoista prosentilla.³⁷ Käytännössä tämä tarkoittaa, että Suomessa on noin 265 000 blogia. Oli kyse sitten harrastusblogista tai yhteiskunnallisiin kysymyksiin keskittyvästä pohdinnasta, voidaan tätä pitää merkittävänä järjestöjen ulkopuolelle kanavoituneena verkko- ja kansalaistoimintana.

Toisaalta esimerkiksi blogin tai Facebook-profiilin omistamisen rinnastamista kansalaistoimintaan voi hyvin myös kritisoida. Ensisijassahan kyse on käyttäjien mediasta, jota toki voi käyttää kansalaistoimintaan, mutta joka itsessään ei välttämättä ole kansalaistoimintaa. Esimerkiksi suuri osa blogeista

34 Tilastokeskuksen vuoden 2008 Tieto- ja viestintäteknikan käyttötutkimus (http://www.stat.fi/til/sutivi/2008/sutivi_2008_2008-08-25_tie_001.html).

35 IRC-Galleriassa on parhaimmillaan yhtä aikaa paikalla lähes 30 000 nuorta ja viikottain kävijöitä on satoja tuhansia. IRC-Galleria on Suomen suurin internet-yhteisö, jota käyttää joka viikko lähes 25% suomalaisista. Suomalaisista 13–17-vuotiaista nuorista palvelua käyttää päivittäin yli 60%. (Tiedot: IRC-Galleria. <http://irc-galleria.net/>)

36 Alempi luku (469 000) viittaa ”Finland”-nimisessä ryhmässä oleviin jäseniin ja ylempi luku (920 000) on Facebookin mainostajille antama luku suomalaisten määrästä.

37 Blogit ja internet-puhelut kiinnostavat (13.3.2008).

38 <http://www.adressit.com/> (tilanne 7.1.2009). Mikäli mukaan lasketaan myös jo suljetut adressit, on 25 suosituinta adressia kerännyt yli miljoona allekirjoitusta. Palvelu on avattu vuoden 2006 alussa. Rekisteröityneitä käyttäjiä on yli 50 000.

toimii kirjoittajiensa päiväkirjoina tai kotisivuina.

Käytännössä kuitenkin myös erilaiset verkko-adressit ovat kasvattaneet suosiota. Verkkovoimasta kertoo jotain se, että esimerkiksi www.adressit.com sivuston 25 suosituinta avoimena olevaa adressia ovat keränneet yli 735 000 allekirjoitusta.³⁸ Lienee selvää, että määrät vain kasvavat tulevaisuudessa, kun järjestöt ja epämuodolliset verkostot toimivat yhä enemmän verkon välityksellä. Edelleen esimerkiksi vuonna 2002 perustettuun suomenkieliseen Wikipediaan on tuotettu yli 190 000 artikkelia (tammikuu 2009)³⁹ ja suomalaisessa Habbo-hotellissa vierailee noin 300 000 yksilöityä kävijää kuukausittain (tammikuu 2009)⁴⁰.

Verkko-osallistumisen potentiaalia kuvaa esimerkiksi 13-vuotias kemiläinen Walteri Seretin, joka paljasti venäläisten Pohjoisnapa-sukelluskuvat Titanic-elokuvan materiaaleiksi ja voitti teollaan vuoden journalistipalkinnon⁴¹. Entä mistä kertoo se, että kun vantaalainen 13-vuotias koululainen otti lautaselleen ylimääräisen kalapuikon, kutsui koulu paikalle poliisin selvittämään tapahtumaa⁴². Tapaus kirvoitti suuret otsikot ja esimerkiksi Helsingin Sanomien verkkosivuille tuli muutamassa päivässä uutisesta yli 900 kommenttia⁴³. Aiheen ympärille perustettuun Facebook-ryhmään (neljäs kalapuikko⁴⁴) liittyi hetkessä yli 11 000 käyttäjää.

Siisiäinen ja Kankainen arvioivat tämän kirjan kolmannessa luvussa, että kansalaiset toimivat jatkuvasti järjestäytyneen yhteiskunnan ulkopuolella käyttämällä erilaisia vaihtoehtoisia kanavia kuten verkko-osallistumista. Verkkoyhteisö tulee tuskin korvaamaan kokonaan perinteistä yhteisöllisyyttä. Olennaista on kuitenkin havaita, että verkkoyhteisöt voivat luoda lisää myös fyysistä yhteisöllisyyttä. Kun luo kontakteja verkossa, syntyy paineita myös perinteiselle kasvokkaiselle vuorovaikutukselle. Erilaiset verkkoyhteisöt täyttävät hyvin niitä tehtäviä, joita ihmiset odottavat esimerkiksi kansalaistoiminnalta. Kansalaistoimintaan lähdetään mukaan, jotta voidaan esimerkiksi toimia yhteistyössä muiden ihmisten kanssa, saada uusia ystäviä ja kontakteja, löytää sosiaalisia vuorovaikutustilanteita, auttaa muita ihmisiä sekä parantaa yhteisöjen, lähipiirin ja oman elämän laatua. ●

39 Wikipedia. Tietoja wikipediasta.

40 <http://www.habbo.fi/> - kävijämäärä saatu puhelimitse Sulake Corporation Oy:ltä.

41 Suuri Journalistipalkinto 2008 – Palkitut 2007.

42 Iltasanomat. Koulupoika otti ylimääräisen kalapuikon – Koulu kutsui poliisit.

43 Helsingin Sanomat 14.1.2009. Vantaan kaupunki rauhoittelee ”kalapuikkokahinaa”.

44 Facebook. Neljäs kalapuikko.

3. Epämuodollisten osallistujien tunnuspiirteitä

Tässä luvussa tarkastelen lyhyesti epämuodollisen kansalaistoiminnan osallistujia tilastojen ja muiden tutkimusten valossa. Luvussa keskityn siihen,

1. kuinka paljon osallistutaan,
2. millaiseen toimintaan osallistutaan, ja
3. ketkä osallistuvat verrattuna muihin Euroopan maihin. Lisäksi teen erityyksen radikaaliin ympäristö- ja eläinoikeusliikkeen sekä globalisaatiokriittisen liikkeen toimijoihin.

3.1 Suomalaisten osallistumisprofiilit

Kansainvälisessä vertailussa Suomi on täyttänyt Piiroisen (2006, 30) mukaan demokratiakriteerit yleisesti ottaen varsin hyvin koko sen itsenäisen historiansa ajan. Yleensä kansainväliset demokratiamittarit mittaavat kuitenkin enemmän muodollisen kuin epämuodollisen kansalaistoiminnan tilaa. Vaikka Suomen poliittinen järjestelmä siis täyttää varsin hyvin edustuksellisen liberaalidemokratian peruskri-

teerit, ei sen perusteella voida vielä tehdä juurikaan päätelmiä siitä, miten paljon ja millaiseen epämuodolliseen kansalaistoimintaan ihmiset osallistuvat.

Toimiva edustuksellinen demokratia takaa kuitenkin usein kansalaisten epämuodolliset vaikuttamismahdollisuudet. Grönlundin (2006, 77) mukaan suomalaiset pyrkivät vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon esimerkiksi vetoomuksin, yleisönosastokirjoituksin ja suorilla yhteydenotolla. Myös kulutuskäyttäytymisellä vaikuttaminen ja mielenosoitukset ovat tyypillisiä osallistumisen tapoja. Mikään yllä olevista toimintamuodoista ei vaadi tuekseen rekisteröityneitä yhdistyksiä. Tämä kertoo siitä, että perinteisen vaali- ja järjestöosallistumisen lisäksi ainakin osa ihmisistä toimii ja osallistuu myös epävirallisia kanavia pitkin.

Epämuodolliset vaikuttamisen keinot kuten yleisöosastokirjoitukset, yhteydenotot päättäjiin ja vetoomusten kirjoittamiset ovat Grönlundin (2006, 77) mukaan erityisesti nuorten aikuisten ja keski-ikäisten suosiossa. Vanhemmat ikäluokat eivät suosi näitä keinoja. Vastaavasti valmius väkivaltaisiin mielenilmauksiin on minimaalista eikä tällaisilla mielenilmauksilla ole Suomessa juuri lainkaan kannatusta minkään väestöosan keskuudessa.

Eurooppalaisessa vertailussa⁴⁵ suomalaiset ottavat yhteyttä Grönlundin (2006, 80–82) mukaan poliittisiin päättäjiin ja virkamiehiin muita eurooppalaisia aktiivisemmin. Sen sijaan osallistuminen rauhanomaisiin mielenosoituksiin on selvästi muita eurooppalaisia laimeampaa. Suomessa on tämän aineiston perusteella valmiutta toimia suoraan suhteessa poliittiseen järjestelmään, mutta vain vähän halua toimia sovinnainten vaikutusmuotojen ulkopuolella. Toki tähän vaikuttavat, aivan kuten Grönlund (2006, 82–83) huomauttaa⁴⁶, myös suurten konfliktien puuttuminen ja suomalaisten muita eurooppalaisia myönteisempi suhtautuminen poliitikkoihin, puolueisiin sekä yhteiskunnan instituutioihin. Tämä taas voi hyvin johtua siitä, että esimerkiksi hallinto ja eduskunta ovat Suomessa toimineet suhteellisen avoimesti.

Poliittinen aloitteellisuus on siirtynyt yhä enemmän puolueiden ulkopuolelle epämuodollisiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin. Osallistuminen on lyhytaikaista ja keskittyy tiettyihin asiakysymyksiin. Bengtsson ym. (2005, 148–149) tuovat esille kolme mahdollista taustatekijää, jotka ovat vaikuttaneet kehitykseen. Näitä ovat:

1. Puolueiden väliset aatteelliset erot ovat kaventuneet ja poliittiset vaihtoehdot supistuneet.
2. Ihmisten toimintamotiivina on pikemminkin konkreettinen vaikuttaminen kuin pelkästään osallistuminen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.
3. Poliittinen toiminta suuntautuu entistä enemmän kansallisvaltioiden ulkopuolelle globaaleihin kysymyksiin, jolloin perinteisten osallistumismuotojen käyttökelpoisuus heikkenee.

Bengtssonin ym. (2005, 157–158) käytössä olevien aineistojen mukaan epämuodollinen kansalaistoiminta ja valmius siihen ovat lisääntyneet Suomessa vuosien 1975 ja 2003 välillä. Yhä suurempi osa ihmisistä ajattelee voivansa allekirjoittaa vetoomuksen tai osallistua boikottiin tai mielenosoitukseen. Nuoret suhtautuivat vanhempia myönteisemmin epämuodollisiin rauhanomaisiin kansalaistoiminnan muotoihin.

Bengtsson ym. (2005, 163–166) määrittelevät suomalaisen kansalaisosallistumisen kenttään neljä osallistumisprofiilia.

1. *Aktiiviset* osallistuvat sekä muodollisilla että epämuodollisilla keinoilla.
2. *Traditionalistit* käyttävät vain perinteisiä osallistumismuotoja siinä missä
3. *Uusaktivistit* käyttävät lähinnä uusia epämuodollisia vaikuttamisen tapoja.
4. *Passiiviset* taas ovat ryhmä, joka ei osallistua millään tavalla yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

Aktiiviset osallistujat ovat usein keski-ikäisiä, yliopistokoulutuksen saaneita ja suurituloisia Vasemmistoliiton kannattajia. Toinen kiinnostava ryhmä eli uusaktivistit taas koostuu enemmän nuorista sekä Vihreiden ja Vasemmistoliiton kannattajista. (Bengtsson ym. 2005, 163–166.)

⁴⁵ Esimerkiksi *European Social Survey* (ESS) haastatteluaiaineisto 2002–2003 22 maasta.

⁴⁶ Ks. myös Paloheimo 2006.

Osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan näyttää olevan myös vahvasti sidoksissa korkeaan sosioekonomiseen asemaan ja koulutukseen. Lisäksi ominaista on se, että osallistuminen periytyy niille, joiden vanhemmat ovat olleet aktiivisia (Kankainen 2007, ks. Siisiäinen & Kankainen tämän kirjan kolmannessa luvussa).

Aiempien tutkimusten valossa ja eurooppalaisessa vertailussa suomalaiset toimivat suhteellisen vähän epämuodollisen kansalaistoiminnan piirissä. Näyttää kuitenkin siltä, että yhä suurempi joukko nimenomaan nuoria aikuisia käyttää epämuodollisia keinoja asioiden edistämiseksi. Seuraavassa tarkastelen lähemmin viime vuosien aikana paljon huomiota Suomessa saaneita epämuodollisen kansalaistoimijoiden profiileja eli ympäristö- ja eläinoikeusaktivisteja sekä globalisaatiokriittisen liikkeen toimijoita. Bengtssonin ym. (2005) osallistumisprofiilijaottelussa näitä toimijoita voidaan pitää aktiivisina ja uusaktivisteina.

3.2 Eläinaktivistit ja globalisaatiokriittisen liikkeen toimijat ⁴⁷

Eläinoikeusliike nousi suomalaiseen keskusteluun rytinällä 1990-luvun puolessavälissä Pohjanmaalla keväällä 1995 tapahtuneiden turkistarhaiskujen myötä. Vuosituhannen vaihtuessa otsikoissa oli taas kansainvälisten mielenosoitusten ja esimerkiksi Presidentinlinnan edessä itsenäisyyspäivänä järjestettyjen kuokkavierasjuhlien myötä globalisaatiokriittinen liikehdintä.

1990-luvun puolivälissä nousseen radikaalin ympäristö- ja eläinoikeusliikkeen aktivistit olivat varsin nuoria. Konttisen ja Peltokosken (2004, 53) tekemän kyselyn⁴⁸ mukaan vuosina 1998–1999 lähes kolme neljäsosaa (71 prosenttia) aktivisteista oli alle 25-vuotiaita ja vain kolme prosenttia yli 40-vuotiaita. Lisäksi enemmistö aktivisteista oli naisia. Naiset olivat keskimäärin nuorempia kuin miehet, peräti puolet oli alle 20-vuotiaita.

Nuoruuden lisäksi aktivisteja luonnehti vanhempien korkea koulutustausta ja urbaanisuus. Liikkeen toimijat olivat ennen kaikkea lukioissa tai yliopistoissa opiskelevia koululaisia ja opiskelijoita. Konttisen ja Peltokosken (2004, 60–62) mukaan protestissa ei ollut kysymys syrjäytyneiden nuorten jäsentymättömästä

katkeruudesta tai turhautumisesta, vaan moraalisesti ja yhteiskunnallisesti ajattelevan nuorison protestista, joka nousi liikkeeksi urbaaneissa ympäristöissä.

Samalla radikaalille ympäristö- ja eläinoikeusliikkeelle oli ominaista myös henkilökohtaisen elämäntavan poliittisuuden korostus. Eläinoikeusliike politisoi kasvissyöntikulttuurin ja toi Suomeen veganismin⁴⁹. Liikkeen toimijoista vegaaneja tai kasvissyöjiä oli kaiken kaikkiaan noin 84 prosenttia (Konttinen & Peltokoski 2004, 103–104). Liikkeessä korostui myös yhteisöllisyys ja vastakkainasettelut meihin ja heihin. ”*Ei ole oikeutta – on vain me!*”, kuului eläinaktivistien lanseeraama iskulause.

Eläinoikeusliikkeen toimijat olivat Konttisen ja Peltokosken (2004, 124) mukaan moniala-aktivisteja, jotka osallistuivat useiden eri järjestöjen toimintaan. Monet toimivat neljällä viidellä eri alueella tai useissa järjestöissä, kun taas yhden asian aktivisteja oli toiminnassa mukana hyvin vähän. Liike profiloitui yhteisöllisyyttä tähdentäväksi, antiautoritaariseksi ruohonjuuritason liikehdinnäksi. Liikehdintä oli jakautunut useaksi toiminnalliseksi ryppääksi tai ryhmien verkostosuhteiden tihentymäksi ja se tuotti myös lukuisia projektiluontoisia yhteenliittyviä. (Konttinen & Peltokoski 2004, 131.)

Eläinoikeusliike erosi aikaisemmista ympäristöliikkeistä ottaessaan etäisyyttä valtiosidonnaisuuteen sekä korostaessaan globaalin, lokaalin ja henkilökohtaisen elinpiirin kytköksiä. Ulkoparlamentaarinen suora toiminta sabotaaseista kansalaistotelematomuuteen ja kulutusboikotteihin tuli mukaan toimintatapoihin. Huolenaiheet määrittivät enemmän globalisoituvan maailmanjärjestelmän viitekehkeyksessä kuin paikallisina tai kansallisina kysymyksinä. (Konttinen & Peltokoski 2004, 88.) Näin uusi ympä-

⁴⁷ Tämä luku pohjautuu julkaisemattomaan pro gradu -työhöni, jossa olen käsitellyt eläinoikeusliikkeen ja globalisaatiokriittisen liikkeen toimijoita. Stranius, Leo (2006) Ympäristöliikehdinnän aallot – Suomalaisen ympäristöprotestin tilananalyysi uudella vuosituhannella.

⁴⁸ Konttisen ja Peltokosken vuosina 1998–1999 toteutettuun kyselyyn vastasi yhteensä 167 aktivistia (Konttinen & Peltokoski 2004, 32).

⁴⁹ Veganismi on ruokavalio, elämäntapa ja elämäntapa, jonka perusajatuksena on pyrkimys välttää kaikenlaista eläimille harmillista toimintaa. Vegaani ei käytä ruokavaliossaan lainkaan lihaa, kalaa, munia, maitotuotteita, hunajaa tai näiden johdannaisia. (ks. Esim. Vegaaniliitto.)

ristöliik ehdintä sisälsi alusta pitäen osia tulevan globalisaatiokriittisen liikehdinnän keskeisistä teeseistä.

Radikaalin ympäristö- ja eläinoikeusliikkeen jälkeistä globalisaatiokriittisen liikkeen nousua vuosituhannen vaihteessa olivat laukaisemassa Maailman kauppajärjestö WTO:n vastaiset mielenosoitukset vuonna 1999 Seattlessa. Globalisaatiokriittisen liikkeen pohjaa loivat Suomessa myös eläinoikeusliikkeen lamaantuminen ja uudet kansainväliset kirjajulkaisut.

Globalisaatiokriittinen liike näytti Suomessa olevan kiihkeimmillään vuosina 2000 ja 2001, jolloin huomattava määrä suomalaisia aktivisteja osallistui muun muassa Prahan ja Göteborgin mielenosoituksiin. Yhteiset mielenosoitusmatkat lisäsivät liikkeen yhteenkuuluvuuden tunnetta ja halua kokeilla eri toimintatapoja myös Suomessa.

Globalisaatiokriittistä liikettä tutkineen Arto Lindholmin (2005, 230) mukaan protesti kyti Suomessa samoissa anarkistisissa piireissä kuin eläinoikeusprotesti. Myös *Ylikansalliset kuriin* -ryhmä ja Maan ystävät toimivat globalisaatiokriittisen liikkeen etujoukossa Suomessa. Ne kritisoivat ylikansallisten yhtiöiden toimia maailmalla, WTO:ta sekä GATT⁵⁰- ja TRIP⁵¹-sopimuksia. Kyseiset tahot olivat osallistuneet aiemmin aktiivisesti myös MAI-sopimuksen⁵² vastaiseen kampanjointiin.

Suomessa aktiivisuus ja aktivismi alkoivat kasaantua eri muodoissa 1990-luvun lopulla. Vuodesta 1996 Kuokkavierasjuhlien nimellä kulkenut tempaus Suomen itsenäisyyspäivänä sai kasvavaa huomiota osakseen. Samana vuonna perustettu yhteiskunnallinen ympäristöjärjestö Maan ystävät toi esille globalisaatioon ja kaupan vapauttamiseen liittyviä ongelmia. Suomeen saapui myös kehitysmaakaupoista ja maailmankaupoista alkunsa saanut reilun kaupan liike, ja Reilun kaupan edistämisyhdistys ry perustettiin vuonna 1998. Globalisaatiopainotteinen, yhteiskunnallinen ilmaisjakelulehti Voima aloitti toimintansa syksyllä 1999. Vihreiden nuorisojärjestö Vihreät Nuoret ja Opiskelijat – ViNO ry perustettiin vuonna 1999, ja vuonna 2001 Suomeen tuotiin lopulta myös talouden globalisaation epäkohtia kritisoiva Attac. Osittain kansainvälisten mielenosoitusten innoittamana Suomeen ilmestyi monia muitakin uusia ryhmiä ja projekteja, kuten No Border⁵³ ja Valkohaalarit⁵⁴.

Seattlen jälkeen kansainvälisissä mielenosoituksissa kehittyi uuden sukupolven aktivistiliike, joka sai Rönkön (2002, 76) mukaan innostuksensa kehitysmaiden suurista kansanliikkeistä, anarkistihenkisestä suoran toiminnan liikehdinnästä, kadunvaltauksista ja antikapitalistisista mielenosoituksista. Mielenosoitusten jälkeen hajanaisen liikkeen piirissä syntyi Maailman sosiaalifoorumi (World Social Forum – WSF), josta on kehittynyt maailmanlaajuisten vaihtoehtoliikkeiden globaali keskustelutila.

Suomalaiset globalisaatiokriittiset aktivistit olivat Lindholmin (2005, 75) mukaan⁵⁵ urbaaneja, hyvin koulutettuja tai hyvää koulutusta hankkimassa olleita nuoria aikuisia. Keskimäärin aktivistit olivat 23–24-vuotiaita, mutta joukkoon mahtui myös keski-ikäisiä. Lievä enemmistö näyttäisi olleen miehiä. Verrattuna eläinoikeustoimijoihin globalisaatiokriittinen liike oli miesvaltaisempi ja mukana oli hiukan vanhempia aktivisteja. Muuten toimijoita luonnehtivat pitkälle samat ominaisuudet kuin eläinoikeusliikkeen aktivisteja.

Aktivisteista kolme neljänestä määritteli itsensä Lindholmin (2005, 86) mukaan ympäristöaktivisteiksi ja kolmannes eläinaktivisteiksi ja anarkisteiksi. Peräti 96 prosenttia eläinaktivisteista määritteli itsensä myös ympäristöaktivisteiksi. Mielenkiintoista tässä tutkimuksessa on muun muassa se, että huomattava osa itsensä ympäristöaktivisteiksi määritelleistä ei ollut koskaan toiminut perinteisissä ympäristöjärjestöissä kuten Suomen luonnonsuojeluliitossa, Luonto-Liitossa tai WWF:ssä. ●

50 General Agreement on Tariffs and Trade, GATT.

51 Agreement on Trade-Related Intellectual Property Rights, TRIPS.

52 Multilateral Agreement on Investment.

53 Toimii nykyisin *Vapaa liikkuvuus* -verkoston nimellä. Tekee suoraa toimintaa siirtolaisten puolesta ulkomaalaisten karkoituksia vastaan. Tuottaa ja jakaa tietoa liikkumisen kontrolloimisesta Suomessa ja ympäri maailmaa.

54 Le Tute Bianche eli Valkohaalariliike sai alkunsa 1990-luvun puolivälissä Italian sosiaalikeskuksissa. Vuosituhannen vaihteessa se oli levittäytynyt eri puolille Eurooppaa, myös Suomeen. Kyseessä oli valkoisiin haalareihin ja suojavaarusteisiin pukeutunut mielenosoittajien joukko, joka pyrki aktiivisella vastarinnalla avaamaan tien poliisimuurien läpi ja suojaamaan muita mielenosoittajia. (Tietäväinen, 2003.)

55 Lindholmin ja Lundbomin globalisaatiokriittisille aktivisteille suunnattuun verkkolomakekyselyyn vuonna 2002 saatiin 420 vastausta (Lindholm 2005, 221).

4. Esimerkkejä epämuodollisesta kansalaistoiminnasta

Tässä luvussa käyn läpi muutamia kiinnostavia esimerkkejä epämuodollisesta kansalaistoiminnasta. Olen nostanut erityiseen tarkasteluun neljä eri tapausta (talonaltaus, *Tehotuotanto.net*, *Porkkanamafia* ja *Roska päivässä* -liike). Aineistona toimii kustakin tapauksesta käytössä oleva kirjallinen materiaali (verkko, kirjalliset aineistot, media-aineisto) sekä muutama haastattelu.

Olen pyrkinyt valitsemaan tarkasteluun hyvin erilaisia, mutta ajankohtaisia kansalaistoiminnan muotoja. Otosta ei voida pitää kaiken kattavana. Kyse on pienestä siivusta erilaisia toiminnan muotoja. Nämä tapaukset antavat kuitenkin kuvaa siitä, miltä pohjalta epämuodollinen kansalaistoiminta tänä päivänä Suomessa ponnistaa ja miten se on organisoitunut. Eniten keskityn esimerkkitapauksissa talonaltausliikehdistä, josta on olemassa jonkin verran myös aikaisempaa tutkimusaineistoa.

4.1 Talonaltaukset

Talonaltaukset ovat olleet yksi näkyvimpiä ulkoparlamentaarisen ja epämuodollisen kansalaistoiminnan muotoja Suomessa viime vuosina (2001–2008). Pelkästään Helsingissä on vallattu parisenkymmentä tyhjää rakennusta ”autonomiseksi sosiaalikeskuksiksi” eli käyttäjiensä itse ylläpitäviksi toiminta- ja kulttuuritiloiksi.⁵⁶

Talonaltauksesta voidaan puhua silloin, jos valtaajia on useita, vallattu rakennus on tyhjiällä, eikä se ole valtaajien omistama, ja tavoitteena on saada rakennus käyttöön sekä saada asialla julkisuutta.⁵⁷ Suomessa talonaltaus on laitonta⁵⁸. Talonaltaajien toimintaa voidaan näin pitää avoimena kansalais-tottelemattomuutena.

Talonaltauksella tarkoitetaan tapahtumaa, jossa tyhjiällä oleva rakennus otetaan luvatta haltuun. Taloja on vallattu Suomessa asunnoiksi ja toimitiloiksi sekä vanhojen rakennusten suojelutarkoituksiin. Talonaltaukset voidaan liittää myös osaksi 1960-luvun lopussa alkanutta uutta yhteiskunnallista aktivismia, johon kuuluvat muun mu-

assa sodan vastainen liike ja ympäristöliike.

Talonaltaukset ovat kuuluneet suomalaisten kansalaisliikkeiden toimintakeinoihin 1970-luvun lopulta alkaen. Tunnetuin talonaltaus Suomessa lienee Lepakkoluolan valtaus vuonna 1979.⁵⁹ 1980-luvun puolivälin talonaltauksilla haluttiin kiinnittää huomiota nuorten asuntopulaan ja hankkia tyhjiällä olevia taloja asumiskäyttöön.⁶⁰ Tunnetuin suoraan toimintaan luottava asuntopoliittinen toimija on ollut *Oranssi*-liike, joka rekisteröityi yhdistykseksi 1990-luvun alussa.

Vuosituhanneen vaihteen ”uusi” helsinkiläinen talonaltausliikehdistä alkoi vuonna 2001. Keväällä vallattiin hetkeksi Irakin suurlähetystön omistama rakennus Helsingin Kulosaareissa ja muutamaa kuukautta myöhemmin Lapinlahden sairaalan tontilla sijaitseva tyhjiällä ollut kerrostalo. Tämän jälkeen tiloja on vallattu sosiaalikeskuksiksi lukuisia kertoja. Useimmat talonaltaukset ovat kuitenkin jääneet vain päivien tai viikkojen mittaisiksi. Muutamia rakennuksia on vallattu myös tarkoituksella lyhytaikaiseen käyttöön, esimerkiksi mielenosoitusta varten tai ”biletiloiksi”.

Toistaiseksi pitkäikäisin valtaus on ollut Helsingin Herttoniemessä sijainnut Siperia, jonka valtaajat saivat neuvoteltua käyttöönsä kaupungin nuorisosiainkeskuksen kautta. Siperia vallattiin syksyllä 2002 ja se ehti toimia autonomisena sosiaalikeskuksena kolmen ja puolen vuoden ajan, kunnes tuhoutui tulipalossa kesällä 2006.

56 Ks. Talonaltauksesta lisää esim. Stranius, Leo & Salasuo, Mikko (2008) ja Mikola, Elina & Stranius, Leo (2008).

57 Ks. lisää talonaltauksen kriteereistä esim. Pruijt, Hans (2004) *Squatting in Europe*.

58 Talonaltausta käsitellään Suomen rikoslaissa hallinnan loukkauksena.

59 Suomalaisen talonaltausliikehdistän esiestettä edustaa Vanhan ylioppilastalon valtaus vuonna 1968. Vanhan valtausta ei voida kuitenkaan pitää varsinaisena talonaltauksena, sillä tempauksen vaatimukset eivät kohdistuneet itse rakennukseen vaan pikemminkin yliopistoon.

60 Ks. esimerkiksi Tuominen, Laura (2008).

Vuosina 2007 ja 2008 Helsingissä on vallattu lukuisia rakennuksia ja toiminta on saanut myös paljon huomiota julkisuudessa. Vallilassa sijainnut kiinteistö toimi autonomisena sosiaalikeskuksena viiden kuukauden ajan syksyllä 2007 ja huhtikuussa vallattu entinen Virus-teatteri Rajasaaressa oli kaupungin suosituksella valtaajien käytössä kesän ja syksyn 2008.

Viime vuosien talonvaltauksiin ei ole juurikaan liittynyt konkreettisia vaatimuksia nuorisoasuntojen lisäämisestä tai arvorakennuksen saamisesta suojelun piiriin. Tässä suhteessa 2000-luvun talonvaltaajat eroavat tavoitteiltaan esimerkiksi 1990-luvun *Oranssi*-liikkeen toimijoista. Liikehännän keskeisinä lähtökohtina ovat kapitalismin kritiikki sekä halu toimia ”vapaasti”, vailla virallisen yhteiskunnan kontrollia tai ohjausta.

Vuosituhanneen vaihteen jälkeisten valtausten yhtenä keskeisenä tavoitteena Suomessa on ollut ylikaupallistuneen kaupunkitilan haltuunotto ja autonomisen sosiaalikeskuksen perustaminen.⁶¹ Autonomisen sosiaalikeskuksen konsepti on peräisin Italiasta 1970-luvun puolivälistä. Myöhemmin ajatus on levinnyt myös muualle Eurooppaan ja sosiaalikeskuksia toimii useissa eri maissa. Sosiaalikeskuksen toimintaperiaatteisiin kuuluu muun muassa ei-kaupallisuus sekä suoran demokratian ja omaehtoisen yhteisöllisyyden ihanteiden toteuttaminen.

Autonomisuus tarkoittaa sitä, että tilan säännöistä ja käytöstä päättävät toimijat itse. Tiloissa järjestetään esimerkiksi kokouksia ja tapahtumia. Tilat voivat olla osittain myös asuinkäytössä ja niiden yhteydessä voi toimia esimerkiksi kahvila tai kirjasto. Kiinnostavaksi talonvaltauksia tekee se, että niissä pyritään ainakin joiltain osin irtautumaan perinteisestä aktivisti-identiteetistä sekä luomaan omaa identiteettiä korostamalla eroa aikaisempaan kansalaistoimintaan.

”Me taistelemme oikeudesta tehdä omia juttuja. Aktivismi on jotain muuta. Aktivistit yrittävät vapauttaa valaita tai jotain. Me olemme tavallisia kansalaisia”, Markus sanoo. (HS 25.3.2008⁶².)

61 Ks. esimerkiksi *Vapaa Helsinki* -kollektiivi (2008) *Vapaa tila, vapaa Helsinki*.

62 Helsingin Sanomat 25.3.2008. Kansa tuomitsee talonvaltauksset ja autojen renkaiden tyhjentämiset.

Talonvaltauksset haastavat kaupungin toimintatavat ja hallintokulttuurin. Yksi mahdollisuus talonvaltauskiistojen ratkaisemiseksi olisi tehdä valtauksista laillisia Hollannin tapaan. Siellä minkä tahansa kiinteistön voi vallata itselleen, jos pystyy osoittamaan, että se on ollut vuoden tyhjiillään.

Suomalaista talonvaltausliikettä tarkastellen Riina Simosen (2008) mukaan vallatut talot voivat olla nuorisotilojen ja kauppa-keskusten korvikkeita. Ne luovat yhteisöllisyyttä ja vastaavat yhdessä tekemisen kaipuuseen. Talonvaltauksiin liittyy Simosen (2008) mukaan sellaisia käsitteitä kuin luottamus, turvallisuus, avunanto, hyvinvointi, vastuu, omatoimisuus ja omavaraisuus. Samalla kyse on kuitenkin myös vastakulttuurillisen identiteetin rakentamisesta ja voimaannuttavasta kokemuksesta. Sosiaalikeskuksia voidaan ehkä pitää uuden sukupolven työväentaloina.

Helsingiläistä talonvaltausta tutkineen Elina Mikolan (2008) mukaan talonvaltauksessa moraalisen protestin sijaan kyse on elämyksellisyydestä, yhdessäolosta ja itsensä toteuttamisesta. Valtaajilla ei ole selkeää yhteistä ideologiaa vaan heitä yhdistää löyhä vastakulttuurinen arvomaailma. Vallatut tilat toimivat kokoontumis- ja kohtaamispaikkoina, joissa on mahdollisuus tasa-arvoisen yhteisöllisyyden ihanteiden toteuttamiseen. Organisaatioltaan talonvaltausliike on epämuodollinen ja verkostomainen.

Toimintaa ohjataan tyypillisesti yhdistysten sijaan vapaina ryhminä ja verkostoina, joilla ei ole vakiintuneita toimintatapoja vaan ne syntyvät tilanteen mukaan ja muuttuvat valtauksista toiseen. Toiminnalla pyritään vaikuttamaan yhteiskuntaan muutenkin kuin vain yhdellä kapealla alalla ja haastamaan yhteiskunnan rakenteet laajemmin. Vaikka toimintaa ei tehdäkään rekisteröityneiden yhdistysten alla, on useimmilla pidempään toimineilla valtauksilla Suomessa ollut oma yhdistys. Näitä yhdistyksiä on käytetty pakollisena oikeushenkilönä sopimusten tekemiseksi ja rahan käsittelemiseksi. Varsinaista toimintaa ei ole kuitenkaan haluttu pyörittää rekisteröidyn yhdistyksen ja siihen liittyvien velvoitteiden puitteissa.

”Toimintaa voi yleensä tukea parhaiten olemalla puuttumatta siihen. Valtauksset ovat hyvin itseorganisoituvia, kunhan niitä ei häädetä.” – Haastateltu A5

Talonvaltausliikehdintä on epämuodollista ja epävirallista, jolloin siinä toimivien ryhmien tai yksilöiden rajaaminen on poikkeuksellisen hankalaa. Varsinkin kun henkilöt vaihtuvat valtauksista toiseen. On rajankäyntiä arvioida, kuka voidaan määritellä talonvaltaajaksi. Ovatko valtaajia ne, jotka ensimmäisenä valtaavat jonkin tyhjillään olevan rakennuksen vai ainoastaan ne, jotka myös yöpyvät ja oleskelevat tiloissa pidempiä aikoja. Entä lasketaanko mukaan myös ne, jotka muuten toimivat aktiivisesti vallatuissa taloissa tai niiden ympärillä rakentuvassa muussa toiminnassa? Talonvaltaajiksi tuskin ainakaan voidaan määritellä vaikkapa niitä, jotka piipahtavat paikalla järjestetyssä konsertissa tai naapureille tarkoitetuissa tutustumisilloissa.

Mikola (2008, 14–15) puhuu talonvaltaajien ”skenessä”⁶³. Tällä hän tarkoittaa epämuodollista talonvaltaajien vuorovaikutusverkostoa, jonka piirissä viesti esimerkiksi uudesta vallatusta talosta leviää kasvatusten, tekstiviestein tai verkossa. Tämän joukon rajaaminen on jokseenkin mahdotonta, sillä se elää ja muuttuu tilanteen mukaan jatkuvasti.

Talonvaltaajista voidaan tunnistaa kuitenkin tiettyjä piirteitä. Mikolan (2008, 15) ja Simosen (2008, 45) mukaan valtaajat ovat monialatoimijoita, aivan kuten eläinoikeusliikkeen ja globalisaatiokriittisen liikkeen toimijat, jotka ovat olleet mukana esimerkiksi feministisissä toimintaryhmissä, vapaata liikkuvuutta puolustavissa liikkeissä tai kadunvaltauksissa. Esimerkiksi kadunvaltauksia tutkineen Yliselän (2008, 48) mukaan kymmenen prosenttia kadunvaltaajista on oman ilmoituksen mukaan toiminut myös talonvaltausliikkeessä.

Löyhän ja epämuodollisen organisoitumisen vuoksi talonvaltaajien tarkempi selvittäminen on vaikeaa. Lisäksi haasteena on se, että vaihtuvuus on hyvin nopeaa. Esimerkiksi Mikolan (2008, 15) mukaan vain harvat 2000-luvun alkuvuosien valtaajista olivat mukana enää viime vuosien valtauksissa. Toki samat haasteet koskevat myös aiemmin tarkasteltuja radikaalin ympäristö- ja eläinoikeusliikkeen sekä globalisaatiokriittisen liikkeen toimijoita. Viime aikojen talonvaltausliikkeestä Suomessa ei ole kuitenkaan olemassa tarkempia aineistoja.

Pääkaupunkiseudun talonvaltaajat ovat iältään Mikolan (2008, 15) ja Simosen (2008, 44) arvioiden mukaan noin 15–30-vuotiaita sukupuolijakauman ollessa melko tasainen. Suurin osa valtaajista on Mikolan mukaan opiskelijoita, mutta mukana on myös työssäkäyviä ja työttömiä. Useimmat sijoittunevat perhetaustaltaan ja sosioekonomiselta asemaltaan todennäköisesti keskiluokkaan tai työväenluokkaan. Näitä tietoja ei ole Suomessa kuitenkaan tarkemmin kartoitettu.

Talonvaltaajia tarkasteltaessa on kiinnostavaa, että kun vielä 1980-luvun asuttopoliittisessa talonvaltausliikkeessä oli mukana selkeä näkyvä puoluepoliittinen kytkös⁶⁴, on se vuosituhaten vaihteen jälkeisestä valtausliikkeessä kadonnut lähes kokonaan.

Tarkasteltaessa talonvaltaajien ”skeneä” on huomionarvoista Mikolan (2008, 16) mukaan myös se, että kyseessä ei ole vain joukko suomalaisia toimijoita. Valtaajat samaistuvat kotimaisten toimijoiden lisäksi yhtä lailla Keski- ja Etelä-Euroopan talonvaltaajiin. Ulkomailta sekä omaksutaan toimintamuotoja että viedään niitä sinne. Usein suomalaisilla valtauksilla voikin nähdä kansainvälisiä vieraita ja toimijoita.

Eläinoikeusliikkeessä ja globalisaatiokriittisessä liikkeessä toimijat olivat epämuodollisen vaikuttamisen, vuorovaikutusverkostojen ja lyhytaikaisten projektien lisäksi myös mukana perustamassa uusia yhdistyksiä ja siten tuottamassa perinteistä kansalaisvaikuttamista. Bengtssonin ja Grönlundin (2005) osallistumisprofiilikehikossa (ks. luku 3.1 – Suomalaisen osallistumisprofiilit) näitä toimijoita voidaan pitää selvästi aktiivina, jotka toimivat sekä perinteisten että epämuodollisten vaikuttamiskanavien kautta. Sen sijaan talonvaltaajien osalta vaikuttaminen tapahtuu lähes täysin epämuodollisella alueella, eli heitä voi tässä mallissa luonnehtia uusaktivisteiksi.

Toisaalta talonvaltaajillakin on rekisteröityjä yhdistyksiä ja vahvat neuvottelusuhteet kaupunkiin. Lisäksi osa valtaajista toimii myös järjestöissä. Talonvaltausliikkeen voi katsoa syntyneen globalisaatiokriittisestä liikkeestä, jolloin erottelun tekeminen

63 Yhteiskunnallisten liikkeiden skenessä lisää: ks. esimerkiksi Pyykkönen (2003).

64 Ks. Esimerkiksi Tuominen, Laura (2008).

liikkeiden välillä on hankalaa. Voidaan kuitenkin perustellusti kysyä, onko suomalaisissa yhteiskunnallisissa liikkeissä tapahtunut jonkinlainen muutos eläinoikeusliikkeen, globalisaatiokriittisen liikkeen ja talonvaltausliikkeen jatkumossa.

4.2 Tehotuotanto.net

Eläinoikeusliike toi suomalaiselle kansalaistoimintakentälle 1990-luvun puolenvälin jälkeen ennen näkemättömiä elementtejä, joista erityisesti yksityisen omaisuuden vahingoittaminen sai julkisuutta. Vaikka julkisuutta ja tietoverkkoja käytettiin tehokkaasti hyväksi, osa toiminnasta tapahtui maanalaisesti, aktivistien henkilöllisyyttä paljastamatta. Myös sosiaaliset verkostot olivat korostuneessa roolissa virallisten yhdistysten sijaan. Näin eläinoikeusliike asetti haasteen perinteiselle kollektiiviselle ja avoimelle järjestötoiminnalle.

Eläinoikeusliikkeen piiristä on edelleen noussut uusia toimintamuotoja. Seuraavassa tarkastelen lyhyesti vuosina 2007–2008 toteutettua *tehotuotanto.net*-tiedotuskampanjaa. Vuoden 2007 aikana muutama eläinoikeusaktivisti kuvasi eläinten oloja yhteensä 101 suomalaisella eläintilalla. Osa kuvatuista videoista julkaistiin YLE:n A-Studioissa 12.12.2007. Samaan aikaan avattiin verkkosivu (<http://www.tehotuotanto.net>), jossa oli kuvamateriaalit ja tarkemmat tiedot kaikilta kuvatuilta eläintiloilta.

Aktivistien tavoitteena oli nostaa eläinten oloa koskevat kysymykset julkisuuteen ja muuttaa kuvaa suomalaisesta eläintuotannosta. Usein ajatellaan, että mainoksissa olevat onnelliset possut ja niityillä hymyilevät kanat ovat suomalaisen eläintuotannon arkipäivää. Nyt haluttiin näyttää toisenlaista kuvamateriaalia tehoeläintuotannosta. Tämä tehtiin sopivasti juuri joulun alla. Ihmiset olivat järkyttyneitä suomalaisten eläintilojen olosuhteista eläinten hyvinvoinnin näkökulmasta. Julkisuuden kannalta tilanteen teki kiinnostavaksi myös se, että yksi kuvattu eläintila oli maa- ja metsätalousministeri Sirkka-Liisa Anttilan sukutila.

Projektin herätti voimakasta keskustelua julkisuudessa. Aihe nousi esiin niin hallituksen kuin ministereidenkin keskuudessa sekä lukemattomissa eri televisio-ohjelmissa, sanomalehtien palstoilla ja

verkkosivuilla. *Oikeutta Eläimille* -verkosto, jonka kautta kuvamateriaalit levitettiin julkisuuteen ja jonka toimijat edustivat eläinoikeusaktivisteja julkisuudessa, luovutti tiedot kuvatuista eläintuotantotiloista Elintarviketurvallisuusvirastolle (Evira). Näin kuvat ja eläintilat pystyttiin yhdistämään mahdollisia eläinsuojelurikkomuksia silmälläpitäen.

Vaikka eläintilojen tarkastuksissa ei havaitukaan suurempia poikkeamia suhteessa lainsäädäntöön, voidaan eläinoikeusaktivistien tempausta pitää erittäin onnistuneena. Aktivistit saivat asiansa hyvin julkisuuteen. Esimerkiksi vielä 1990-luvun puolen välin jälkeisissä turkistarhaiskuissa julkisuudessa keskusteltiin lähinnä toimintakeinoista sekä leimattiin aktivistit yön pimeydessä toimiviksi ”kettutyöiksi” ja ”terroristeiksi”. Tällä kertaa ihmisten yleinen suhtautuminen aktivisteihin oli huomattavasti myönteisempää. Keskustelu pysyi pitkälti eläinten hyvinvointia koskevissa kysymyksissä ihmisten ollessa järkyttyneitä eläinten olosuhteista. Facebookissa kampanjaa tukemaan perustettu ryhmä keräsi lähes 3 000 jäsentä.

Kiinnostavaksi *tehotuotanto.net* -kampanjan tekee se, että siinä muutaman aktivistin vahvalla sitoutumisella (kuvausten toteuttaminen ja julkiseen keskusteluun osallistuminen) saatiin aikaiseksi suhteellisen suuri kohu. Keskeistä roolia näyttelivät verkkosivut sekä *Oikeutta Eläimille* -verkoston toimijat, jotka tulivat keskustelemaan aiheesta omilla kasvoillaan. Kampanjassa hyödynnettiin sulavasti niin julkisuutta kuin verkon tuomia mahdollisuuksia.

Kampanjaa voidaan pitää hyvänä esimerkkinä epämuodollisesta kansalaisvaikuttamisesta, joka ei ole suoraan riippuvaista järjestöjen resursseista. Riittää, että mukana on muutama asiaan sitoutunut aktivisti, ja että käytössä ovat hyvät verkostot, joiden kautta asia saadaan esille julkisuudessa. Suuresta huomiostaan huolimatta kampanjan epäonnistumisena voidaan pitää sitä, että sen myötä ainakaan suoranaisia parannuksia eläinsuojelulakiin tai eläinten olosuhteisiin ei ole saatu aikaiseksi. Konkreettisten tulosten arviointi tai mittaaminen näyttää olevan epämuodolliselle kansalaistoiminnalle suhteellisen vaikeaa.

4.3 Boikoteista *Porkkanamafiaan*

Kaupallisten arvojen hallitsemassa yhteiskunnassa kuluttajaboikotit voivat olla tehokkaita painostuskeinoja. Keino on kuulunut yhteiskunnallisten liikkeiden keinovalikoimaan jo pitkään.⁶⁵ Boikottia voidaan käyttää tarkoin määrättyjen tavoitteiden ajamiseen ja yleisemmän tietoisuuden herättämiseen. Onnistuessaan boikotit voivat tuottaa kohteena olevalla yhtiöllä tai taholla taloudellista tappiota sekä heikentää kiusallisesti yhtiön julkisuuskuvaa.

Porkkanamafia toteuttaa ”käänteisiä boikotteja”. Ideana on koota suuri ryhmä kuluttajia ja käyttää sen ostovoimaa neuvotteluvalltina. Kyse on kuluttajavaihtamisesta, jossa yrityksille tarjotaan boikotoinnin sijaan porkkanaa. *Porkkanamafia* kilpailuttaa yrityksiä ympäristöystävällisyydellä ja palkitsee parhaan ostotempauksella. Tarkoituksena ei ole kuitenkaan lisätä kulutusta vaan suunnata sitä entistä ympäristö- ja ilmastoystävällisemmin.⁶⁶ Lyhyesti sanottuna *Porkkanamafia* yhdistää ostovoimaa ja tarjoaa sen eniten parannusta lupaavalla tuottajalle.

Porkkanamafiaa voidaan pitää perinteisenä kansalaistoimintana siinä merkityksessä, että siinä on mukana ydinaktiiveja ja tapahtumissa kävijöitä. Toiminnalla haetaan jotain muutosta ja pyritään saamaan mahdollisimman paljon mediahuomiota. Jotain uutta ja erilaista liikkeessä kuitenkin on verrattuna perinteiseen yhdistystoimintaan.

Suomessa *Porkkanamafian* pisti liikkeelle syksyllä 2008 ajatushautomo *Demos Helsingin* kehitysjohtaja Roope Mokka. Innoittajana on toiminut *Carrotmobin* perustajan, sanfranciscolaisen Brent Schulkinin video⁶⁷.

Ensimmäinen kuluttajaisku toteutettiin 27.9.2008 Helsingin Juttutuvassa. Ravintola oli luvannut 51 prosenttia illan lisämyynnistä energiatehokkuuden parantamiseen. Tätä ennen *Porkkanamafia* oli ”kilpailuttanut” Helsingin keskustan alueen ravintoloita siitä, kuka on valmis pistämään eniten tempauksen aikaansaamista lisätuotoista energiatehokkuushankkeisiin. Tempausta markkinoitiin etukäteen varsin onnistuneesti verkkoyhteisöissä ja lehtien ”puffijutuilla”. Seuraava tempaus toteutettiin Tampereella 7.11.2008 ja tämän jälkeen iskuja on järjestetty myös muilla paikkakunnilla.

Porkkanamafian ydinryhmässä toimii reilu kymmenkunta aktiivia, mutta kuluttajatempauksia varten tavoitetaan helposti noin 6 000 kevyttaktivistia.⁶⁸ Facebookissa *Porkkanamafia* on levinnyt ripeästi. Omia ryhmiä on perustettu ainakin Tampereelle, Ouluun, Jyväskylään, Rovaniemelle, Joensuuhun ja Lahteen.

Porkkanamafiaa ei johda kukaan, vaan kyseessä on epämuodollinen joukko toimijoita. Virallista organisaatiota ei ole. Aktiivit tapaavat säännöllisesti niin kasvotusten kuin verkossakin. Kaikki toiminta on vapaaehtoisten varassa. Toisaalta keskustelua on käyty myös liikkeen mahdollisesta rekisteröinnistä yhdistysmuotoon. Yhdistystoimintaan liittyvä hallinto vie resursseja, mutta toisaalta mahdollistaa toimimisen neuvotteluosapuolena eri tahojen kanssa.

”*Rarportointi vie resursseja ja me pyrimme suuntaamaan kaikki resurssit toimintaan ja sen kehittämiseen, mutta varmasti tässä kohta pitää rekisteröityä, jotta voi hieman paremmin kirjoitella noita soppareita yritysten kanssa ja kerätä kassaa ja olla vähemmän epäilyttävä.*” – Haasteteltu A6

Vakavan vaikuttamisen sijaan *Porkkanamafian* toimintaa leimaa positiivisuus ja performatiivisuus. Kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta on kiinnostavaa, että toimijat itse eivät halua määritellä itseään aktivisteiksi (vrt. talonvaltaus; ks. myös esim. Hintikka 2008). Identiteetiltään kyse on tavallisista kansalaisista ja kuluttajista. Usein uudessa epämuodollisessa kansalaistoiminnassa tehdään selkeää pesäeroa perinteiseen aktivismiin nähden.

Porkkanamafiassa yhdistyvät monet tämän päivän epämuodollisen kansalaistoiminnan ominaispiirteet. Pääasiallinen organisoituminen on tapahtunut verkossa. Liikkeen takana ei ole virallisia rekisteröityneitä yhdistyksiä vaan muutama aktiivinen henkilö. Toiminta on hauskaa, innostavaa,

65 Boikotin syntyhistoriaan liittyvät mm. irlantilaisen talonpoikien boikotti brittihallintoa ja maanomistaja Charles Boycottia vastaan vuonna 1880 sekä Rosa Parksin aloittama Montgomeryn bussiboikotti mustien oikeuksien puolesta 1955–1956.

66 *Porkkanamafia* FAQ.

67 *Carrotmob* Makes it Rain.

68 *Porkkanamafian* perustamassa Facebook ryhmässä nimeltä *Let's go mobbing* oli 7.1.2008 yhteensä 5 989 jäsentä.

performatiivista ja julkisuushakuista. Mukaan on erittäin helppo tulla, ja toiminnasta on yhtä helppo irrottautua. Tavoitteena ei ole laaja moraaliprotesti tai yhteiskunnallinen vallankumous vaan yksittäiset pienet muutokset nykytodellisuudessa ja ajattelu-tavoissa.

4.4 Roska päivässä -liike

Kun Porkkanamafian tavoitteena on mobilisoida laajoja kuluttajajoukkoja, on *Roska päivässä* -liikkeen ajatuksena vaikuttaa yksilöiden käyttäytymiseen. *Roska päivässä* -liikkeen ajatuksena on, että mukana oleva kerää yhden roskan päivässä ja haastaa vähintään yhden henkilön mukaan liikkeeseen. Osallistumisen muoto on kuitenkin hyvin vapaa. Osa liikkeen toimijoista kerää enemmän roskaa ja osa vähemmän. Osa haastaa mukaan useita ihmisiä ja toiset vain yhden.

Toimittaja Tuula-Maria Ahosen perustama liike on levinnyt verkossa ja sähköpostilistoilla sekä puskaradion ja lukemattomien mediajuttujen myötä. Liikkeen verkkosivuilla⁶⁹ olevassa ”ystäväkirjassa” ihmiset voivat keskustella ja vaihtaa kokemuksia toimimisesta liikkeessä. Lisäksi sivusto on käännetty useille eri kielille, ja liike on saanut myös kansainvälistä huomiota. Liikkeeseen kuuluu kaikenikäisiä ja eri maanosista kotoisin olevia ihmisiä.

Jäsenrekisteriä ei kuitenkaan ole. Jokainen kuuluu tai on kuulumatta liikkeeseen omasta halustaan. Tämä tarkoittaa sitä, että mukaan on helppo tulla esimerkiksi iästä tai kotimaasta riippumatta. *Roska päivässä* -liike on kuitenkin joutunut perustamaan muodollisen tukiyhdistyksen (pöytälaattikkoyhdistys), johon kuuluu muutama ihminen. Tämä tehtiin siitä syystä, että voitiin vastaanottaa ympäristöministeriön liikkeelle myöntämä tuki.

Roska päivässä -liike on lähtökohtaisesti myönteinen ja kannustava liike. Kyse ei ole pelkästään roskien keräämisestä vaan laaja-alaisemmasta luonnon, eläinten ja ihmisten kunnioittamisesta. Vaikka yhden roskan kerääminen on käytännössä pieni teko, kyse on kuitenkin jostain konkreetti-

sesta toiminnasta, jossa ihminen voi havaita oman työnsä tulokset. Liikkeen kautta luodaan samalla laajempaa yhteisöllisyyttä. (ks. esimerkiksi Lindholm 2006, 155–156.) Liikkeen myötä on viime aikoina esimerkiksi vastustettu uuden vuoden iltutulleita ja askarreltu tyhjästä filmipurkeista pieniä minirokskia sekä haastettu mukaan julkisuuden henkilöitä.

Roska päivässä -liikkeen voima on siinä, että pienten konkreettisten tekojen myötä saadaan ihmiset havahtumaan ympäristöongelmiin laajemmin. Esimerkiksi Lindholmin (2006, 159) mukaan roskien keräämisen ohella alkaa korostua laajempi luonnon kunnioittaminen, kulutusyhteiskunnan kritiikki ja kansalaistoiminnan eri muodot. Kevyt ja pienimuotoinen epämuodollinen kansalaistoiminta voi näin toimia matalan kynnyksen sisäänheittäjänä laajempaan kansalaisaktiivisuuteen.

Roska päivässä -liikettä voidaan pitää yhteiskunnallisena elämäntapaliikkeenä, joka vaikuttaa niin paikallisesti kuin kansainvälisestikin. Verkon ja mediajulkisuuden kautta syntyy ja mahdollistuu kollektiivista toimintaa, joka yhdistää ihmisiä. Liike on yksilöiden kautta syntynyt idea, joka leviää verkon ja median välityksellä sekä saa laajempaa kaikupohjaa yhteiskunnassa. *Roska päivässä* -liikettä voi pitää kevytaktivisminä, johon on helppo tulla mukaan ja yhtä helppo irrottautua. Samalla taustalle voi syntyä syvempää kollektiivista toimintaa ja ymmärrystä. Liikkeen tavoitteena ei ole kuitenkaan suoraan vaikuttaminen yhteiskunnan rakenteisiin vaan pikemminkin yksilön valintoihin.

4.5 Yhteenveto: kevytaktivismin nousu

Yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa ei sitouduta yhteen aatteeseen tai yksittäiseen järjestöön vaan suositaan projektimaista tarkkaan rajattua tempauksiin perustuvaa karnevalistista ja epämuodollista kansalaistoimintaa. Voidaan puhua esimerkiksi ”ostokoriaktivismista” tai ”reppuaktivisteista”, jotka sukkuloivat kampanjasta toiseen.

Seuraavan sivun taulukossa (Taulukko 1.) hahmottelen aktivismin neljä eri ulottuvuutta.

69 www.roskapaivassa.net

Taulukko 1.
Aktivismin ulottuvuudet.

	Sitoutumaton	Sitoutunut
Aktiivinen vaikuttaja	1. Reppu- ja elämäntapa-aktivisti	2. Järjestöpuurtaminen
Passiivinen osallistuja	3. Kevytaktivismi	4. Rivijäsenyys

1. Aktiiviset ja sitoutumattomat reppu- ja elämäntapa-aktivistit ovat niitä, jotka ovat monessa mukana. He eivät sitoudu (vain) järjestötyöhön, vaan toimivat aktiivisesti mieluummin erilaisissa verkostoissa. Nämä toimijat sukuloivat projektista toiseen sekä käynnistävät ja vetävät myös omia hankkeita.
2. Aktiiviset ja sitoutuneet järjestöpuurtajat ovat niitä, jotka osallistuvat vapaaehtoisesti aktiivisten ja toimivien järjestöjen toimintaan. Nämä voivat olla hallituksen jäseniä, puheenjohtajia tai jossain muussa muodollisessa asemassa olevia henkilöitä.
3. Passiivinen ja sitoutumamaton kevytaktivisti osallistuu silloin kun häntä huvittaa. Välillä kevytaktivistit voivat toimia intensiivisesti, mutta yleensä he tyytyvät allekirjoittamaan esimerkiksi Facebook-vetoomuksia. Kevytaktivismit tukevat vaihtelevasti eri tahoja vaikkapa suoralahjoituksin.
4. Passiivinen ja sitoutunut rivijäsen toimii pitkäaikaisesti samassa järjestössä (maksaa jäsenmaksua). He osallistuvat joskus yhdistyksen vuosikokouksiin tai isompiin tapahtumiin.

Epämuodollisessa kansalaistoiminnassa korostuvat yllä olevassa taulukossa (Taulukko 1.) hahmottelmani reppu- ja elämäntapa-aktivistit sekä kevytaktivistit, kun taas perinteisessä järjestötoiminnassa ollaan totuttu näkemään enemmän järjestöpuurtajia ja rivijäseniä. Yllä olevassa taulukossa tarkastellaan siis vain aktiivisia toimijoita. Näiden lisäksi on tietysti suuri joukko täysin passiivisia ja sitoutumattomia ihmisiä, jotka eivät toimi millään tavalla.

Kannattaa huomata, että taulukon (Taulukko 1.) jaottelu on osittain keinotekoinen. Useat järjestöpuurtajat voivat toimia aktiivisesti myös reppu- ja elämäntapa-aktivistien kentässä siinä missä kevytaktivistit saattavat samanaikaisesti olla sitoutuneita myös joihinkin tiettyihin järjestöjäsenyyksiin. Ihmiset myös toimivat eri tavoin eri elämänvaiheissa. Lisäksi yksittäinen ihminen voi olla eri ”skeneissä” erilainen toimija. Esimerkiksi ihmisoikeuspuolella joku voi olla rivijäsen, mutta talonvaltauksissa reppu- ja elämäntapa-aktivisti.

Itse käytän siis joistakin epämuodollisen kansalaistoiminnan muodoista nimitystä ”kevytaktivis-

mi”. Olennaista on, että kevytaktivismissä toiminta ei kiinnity tai sitoudu vakiintuneisiin rakenteisiin, vaan pikemminkin arjen valintoihin. Kevytaktivisti vaikuttaa kaupassa, lounaalla ja lahjoittaessaan rahaa muille. Järjestöosallistumisen näkökulmasta hän poimii rusinat pullasta. Toisaalta hän tekee vaikuttamisen helpoksi ja mielekkääksi. Koko identiteettiä ei tarvitse luovuttaa yhdelle taholle tai järjestölle. Kevytaktivismissä kyse ei ole kuitenkaan aktivismin tai aktiivisten ihmisten toiminnan vähättelystä.

Kansalaisvaikuttamista verkossa tutkineen Salmisen (2006, 43) mukaan ”Huomattava osa uusista yhdistyksistä perustuu niihin kuuluvien henkilöiden kevyen sitoutumisen asteeseen.” Verkossa tapahtuvaa nettiaktivismia voidaan myös Siisiäisen & Kankaisen (2008, 58) mukaan kuvata kevytaktivismiksi, jossa ei tarvitse laittaa itseään ehkä yhtä kokonaisvaltaisesti peliin kuin esimerkiksi osallistumalla mielenosoitukseen tai edustamalla julkisuudessa vaihtoehtoliikkeitä.

Toisaalta ”kevytaktivistit” voivat myös tehdä hyvin intensiivistä ja haastavaa kansalaisvaikuttamistyötä. Usein kevydessä kyse on enemmän löyhästä sitoutu-

misesta virallisiin organisaatioihin kuin varsinaisen toiminnan keveydestä, laadusta tai määrästä. Esimerkiksi henkilöitä, jotka laittoivat alulle talonvaltaukset, *tehotuotanto.net* -kampanjan, *Porkkanamafian* tai *Roska päivässä* -liikkeen, voi tuskin vähätellä osallistumisen intensiteetin vähyydestä.

Kevytaktivismi ei tarvitse järjestöjä tai johtajia, sitä ei kiinnosta perinteisessä mielessä yhteiskunnallisten rakenteiden muuttaminen tai yleinen moraaliprotestointi. Pikemminkin toiminnalle on ominaista järjestösitoutumisen sijaan elämänpoliittinen sitoutuneisuus ja pyrkiminen yhteiskunnalliseen muutokseen sitä kautta. Kansalaistoiminta ei ole enää niinkään riippuvaista järjestöjen resursseista kuin yksilöiden kyvystä toimia ja politisoida julkisuuteen uusia kysymyksiä. Tämä luo yksilöille uusia vaikuttamismahdollisuuksia.

Huomioryhteiskunnassa, joka ponnistaa verkosta, mikä tahansa voi periaatteessa politisoitua, milloin tahansa, kenen toimesta tahansa. Orwellilainen isovelji valvoo ja foucault'lainen panoptikon yhteiskunta kääntyvät pääläelleen. Yksilö valvoo toisia yksilöitä ja yhteiskuntaa. Tulevaisuudentutkija Mika Mannermaa (2008)⁷⁰ puhuu ”jokuveliyhteiskunnasta”, jossa tavallinen kansalainen valvoo toisia ja jota itseään myös valvotaan. Yksilönvastuun korostuminen on tuonut mukanaan myös lisääntyneen avoimuuden vaatimuksen. Tämä vaatimus kohdis-

tuu ensisijaisesti yksilöiden, aktiivien ja päättäjien mainetekijöihin. Pierre Rosanvallon (2008) käyttää tästä ilmiöstä nimitystä ”vastademokratia”.

Keveydellä viitataan sitoutumisen lisäksi siihen, että uusi aktivismi ei välttämättä esitä suoraan yhteiskunnallisia vaatimuksia tai poliittisia ohjelmia. Moraaliprotestin sijaan minä vaikutan. Epämuodollinen aktivismi on siis usein byrokraattisesti kevyttä. Hyviä esimerkkejä tästä ovat Porkkanamafia, talonvaltaus, Facebook-vetoomukset tai vaikkapa se, että ihmiset maksavat mieluummin järjestöjen suoraveloitusjäsenyyttä kuin osallistuvat itse toimintaan.

Aktivismi on kevyttä, koska sen mielenmaiseja ja vaikuttamishorisontti kiinnittyvät usein yhteiskunnallisten rakenteiden sijaan yksilöön. Kevytaktivismi tavallaan kikkailee yksilön valinnoilla. Tärkeää on kuitenkin havaita, että paikoin yksilökeskeisessä kansalaistoiminnassa halutaan tehdä selkeä pesäero aktivismiin ja määritellään toiminta ihan tavallisiksi arkipäivän valinnoiksi. Näin voidaan kysyä, tarkoittaako kevytaktivismin nousu yhteiskunnallisen vaikuttamisen kontekstissa samalla koko aktivismi-käsitteen romuttumista ja toiminnan uudelleenmäärittelyä. ●

70 Ks. esimerkiksi Mannermaa, Mika (2008) Tietoyhteiskunta – Pitkän aikavälin mahdollisuuksia ja ongelmia. Seminaariesitelmä eduskunnan tietoyhteiskunta-akatemiassa 19.11.–20.11.2008.

5. Johtopäätökset: epämuodollisen kansalaistoiminnan haasteet ja mahdollisuudet

Tässä luvussa tarkastelen tämän taustaselvityksen yhteydessä syntyneitä tuloksia. Selvityksen aineiston perusteella hahmotellaan epämuodollisen kansalaistoiminnan keskeisiä ominaispiirteitä ja sen mukanaan tuomia uusia haasteita ja mahdollisuuksia.

Kuten on todettu, epämuodollisen kansalaistoiminnan luonnetta ilmentävät muun muassa

verkostomaiset toimintatavat, elämäntapakokeilut ja elämyksellisyys sekä lyhytjänteisyys. Liikkeet ovat jatkuvassa muutostilanteessa tuottaen uusia avauksia henkilökohtaisen politiikan kautta.

Identiteetit muuttuvat ja kollektiivinen toiminta korvautuu projekteilla. Yhteisöllisyyden perinteinen luonne on murenemassa ja rinnalle on tulossa verkottunut yksilöllisyys. Verkostoyhteiskunnassa yh-

teiskunnallisten liikkeiden yksi keskeinen toimintaympäristö on internet.

Kankaisen (2007) mukaan elämäntapa- tai elämäntyyliyhdistysten osuus on kasvanut. Mikäli uusia epämuodollisia liikkeitä pitää poliittisen mahdollisuusrakenteen näkökulmasta elämäntapaliikkeinä, on tilanne ehkä otollinen myös niille, vaikka liikkeet ovat eri asia kuin yhdistykset. Toisaalta, mikäli liikkeitä pitää enemmän poliittisten vaatimusten esittäjinä, on tilanne esimerkiksi poliittisen mahdollisuusrakenteen näkökulmasta monimutkaisempi.

Yhdistysten rakennemuutoksen taustalla voi olla yleinen yhdistysten liikkuvuus ja elävyys ajan virtausten mukana. Postmaterialismin vahvistumisen myötä fyysisistä tarpeista ollaan siirrytty itsensä toteuttamisen tarpeisiin (esim. kulttuuri- ja urheiluyhdistysten kasvu). Myös yleinen elintason nousu mahdollistaa postmaterialismin ja yksilökeskeisempien tarpeiden korostumisen.

Yhdistykset ovat erikoistuneet ja monilta osin paikallinen taso on korostunut. Samalla on tapahtunut voimakasta kansainvälistymistä ja paine erilaisiin hybridimuotoihin on kasvanut. Voidaan puhua ehkä rajamuotoisista yhdistyksistä tai verkostoista. On tapahtunut keskitettyjen rakenteiden ja kokoavien ideologioiden sekä keskuksiin integroitumisen heikentymistä. (esimerkiksi Konttinen 2007.) Kaikki nämä Konttisen luettelemat muutokset ovat omiaan antamaan tilaa epämuodollisten liikkeiden toiminnalle.

5.1 Haasteita: Perinteisen yhteiskunnallisen vaikuttamisen murros

Kansalaistoiminnan sisällöt ja muodot muuttuvat. Kansainvälistymiskehityksen ja tekniikan myötä yksilöillä on entistä paremmat mahdollisuudet osallistua yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Ei tarvita järjestörakenteita mahdollistamaan yksilöiden vaikutusmahdollisuuksia. Yhä suurempi osa kansalaisyhteiskunnan toimijoista toimii epämuodollisella puolella eli ei ole valmis sitoutumaan pelkästään vain yhden järjestön toimintaan. Tämä luo paineita kollektiivisen toiminnan ympärille ja asettaa useita haasteita perinteiselle yhteiskunnalliselle vaikuttamistyyliä.

1. Ihmisten osallistumisesta on entistä vaikeampi kiinnittää järjestöjen perusrakenteen ylläpitämiseen, koska aktiivit haluavat tehdä vain itseään kiinnostavia asioita ja projekteja. Tämä saattaa pahimmillaan tarkoittaa tulevana vuosikymmeninä useiden perinteisten yhdistysten katoamista järjestökentältä. Samalla se tarkoittaa sitä, että järjestötoiminnan pyörittäminen jää yhä enemmän palkattujen ammattilaisten varaan. Tämä voi kaventaa yhdistyksissä esimerkiksi jäsenedemokratiaa.

2. Perinteinen valtionapujärjestelmä on niin järjestökeskeinen, että se mukautuu huonosti ilman järjestötaustaa toimiviin hankkeisiin tai projekteihin. Mikäli aktiivitoimijat tai vapaamuotoisten yhteisöjen verkostot haluavat tehdä jotain, johon halutaan antaa tai hakea yhteiskunnan tukia, on päätökset ja toiminta pakko kierrättää rekisteröityneiden järjestöjen hallintorakenteiden kautta.

3. Valta ja vastuu eivät kohtaa. Epämuodolliset verkostot kyllä nostavat esiin uusia kysymyksiä ja haastavat totut ajattelutavat. Kukaan ei kuitenkaan ole välttämättä valmis kantamaan vastuuta toiminnasta ja sen seurauksista pitkäjänteisesti. Perinteisissä yhdistyksissä taas – päinvastoin – asioita saattavat viedä eteenpäin järjestöjen palkatut asiantuntijat ilman, että heillä olisi välttämättä tukenaan enää jäsenistön ääntä.

4. Epämuodollisen kansalaistoiminnan saavutuksia voi olla usein vaikea arvioida. Kun motiiveina ovat henkilökohtaisen elämäntilanteen kysymykset, ei voida välttämättä kovin helposti päätellä, saavutettiinkö päämääriä tai onnistuttiinko asetetuissa tavoitteissa. Yhteiskunnalliset muutokset tapahtuvat usein hitaasti ja pitkän vaikuttamistyön tuloksena.

5. Epämuodollisen ja kevyen kansalaistoiminnan voi olla vaikea saada tavoitteitaan läpi. Asioiden monimutkaistuminen ja pirstaloituminen vaativat vahvaa asiantuntijuutta, jotta vuoropuhelu vakiintuneiden järjestöjen ja hallinnon välillä olisi mahdollista. Tämän asiantuntijuuden syntyminen ei ole itsestään selvää hetkellisessä ja projektimuotoisessa

kansalaistoiminnassa, vaikka verkostojen kautta saavutettava kollektiivinen ymmärrys voikin toimia joissain tapauksissa. Toisaalta epämuodollisen kansalaistoiminnan tuskin tarvitseekaan aina muodostaa uutta asiantuntijuutta, koska kyllä ihmisten pitää voida ilmaista tavoitteita ilman sitäkin. Joskus riittää, että nostetaan jokin kysymys esille ja luodaan yleistä painetta. Media, virkamiehet ja muut vakiintuneet tahot voivat sitten hoitaa homman loppuun.

Haasteena on myös se, että kansalaiskeskustelu ja kansalaisvaikuttaminen tapahtuvat yhä useammin muilla kuin hallinnon ylläpitämällä foorumeilla. Hallinnon tulisi löytää epämuodolliset liikkeet ja niiden toimintaforumit, mikäli halutaan turvata osallistuvan demokratian toimivuus tulevaisuudessa. Toisaalta tämä saattaa tarkoittaa epämuodollisten liikkeiden ”kuoliaaksi halaamista”, joka ei välttämättä sekään palvele toimivaa ja vireää demokratiaa.

Haasteena on kuitenkin ennemminkin se, kuinka hallinto voi osallistua epämuodolliseen kansalaistoimintaan ja sen tukemiseen eikä niinkään se, kuinka saadaan epämuodolliset yhteiskunnalliset liikkeet mukaan hallinnon prosesseihin. Demokraattinen valtio tarvitsee enemmän epämuodollisia liikkeitä, kuin mitä yksilökeskeiset hetkelliset liikkeet tarvitsevat valtiota tai hallintoa.

5.2 Mahdollisuuksia: Tasa-arvoiset, läpinäkyvät ja moninaiset vaikutuskeinot

Samaan aikaan epämuodollinen kansalaistoiminta ja siirtyminen yhä enemmän reppu- ja elämäntapa-aktivismiin sekä kevytaktivismiin luo moninaisia mahdollisuuksia suoran ja edustuksellisen demokratian toteutumiseksi sekä vireälle kansalaistoiminnalle.

1. Epämuodolliset vaikuttamisen kanavat ja verkko-osallistuminen luovat yksilöille mahdollisuuden vaikuttaa lähes mihin asiaan tahansa, milloin tahansa ilman sitoutumista yksittäisen järjestön toimintaan. Enää ei tarvitse toimia yhdistys- tai puoluekoneiston kautta ajaakseen itselleen tärkeitä asioita. Yksilön näkökulmasta vaikuttamisen mahdollisuudet ovat selvästi moninaisemmat ja paremmat.

2. Yksilökeskeiset ”kevyet” vaikuttamisen tavat eivät tarvitse taakseen laajoja taloudellisia- tai asiantuntijaresursseja. Epämuodollinen vaikuttaminen ei tarvitse tuekseen myöskään suurta kollektiivista ryhmää, vaan hyvät ideat pääsevät nousemaan helpommin esille julkiseen keskusteluun. Avoimet ja rajoiltaan epämääräiset verkostot pystyvät näin tuottamaan uusia ajatuksia yhteiskunnalliseen keskusteluun ehkä paremmin kuin perinteinen hierarkkinen järjestö- tai puoluepoliittinen vaikuttamistyö.

3. Verkostomainen toimintamuoto tarjoaa ihmisille enemmän matalan kynnyksen tarttumapintoja tulla mukaan erilaiseen kansalaistoimintaan. Osallistumalla hetkelliseen Facebook-vetoomukseen tai *Roska päivässä* -liikkeeseen, saattaa tulla samalla imaistuksi mukaan mitä moninaisempaan yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön, myös perinteiseen järjestö- tai puoluetoimintaan.

4. Erilaisissa verkkoyhteisöissä (IRC-Galleria, Facebook, adressit.com, wiki-yhteisöt, Habbo-hotellit ym.) on jo tällä hetkellä kasautuneena valtava kollektiivisen vaikuttamisen potentiaali. Erilaiset avaintapahtumat saattavat parhaimmillaan ”laukaista” ja ”mobilisoida” tämän verkkovoiman yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen.

5. Epämuodollinen kansalaistoiminta edistää yhteiskunnan avoimuutta ja läpinäkyvyyttä sekä ravistelee vanhoja hierarkioita ja ”herrakerhoja”. *Isoveli valvoo* -yhteiskunnasta ollaan siirretty ”jokuvelivalvoo” -yhteiskuntaan, jossa demokraattisen järjestelmän, puoluepolitiikan ja yhdistystoiminnan täytyy olla entistä avoimempaa. Epämuodollinen kansalaistoiminta tekee yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta entistä läpinäkyvämpää ja hajautuneempaa. ●

6. Yhteenveto ja suosituksia

Tässä luvussa käsitellään epämuodollista (*unconventional*) kansalaistoimintaa Suomessa julkaistujen tutkimusten, teoreettisen kirjallisuuden ja ajankohtaisten esimerkitapausten kautta. Perinteisen osallistumisen rinnalle on noussut yhä enemmän epämuodollisia ja ”kevyitä” vaikuttamisen tapoja, jotka eivät kanavoitu välttämättä olemassa olevien rakenteiden ja järjestöjen kautta tapahtuvaksi yhteiskunnalliseksi vaikuttamistyöksi.

Epämuodolliselle kansalaistoiminnalle on ominaista siirtyminen yhteiskunnallisuudesta henkilökohtaisiin ja pitkäjänteisistä projektimaisiin vaikuttamistapoihin. Epämuodollinen kansalaistoiminta organisoituu usein ainakin osittain internetin avulla ja toimijoiden välisissä verkostoissa. Sille on tyypillistä performatiivinen, elämyksellinen ja julkisuushakuinen toiminta. Sitoutuminen on kevyttä ja hallintokeskeisyydestä on siirrytty enemmän autonomisuuteen. Kohteena on yhteiskunnallisten rakenteiden ja hallinnon sijaan usein henkilökohtainen elämänpiiri ja mediajulkisuus. Toiminta on samaan aikaan paikallista ja kansainvälistä, mutta myös hyvin heterogeenistä.

Epämuodollisen kansalaistoiminnan korostuminen asettaa demokratian toimivuudelle useita haasteita, mutta luo myös ihmisten näkökulmasta hienoja mahdollisuuksia. Keskeisenä haasteena on perinteisen yhteiskunnallisen järjestötoiminnan kiinnostavuuden hiipuminen ja hallinnon yhdistyskeskeinen toimintakulttuuri. Vapaamuotoisissa verkostoissa valta ja vastuu eivät välttämättä kohtaa ja toiminnan konkreettisia tuloksia voi olla vaikea mitata.

Epämuodollisen kansalaistoiminnan ja verkko-osallistumisen lisääntyessä yksilöiden vaikutusmahdollisuudet paranevat. Välttämättä ei tarvita järjestöstruktuureita turvaamaan kansalaisten osallistumismahdollisuuksia, vaan kaikilla on mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja perustaa erilaisia vapaamuotoisia liikkeitä. Toiminnan monipuolistumisen ja pirstoutumisen myötä yksilöillä

on enemmän matalan kynnyksen tarttumapintoja tulla mukaan yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön. Verkkoyhteisöjen valtavat käyttäjämäärät tarjoavat parhaimmillaan hyvän potentiaalain ihmisten mobilisaatiolle. Samalla korostuvat tasa-arvoiset, läpinäkyvät ja moninaiset vaikutuskeinot sekä ylipäätään päätöksenteon avoimuus.

Jotta muuttuneeseen tilanteeseen pystyttäisiin vastaamaan, tulisi kirjoittajan mielestä kiinnittää huomiota erityisesti siihen, että epämuodollisille verkostoille ja kansalaistoiminnalle tarjotaan samat toimintaedellytykset kuin rekisteröityneille yhdistyksille. Tämä edellyttää lyhytaikaisten verkostojen perinteisestä yhdistystoiminnasta poikkeavan toimintalogiikan ymmärtämistä. Yhdistyslain ja hallinnon on tunnustettava epämuodolliselle kansalaistoiminnalle virallinen asema avustuksia myönnettäessä, kuulemistilaisuuksia järjestettäessä ja työryhmiä perustettaessa. Epämuodollisille yhteiskunnallisille liikkeille tarvitaan lisää vaikuttamisen tiloja niin verkossa kuin fyysisessäkin maailmassa. Myös suoran demokratian edistäminen esimerkiksi kansalaisaloitteiden ja suorien kansanäänestysten järjestämisen muodossa olisi omiaan tukemaan epämuodollista ja vireää kansalaistoimintaa.

Tämän selvityksen pohjalta nousee kirjoittajan mielestä muutamia konkreettisia suosituksia, joihin tulisi kiinnittää huomiota demokratiapolitiikan valmistelussa:

1. Osallistumisesta vaikuttamiseen. Perinteisestä avoimuuden vaatimuksesta on siirrytty osallistumismahdollisuuksien luomiseen ja siitä tulisi nyt edelleen siirtyä vaikuttamispaikkojen tarjontaan. Länsimaiseen demokratiaan kuuluu ihmisten mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Ihmisiä ei kuitenkaan kiinnosta osallistuminen ”vain” siinä merkityksessä, kun sillä legitimoidaan demokraattista päätöksentekoa. Vaikuttaa voi siis muuallakin kuin äänestyskopeissa tai rekisteröityneissä yhdistyksissä. Ihmisiä kiinnostaa henkilökohtaiseen elämään vaikuttaminen.

2. Epämuodollisten, lyhytaikaisten verkostojen ymmärtäminen. Hallinnolla tulee olla herkkyyttä sille, mihin suuntaan yhteiskunnalliset jännitteet purkautuvat. Moraaliprotestin tai väkivaltaisen kansalaistoiminnan sijaan kyse on usein performatiivisuudesta, elämyksellisyydestä, yhdessäolosta ja itsensä toteuttamisesta. Kansalaisvapauksia kannattaa pikemminkin lisätä kuin tukahduttaa. Kysymys on myös siitä, kohdellaanko epävirallisia ja epämuodollisia toimijoita kansalaisyhteiskunnan täysivaltaisina jäseninä ja neuvottelukumppaneina, vai mitätöidäänkö heidän vaatimuksensa koventamalla otteita.

3. Epämuodollisille verkostoille virallinen asema. Voimassa oleva yhdistyslaki ⁷¹ lähtee siitä, että vain rekisteröityneellä yhdistyksellä on oikeus hankkia omaisuutta ja tehdä sitoumuksia sekä olla asianosaisena tuomioistuimissa. Yleisiä järjestöavustuksia voivat hakea vain rekisteröityneet yhdistykset. Tulisi harkita näiden oikeuksien ulottamista myös rekisteröitymättömille liikkeille ja verkostoille. Projektiavustuksista tulisi siirtyä enemmän yleisavustuksiin. Lisäksi epämuodolliset verkostot tulisi huomioida mahdollisina neuvottelu- ja keskustelukumppaneina esimerkiksi hallinnon pyytämässä lausunnoissa ja työryhmissä.

4. Vaikuttamismahdollisuuksien parantaminen verkossa. Yhä useampi suomalainen ja aktiivinen kansalainen vaikuttaa tavalla tai toisella verkossa. Suomi kuitenkin sijoittui YK-vertailussa ⁷² kansalaisten osallistumismahdollisuuksien tarjoamisessa verkossa vasta sijalle 45. Jatkossa tavoitteena kannattaisi olla sijoittuminen esimerkiksi viiden kärkeen. Tätä varten virkamiehiä tulee kouluttaa toimimaan erilaisilla verkkofoorumeilla. Tarvitaan myös helppokäyttöistä ja vuorovaikutteista verkko-osallistumisen infrastruktuuria korvaamaan nykyinen otakantaa.fi-palvelu. Lisäksi yhtenä mahdollisuutena olisi myös tarjota jokaiselle suomalaiselle esimerkiksi ilmainen verkkoyhteys sekä oma kotisivu- ja blogialusta. Myös kouluisa voidaan edelleen lisätä verkkovaikuttamisen opetusta.

5. Hallinnolle oma adressit.fi-sivusto ja suoran demokratian edistäminen. Suomessa kannattaisi kokeilla erityisesti Iso-Britannian e-vetoomuksen mallia ⁷³. Ajatuksena voisi olla, että pääministerin tai valtioneuvoston kanslian sivustoilla, miksei myös otakantaa.fi-foorumilla tai kansanvalta.fi-sivustolla, yksittäisellä ihmisellä olisi mahdollisuus jättää e-vetoomus. Käytännössä ihmiset voisivat jättää pääministerille ja hallitukselle mistä tahansa asiasta vetoomuksen, jonka halukkaat ihmiset voisivat myös käydä allekirjoittamassa. Kyseessä voisi olla myös hallinnon versio <http://www.adressit.com> -palvelusta. Haasteena on kuitenkin se, että hallinnon tullessa mukaan kuvioihin, epämuodollisen kansalaistoiminnan aktivistit yleensä katoavat paikalta. Toisaalta uutta vetoomussivustoa tärkeämpää olisi saada kansalaisaloitteet ja sitovat kansanäänestykset Suomeen. Suora demokratia voisi olennaisella tavalla inspiroida erilaisia yhden asian liikkeitä ja kampanjoita toimimaan.

6. Tiloja epämuodollisille yhteiskunnallisille liikkeille. Yhteiskunnalliset liikkeet tarvitsevat vapaita kokoontumis- ja toimintatiloja. Tyhjiillään olevista tiloista tulisi osoittaa joitakin ”autonomisia sosiaalikeskuksia”, jotka luovutettaisiin esimerkiksi talonvaltaajille tai muille epämuodollisille yhteiskunnallisille toimijoille. Yksi mahdollisuus olisi tehdä talonvaltauksista laillisia Hollannin tapaan. Siellä minkä tahansa kiinteistön voi vallata itselleen asuinkäyttöön, jos pystyy osoittamaan, että se on ollut vuoden tyhjiillään. Omistajan pitää Hollannissa pystyä osoittamaan, että tilaa käytetään. Tätä mahdollisuutta kannattaisi selvittää myös Suomessa. Fyysiset tilat eivät kuitenkaan yksin riitä. Esimerkiksi Porkkanamafian ja tehotuotanto.net-kampanjan kaltaiset liikkeet tarvitsevat fyysisten tilojen sijaan pikemminkin ilmaisia verkkopalvelimia eli tilaa toimia verkossa. ●

71 Yhdistyslaki 26.5.1989 / 503.

72 YK:n sähköistä osallistumista (e-participation index) koskeva selvitys. UN E-Government Survey 2008, From E-Government to Connected governance.

73 Lisätietoja Iso-Britannian e-vetoomusmallista osoitteessa: <http://petitions.number10.gov.uk/>.

KIRJALLISUUS

- Bauman, Zygmunt (2002) *Notkea moderni*. Suomentanut Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Bengtsson, Åsa & Grönlund, Kimmo (2005) *Muu poliittinen osallistuminen*. Teoksessa Paloheimo, Heikki (toim.) *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY, 147–168.
- Carrotmob Makes it Rain: <http://www.vimeo.com/925729?pg=embed&sec=925729>. Viitattu 20.11.2008.
- Della Porta, Donatella & Mario Diani (2006). *Social Movements. An Introduction*. Second edition. Oxford: Blackwell Publishers
- Eyerman, Ron & Jamison, Adrew (1991) *Social Movements. A Cognitive Approach*. Cambridge: Polity Press.
- Facebook. Neljäs kalapuikko. <http://www.facebook.com/home.php?ref=logo#/group.php?sid=abd6a183d928a19e13273f07dca63f95&gid=43991873660>. Viitattu 19.1.2009.
- General Intellect (2008) Vasemmisto etsii työtä. Keuruu: Like.
- Goffman, Erving (1974) *Frame Analysis*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Grönlund, Kimmo (2006) *Osallistuva demokratia*. Teoksessa Borg, Sami (toim.) *Suomen demokraatiaindikaattorit*. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1. Helsinki, 71–91.
- Hardt, Michael & Negri, Antonio (2005) *Imperiumi*. Suomentaneet Arto Hällä, Mika Ojakangas, Taina Rajanti, Olli Sinivaara, Akseli Virtanen ja Jussi Vähämäki. Helsinki: WSOY.
- Helsingin Sanomat 25.3.2008. *Kansa tuomitsee talonvaltauksat ja autojen renkaiden tyhjentämiset*.
- Helsingin Sanomat 14.1.2009. *Vantaan kaupunki rauhoittelee ”kalapuikkokahinaa”*. <http://www.hs.fi/kaupunki/artikkeli/Vantaan+kaupunki+rauhottelee+kalapuikkokahinaa/1135242719348>. Viitattu 19.1.2009.
- Hintikka, Kari A. (2008) *Porkkanamafia – aktivismia vai valistunutta kuluttamista? Paperi kansalaisyhteiskunnan tutkijaseminaarissa*. Jyväskylän yliopisto 29.10.2008.
- Honoré, Carl (2007) *Slow*. Elä hitaammin! Manifesti verkkaisten elämän puolesta. Suomentanut Outi Huovinen. Juva: Bazar.
- Häyhtiö, Tapio (2008) *Teemana internet ja kansalaisaktivismi*, *Politiikka* 50 (2008)1. Pääkirjoitus, 1–4.
- Ilmonen, Kaj (1998) *Uudet ja vanhat yhteiskunnalliset liikkeet*. Teoksessa Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (toim.) *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 15–42.
- Ilmonen, Kaj & Siisiäinen, Martti (1998) *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino.
- Iltasanomat. *Koulupoika otti ylimääräisen kalapuikon – Koulu kutsui poliisiin*. <http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen.asp?id=1633664>. Viitattu 19.1.2009.
- IRC-Galleria. <http://irc-galleria.net/>. Viitattu 7.1.2009.
- Kankainen, Tomi (2007) *Yhdistykset, instituutiot ja luottamus. Väitöskirja*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset*. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2006:14. Oikeusministeriö. Helsinki 2006.
- Kohti aktiivista kansalaisuutta. Kansalaisyhteiskunta 2006 -toimikunnan raportti*. Oikeusministeriö. Julkaisu 2005:14.
- Konttinen, Esa (1999) *Ympäristökansalaisuuden kyläsepat*. Jyväskylä: SoPhi.
- Konttinen, Esa (2003) *Totuudet muutoksen kourissa*. Teoksessa Juppi, Pirita, Peltokoski, Jukka & Pyykkönen, Miikka (toim.) *Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituuhannen vaihteessa*. Jyväskylä: Sophi, 115–140.
- Konttinen, Esa (2007). *Kansalaisyhteiskunnan tila ja kehitysnäkymät*. Esitys Kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan käynnistyseseminaarissa Helsingin Säätytalolla 5.11.2007.
- Konttinen, Esa & Peltokoski, Jukka (2004). *Ympäristöprotestin neljäs aalto. Eläinoikeusliike ja uuden polven ympäristöradikalismi 1990-luvulla*. Jyväskylä: Minervakustannus & SoPhi.
- Korpomaa, Timo (2008) *Leppoistamisen tekniikat*. Like.
- Laine, Markus & Peltonen, Lasse (2003) *Ympäristökysymys ja aseveliakseli. Ympäristön politisoituminen Tampereella vuosina 1959–1995*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Lappalainen, Pertti (2002) *Poliittisen tyylin taito*. Tampere: Vastapaino.
- Lindholm, Arto (2005) *Maailman parantajat. Globalisaatiokriittinen liike Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Maffesoli, Michel (1995) *Maailman mieli: yhteisöllisen tyylin muodoista*. Helsinki: Gaudeamus.

- Mannermaa, Mika (2008) Tietoyhteiskunta – Pitkän aikavälin mahdollisuuksia ja ongelmia. Seminaariesitelmä eduskunnan tietoyhteiskunta-akatemiassa 19.11.–20.11.2008. <http://web.eduskunta.fi/dman/Document.php?documentId=aq32508155809934&cmd=download>. Viitattu 5.1.2009.
- McAdam, Doug & McCarthy, J.D. & Zald, M. (1996) Introduction: Opportunities, mobilizing structures, and framing processes – toward a synthetic, comparative perspective on social movements. Teoksessa McAdam, Doug & McCarthy, J.D. & Zald, M. (toim.) *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures and Cultural Framings*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–20.
- McAdam, Doug & McCarthy, J.D. & Zald, M. (toim.) (1996): *Comparative Perspectives on Social Movements. Political Opportunities, Mobilizing Structures and Cultural Framings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Melucci, Alberto (1996) *Challenging codes. Collective action in the information age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Metsämäki, Mikko & Nisula, Petteri (2006) *Aktivistit. Suomalaisten kansalaisliikkeiden tarina*. Helsinki: Edita.
- Mikola, Elina (2008) Toisenlainen tila on mahdollinen! Etnografinen tutkielma Helsingin talonvaltuuksista. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Mikola, Elina & Stranius, Leo (2008) Vallattuja taloja, urbaaneja utopioita. Alue ja Ympäristö 2/08. 37. vuosikerta, 63–65.
- Niemelä, Seppo (2007) *Kansanvallan elvytys. Kiistakirjoitus demokraatiapolitiikasta*. Vantaa: Kansanvalitusseura.
- Paloheimo, Heikki (2006) Asenteet poliittisia instituutioita ja toimijoita kohtaan. Teoksessa Borg, Sami (toim.) *Suomen demokraatiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1*. Helsinki, 128–153.
- Pessala, Heli (2008) Sähköisiä kohtaamisia: Suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen internetissä. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. Helsingin yliopisto, viestinnän laitos. Viestinnän laitoksen tutkimusraportteja 12/2008.
- Piironen, Ossi (2006) *Suomi kansainvälisessä demokraatiavertailussa*. Teoksessa Borg, Sami (toim.) *Suomen demokraatiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1*. Helsinki, 22–50.
- Porkkanamafia FAQ: <http://porkkanamafia.wordpress.com/faq/>. Viitattu 20.11.2008.
- Pyykkönen, Miikka (2003) Identiteetit liikkeessä. Teoksessa Juppi, Pirta, Peltokoski, Jukka & Pyykkönen, Miikka (toim.) *Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa*. Jyväskylä: Sophi, 211–236.
- Rasimus, Ari (2006) *Uudet liikkeet – Radikaali kansalaisaktivismi 1990-luvun Suomessa*. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Rosavallon, Pierre (2008) *Vastademokratia*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- Rönkkö, Mika (2002) *Seattlesta Porto Alegreeseen*. Teoksessa Meriläinen, Rosa (toim.) *Mikä on Attac*. Helsinki: WSOY, 67–82.
- Salasuo, Mikko (2006) *Atomisoitunut sukupolvi. Pääkaupunkiseudun nuorisokulttuurinen maisema ja nuorisotyön haasteita 2000-luvun alussa*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2006:6. Helsinki: Yliopistopaino.
- Salasuo, Mikko (2008) *Neuvottelua ilman yhteistä päämäärää*. Teoksessa Stranius, Leo & Salasuo, Mikko (toim.) *Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu? Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 19, 70–72*. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/talonvaltaus.pdf>.
- Salminen, Oili (2006) *Tavikset tietoverkoissa – kansalaisosallistumisen edellytyksiä ja mahdollisuuksia viestintävalmiuksen näkökulmasta*. Tiedotusopin lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto.
- Setälä, Maiju (2006). *Demokratiakäsite ja demokratian normatiiviset perusteet*. Teoksessa Sami Borg (toim.) *Suomen demokraatiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1*. Helsinki.
- Siisiäinen, Martti (2003) *Vuosituhannen vaihteen yhteiskunnalliset liikkeet Suomessa*. Teoksessa Juppi, Pirta, Peltokoski, Jukka & Pyykkönen, Miikka (toim.) *Liike-elämää. Vastakulttuurinen radikalismi vuosituhannen vaihteessa*. Jyväskylä: Sophi, 45–63.
- Siisiäinen, Martti & Kankainen, Tomi (2008) *Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät*.
- Simonen, Riina (2008) *Talojen valtaajat – kuudes protestialto autonomista yhteisöä etsimässä*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

- Sitra & Tekes (2008) Nuorten tulevaisuuskuvat -tutkimusraportti: <http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/Nuorten%20tulevaisuuskuvat.pdf?download=Lataa+pdf>. Viitattu 20.11.2008.
- Snow, David & Benford, Robert (1988) Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization. Teoksessa Klandermans, Bert, Kriesi, Hanspeter & Tarrow, Sidney (toim.) *International Social Movement Research*, Volume 1. London: JAI Press, 197–217.
- Snow, David & Benford, Robert (2000) Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual review of sociology*. Vol. 26 (2000), 611–639.
- Soininvaara, Osmo (2007) Vauraus ja aika. Teos.
- Stranius, Leo (2006) Ympäristöliikkeen aallot – Suomalaisen ympäristöprotestin tilanneanalyysi uudella vuosituhanella. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. Yhdyskuntatieteiden laitos. WWW-edition (URL: <http://tutkielmat.uta.fi/tutkielma.phtml?id=16103>). Viitattu 20.11.2008
- Stranius, Leo (2008a) Talonvaltaukset yhteiskunnallisena liikkeenä. Teoksessa Stranius, Leo & Salasuo, Mikko (toim.) *Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu?* Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 19, 30–38. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/talonvaltaus.pdf>.
- Stranius, Leo (2008b) Uuden aktivismin haaste perinteiselle kansalaistoiminnalle. Esitys Kansaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunnan (KANE) demokraatiopolitiikan työryhmän kokouksessa 26.11.2008.
- Stranius, Leo & Salasuo, Mikko (2008) Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu? Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 19. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/talonvaltaus.pdf>.
- Suomen Kuvalehti 1/2009. Hidastumisen ja ilmaston vuosi.
- Suuri Journalistipalkinto 2008 – Palkitut 2007. <http://www.suurijournalistipalkinto.fi/fi/palkitut/palkitut+2007/>. Viitattu 19.1.2009.
- Tarrow, Sidney (1998) *Power in Movement. Social Movements and Contentious Politics*. Second Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tietäväinen, Antti (2003) Valkohaalaritutkimus. Verkkolehti Megafoni. WWW-edition (URL: <http://megafoni.kulma.net/index.php?art=108&am=1>). Viitattu 26.1.2009.
- Tilastokeskus (2008a) Blogit ja internet-puhelut kiinnostavat (13.3.2008) http://tilastokeskus.fi/ajk/poimintoja/2008-03-13_internet.html. Viitattu 5.1.2009.
- Tilastokeskus (2008b) Tieto- ja viestintäteknikan käyttötutkimus 2008. http://www.stat.fi/til/sutivi/2008/sutivi_2008_2008-08-25_tie_001.html. Viitattu 26.1.2009.
- Tuominen, Laura (2008) Sorkkaraudalla kotiin – Freda 42 suomalaisena talonvaltauliikkeenä vuosina 1986–1988. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Poliittisen historian laitos.
- Tehotuotanto.net. <http://www.tehotuotanto.net>. Viitattu 20.11.2008.
- Valtioneuvoston periaatepäätös kansalaisjärjestöjen toimintaedellytysten edistämisestä. Hallituksen politiikkaohjelmat. Kansalaisvaikuttaminen. Oikeusministeriön julkaisu 4/2007.
- Vegaaniliitto. Mikä on vegaani: <http://vegaaniliitto.fi/ukk.html#A1>. Viitattu 26.1.2009.
- Vegh, Sandor (2003) *Classifying Forms of Online Activism The case of Cyberprotests against the World Bank*. Teoksessa McCaughey, Martha & Ayers Michael D. (toim.) *Cyberactivism: Online Activism in Theory and Practice*. New York: Routledge, 71–100.
- Vuorinen, Marja, Särkelä Riitta, Peltosalmi, Juha & Eronen, Anne (2007) *Järjestöbarometri 2007*. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysjärjestöistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Väliverronen, Esa (1996) *Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus*. Vastapaino, Jyväskylä.
- Wikipedia. Boikotti (<http://fi.wikipedia.org/wiki/Boikotti>) Viitattu 26.1.2009.
- Wikipedia. Slow Movement (http://en.wikipedia.org/wiki/Slow_Movement). Viitattu 5.1.2009.
- Wikipedia. Tietoja wikipediasta. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Tietoja>. Viitattu 19.1.2009.
- Yhdistyslaki 26.5.1989/503 (<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1989/19890503>). Viitattu 20.11.2008
- Yliselä, Aura (2006) Kadut tanssien ihmisille. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Yliselä, Aura (2008) Kadunvaltaus ekspressiivisenä kansalaistoimintana. Teoksessa Stranius, Leo & Salasuo, Mikko (toim.) *Talonvaltaus liikkeenä – miksi squat ei antaudu?* Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 19, 47–51. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/talonvaltaus.pdf>.
- Zolberg, Aristide (1972) Moments of Madness. *Politics and Society* 2/1972, 183–207.

Liite 1

Haastattelurunko

1. Mistä toiminnassa on kyse?
2. Miten toiminta suhteutuu perinteiseen kansalaistoimintaan?
3. Miksi toimintaa ei tehdä perinteisten rekisteröityneiden yhdistysten kautta?
4. Miten hallinnon tulisi suhtautua toimintaan?
Miten voidaan mahdollistaa tai tukea toimintaa?

Liite 2

Esimerkki verkkovoimasta: Kuinka taustaselvitystä varten voi löytää tiedon Facebookista? ⁷⁴

Halusin tietää 7.1.2009, kuinka monta suomalaista käyttäjää on Facebookissa. Laitoin oman Facebook-profiiliini ”statukseen” kysymyksen aiheeseen liittyn (ks. alla kuva): ”Leo ihmettelee, miten saa tietää, kuinka monta suomalaista on naamakirjassa..?” Sain ystäväiltäni seuraavien muutaman tunnin aikana status-päivitykseeni useita kommentteja (kuvan alla kaikki kommentit tekstimuodossa), joiden avulla pystyin selvittämään, että Facebookissa on tällä hetkellä (7.1.) noin 469 000–920 000 suomalaista käyttäjää.

74 Kuvaavaa on, että idea tämän Facebook-yhteyden laittamisesta taustaselvityksen osaksi tuli oikeusministeriön virkamieheltä, joka itse seuraa aktiivisesti erilaisia verkkofoorumeita. Näin tämä toimii hyvänä esimerkkinä myös hallinnon osallistumisesta ja vaikuttamisesta siellä, missä ihmisetkin liikkuvat.

Kommentit Facebookissa tehtyyn status-päivitykseeni: *”Leo ihmettelee, miten saa tietää, kuinka monta suomalaista on naamakirjassa..? - 6:06pm January 7”*

Laura Uotila at 6:10pm January 7

Esimerkiksi ad managerin kautta. Sen mukaan täällä olisi nyt 920 960 suomalaista... :)

Leo Stranius at 6:25pm January 7

oho. Kiitti Laura! Arvasin, että se tieto olisi jossain täällä :) Seuraava kysymys. Mistä tuo "ad manager" oikein löytyy?

Jenni Lähteenmäki at 6:38pm January 7

Leksa vanha pilkunviilaaja. Ketä kiinnostaa???? Seuraavaksi sä varmaan rupeet laatimaan niistä listoja....)

Antti-Juhani Kaijanaho at 6:42pm January 7

Ilmeisesti Leoa kiinnostaa.

Leo Stranius at 6:52pm January 7

Jenni, tottakai kiinnostaa. Olen tekemässä oikeusministeriölle selvitystä epäkonventionaalista kansalaistoiminnasta. Verkkovoima ja -vaikuttaminen on yksi tälläinen muoto. Nyt mua kiinnostaa paljonko täällä on epäkonventionaalista "vaikuttamispotentiaalia". Esim. IRC-Galleriassa on tällä hetkellä noin 506 000 rekisteröitynyttä jäsentä. Suomalaisista 13-17 nuorista siellä on noin 60 %. Kuka vielä väittää, ettei nuoria kiinnosta osallistua! Lauran laittama 920 960 kuulostaa epärealistisen korkealta suhteessa Suomen väkimäärään. Miten tuo on laskettu? - ja apua. missä tuo "ad manager" oikein on?

Jenni Lähteenmäki at 6:58pm January 7

ihan mahtavaa:) kerro sit mullekin. oikeesti tiedän,että seuraavaksi sä alat laatimaan niitä kuuluisia listoja. muistaks ne vielä....se loppumaton top 10, top 20, top 50, top 100-listaaminen jolla hämmästyit meitä muita jo 20 vuotta sitten..sama jatkuu....)

Leo Stranius at 7:04pm January 7

Joo! Onneksi mä olen päässyt siitä jo (ehkä) yli. Hmm. pitääpä kaivella nekin listat jossain vaiheessa esille. Eihän sitä tiedä.. :)

Nina Kinnunen at 7:05pm January 7

No networkistä tulee tää tieto: There are 468,984 people in the Finland network.

Leo Stranius at 7:13pm January 7

Kiitos Nina! Miten tuon network-tiedon saa itse katsottua? Olen niin käsi, että en löydä sitäkään. Oi voi. Miksi ihmeessä nuo luvut heittelee (vrt. tuohon "ad manageriin") näin paljon. Apua!

Nina Kinnunen at 7:17pm January 7

yläpalkissa oikeahkolla Settings... siitä alavetovalikosta Account Settings ja sieltä välilehti Networks... onnistuuko? :)

Leo Stranius at 7:33pm January 7

Ou jee! Kiitos Nina. Tilanne muuttuu: "There are 469,006 people in the Finland network." Hmm. kaikki suomalaiset eivät varmasti ole Finland-verkostossa ja toisaalta siellä taitaa olla myös ulkkareita.

Juhani Lohikoski at 7:37pm January 7

eihän tuo finland network vielä kerro suomalaisten määrää. Vain niiden jotka ovat liittyneet siihen verkostoon. Mutta luultavasti luku on aika lähellä tuota. Suuri osa kuuluu tuohon, ja joitain muitakin kuin suomalaisia, ja taas osa suomalaisista joihinkin muihin.

Nina Kinnunen at 7:37pm January 7

joo tää feissari voi olla ongelmallinen, kun kaikki ei tosiaankaan ole suomen networkissä... moni on työpaikkojen networkissä jne... mutta jossain on varmaan mediakortti, kun myyvät kuitenkin mainostilaa FB:hen, mistä selviää faktoja. Olisikohan tuo ad manager siten sellainen? Tosin pitää aina muistaa, että myyvät mainostilaa ja tottahan silloin "kaunistellaan" lukuja :)

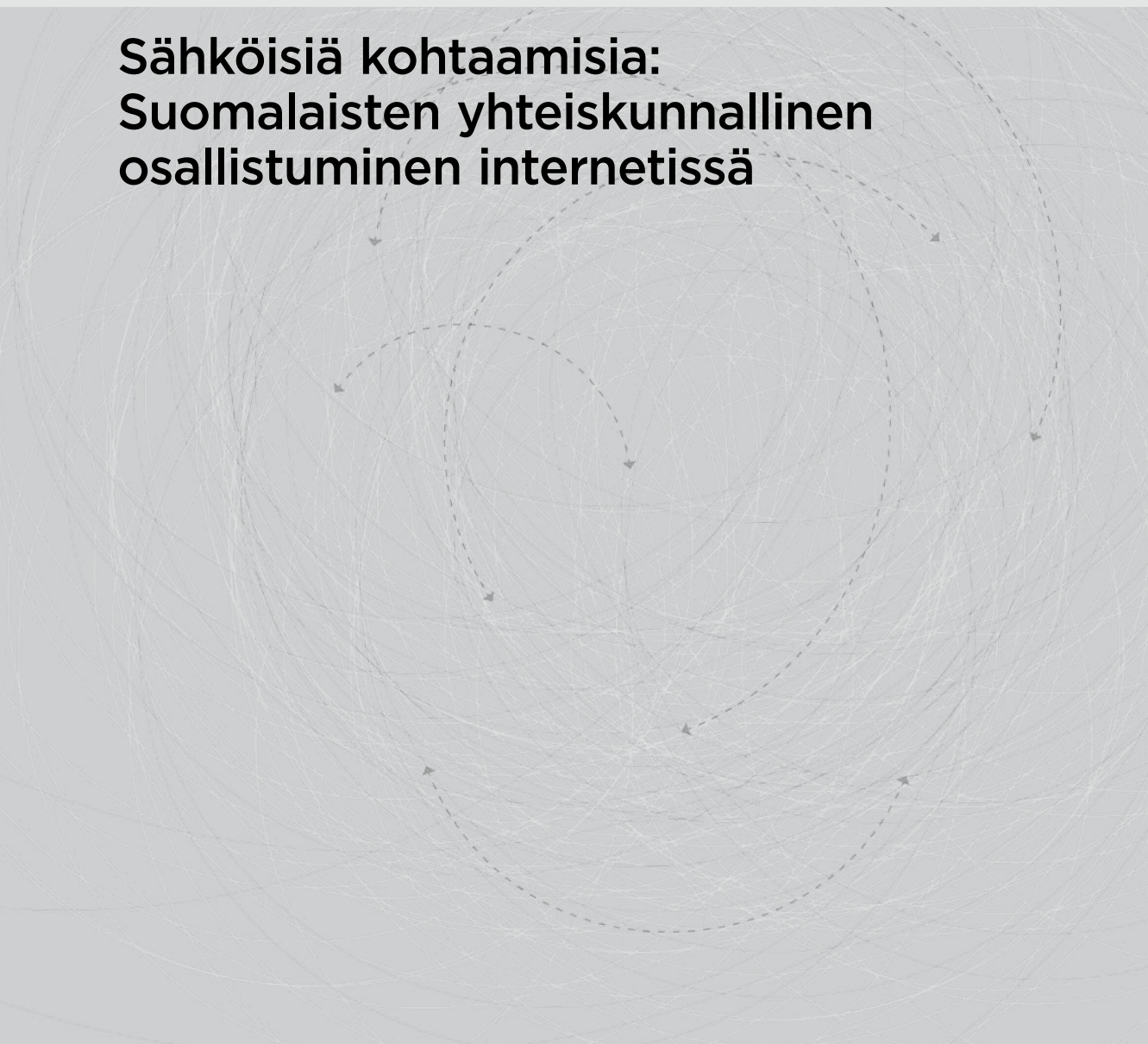
Laura Uotila at 9:27pm January 7

Toimisikohan tämä linkki: <http://www.facebook.com/ads/create/> Sen kautta tosiaan myydään mainostilaa, ja kun laittaa 3. kohtaan ehdoksi kaikenikäiset suomalaiset, tulee luvuksi n. 920 000 ihmistä. Miten luku on sitten kerätty ja paljonko siinä on ilmaa, en tiedä...

LUKU 5

HELI PESSALA

Sähköisiä kohtaamisia: Suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen internetissä

1. Johdanto

Suomalaisten poliittinen osallistuminen on elänyt viime vuosikymmeninä muroskautta, ja esimerkiksi säännöllinen puolue- ja äänestysosallistuminen on ollut tasaisessa laskussa 1960-luvulta lähtien. Osallistumisen laskun lisäksi yhteiskunnan toimintaympäristö on muuttunut. 1990-luvulla Suomi kulki kansainvälisenä edelläkävijänä tietoyhteiskunnan kehityksessä. Vuonna 2008 suomalaiset ovat edelleen EU:n kärkimaita internet-yhteyksien määrässä ja verkon käytössä (Tilastokeskus 2008). Yhä useammat valtionhallinnon sekä kuntien toiminnot, palvelut sekä mahdollisuudet yhteiskunnalliseen osallistumiseen ovat siirtyneet sähköiseen muotoon. Viime vuosina Suomi on kuitenkin pudonnut kauas kansainvälisestä kärjestä tieto- ja viestintäteknikan palvelujen käyttöönotossa tarkasteltaessa julkisten verkkopalvelujen tarjontaa. (i2010 Mid-Term Review 2008.)

Tietoyhteiskunnan viimeaikaisin kehitys sekä muutokset kansalaisten poliittisessa osallistumisessa toimivat lähtökohtana tälle selvitykselle. Tarkastelun tavoitteena on koota olennainen tuore tutkimustieto suomalaisten verkko-osallistumisesta. Lisäksi arvioidaan, mihin suuntaan suomalaisten verkko-osallistumisen voidaan olettaa kehittyvän näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa. Selvityksessä nostetaan myös esille mahdolliset puutteet kohteemaa koskevassa tietopohjassa.⁷⁵

⁷⁵ Selvitys on toteutettu Helsingin yliopiston Viestinnän tutkimuskeskus CRC:ssä. Hankkeessa tutkijana toimi Heli Pessala, ja ohjausryhmään kuuluivat oikeusministeriön demokratioyksikön neuvotteleva virkamies Sari Aalto-Matturi, verkkosuunnittelija Oili Salminen ja erikoissuunnittelija Niklas Wilhelmsson sekä Helsingin yliopiston Viestinnän laitoksen professori Hannu Nieminen, tutkija Janne Matikainen sekä projektipäällikkö Sinikka Sassi.

1.1 Tutkimuksen ja tutkimusaineiston rajaus

Selvityksessä tarkastellaan kansalaisten verkossa käyttämiä osallistumiskanavia, kansalaisten ja hallinnon välistä sähköistä vuorovaikutusta sekä toisaalta kansalaisten kesken tapahtuvaa sähköistä yhteydenpitoa. Tarkastelun painopiste on kansalaisten internetissä tapahtuvassa yhteiskunnallisuudessa osallistumisessa.

Jatkuvasti kehittyvä tieto- ja viestintäteknikka on mahdollistanut monia uusia kansalaisosallistumisen kanavia ja muotoja, ja esimerkiksi rajanveto joidenkin tietoteknisten laitteiden välillä on hälventynyt (esim. matkapuhelin ja tietokone). Tässä tarkastelussa on kuitenkin keskitytty pohtimaan ensisijaisesti tietokoneen, sähköpostin ja internetin mahdollistamia osallistumiskanavia ja -muotoja. Muut tiedonsiirtoverkot ja kommunikaatiovälineet on pääsääntöisesti rajattu tarkastelusta pois. Myös joukkoviestinten ja kansalaisjärjestöjen keskeinen rooli poliittisessa toiminnassa ja kansalaiskeskustelussa on jätetty toissijaiselle huomiolle. Tarkastelun keskipisteessä on yksittäisen kansalaisen yhteiskunnallinen osallistuminen internetissä. Kansalaisten varsinaisen verkko-osallistumisen lisäksi olennaista on huomioida myös kolikon toinen puoli: millaisia sähköisen osallistumisen mahdollisuuksia kansalaisille on ylipäänsä tarjolla?

Selvityksen lähtökohtana on toiminut 2000-luvulla ilmestynyt verkko-osallistumista koskeva suomalainen ja kansainvälinen tutkimuskirjallisuus. Tutkimuskirjallisuutta on täydennetty ja tulevaisuudennäkymiä arvioitu tekemällä kahdeksan asiantuntijahaastattelua. Asiantuntijalauseuntoja ovat antaneet tutkimusjohtaja Kimmo

Grönlund (ÅA), tutkija Kari A. Hintikka (JY), KTT Mika Mannermaa, yliopistonlehtori Juri Mykkänen (HY), tutkimuspäällikkö Juha Nurmela (Tilastokeskus), projektipäällikkö Heli Rantanen (Helsingin kaupunki) projektipäällikkö Sinikka Sassi (HY) ja puheenjohtaja Marja-Liisa Viherä (Tulevaisuuden tutkimusseura). Asiantuntijakommentit on erotettu muusta tekstistä sitaatein ja kursivoilla.

Asiantuntijahaastattelujen lisäksi uunituoretta tutkimusmateriaalia selvitykseen on saatu VTT Kimmo Elon vetämän *Suomalaisten politiikkatietämys kansainvälisessä vertailussa* -hankkeen työryhmältä (Turun yliopisto). Aiemmin julkaisematonta tutkimustietoa on saatu myös Tilastokeskuksen vuoden 2008 Tieto- ja viestintätekniikan käyttö-tutkimuksesta (liite 1).

1.2 Tutkimuskysymykset

Tietoyhteiskunnan nykytilan ja kansalaisten yhteiskunnallisessa osallistumisessa havaittujen muutosten taustaa vasten on rajattu myös tämän selvityksen verkko-osallistumista koskevat tutkimuskysymykset. Selvityksessä pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä tutkimusta suomalaisten verkko-osallistumisesta on tähän mennessä tehty? Mitä teemoja on tutkittu? Minkälaisia puutteita suomalaisten verkko-osallistumista koskevassa tietopohjassa on havaittavissa?
2. Miten verkkoa käytetään tutkimusaineiston mukaan osallistumiseen? Missä asioissa verkkoa käytetään yhteiskunnalliseen osallistumiseen? Missä määrin eri väestöryhmät käyttävät verkkoa yhteiskunnalliseen osallistumiseen?
3. Miltä suomalaisten verkko-osallistuminen näyttää tutkimusten valossa kansainvälisessä vertailussa? Kuinka aktiivisia suomalaiset ovat osallistumaan verkossa suhteessa muiden Länsi-Euroopan maiden kansalaisiin? Kuinka monipuolisia osallistumismahdollisuuksia kansalaisille on tarjolla?
4. Miten suomalaisten verkko-osallistumisen nähdään kehittyvän tulevaisuudessa?

Mitkä tekijät vaikuttavat eniten verkko-osallistumisen tulevaisuuden kehitykseen? Minkälaisia haasteita suomalaisten verkko-osallistumisen kehittymiselle on havaittavissa tutkimusaineiston mukaan? Minkälaisia kansalaisten verkko-osallistumista edistäviä toimenpiteitä tai ratkaisuja ehdotetaan?

1.3 Käsitteet

Osallistuminen (engl. *participation*) on perinteisesti viitannut kansalaisten demokraattiseen rooliin ja asianomaisten mukanaoloon prosessissa, jossa käsitellään tai toimeenpannaan kyseisen yhteisön tai toimijapiirin kannalta tärkeitä kollektiivisia asioita. Osallistumiselle tyypillisiä ominaisuuksia ovat sen sosiaalinen ulottuvuus, toiminnallisuus ja eritoten kansalaisten osallistuminen yhteisten asioiden hoitamiseen. Anttiroikon mukaan osallistumisella ”*tuodaan julki asianomaisille tärkeitä asioita, tuetaan tai vastustetaan vallitsevaa tilannetta tai tehdään uusia avauksia*”. (Anttiroiko 2003, 14.) Birch (1996, 81) on jäsennellyt perinteisen poliittisen osallistumisen muodot seuraavasti:

1. Vaaleissa ja kansanäänestyksissä äänestäminen
2. Vaalikampanjointi
3. Puoluetoiminta
4. Painostusryhmätoiminta
5. Mielenosoitukset
6. Kansalaistottelemattomuus
7. Vaikuttaminen hallintoa avustavissa toimielimissä
8. Käyttäjä- ja asiakasosallistuminen palvelujen tuotannossa
9. Yhteisöllinen vaikuttaminen esim. asunto- ja ympäristöasioissa

Tieto- ja viestintätekniikan kehityksen myötä Birchin luetteloimia, perinteisiä osallistumisen muotoja on siirtynyt toteutettavaksi internetissä, ja osallistumistavat ovat tulleet entistä riippumattomimmiksi ajasta ja paikasta. Verkko on tullut merkittäväksi yhteydenpitovälineeksi paitsi kansalaisten kesken myös yhteydenpidossa viranomaisiin ja poliitikkoihin. Internet on myös muotoutunut yhdeksi keskeisimmistä vaalikampanjoinnin toi-

minta-alueista niin poliitikoille kuin kansalaisillekin (esim. Borg & Moring 2005). Lisäksi tietoverkot ovat mahdollistaneet täysin uudentyyppisten osallistumuotojen syntyminen. Esimerkiksi verkkoblogit, sähköiset keskustelufoorumit ja vaalikoneet ovat vakiinnuttaneet paikkansa uusina kommunikointi- ja osallistumuotoina. Perinteiset poliittisen osallistumisen muodot ovat verkon myötä muuttuneet ja niiden keskinäiset rajat hämärtyneet.⁷⁶

Verkko-osallistumisen tutkimusalan suhteellisesta nuoruudesta ja jatkuvasta kehitymisestä johtuen verkkovälitteistä yhteiskunnallista osallistumista koskeva terminologia ei ole vakiintunut kattamaan yhtäläisiä ja yksiselitteisiä määrittelyjä. Määritelmät ovat sisällöltään edelleen hyvin kirjava ja muovautuvat jatkuvasti sekä suomalaisen että kansainvälisen tutkimuksen kentällä⁷⁷: ”*Tutkimuskirjallisuudesta puuttuvat edelleen tutkijayhteisön alun perin määrittelemät sähköisen osallistumisen avainkäsitteet ja työvälineet. Toisin sanoen, tutkijayhteisön käsitys itsestä ei ole yhdenmukainen saatujen tutkimustulosten kanssa.*” (Medaglia 2007, 180.)

Anttiroiko (2003) on havainnollistanut sähköisen vuorovaikutuksen termejä alla olevassa kuvios-

sa (Kuvio 1.), joka toimii lähtökohtana käsitteiden määrittelylle myös tässä selvityksessä:

Sähköisellä hallinnolla viitataan julkisten palveluiden sähköisen toteutuksen kokonaisuuteen, jossa tieto- ja viestintäteknologiaa hyväksi käyttäen parannetaan sekä kehitetään palveluja ja tehokkuutta. ”*eGovernment-käsitteen ytimen voidaan katsoa olevan sähköisissä hallinnollisissa prosesseissa (eAdministration), mutta toisaalta sen tietoyhteiskuntakehityksen myötä syntyneet laajennukset koskevat nimenomaan sellaisia ’ulkoisia suhteita’ ja niiden rajapintoja, kuten palvelujen järjestäminen (eServices), demokraattiset prosessit (eDemocracy) sekä hallintasuhteiden hoitaminen (eGovernance).*” (Anttiroiko 2003.)

eGovernment-keskustelu kumpuaa erityisesti hallintoa, palveluja, demokratiaa ja kehittämistä

76 Sinikka Sassi. Haastattelu 12.8.2008.

77 Tutkijan oma käännös. Alkuperäinen: ”*The key concepts and tools of eParticipation, as formulated in the initial debate among the research community, are still widely absent from the body of literature. In other words, the self-perception of the research community is indeed not in line with the available outcomes of the research products.*”

Kuvio 1.
eGovernment ja sen lähikäsitteet.

Lähde:
Anttiroiko 2003.

tä koskevasta näkökulmasta, ”joka on ytimeltään hallinnon tehtävien ja niiden hoitamiseen liittyvien sisäisten ja ulkoisten suhteiden näkökulma.” (Antti-roiko 2003.)

Sähköisellä asioinnilla tarkoitetaan julkisten palveluiden tarjoamista ja käyttöä sekä tietojen jakamista verkon kautta. Palvelut voidaan jakaa asiointipalveluihin ja muihin palveluihin. Suomessa sähköisiä asiointipalvelujen kehittämistä koordinoi valtiovarainministeriö (Valtiovarainministeriö 2008). Myös tässä selvityksessä sivutaan sähköisten asiointipalvelujen käyttöä, mutta ne eivät ole samassa määrin tarkastelun keskipisteessä kuin demokraattiset prosessit.

E-demokratialla tarkoitetaan laajasti kansalaisten sähköistä linkittämistä demokraattisiin prosesseihin ja hallintoon: e-demokratia on ”kansanvaltaan liittyvien päätöksentekoprosessien, vaalien ja äänestysten, osallistumisen ja vaikuttamisen ja muiden demokratiakäytäntöjen hoitamista tieto- ja viestintätekniikkaa hyödyntämällä.” (OM 2008a, 20.)

Verkko-osallistuminen on verkkodemokratian yksi merkittävä osa-alue, jossa kansalaiset voivat osallistua mielipiteen muodostamiseen ja itse päätöksentekoprosessiin sähköisten kanavien kautta (Buchsbau 2008). Verkko-osallistuminen ymmärretään selvityksessä paitsi perinteisten osallistumismuotojen sähköisinä toteutuksina, myös internetin mahdollistamalla täysin uudentyypeisillä osallistumismuodoilla.

Verkko-osallistuminen nähdään tässä yhteydessä perinteistä puoluepoliittista osallistumista laveampana käsitteenä, ja sillä viitataan sähköisesti tapahtuvaan yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Verkko-osallistuminen eli mukanaolo poliittisessa prosessissa voi kuitenkin tapahtua myös hiljaisesti – lievimmillään verkko-osallistuminen merkitsee tiedonsaantia kunnan tai valtionhallinnon asioista sähköisiä kanavia pitkin (Kettunen 2004). Verkko-osallistumisen merkittäviä piirteitä on verkon mahdollisuus edistää suoran osallistumisen muotoja, osallistumista ilman edustajia. Suoran osallistumisen avulla kansalaisilla on mahdollisuus tuoda esille omia mielipiteitään ja ajatuksiaan ja tällä tavoin vahvistaa ja täydentää edustuksellista demokratiaa. (OM 2008a, 19.)

1.4 Verkko-osallistumisen eri tasot: informaation vastaanottaminen, kuuleminen, aktiivinen osallistuminen

Tieto- ja viestintätekniikan kehitys ja käytön yleistyminen ovat synnyttäneet uudentyyppisiä sähköisiä kansalaisosallistumisen muotoja sekä toisaalta mahdollistaneet perinteisten osallistumismuotojen toteuttamista verkossa.

Karkeasti jaotellen verkossa tapahtuva osallistuminen voidaan jakaa kolmeen eri tasoon:

(kts. OECD 2001; Macintosh 2004)

1. INFORMAATION VASTAANOTTAMINEN

(*Information*). Yksisuuntainen suhde, jossa kansalaiset vastaanottavat hallinnon jakamaa informaatiota.

→ esim. kuntien ja valtionhallinnon verkkosivut ja niiden palvelut, sähköinen tiedottaminen

2. KUULEMINEN (*Consultation*). Kahdensuuntainen

vuorovaikutussuhde kansalaisten ja hallinnon välillä: kansalaiset voivat antaa palautetta hallinnolle, mutta hallinto määrittelee, mitä teemoja ja miten kansalaiset voivat niitä arvioida.

→ esim. sähköinen palautemahdollisuus, sähköiset valmistelufoorumit

3. AKTIIVINEN OSALLISTUMINEN

(*Active participation*). Kansalaisten ja hallinnon välinen vuorovaikutteinen kumppanuus, jossa kansalaiset pääsevät osallistumaan ja vaikuttamaan koko päätöksentekoprosessin kulkuun. Lopullinen päätösvalta lepää kuitenkin hallinnon harteilla.

→ esim. sähköiset aloitekanavat, verkkoadressit, blogit

Käytännössä luokittelua eri sähköisten osallistumismuotojen välillä on vaikea määritellä vedenpitävästi. Tiettyjen osallistumismuotojen voidaan nähdä kuuluvan useampaan kategoriaan osallistumisen ja osallistumiskanavan lähtökohdista riippuen. Toisaalta rajoja eri sähköisten osallistumismuotojen ja -foorumeiden välillä on myös vaikea määritellä. Uudentyyppisten verkko-osallistumismuotojen voidaan olettaa edelleen haastavan perinteiset määritelmät yhteiskunnallisen osallistumisen muodoista (kts. edellinen alaluku).

1.5 Internetin vaikutuksista yhteiskunnalliseen osallistumiseen

Viherä (1999) on teoretisoinut kansalaisten viestintävalmiuksia, ja hänen mukaansa tieto- ja viestintätekniikan käyttö lepää kolmen keskeisen komponentin varassa. Ne ovat liittymä eli pääsy tietoverkkoon, osaaminen eli uusien viestintävälineiden tekninen ja sosiaalinen hallitseminen ja viestinnällinen ymmärtäminen sekä motivaatio eli omien tarpeiden ja itseilmaisun tyydyttäminen ja yhteisöön kuuluminen. Viestintävalmiudet ovat tiukasti kytköksissä kansalaisyhteiskunnan muotoutumiseen ja siinä toimimiseen. Yhdenkin viestintävalmiuden puuttuminen estää yhteisöllisen viestinnän paitsi kansalaisyhteiskunnassa myös kansalaiselta hallinnon suuntaan.

Rantanen (2004, 232) on todennut pelkästään tietoverkkoon pääsyn helpottamisen jättävän ratkaisematta ”*ne ihmisten motivaation ja taitojen puuttumisen ongelmat, jotka ovat suurin syy sille, että suuri osa suomalaisista ei edelleenkään halua käyttää tietokonetta tai internetiä*”.

Viherän mukaan ”*Näistä on vähän kaikesta pula, ne on kaikki alhaisella tasolla... jotakin kautta niistä täytyy lähteä. Motivaatio voisi löytyä, että se olisi siitä omasta arkisesta ympäristöstä. Osaaminen niin, että se olisi yhteisosaamista ja se välittyisi sieltä.*”⁷⁸

Internetin vaikutuksia kansalaisten poliittiseen osallistumiseen on teoretisoinut muun muassa Norris (1999; 2001). Karkeasti arvioiden verkolla voidaan nähdä olevan kahdentyyppisiä seurauksia kansalaisosallistumiselle. Optimististen arvioiden (Mobilization Theory) mukaan internetillä on kansalaisia aktivoiva vaikutus: verkko edistää etenkin passiivisten kansalaisten osallistumisaktiivisuutta ja -miekkyyttä tarjoamalla aiempaa monipuolisempia, käytännöllisempiä ja edullisempia osallistumismuotoja. Teorian mukaan internet myös helpottaa ja vahvistaa yhteydenpitoa ja tiedonvälitystä sekä kansalaisten kesken että hallinnon suuntaan. Verkko voi myös parantaa kansalaisten tietämystä ja kiinnostusta yhteiskunnallisista asioista ja näin ollen mataltaa kynnystä yhteiskunnalliseen osallistumiseen

– internetissä osallistumisen kynnyksen nähdään myös olevan perinteistä osallistumista matalampi. Varovaisempien arvioiden (*Reinforcement Theory*) mukaan internetin vaikutukset kansalaisosallistumisen edistämiseksi ovat hyvin marginaalisia. Verkkopalvelut eivät motivoi poliittisesti passiivisia kansalaisia osallistumaan, vaan verkko toimii uutena osallistumiskanavana lähinnä jo ennestään poliittisesti aktivoituneille ja politiikasta kiinnostuneille kansalaisille. Tasapuolista verkko-osallistumista rajoittavat muun muassa rajalliset teknologiset resurssit ja sosioekonomiset erot kansalaisten välillä.

Kaikkein pessimistisimpien näkemysten mukaan internet vain entisestään syventää digitaalista kuilua ja sen aiheuttamia sosiaalisia ja poliittisia eroja eri väestöryhmien kesken. (Norris 2001.) Merkkejä internetin aktivoivasta sekä toisaalta rajallisesta vaikutuksesta osallistumisen kehitykseen on havaittu sekä kotimaisissa että kansainvälisissä tutkimuksissa. (kts. Strandberg 2004; Lehtonen 2004; Mykkänen 2008.) Verkon myötä ennen kaikkea kansalaisten organisoitumiselle on syntynyt uusia mahdollisuuksia: Yhtenä lähtökohtana voidaan pitää Veghin (2003) jaottelua internet-vahvisteiseen ja internet-perustaiseen toimintaan. Ensimmäinen luetaan kansalaisaktiivisuudeksi, jossa internetiä käytetään yhtenä kommunikaatiokanavana, kun taas jälkimmäinen nojaa kokonaan internetiin. Internet-vahvisteista liikehdintää on määritelty myös haktivismiksi eli tietoverkkoavusteiseksi aktivismiksi (Meikle 2002; McCaughey & Ayers 2003).

Verkon myötä myös perinteiset poliittiset puoluerajat ylittävä organisoituminen on helpottunut ja yleistynyt, mikä on synnyttänyt useita uudenlaisia, yhden asian ympärillä toimivia kokoonpanoja.

”*Verkossa voi toimia samat yhdistämistavat kuin muissa harrastuksissa. Se että olet kiinnostunut politiikasta, eihän se ole mikään erillinen kategoria jostain muusta harrastamisesta. --- Kun puhutaan puoluepolitiikasta, silloin on vastakkaiset näkemykset. Mutta esimerkiksi ilmastonmuutoksen hidastamiseen voi [verkossa] syntyä hyvin laaja harrastajien joukko, poliittinen puolue on silloin toissijainen asia.*”⁷⁹

78 Marja-Liisa Viherä. Haastattelu 28.7.2008.

79 Juha Nurmela. Haastattelu 7.7.2008.

Tähän viittaa myös Häyhtiön (2008) huomio refleksiivisestä politiikkakäsityksestä, jonka mukaan nykyaikainen poliittinen toiminta ei enää kumpua puoluepoliittisista ideologioista, vaan ilmenee henkilökohtaiseen elinympäristöön, kuten kuluttamiseen, tai terveyteen liittyvinä yksittäisinä valintoina. Osallistuva kansalainen tahtoo nostaa asialistalle itse valitsemiaan ja itselleen tärkeitä asi-

oita, mikä mahdollistuu uudella tavalla internetin individualistisessa toimintaympäristössä vahvistuen kansalaisten aktiivista toimijuutta ja kansalaislähtöisen politikoinnin kehittymistä: ”Internetin ansiosta kuka tahansa voi murtautua omalla asialistallaan julkisuuden eri tasoille, mikäli ajettavalla asialla on nostetta ja kannatusta myös muiden mielestä.”●

2. Aihealueen tutkimustilanne

2.1 Tutkimusaineiston paikantaminen

Tutkimuskirjallisuutta suomalaisten verkko-osallistumisesta kartoitettiin tekemällä yliopistokirjastojen *LINDA*- ja *ARTO*-yhteistietokannoista tietohakuja elokuussa 2008. *LINDA* sisältää Suomen kansallisbibliografian ja viitetiedot yliopistokirjastojen, Eduskunnan kirjaston, Varastokirjaston, Tilastokirjaston sekä joidenkin ammattikorkeakoulujen kirjastojen tietokantoihin sisältyvistä kirjoista ja sarjoista, kartoista, visuaalisesta aineistosta, arkistoista, opinnäytetöistä ja elektronisesta aineistosta. *ARTO* on kotimaisten tieteellisten artikkelien viitetietokanta. *ARTO*on rekisteröidään artikkelit kattavasti noin 600 jatkuvasti ilmestyvästä aikakauslehdestä. Tiedot tallennetaan kuukauden sisällä lehden numeron ilmestymisestä. Lisäksi *ARTO*on tallennetaan satunnaisesti kuhunkin aihealueeseen liittyviä artikkeliviitteitä useista muista lehdistä ja kokoomateoksista.

Tiedonhaut *LINDA*sta ja *ARTO*sta eivät anna absoluuttista kuvaa verkko-osallistumista koskevasta tutkimuksesta, vaan esittävät hyvin rajallisen katsauksen teemaan – hakutulokset riippuvat paljolti kirjastojen omiin tietojärjestelmiinsä hankkimista teoksista sekä julkaisujen asiansanojen määrittelystä.

Lisäksi monissa politiikan tutkimuksissa internetiä sivutaan vain yhtenä monista poliittisen toiminnan areenoista, ei niinkään tutkimuksen ytimenä tai muusta toiminnasta erillisenä toimintana. *LINDA*- ja *ARTO*-hakuja onkin täydennetty asiantuntijahaastatteluilla ja muilla asiansanoilla toteutetuissa tiedonhauissa julki tulleilla tutkimusjulkaisuilla. Lisäksi näkökulmia tehtyyn tutkimukseen on tarjonnut Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston FSD:n ylläpitämä verkkoaineisto.

Tietohaku rajattiin Suomessa vuoden 2000 ja 2008 välillä ilmestyneisiin tieteellisiin julkaisuihin, kirjoihin, artikkeleihin, väitöskirjoihin ja pro gradu -tutkielmiin. Tätä aikaisemmin ilmestynyt tutkimus todettiin tutkimusalan nopean kehityksen takia selvitykselle vähemmän relevantiksi. Koska termit verkko-osallistuminen ja verkkovaikuttaminen eivät ole vakiintuneet yleisessä suomalaisessa asiansanastossa, aihetta kartoitettiin tekemällä asiansanahakuja, jolloin haku kohdistuu kaikkiin julkaisusta tietokantaan tallennettuihin tietoihin, kuten otsikkoon, asiansanoihin, tiivistelmään jne. Hakutuloksia haettiin *LINDA*n ja *ARTO*n tutkimusjulkaisuista, jotka kattoivat termit ”internet?” (= sanan katkaisumerkki) tai ”sähköi?” sekä ”osallistum?” tai ”vaikuttam?” tai ”käyttö?”. Jokaisen viitteen si-

sällönkuvailu käytiin läpi yksi kerrallaan, ja tässä tarkastelussa joukosta poistettiin teokset, jotka eivät varsinaisesti liittyneet yhteiskunnalliseen osallistumiseen verkossa, vaikka viitteestä olisikin löytynyt haetut asiasanat. Lopulliseen aineistoon valikoitui 215 julkaistua kirjaa *LINDA*-tietokannasta sekä 101 artikkelia *ARTO*-tietokannasta, eli yhteensä 316 julkaisua. Tutkimuskirjallisuus jakaantui eri julkaisu vuosille seuraavasti sivun 178 kuvion (Kuvio 1) mukaisesti.

Tehdyn tutkimuksen määrässä on huomattavissa selvä piikki vuosituhannen vaihteessa sekä vuoden 2003 tienoilla. Vähemmän tutkimusta on julkaistu viime vuosina sekä toisaalta vuosina 2001 ja 2002. Asiantuntija haastattelussa kävi ilmi, että aiheesta tehdyn tutkimuksen määrä on ollut Suomessa suorassa yhteydessä julkisen rahoituksen kanssa. Taulukosta ei kuitenkaan voida tehdä vedenpitäviä päätelmiä kehityksestä. Osaltaan tutkimusjulkaisujen kasaantuminen tietyille vuosille on peräisin tutkimusprojektien omista sykleistä – hankkeiden päättymistä edeltävä aika on pääsääntöisesti projektin alkuvuosia vilkkaampaa.

2.2 Yleisimmin esiintyneet asiasanat

LINDA- ja *ARTO*- hauilla paikannetusta tutkimusaineistosta kerättiin julkaisutiedoissa (otsikosta, tiivistelmästä tai asiasanoista) yleisimmin esiintyneet asiasanat. Asiasanojen lajittelun lopputulos osoittaa tutkimusalan suurta hajanaisuutta: tietohaulla saatiin satoja (480 kpl kirjoissa ja 91 artikkelissa) eri hakusanoja, joista suurin osa esiintyi hakutuloksissa vain yhden teoksen yhteydessä. Tuloksia tarkasteltaessa voidaan todeta tutkimusalan olevan hyvin hajanainen ilman selkeää yhtenäistä pohjaa esimerkiksi tutkimusalaa koskevassa terminologiassa.

Kirjatietokannassa useimmin esiintyneitä asiasanoja olivat hakusana-johdannaisten (internet, osallistuminen, vaikuttaminen ja käyttö) lisäksi tietoverkot, tietoyhteiskunta ja tietotekniikka. Artikkelitietokannassa useimmin esiintyneitä asiasanoja hakusana-johdannaisten ohessa olivat tietoyhteiskunta, verkkopalvelut sekä tietoverkot. Kaksikymmentä useimmin esiintynyttä asiasanaa sekä artikkelitietokannasta on eritelty sivun 178 kuvioihin (Kuvio 2 ja 3).

LINDA- ja *ARTO*-tietokannoista tehdyt haut osoittavat sähköiseen kaupankäyntiin, verkkopalveluihin ja sähköiseen asiointiin liittyen huomattavan paljon osumia (asiasanat verkkokauppa, verkkopalvelut ja sähköinen asiointi). Myös tietotekninen näkökulma nousi asiasanahauissa voimakkaasti esiin: muun muassa termit tietoliikenne, tietoverkot, tieto- ja viestintätekniikka ovat yleisiä asiasanoja tutkimusaineiston joukossa. Myös nuorten verkon käyttöä on kartoitettu asiasanojen yleisyyden perusteella monessa tutkimusjulkaisussa. Verkko-osallistumisen tutkimuksen näkökulmista kuvaavaa on, että asiasana vuorovaikutus mainitaan kaikkien 316 tutkimusjulkaisun yhteydessä yhteensä vain neljä kertaa. Myös muut kansalaisten aktiiviseen toimijuuteen viittaavat asiasanat, kuten osallistuva suunnittelu ja kansalaisverkot esiintyvät vain satunnaisten tutkimusten yhteydessä.

On kuitenkin muistettava, että yllä kuvailulla tietokantahaulla saadaan esille vain yksi näkökulma verkko-osallistumisesta tehtyyn tutkimukseen. Monissa yhteiskunnallista osallistumista koskevissa tutkimusjulkaisussa internetiä sivutaan yhtenä useista osallistumiskanavista, jolloin verkossa toimiminen ei välttämättä nouse keskeiseksi tutkimusjulkaisun kuvailussa.

On kuitenkin muistettava, että yllä kuvailulla tietokantahaulla saadaan esille vain yksi näkökulma verkko-osallistumisesta tehtyyn tutkimukseen. Monissa yhteiskunnallista osallistumista koskevissa tutkimusjulkaisussa internetiä sivutaan yhtenä useista osallistumiskanavista, jolloin verkossa toimiminen ei välttämättä nouse keskeiseksi tutkimusjulkaisun kuvailussa.

2.3 Tehdyn tutkimuksen näkökulmia

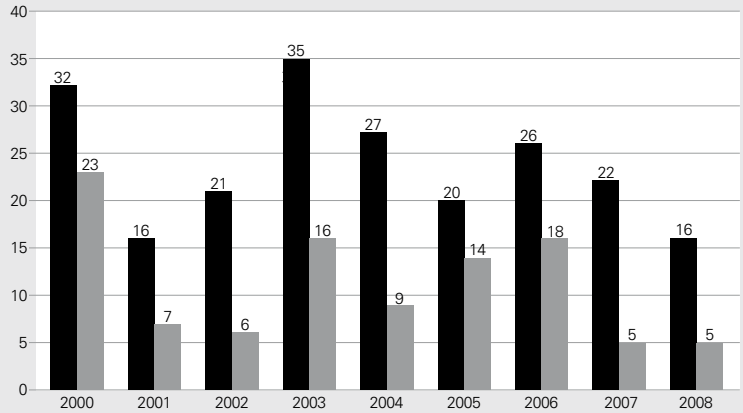
Pääosassa verkko-osallistumisesta sivuavasta tutkimuksesta keskitytään kansalaisten tietoteknisten taitojen (osaaminen) erittelyyn. Puhtaasti tietotekniset lähestymistavat ovatkin olleet laajin aihepiiri verkko-osallistumisen alaa sivuavassa tutkimuksessa. Kansalaisten tietotekniset taidot antavat kuvaa valmiuksista sähköiseen yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Aihepiirin tutkimukset vastaavat usein myös kysymyksiin kansalaisten ja yhteiskunnallisen informaation kohtaamisesta verkossa.

Suomalaisten tietoteknisiä valmiuksia on tarkasteltu erityisen säännöllisesti 1990-luvun puolivälistä lähtien. Eri kansalaisryhmien seu-

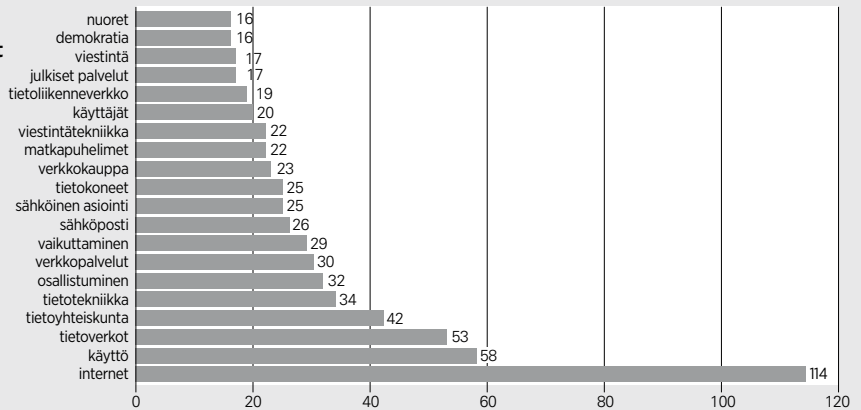
Kuvio 1.
Verkko-osallistumista koskevat suomalaiset tutkimusjulkaisut vuosina 2000–2008⁷⁹.

■ Julkaistut kirjat
■ Julkaistut artikkelit

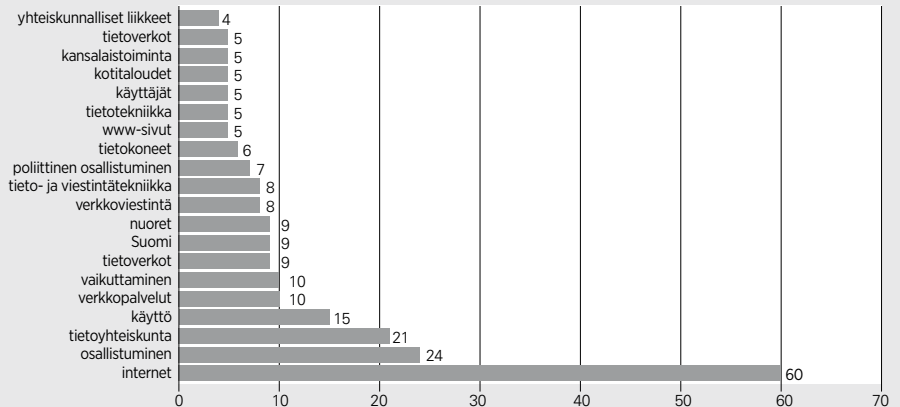
⁷⁹ 21.8.2008 mennessä tietokantoihin rekisteröidyt julkaisut.

Kuvio 2.
Tietohaussa yleisimmin esiintyneet asiasanat (kirjat).
n=215.

Kuvio 3.
Tietohaussa yleisimmin esiintyneet asiasanat (artikkelit).
n=101.

rantatutkimuksissa on koottu yhteen muun muassa ryhmien internetin käyttöä ja käyttötarkoituksia sekä kotitalouksien laajakaistayhteyksiä. Perusteellisissa tarkasteluissa on otettu huomioon myös eri sosioekonomiset tekijät. Erityisesti nuorten tietotekniikan aktiivinen ja toisaalta iäkkäämpien vähäisempi verkon käyttö on valikoitunut tarkempaan tarkasteluun useassa tutkimushankkeessa. (Kangas & Kuure 2003; Tuorila 2004.) Toisaalta tarkoin on tutkittu myös tietoteknisen kehityksen ulkopuolelle jätettyjen ja jättäytyneiden suomalaisten profiileja (esim. Koivumäki & Soronen 2003). Myös tietotekniikan kehitystä osana yhteiskunnallista kehitystä on tarkasteltu useassa julkaisussa (esim. Tala & von Bell 2003).

Seurantatutkimusta suomalaisten tietoteknisistä taidoista on tehty etupäässä Tilastokeskuksen sekä valtiovarainministeriön toimesta. Tilastokeskuksen julkaisut ovat keskittyneet etupäässä kansalaisten käyttötaitojen, kaupallisten verkkopalvelujen sekä verkkooppimisen tarkasteluun, kun ministeriön tutkimuksissa keskiössä on ollut sähköisten julkisten palveluiden käyttöönotto. Tilastokeskus julkaisee säännöllisesti myös vertailulukuja Suomen ja muiden EU-maiden verkon käyttötarkoituksista, käytön aktiivisuudesta sekä tilastoja internetin käyttäjäkunnasta. (Sirkiä & al. 2005; Nurmela & al. 2006; VM 2005, 2008.)

Lähes vuosittain on julkaistu eri tahojen toimesta myös tietotekniikan opaskirjoja, joista suurin osa on suunnattu iäkkäämmille tietokoneiden ja -verkkojen käyttöä opetteleville. Verkossa tapahtuvaa kuulemistä ja aktiivista osallistumista on eritelty etupäässä erilaisten paikallisten kansalaisten osallistamishankkeiden kautta. Paikallisia tietoyhteiskunnan kehittämishankkeita ryhdyttiin toteuttamaan Suomessa 1990-luvun lopulla. Hankkeissa keskiössä olivat ennen kaikkea teknologisesta kehityksestä syrjäytymisvaarassa olevien kansalaisten osallistumisen aktivoiminen kuntatasolla yhteiskunnallisen tietoteknisen tasa-arvon kehittämiseksi. Lähtökohta hankkeissa oli pääasiassa teknologiakeskeinen: Kuntalaisia varten perustettiin kansalaistupia, joissa tietokoneen käyttö tapahtui ilmaiseksi sekä ammatillaisen ohjauksella. Hankkeissa luotiin paikallisia kansalaisverkkoja, joissa asukkaat pystyivät vaihta-

maan ajatuksiaan. Tavoitteena oli paikallisuuden luominen ja yhteenkuuluvuuden vahvistuminen verkon välityksellä. Verkosta toivottiin luonnollista yhteydenpidon välinettä sekä demokraattista keskustelufoorumia paikallisille asukkailla. *Oppiva Ylä-Karjala*, *Oppiva Vaara-Karjala* ja *Oppivat Seutukunnat* -projektin osahankkeet (*Itä-Turku*, *ePäijänne*, *PiiSavo*, *Pohjois-Lappi*, *Kainuu*, *Kehä5*, *Saaristo-Skärgård* ja *Nettimaunula*) olivat aikansa pilottihankkeita. Hankkeiden loppuraporttien lisäksi hankkeiden suurimman rahoittajan Sitran ja yhteistyötahojen toimesta on ilmestynyt lukuisia projektien kokemuksia peilaavia julkaisuja ja raportteja. Paikalliset hankkeet loppuivat ja jäivät ilman seurantatutkimusta julkisen rahoituksen loppuessa vuonna 2004. (esim. Saarelainen, 2000; Uotinen et al. 2001; Rantanen, 2004; Rantanen, 2005; Bäcklund 2003; Nurmela & Sirkiä, 2005.)

Samoihin aikoihin, 1990- ja 2000-lukujen taitteessa toteutettiin myös Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön johdolla kansalaisten osallistamishanke paikallisverkkomedian kärjellä. *Paikallisuus verkkomediassa* -hankkeessa luotiin asukkaille *Mansetori*-julkaisualusta journalistisia sekä kansalaisviestinnällisiä sisältöjä varten *Mansetori*-julkaisualusta, joka jatkaa toimintaansa vielä tänä päivänä Tampereen kaupungin verkkosivuilla. ”*Tutkimuksellisesti Mansetorin rooli [oli] ilmentää paikallisen verkkoviestinnän eri muotojen vuorovaikutuksen, toisiaan täydentävyyden ja yhteistyön mahdollisuuksia.*” (Heinonen et al. 2000.)

Kuulemisen monipuolistamista on tarkasteltu myös monissa valtionhallinnon kehittämishankkeissa osana julkishallinnon kehittämistä. Näissä hankkeissa on kuitenkin keskitytty pohtimaan hallinnon näkökulmasta, kuinka ottaa sähköiset toimintatavat osaksi arkipäiväisiä toimintamalleja. Myös virkamiesten henkilökohtaisista asenteista verkkoviestintää ja sen kehittämistä kohtaan on tehty selvitys. (Matikainen 2008.)

Eri väestöryhmien ja ryhmittymien internet-perustaista osallistumista on tarkasteltu tehdyssä tutkimuksessa hyvin vaihtelevasti. Erilaisia lapsille ja nuorille suunnattuja sähköisiä osallistumis- ja vaikuttamiskanavia on rakennettu ja seurattu

useissa hankkeissa niin paikallisella kuin valtakunnallisellakin tasolla. Esimerkiksi maahanmuuttajien osallistumista on tarkasteltu vain muutamissa hankkeissa. Verkon käyttöä osana kolmannen sektorin toimijoiden organisoitumista on käsitelty ainakin suomalaisen työväenliikkeen sekä evankelis-luterilaisen kirkon osalta. (Strandberg, 2006; Aalto-Matturi, 2004; Rantanen, 2004, Kokkonen 2003.)

Suhteellisen paljon tutkimusta on tehty myös vuonna 2002 voimaan tulleen maankäyttö- ja rakennuslain velvoittamasta kansalaisten kuulemisesta ja toisaalta heidän oma-aloitteisesta osallistumisestaan kaavoitusta ja kaupunkisuunnittelua koskeviin kysymyksiin. Kansalaisten kuulemista niin verkossa kuin sen ulkopuolella ovat problematisoineet muun muassa Staffans (2004) ja Bäcklund (2007).

Myös demokratianäkökulma on ollut keskiössä verrattain useissa teoreettisissa pohdinnoissa. Internetissä tapahtuvaa toimintaa sen demokraattisesta perspektiivistä käsin on toteutettu etupäässä Tampereen yliopistossa vuosina 2003–2006 toteutetussa *Online-keskustelut poliittisena toimintana* -tutkimushankkeessa (ONDIS). Tutkimuksissa on tarkasteltu erityisesti julkista, verkossa käytyä keskustelua demokratian ihanteen toteuttajana. Eri-alaisten verkkokeskustelujen demokraattisen luonteen lisäksi muun muassa puolueiden muuttuva rooli sekä ylipäänsä internetin myötä muuttunut poliittinen toimintaympäristö on puhututtanut monissa ONDIS-tutkimusjulkaisuissa. (eDemokratia 2008.)

Suurin osa tehdystä tutkimuksesta on hallinnosta lähtöisin olevaa ylhäältä alaspäin suuntautuvaa tarkastelua. Vain harvoissa tutkimusprojekteissa lähtökohta kumpuaa kansalaisten tarpeista – ja täyttää näin ollen kansalaisten aktiivisen osallistumisen kriteerit.

2.4 Tietopohjassa havaitut puutteet ja suositukset tutkimuksen kohdentamiseksi

Verkko-osallistumista koskeva tutkimus on vasta lapsenkengissään, ja kehittyä ja muotoutua tieteenalana nopealla sykkeellä sekä kotimaassa että

kansainvälisellä kentällä. Tutkimuskirjallisuuden ja asiantuntijahaastattelujen avulla on paikannettu tarpeita verkko-osallistumista koskevalle tutkimukselle. Verkko-osallistumisen tutkimusala määrittää sen kirjavuus. Ala on vasta kehittymässä omaan viitekehukseensä, ja toistaiseksi Suomessa tehty tutkimus on toteutettu pääasiassa yksittäisinä ja paikallisina projekteina. Kansainvälisellä tasolla tutkimuksen ja mittareiden yhtenäistämässä on otettu ensimmäinen askel muun muassa euroopanlaajuisen tutkijayhteisön Demo.netin perustamisen myötä.

Arvioita verkko-osallistumisen varsinaisesta tilasta on kuitenkin haastavaa esittää tutkimusalan lyhyen historian ja verkko-osallistumisen nopeasti ja jatkuvasti kehittyvästä luonteesta johtuen. Nuoresta iästään ja jatkuvasta kehityksestään johtuen sähköistä osallistumista koskevat käsitteet ja määrittelyt eivät toistaiseksi ole vakiintuneet tutkijoiden parissa. Samoilla käsitteillä viitataan tilanteesta riippuen hyvin erityyppisiin määritelmiin, ja usein niitä käytetään ristikkäin ja päällekkäin. Yksimielisyyttä ei ole esimerkiksi siitä, mitä kaikkea verkko-osallistumisen käsitteellä (*eParticipation*) ja siihen linkittyvällä sanastolla (muun muassa *eGovernment*, *eGovernance*, *eDemocracy*) täsmälleen ottaen tarkoitetaan. Verkko-osallistumisen käsitteellä voidaan asiayhteydestä riippuen hahmottaa hyvin erilaisia ja todella laajoja sisältöjä – tässä selvityksessä on esitelty yksi näkökulma aihepiiriin.

Tutkimuskentän käsitteistön kirjavuudesta ja eläväisyydestä johtuen tehtyjä empiirisiä tutkimuksia ja tutkimustuloksia on vaikea peilata toisiinsa. Käytössä olevaa käsitteistöä tulisikin yksinkertaistaa ja yhdenmukaistaa tutkimuskentän yhtenäistämiseksi sekä Suomessa että kansainvälisen tutkijaverkoston parissa. Tutkimusalan yhdenmukaistaminen vaatisi myös muiden tutkimuksessa käytettyjen mittarien yhtenäistämistä. Minkälaisilla yhtenäisillä mittareilla selvitetään sähköisen osallistumisen vaikuttavuutta?

Suurimmassa osassa verkko-osallistumisesta tehdystä tutkimuksesta on lähtökohtana hallinnon ylhäältä alaspäin suuntautuva tutkimusnäkökulma. Itse käyttäjien näkökulmasta on toistaiseksi tehty melko rajallisesti tutkimusta. Verkkopalvelujen ja

niiden kehityksen ja sisältöjen lisäksi olennaista olisi paikantaa mihin ja miten osallistumiskanavia käytetään ja mitä osallistumisella eri yhteyksissä tarkoitetaan: kansalaisten näkökulmasta osallistumisella voidaan ymmärtää eri asioita kuin viranomaisten. Tärkeää olisi huomioida muun muassa, miten verkko kytketään osaksi muuta osallistumista ja millaisissa tilanteissa kansalaiset käyttävät verkkoa osallistumiseen (Medaglia 2007). Tarkennusta kaivataan myös osallistumispalvelujen kartoittamisessa: mihin asioihin kansalaisilla ei ole lainkaan mahdollisuutta vaikuttaa verkon kautta?

Erityistä huomiota vaatii kansalaisten ja päättökentekijöiden kohtaamisen tutkiminen verkossa. Keskeistä on kansalaislähtöisen ja hallinto-keskeisen toiminnan kohtaaminen ja tämän usein epävirallisilla foorumeilla tapahtuvan rajapinnan tutkiminen ja heikkojen signaalien paikantaminen, sillä kansalaisten ja hallinnon välitön vuorovaikutteisuus ei ole toistaiseksi saanut tukevaa jalansijaa tähän asti tehdyssä tutkimuksessa.

Tutkimuksessa on paikannettu monia verkko-osallistumista ja sen kehittämistä koskevia rajoitteita. Tulevaisuudessa tarvitaan entistä tarkempaa selvitystä ja käytännön toimenpiteitä näiden rajoitteiden poistamiseksi. Kehitystä vaativat täysin uudenlaiset ja visionääriset, osallistumista edistävät ja tukevat paikalliset ja valtakunnalliset sisältömallit, lajityypit ja välineet. Tämän kehitystyön tulisi tapahtua yhteistyössä hallinnon, asukkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. (Medaglia 2007.) Samanaikaisesti on otettava huomioon alueelliset erot ja niistä kumpuavat osallistumistarpeet, sillä samoja malleja ei ole useinkaan mielekästä kopioida kunnasta, alueesta tai valtiosta toiseen. Olennaista on eritoten julkisen sektorin aktiivinen panostus verkko-osallistumiseen liittyvän toiminnan kehittämiseksi: markkinat eivät ole ratkaisseet tietoyhteiskunnan tasa-arvoiseen kehitykseen liittyviä ongelmia, vaan sähköisten palveluiden tarvitaan kiperästi julkisen vallan aktiivisuutta.

Huomioitavaa on tiettyjen ihmisryhmien, etupäässä nuorten, positiivinen suhtautuminen sähköiseen osallistumiseen ja sen suomiin mahdollisuuksiin. Nuorten ikäryhmässä paikkansa vakiin-

nutthaneet uudet osallistumismuodot, esimerkiksi vaalikoneet ja blogit, eivät kuitenkaan nauti vastaavanlaista suosiota iäkkäämpien parissa. Eri ikäryhmien välille on odotettavissa yhä merkittävämpiä eroja mielekkäiden toimintatapojen toteuttamisessa. Ylipäänsä eri kansalaisryhmien tarpeet eriytyvät yhteiskunnan monimuotoistuesssa edelleen: Uusien kulttuuristen, poliittisten ja etnisten yhteiskuntaryhmien syntyminen heijastaa erilaisia näkemyksiä, arvoja ja tarpeita myös tulevaisuuden verkkodemokratiaa kohtaan. Yhteiskunnan kaikki eri ryhmät on otettava huomioon, ja verkko-osallistumisen työkaluja on kehitettävä kaikkia ryhmiä silmällä pitäen ja yhteistyössä näiden ryhmien kanssa.

Useat arviot puoltavat näkemystä, jonka mukaan internetissä osallistuvat lähinnä verkon ulkopuolellakin aktiiviset toimijat, ja verkko on heille vain yksi toimintakanava muiden rinnalla. Kuten esimerkiksi arviot sähköisen äänestämisen vaikutuksista osoittavat, verkko itsessään ei tunnu motivoivan passiivisia väestöryhmiä ottamaan kantaa yhteisiin asioihin.

Suomessa toistaiseksi tehdyt sähköisen osallistumisen tutkimukset ovat olleet pääasiassa paikallisia ja projektiluontoisia kokeiluja. Ne eivät ole mahdollistaneet tehokasta sähköisen osallistumisprosessin ja sen vaikuttavuuden tutkimusta. Jatkossa tarvitaan välttämättä pitkäjänteistä ja systemaattista tutkimusta verkko-osallistumisen kehityksen ja muutosten paikantamiseksi sekä kokonaiskuvan luomiseksi. Tarvitaan syventävää tietoa yleisten sosioekonomisten tekijöiden vaikutuksesta osallistumiseen (ikä, koulutus, asuinpaikka, asema työelämässä, elämänvaihe) sekä toisaalta verkon käyttötavoista, -tarpeista ja -kulttuureista. Ikäryhmittäisen kehityksen seuraamisessa voisi erityiskysymyksenä olla alle 18-vuotiaiden nuorten osallistumismuotojen ja osallistumisinnostuksen seuranta.

Alan kehitys vaatii Suomelta myös aktiivista otetta kansainvälisellä tasolla kehittymässä olevaan *eParticipation*-tutkimukseen ja muihin alan EU-hankkeisiin. Panostamalla alan tutkimukseen on Suomen mahdollista pyrkiä kansainvälisen kehityksen etulinjaan. ●

3. Internetin käyttö ja verkko-osallistuminen Suomessa

Tässä luvussa esitellään tutkimusaineistosta nousseita keskeisiä tutkimustuloksia. Ensimmäisessä alaluvussa taustoitetaan suomalaisten internetin käyttöä, minkä jälkeen tarkastellaan erilaisten sähköisten osallistumiskanavien ja -muotojen käytön yleisyyttä. Eri osallistumismuodot on jaettu vuorovaikutteisuusasteesta riippuen OECD:n jaottelun mukaan kolmeen: informaation vastaanottaminen – kuuleminen – aktiivinen osallistuminen. Jaottelu ei ole yksiselitteinen, vaan riippuu osallistumiskanavan ja sen käytön kontekstista.

3.1 Internetin käyttö

Tilastokeskus on seurannut säännöllisesti suomalaisten tieto- ja viestintätekniikan kehitystä (esim. Sirkiä & al. 2005; Nurmela & al. 2006; Parjo & al. 2008). Vuoden 2008 Tieto- ja viestintätekniikan käyttötutkimus osoitti internetin käytön vakiintuneen suomalaisten keskuuteen: 83 prosenttia kyselyyn vastanneista oli käyttänyt internetiä edellisen neljän kuukauden aikana. Heistä kaksi kolmesta käytti internetiä päivittäin tai lähes päivittäin ja 12 prosenttia viikoittain.

Tilastokeskus on seurannut tarkemmin kolmen väestöryhmän, opiskelijoiden, työssäkäyvien sekä eläkeläisten verkon käytön kehitystä. Verkon käyttö ja käytön kasvu on jakaantunut hyvin epätasaisesti eri ryhmien välillä: Opiskelijoista 99 prosenttia, työssäkäyvistä 90 prosenttia ja eläkeläisistä 37 prosenttia oli käyttänyt internetiä edellisen kolmen kuukauden aikana. (Taulukko 1.)

Lähes kaikkien opiskelijoiden voidaan laskea käyttäneen internetiä säännöllisesti viime vuosien aikana. Eläkeläisten keskuudessa verkon käyttö on puolestaan yleistynyt vuosina 2002–2008 voimakkaasti, 85 prosentilla – kuitenkin edelleen vain reilu kolmannes eläkeläisistä käyttää internetiä edes toisinaan. Kasvua eläkeläisten ryhmässä voidaan selittää kahdella tekijällä: työelämässä internetin käytön omaksuneet työntekijät ovat siirtyneet eläkkeelle,

sekä toisaalta itse eläkeikäiset ovat alkaneet omaksua internetin ja muun tieto- ja viestintätekniikan käyttöä. Internetikäytön yleistymisessä on toistunut monista yhteiskunnan ilmiöistä tuttu kehityskaari: nuoret ikäluokat ovat omaksuneet uudet toimintatavat ja -muodot ensimmäisinä, minkä jälkeen ilmiöt vakiintuvat myös muissa väestöryhmissä. Iän lisäksi myös sosioekonomiset tekijät ja asuinpaikan maantieteellinen sijainti erottelevat suuresti internetin käyttäjiä. Tilastokeskuksen selvitysten mukaan kaupungissa asuvat, korkeakoulutetut, valtaväestöön kuuluvat miehet käyttävät internetiä jonkin verran muita ryhmiä enemmän. (Parjo et. al. 2008.)

Tilastokeskuksen selvitykset osoittavat myös internetin käyttötarkoitusten vakiintuneen eri ikäryhmiin hyvin vaihtelevasti (Taulukko 2.).

Pääosa suomalaisista käyttää internetiä pääasiassa arkiasioiden hoitamiseen, kuten sähköpostin lähettämiseen, pankkiasioiden hoitoon sekä tiedonhakuun. Tarkempi tarkastelu osoittaa kuitenkin käytön painottuvan hyvin eri tavoin eri ikäryhmissä: 15–29-vuotiaat ovat ahkerimpia kuluttamaan viihdettä, kuten verkkopelejä tai nettiradiota ja -televisiota sekä kirjoittamaan keskustelupalstoille. 30–49-vuotiaat ovat puolestaan aktiivisimpia hoitamaan verkossa arkiasioitaan, esimerkiksi hakemaan tietoa julkisista ja kaupallisista palveluista sekä käyttämään verkkopankkia. Yli 50-vuotiaat ovat lähes kaikissa eri verkon käyttötarkoituksissa passiivisimpia toimijoita. Kuitenkin verkkopankin käytössä ja viranomaistiedon sekä matkailuun ja terveyteen liittyvän tiedon hankinnassa eläkeläiset ovat nuorten ikäryhmää (15–29-vuotiaat) aktiivisempia.

Merkittävimmät erot eri ikäryhmien välillä olivat viihteellisissä toiminnoissa, joita kohtaan nuoret osoittivat merkittävää kiinnostusta: keskustelupalstoille oli kirjoittanut 57 prosenttia ja blogeja lukenut lähes puolet nuorista (15–29-vuotiaat), mutta yli 50-vuotiaista ainoastaan yhdeksän prosenttia oli osallistunut verkkokeskusteluun, ja

Taulukko 1.

Opiskelijat, työssäkäyvät ja eläkeläiset. Viimeisen kolmen kuukauden aikana internetiä käyttäneiden prosenttiosuus koko väestöryhmästä.

Lähde: Parjo ym. 2008.

	2002 %	2003 %	2004 %	2005 %	2006 %	2007 %	Muutos % (2002–2007)
Opiskelijat (yli 15-vuotiaat)	97	97	97	98	99	99	2
Työssä-käyvät	71	75	81	83	88	90	11
Eläkeläiset (alle 74-vuotiaat)	18	17	20	23	32	37	85

Taulukko 2.

Internetin käyttötarkoitukset. Selvityksen kannalta keskeisimmät tulokset lihavoitu.

Lähde: Parjo et. al. 2008.

KÄYTTÖTARKOITUS**IKÄRYHMÄ**

	Kaikki	15–29	30–49	50–74
Sähköpostin lähettäminen/ vastaanottaminen	90	97	92	82
Tiedonhaku: palvelut/tavarat	86	88	90	79
Verkkopankin käyttäminen	84	75	90	83
Matkailuun liittyvien verkkosivujen selailu	71	66	77	70
Verkkolehden lukeminen	63	63	66	59
Tiedonhaku: sairaudet, terveys	59	56	63	57
Tiedonhaku: viranomaisten verkkosivut	54	47	63	50
Musiikin lataaminen	41	70	38	18
Ohjelmistojen lataaminen	38	59	37	19
Blogien lukeminen	33	45	33	21
Radion kuuntelu/tv:n katselu	31	41	31	20
Keskustelupalstoille kirjoittaminen	29	57	23	9
Verkkopelien pelaaminen	25	43	18	16
Internet-puhelut	20	28	18	15

blogeja seurasi joka viides. (Parjo ym. 2008; 16.)

Kaiken kaikkiaan tietoa kaupallisista palveluista oli vuonna 2007 etsinyt 86 prosenttia vastaajista, mutta vain noin puolet vastaajista oli etsinyt verkosta tietoa hallinnon ylläpitämiltä verkkosivuilta. Tilastokeskuksen vuoden 2008 tieto- ja viestintä-tekniikan käyttötutkimuksen mukaan politiikan seuraamiseen internetiä oli käyttänyt edellisen

vuoden aikana 35 prosenttia kaikista suomalaisista. (Tilastokeskus 2008.)

Verkon eri käyttötarkoitukset käyvät yksiin käyttäjän elämäntilanteesta kumpuavista tarpeista ja arkiasioista ja niiden hoitamisesta. On oletettavaa, että tiedonhaku terveyteen liittyvissä asioissa kiinnostaa iäkkäämpiä enemmän kuin nuoria, sekä verkossa että sen ulkopuolella. Pankkipalvelujen

kohdalla puolestaan kaikkein nuorimpien käyttötarve lienee pienempää kuin aikuisilla – sekä verkossa että konttoreissa. Kenties nuorille myös jää iäkkäämpiä enemmän aikaa viihteellisten palvelujen käyttämiseen verkossa arkiasioiden hoitamisen lisäksi.

Ylipäänsä internetin mielekkyyttä yhteiskunnallisessa osallistumisessa on selvitetty Turun yliopiston *Suomalaisten politiikkatietämys kansainvälisessä vertailussa* -projektin yhteydessä. 18–30-vuotiaista nuorista suurin osa (86 prosenttia) koki internetin mielekkäänä tai jonkin verran mielekkäänä tapana osallistua. Ainoastaan noin 14 prosenttia ei pitänyt internetissä tapahtuvaa yhteiskunnallista osallistumista lainkaan mielekkäänä tapana osallistua. Vastaavasti yli 30-vuotiaiden joukossa lähes puolet vastaajista ei kokenut verkossa osallistumista lainkaan mielekkääksi tavaksi osallistua.

Mielenkiintoista nuorten ja iäkkäämpien suhtautumisessa verkossa tapahtuvaan osallistumiseen on huomio, jonka mukaan nuoret ovat yhtä motivoituneita osallistumaan verkossa riippumatta heidän politiikkatietämyksensä tasosta. Sitä vastoin yli 30-vuotiaiden ryhmässä hyvällä politiikkatietämyksellä ja positiivisella suhtautumisella verkko-osallistumiseen oli tilastollisesti merkittävä riippuvuussuhde. Tutkimuksen mukaan naiset pitivät verkko-osallistumista miehiä mielekkäämpänä osallistumismuotona. Myös korkeamman koulutuksen saaneet pitivät sekä verkossa että verkon ulkopuolella tapahtuvaa osallistumista merkittävästi muita ryhmiä mielekkäämpänä.

Yhteiskunnallista osallistumista verkossa ja sen ulkopuolella tutkineet Gennaro ja Dutton (2006) huomauttavat kuitenkin, että ikää ei itsessään voida nähdä nuorten aktiivista verkon käyttöä ja kiinnostusta verkko-osallistumista kohtaan selittäväksi tekijänä. Ikää olennaisempaa on huomioida verkon käytön tuttuus ja tuntemus, mikä on suoraa seurausta aktiivisesta internetin käytöstä. Nuorten käyttäessä säännöllisesti internetiä monipuolistuu myös heidän kykynsä ja luottamuksensa internetin käyttöön ja sen suomiin mahdollisuuksiin.

3.2 Informaation vastaanottaminen

Tässä yhteydessä informaation vastaanottamisella (*information*) tarkoitetaan yksisuuntaista tiedonkulkua hallinnolta kansalaisille sekä kansalaisten tiedonhankintaa julkishallinnon verkkosivuilta. Yhteiskunnallisella informaatiolla viitataan tässä yhteydessä paitsi politiikkaa koskevaan informaatioon myös julkisiin palveluihin liittyvään tietoon.

3.2.1 Tiedonhaku:

Valtionhallinnon verkkosivut

Tilastokeskuksen vuoden 2008 Tieto- ja viestintätekniikan käyttötutkimuksessa paikannettiin myös kansalaisten tiedonlähteitä politiikasta. Kyselyyn vastanneet etsivät informaatiota politiikasta erityisesti verkkolehdistä (60 prosenttia vastaajista), kotikunnan verkkosivuilta (54 prosenttia vastaajista) sekä puolueiden tai poliitikkojen verkkosivuilta (33 prosenttia). Huomionarvoista on, että kolmannes vastaajista etsi tietoa myös muista kuin kyselyssä mainituista verkkolähteistä. Monelle kansalaiselle tiedonlähteenä toimivatkin useat erilaiset verkkosivustot, joita ei todennäköisesti ole toistaiseksi paikannettu virallisen tiedon lähteeksi.

Vuoden 2008 *Tieto- ja viestintätekniikan käyttötutkimukseen* vastanneita kansalaisia kiinnostivat ensisijaisesti heidän omaa elinympäristöään ja asuinpiiriään koskevat asiat, kuten oman asuinkunnan toiminta. Tiedonhaku kaupungin- tai kunnanhallituksen tai lautakuntien käsittelemistä asioista kiinnosti 32 prosenttia vastaajista ja kunnanvaltuuston käsittelemistä asioista 29 prosenttia. Selkeästi vähemmän kiinnostavia teemoja olivat valtakunnan tasolla käydyt keskustelut: hallituksen tekemät esitykset ja päätökset (11 prosenttia), eduskunnan käsittelemät asiat (13 prosenttia) ja ministeriöiden hankkeiden valmistelut (14 prosenttia).

Valtiovarainministeriön vuosittain suorittamassa Julkishallinnon verkkopalvelut -barometrissä on puolestaan selvitetty 15–79-vuotiaiden suomalaisten mielipiteitä ja näkemyksiä julkishallinnon verkkopalveluista. (Taulukko 4.) Suurin osa (87 prosenttia) vuoden 2007 kyselyyn vastanneista oli käyttänyt julkishallinnon verkkosivuja tiedonhakuun. Suosituimpia julkishallinnon verkkosivus-

Taulukko 3.
Politiikkaa koskeva tiedonhaku verkossa prosenttia vastanneista.

Lähde: Tilastokeskus 2008.

Verkkolehdet	Puolueiden/ poliitikkojen verkkosivut	Eduskunnan verkkosivut	Ministeriöiden verkkosivut	Kotikunnan verkkosivut	Muut verkkolähteet
60 %	33 %	24 %	29 %	54 %	34 %

Taulukko 4.
Julkishallinnon verkkosivuilla viimeisen kolmen kuukauden aikana vierailleet.

Lähde: Valtiovarainministeriö 2008.

Sivusto	% vastaajista
Asuinkunnan verkkosivut	43
Mol.fi	35
Vero.fi	34
Kela.fi	30
Kirjastot.fi	23
Kansalaisen karttapaikka	17
Fmi.fi	14
Alueen seutukuntien sivut	10
Finlex.fi	10
Suomi.fi	8
Poliisi.fi	7
Työeläke.fi	7
Kuluttajavirasto.fi	4
Oikeus.fi	4
Valtioneuvosto.fi	4
Ymparisto.fi	4

Taulukko 5.
Internet toivutuimpana asiointitapana prosenttia vastanneista.

Lähde: Valtiovarainministeriö 2008.

	2003	2007
Korvaussumman hakeminen (esim. Kela-korvaukset)	34 %	48 %
Asioiden vireillepano julkishallinnon päätöksenteossa	28 %	42 %
Julkisen tilan käytön varaaminen	16 %	28 %
Asioiminen verottajan kanssa	20 %	31 %
Kotiin tilattava palvelu	16 %	28 %
Terveyspalvelujen ajanvaraus	14 %	24 %
Lääkeresepin uusiminen	19 %	24 %
Asiointi lasten koululaitoksen ja vanhempien välillä	8 %	16 %
Sairauden diagnoositietojen saaminen	9 %	8 %
Asiointi lääkärin kanssa	3 %	4 %
Laskujen maksaminen		73 %

toja olivat oman asuinkunnan verkkosivujen (43 prosenttia) lisäksi työministeriön (35 prosenttia), veroviraston (34 prosenttia) sekä kansaneläkelaitoksen (30 prosenttia) www-sivut. Edellisvuoteen verrattuna julkishallinnon verkkopalvelujen käyttö oli kyselyn mukaan vähentynyt hieman vierailijoiden määrässä mitattuna. 17 prosenttia kyselyyn vastaajista ei ollut käynyt millään alla mainituista julkishallinnon verkkosivuista kyselyä edeltäneen kolmen kuukauden aikana.

Julkishallinnon verkkopalvelut -tutkimuksessa kävi ilmi, että kansalaiset halusivat käyttää internetiä etenkin Kelan kanssa asioimiseen (48 prosenttia vastaajista), asioiden vireillepanoon julkishallinnon päätöksenteossa (42 prosenttia) sekä julkisen tilan käytön varaamiseen (36 prosenttia). Yleisesti ottaen kansalaisten kiinnostus sähköiseen asiointiin on kasvanut viime vuosina lukuun ottamatta erilaisia asiointitilanteita lääkärin kanssa. (Taulukko 5.) Julkiseen asiointiin liittyvien toimintojen suosio on kuitenkin edelleen erittäin vähäistä suhteessa kaupallisten sovellutusten käyttöönottoon: 73 prosentille kansalaisista internet oli mieluisa asiointitapa pankkipalvelujen hoitamisessa. Julkishallinnon verkkopalvelut -tutkimuksessa kävi myös ilmi, että kansalaiset toivoivat hallinnolta etenkin lisää internetissä täytettäviä ja palautettavia lomakkeita. Lisäksi toivottiin toimintatapojen ja palveluiden yksinkertaistamista, lisää tietoa palveluista sekä niiden keskittämistä tiettyihin paikkoihin verkossa ja sen ulkopuolella.

3.2.2 Tiedonhaku kuntien

verkkosivuilta

Kuntaliitto on seurannut säännöllisesti kuntalaisten verkkovälitteistä osallistumista ja yhteydenpitoa päätöksentekijöihin sekä selvittänyt asukkaiden tyytyväisyyttä kuntien verkkopalveluihin (Valtiovarainministeriö 2008).

Vuodesta 2004 lähtien jokaisella suomalaisella kunnalla on ollut käytössään verkkosivusto. Vuoden 2007 Kuntien verkkotutkimuksen mukaan yli 90 prosenttia Suomen kunnista tarjosi verkkosivuillaan valtuuston, hallituksen ja lautakuntien pöytäkirjat (Kuntien verkkotutkimus 2007). Pekola-Sjöblomin ja kumppanien (2006) vuonna 2004 tekemässä kyselyssä noin puolet vastanneista kuntalaisista oli tutustunut oman asuinkuntansa verkkosivuihin. Heistä 13 prosenttia oli antanut palautetta palveluista internetin kautta. Noin puolet palautetta antaneista oli saanut vastauksen lähettämäänsä palautteeseen. (Taulukko 6.)

Kuntien välillä on olemassa merkittäviä eroja verkkosivustojen käytön, kysynnän ja tarpeiden suhteen. Eroja kuntatason verkko-osallistumisen mahdollisuuksille ja niiden kehittämiseksi tuovat kuntakoon lisäksi muun muassa kunnan käytössä olevat henkilöstö- ja taloudelliset resurssit. (Kuntien verkkopalvelut 2007) Etenkin pienimmissä kunnissa kuntalaiset joutuvat toistaiseksi tyytymään perinteisiin osallistumis- ja yhteydenottomuotoihin sähköisten kanavien puuttuessa (Pikkala 2004). Kuntien välisiä eroja sähköisten osallistumiskanavien tarjonnassa on eritelty tarkemmin alaluvussa 3.3.

Taulukko 6.
Kuntalaiset asuinkuntansa verkkopalveluiden käyttäjinä vuonna 2004.

Lähde: Pekola-Sjöblom ym. 2006.

	KYLLÄ
Tutustunut oman asuinkunnan kotisivuihin	49 %
Antanut palautetta palveluista internetin kautta	13 %
Saanut vastauksen internetin kautta antamaansa palautteeseen	51 %

3.2.3 Tiedonhaku vaaleista

Poliittisen tietämyksen taso on yksi tärkeimmistä äänestyskäyttäytymistä ohjaavista tekijöistä (Grönlund & al. 2005, 137). Eri tietolähteiden suosio jakautuu vaalien yhteydessä hyvin vaihtelevasti eri-ikäisten joukossa. (Taulukko 7.)

Perinteiset joukkoviestintämuodot ovat pitäneet pintansa keskeisinä informaatiolähteinä melko tasaisesti kaikissa ikäryhmissä: sanomalehtien ja television uutiset ja ajankohtaisohjelmat ovat vaalien yhteydessä tärkeimmät tietolähteet kaikissa ikäryhmissä. Nuorimmista ja iäkkäimmistä ikäryhmistä noin puolet sai tietoa sanomalehden tai television julkaisuista, muissa ikäryhmissä joukko oli kymmenisen prosenttiyksikköä suurempi.

Internet on noussut nopeasti merkittäväksi ja kenties myös korvaavaksi poliittisen informaation lähteeksi erityisesti nuorten parissa. Noin kolman-

nes nuorista nimesi vaalikoneen ja noin viidennes puolueiden ja ehdokkaiden verkkosivut poliittisen informaation lähteeksi. 18–24-vuotiaat ja 25–34-vuotiaat saivat verkon lisäksi informaatiota muita enemmän myös ystäviltä, työtovereilta ja perheenjäseniltä sekä television vaalimainoksista.

Yli 35-vuotiaiden ryhmässä painottuivat puolestaan nuoria enemmän radion uutis-, ajankohtais-, ja vaaliohjelmat. Internet-tietolähteistä vaalikoneita käytettiin 35–44-vuotiaiden ja 45–54-vuotiaiden ryhmissä jonkin verran (22 ja 10 prosenttia), mutta vanhimmissa ikäryhmissä kiinnostus vaalikoneita kohtaan oli melko alhainen. Myös kiinnostus tiedonhakuun puolueiden verkkosivuilta laski iän karttuessa.

Eri-ikäisten kiinnostus eri tietolähteitä kohtaan kulkee käsi kädessä myös muun joukkoviestinnän kulutuksen kanssa: nuoret löytävät toivotun in-

Taulukko 7.
Poliittisen informaation lähde vaalikampanjan aikana.

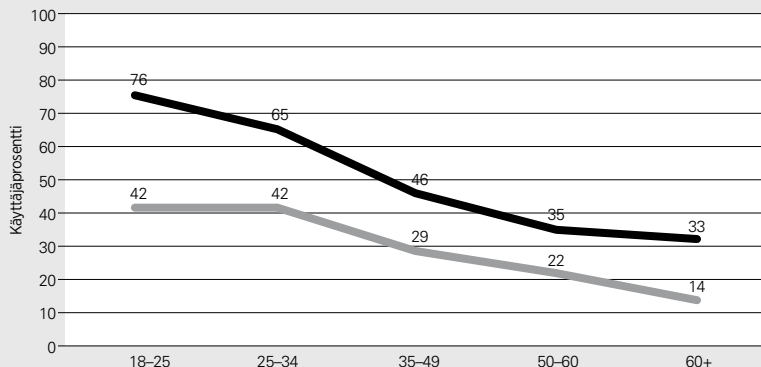
Lähde: Borg & Moring 2005, 70. Internet-lähteet lihavoitu.

	18–24 %	25–34 %	35–44 %	45–54 %	55–64 %	65– %	Kaikki %
Sanomalehdet:							
uutis- ja ajankohtaisjutut	47	59	66	62	60	53	59
TV: uutis- ja ajankohtaisohjelmat	49	59	61	63	60	52	58
TV: vaaliohjelmat	39	52	47	50	53	44	48
Sanomalehdet: vaalimainokset	40	36	47	43	33	32	39
Radio: uutis- ja ajankohtaisohjelmat	16	25	44	39	37	37	34
TV: vaalimainokset	32	30	26	28	18	21	25
Perheenjäsen	34	23	26	28	18	21	25
Internet: vaalikoneet	33	28	22	10	4	4	15
Radio: vaaliohjelmat	5	13	18	17	16	20	15
Kirjat, aikakauslehdet	11	14	17	13	15	15	14
Ystävät, tuttavat	24	14	18	9	9	6	13
Työ-, opiskelukaverit	23	12	8	4	4	3	8
Radio: esitetyt vaalimainokset	7	9	8	10	8	7	8
Internet: puolueiden/ ehdokkaiden verkkosivut	15	20	9	5	4	1	8
Puolueiden/ehdokkaiden vaalitulaisuudet	6	5	10	8	9	1	8

Kuvio 4.
Vaalikoneiden käyttö eri ikäryhmissä.

Lähde: Mykkänen 2008.

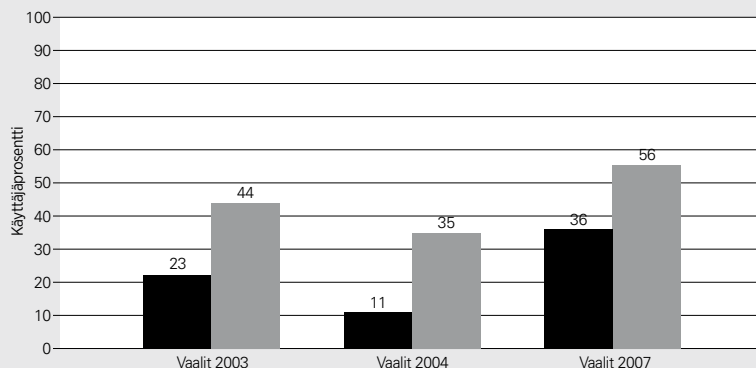
— Eduskuntavaalit 2003
 — Eduskuntavaalit 2007

Kuvio 5.
Vaalikoneiden käyttö koulutusasteen mukaan.

Lähde: Mykkänen 2008.

■ Peruskoulu
 ■ Lukio

formaation internetistä iäkkäämpien sukupolvien suosissa perinteisempiä joukkoviestimiä, sanomalehtiä, televisiota ja radiota. Internet onkin vakiinnuttanut paikkansa nopeasti nuorten (18–24-vuotiaat ja 25–34-vuotiaat) tiedonlähteenä. Strandberg (2006) muistuttaa kuitenkin, että verkko ei itsessään tee nuorista ”poliittisia eläimiä”. Internetin roolia poliittisessa tiedonhaussa väitöskirjassaan tarkastelleen Strandbergin mukaan puolueiden ja ehdokaiden verkkosivuilta sekä muualta verkosta informaatiota hakevat äänestäjät profiloituvat erityisesti nuoriin (alle 34-vuotiaat), korkeakoulutettuihin, kaupungissa asuviin miehiin.

Vaalikoneet ovat kuuluneet kiinteästi suomalaisen vaalijärjestelmään vuoden 1996 europarlamenttivaaleista lähtien, ja ne ovat vakiinnuttaneet paikkansa keskeisenä internet-tietolähteenä. Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksella on seurattu suoma-

laisten vaalikoneiden käyttöä eduskunta- ja europarlamenttivaalien yhteydessä vuodesta 2003 lähtien.⁸⁰

Vaalikoneiden käyttäjämäärät ovat kasvaneet tasaisesti viime vuosien aikana. Vuoden 2007 eduskuntavaalien yhteydessä tehdyssä tutkimuksessa selvisi, että jo noin joka toinen äänestäjästä käytti vaalikonetta. Selvityksessä huomattiin myös, että käyttö jakaantui erittäin tasaisesti sekä naisten että miesten ja eri tuloluokkien kesken. Erottavia tekijöitä käytössä olivat sen sijaan koulutusaste sekä erityisesti ikä. (Mykkänen 2008.) 18–25-vuotiaista nuorista vaalikonetta käytti vuoden 2007 eduskuntavaaleissa 76 prosenttia, mutta yli 60-vuotiaista vain kolmannes.

Vaalikoneiden käyttäjät kokivat saaneensa vaihtelevasti hyötyä vaalikoneista: mitä nuorem-

80 Juri Mykkänen. Haastattelu 7.7.2008.

masta henkilöstä oli kyse, sen enemmän hyötyä vaalikoneista koettiin olevan. 18–34-vuotiaista 42 prosenttia kertoi vaalikoneen vaikuttaneen omaan äänestyspäätökseen, kun yli 50-vuotiaiden ryhmässä vaikutusta kertoi olleen vain 21 prosenttia vastaajista. Tämä saattaa heijastua sukupolvien välisistä eroista suhteessa politiikkaan: iäkkäämpien äänestäjien joukossa poliittiset kannat ovat todennäköisesti jo vakiintuneet, kun nuoret kenties vielä hakevat omaansa ja näin muuttavat herkemmin kantaansa äänestäessä.

Tiedonvälityksen lisäksi vaalikoneiden havaittiin kasvattavan käyttäjien mielenkiintoa politiikkaa kohtaan sekä vahvistavan poliittista aktiivisuutta lisäämällä äänestysintoa tietyissä väestöryhmissä. Vaalikoneiden nähtiin aktivoivan erityisesti alempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvia naisia eduskuntavaalien yhteydessä. Miesten, ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvien äänestäjien ja europarlamenttivaalien kohdalla vaalikoneen vaikutus jäi selkeästi pienemmäksi. Äänestysaktiivisuuden kasvuun saattoi vaikuttaa joissain määrin myös tutkimuksessa huomioimatta jääneet tekijät, kuten vaalikampanjan luonne. (Mykkänen 2008.)

Vaalikoneiden suurta suosiota Mykkänen arvioi vaalikoneiden ominaisuuksilla: vaalikone antaa käyttäjälleen välittömän palautteen, mitä ei tapahdu monessa muussa sähköisen osallistumisen muodossa, esimerkiksi sähköisessä yhteydenotossa viranomaisiin. Vaalikone motivoi osallistumaan, ja reilu kolmannes vaalikoneiden käyttäjistä kertoikin vaalikoneiden nostaneen heidän kiinnostustaan politiikkaa kohtaan.

”Vaalikone on elämyksellinen väline, vaikka se on osittain leikkiä ja sillä voi leikkiä, se tuottaa elämyksiä oikeista asioista. Ja jos sä elämyksellisyyden kautta jostain kiinnostut, se saattaa johtaa myös monipuolisempaan osallistumiseen, sama voi tapahtua verkkokeskusteluilla.”⁸¹

Vaalikoneiden tämänhetkinen suosio antaa olettaa vaalikoneiden käytön yhä lisääntyvän kaikissa eri ikäryhmissä mutta suurimman suosion pysyvän nuorimpien ikäryhmässä.

3.3 Kuuleminen

Kuulemisella (consultation) tarkoitetaan tässä yhteydessä kahdensuuntaista vuorovaikutus-suhdetta kansalaisten ja hallinnon välillä, jossa kansalaiset voivat antaa palautetta hallinnolle, mutta hallinto määrittelee, mitä teemoja ja miten kansalaiset voivat arvioida.

Grönlund (2007) on summannut eduskuntavaalitutkimuksen 2007 yhteydessä selvitettyä vastaajien halukkuutta ottaa kantaa eduskunnan kysymyksiin äänestämällä internetissä. Vain kahdeksan prosenttia oli valmis tähän joka tai lähes joka viikko, 31 prosenttia äänestäisi internetissä kun eduskunta käsittelee heitä kiinnostavia asioita, 22 prosenttia ei haluaisi ottaa kantaa lainkaan eduskunnan käsittelemiä asioihin. Grönlund (2007) summaa, että ”on selvää, että suomalaiset haluavat enemmän suoraa demokratiaa, osa jopa viikoittaista vaikutusmahdollisuutta”.

Myös Strandbergin tekemät tutkimukset vahvistavat Norrisin arviota, jonka mukaan verkko vain täydentää muuta poliittista toimintaa ja toistaa väkiintuneita valtasuhteita. Internetin potentiaalia ei ole osattu hyödyntää täysin, vaan verkossa tapahtuva tiedottaminen on pääasiassa yksisuuntaista ja hallinnolta kansalaisille kulkevaa, ei alhaalta ylöspäin nousevaa, osallistumiseen kannustavaa toimintaa (Strandberg 2006).

Valtionhallinto on keskittänyt sähköisen kuulemisensa oikeusministeriön demokatiyksikön ylläpitämään otakantaa.fi -valmistelufoorumiin. Sen tarkoituksena on kansalaisten näkemysten ja mielipiteiden kuuleminen ja vuorovaikutuksen lisääminen hallinnon hanke- ja valmistelutyössä. Foorumilla kansalaiset voivat kommentoida hallinnossa käynnistyviä tai käynnissä olevia hankkeita, lainsäädäntöuudistuksia tai muita hallinnon ajankohtaisten toimenpiteiden valmistelua.⁸²

Foorumin keskustelujen viestit tarkistetaan ennen niiden julkaisemista, ja viestin voi lähettää joko nimellä, nimimerkillä tai nimettömänä. Uusia keskustelunaiheita foorumilla voivat avata ainoastaan hankkeen vastuuvirkamies tai muuten hankkeen kanssa tiiviisti työskentelevä henkilö.

81 Haastattelu: Juri Mykkänen 9.7.2008.

82 Oikeusministeriö 2008c.

Vuosituhanen vaihteen *Oppivat seutukunnat* (OSKU)-projektin osahankkeissa luotiin kunnallisen ja alueellisen tason kansalaisverkkoja ja tuettiin syrjäytymisvaarassa olevien tietoteknisten taitojen oppimista. Hanke on päättynyt rahoituksen loppuessa vuonna 2004. Sen jälkeen kunnissa on luotu erilaisia verkkopalveluja ja valmistelu foorumeja. Esimerkiksi *Valma*-valmistelufoorumi on Tampereen kaupungin kaikille avoin valmistelufoorumi, jossa voi kommentoida valmisteilla olevia hankkeita. *Valma* välittää kommentit asianomaisille virkamiehille, ja julkaisee lähetetyn mielipiteen verkossa käyttäjän niin halutessa.

Valmistelufoorumissa on esillä asioiden käsittelyjärjestys, ja lisäksi se kertoo milloin on oikea aika jättää mielipide. *Valma* näyttää teemaan liittyvät asiakirjat, käsittelytiedot ja paikkatiedot sekä luottamuselinten kokous- ja koulutuspäivät aihepiireittäin. *Valman* voi myös halutessaan pyytää lähettämään omaan sähköpostiin tietoja itseä kiinnostavasta asiasta.

Mansetori on puolestaan Tampereen kaupungin palvelimella toimiva, mutta kaupunkilaisten ja hallinnon yhteistyössä ylläpitämä ja toimittama nettisivusto. Sivustolta löytyvät kaupunginosien sivut, asukkaiden oma verkkolehti *Mansedia* ja keskustelufoorumi. *Mansetorilla* voi ottaa julkisesti kantaa tärkeisiin kysymyksiin ja mieltä polttaviin asioihin, ja sen toimintaan pääsee osallistumaan oman kaupunginosan yhteisön tai asukasryhmän kautta. Sivuston käytännön ylläpidosta vastaa kaupungin kuntademokratian yksikkö. *Mansetorilla* julkaistaan myös kaupungin tiedotteet, ja sen ilmoitustaululla voi tiedottaa myös oman asuinalueen tapahtumista ja merkittävistä tilaisuuksista. Sivuston julkaisujärjestelmän käyttämiseen annetaan koulutusta yhteisissä tilaisuuksissa ja saatavilla on myös henkilökohtaista tukea. Lisäksi kaupunginosien kirjeenvaihtajat saavat perehtyä ammattilaisten opastuksella sisältöjen tuottamiseen.

Hämeenlinnan verkkovaltuusto on syksyllä 2005 perustettu sähköinen vuorovaikutuskanava kaupungin ja kaupunkilaisten välillä, ja sen tavoitteena on lisätä vuoropuhelua kaupungin kehittä-

misestä ja tarjota asukkaille uudenlainen mahdollisuus vaikuttaa. Valtuustoon kuuluu 170 vapaaehtoisjäsentä, jotka edustavat melko kattavasti kaikkia ikäryhmiä ja asuinpaikaltaan lähes kaikkia kaupunginosia. Toiminta tapahtuu anonymisti asukaspaneelina. Asukaspaneeli voi arvioida kaupungin kehittämistä valittujen teemojen mukaan. Arvioinnin tuloksista tehdään aina yhteenveto kaupunginvaltuuston ja virkamiesten käyttöön ja tulokset esitellään kaupungin verkkosivuilla. Verkkovaltuusto toimii ainoastaan internetissä, ja sen verkkosivuille on pääsy vain verkkovaltuuston jäsenillä. Verkkovaltuusto ei ole päätöksiä tekevä elin, vaan se on arviointia, palautteenantoa ja keskustelua varten.

Helsingin kaupunginosayhdistykset ry (Helka) tarjoaa kaupunginosayhdistysten käyttöön ilmaista palvelintilaa ja julkaisujärjestelmän, jota suurin osa yhdistyksistä on hyödyntänyt. Lisäksi kaikki kaupunginosien verkkosivut on listattu Helkan ylläpitämälle *kaupunginosat.net* -sivustolle. Itse kaupunginosien omat sivut toimitetaan kunkin kaupunginosayhdistyksen voimin. *Kaupunginosat.net* -portaali sekä kaupunginosien omat sivut pitävät sisällään paikallisuutisten lisäksi kaikille avoimia keskustelupalstoja, tietoja kokoontumisista ja tapahtumista.

Lapsille ja nuorille suunnattuja sähköisiä vaikuttamiskanavia ovat opetusministeriön rahoittamat kuntatasolla toimiva *aloitekanava.fi* sekä valtakunnallinen *valtikka.fi*.

3.3.1 Sähköiset valmistelu- ja osallistumisfoorumit

Kuntatasolla on käytössä yksittäisiä kunnallishallinnon ylläpitämiä foorumeja sekä toisaalta kansalaisjärjestöjen tai yksittäisten kansalaisten ylläpitämiä kansalaisfoorumeja. Myös lapsia ja nuoria on houkuteltu mukaan osallistumaan sekä valtakunnallisten että paikallisten osallistumiskanavien myötä. Osallistumisfoorumeilla on usein mahdollista seurata ja kommentoida yhteisten asioiden käsittelyä hallinnossa, käydä keskustelua sekä usein myös jättää aloitteita. Suurimpia eroja eri foorumeiden välille tuo niiden ylläpito: olen-

naista on huomioida kuka ylläpitää foorumia, kuka keskustelupalstoilla käy keskustelua ja kenellä on oikeus aloittaa keskustelu uudesta aiheesta.

Eri kunnissa asukkailla on käytössään hyvin vaihtelevasti erilaisia ja erityyppisiä paikallisia foorumeja. Monet kunnalliset ja valtakunnalliset osallistumisfoorumit on myös jouduttu sulkemaan yleisöltä niihin kohdistuneiden häiriöviestien takia. Useimmat viralliset, paikalliset ja valtakunnalliset hallinnon ja kansalaisten kohtaamisareenoiksi suunnitellut sähköiset foorumit ovat vasta hakemassa paikkaansa ja käyttäjäkuntaansa. Suurena ongelmana on hallinnosta ja kansalaisista lähtevien hankkeiden kohtaaminen ja rajapinnan löytyminen. Kansalaisverkkoja tutkinut Bäcklund (2003) toteaa, että suurin osa yhteiskunnallisista verkkokeskusteluista käydään pääasiassa kansalaisten kesken – keskusteluista puuttuvat päätöksentekijät ja sitä myötä aito vuoropuhelu kansalaisten ja hallinnon välillä. Hallinnon ylläpitämille sähköisille kuulemisalustoille eivät taas kansalaiset ole löytäneet tietään siinä määrin kuin olisi mahdollista.

*”Niissä otetaan kantaa melko valmiiksi puuskeltuihin ehdotuksiin ja sellaisella kielellä ja sanalla että se ei edes mulle tunnu tutulta, niin miten se sitten tuntuisi muille kuin niille, jotka on politiikan tai kielen ammattilaisia.”*⁸³

Julkishallinnon ja yksittäisten kansalaisten, kansalaisjärjestöjen tai kaupallisten palvelinten ylläpitämien keskustelupalstojen lisäksi joillain paikakunnilla keskustelua yhteisistä asioista käydään myös paikallisten joukkoviestinten verkkosivuilla.

*”Se mikä puuttuu [valtionhallinnosta], on aktiivinen heikkojen signaalien seuranta, verkkomedioissa. Tätä keskusteluahan käydään koko ajan vaikka missä, esimerkiksi Helsingin Sanomien hs.fi, jossa kaupunkisivuilla jokainen uutinen saa paljon kommentteja, siellä käydään asiallista keskustelua ja kommentointia.”*⁸⁴

3.3.2 Sähköinen äänestäminen

Tilastokeskuksen vuoden 2008 tieto- ja viestintätekniikkatutkimuksen yhteydessä selvitettiin myös suomalaisten suhtautumista verkossa äänestämiseen. Vastaajista 33 prosenttia joko ei tai luultavasti ei käyttäisi tätä mahdollisuutta hyväkseen. Vastaajista 45 prosenttia piti todennäköisenä ja 21 prosenttia mahdollisena äänestämistä verkon kautta.

Nuorten alhaiseen äänestysaktiivisuuteen sähköisen äänestämisen vaikutuksista ei ole takeita: vuonna 2007 eduskuntavaalien 18–30-vuotiailta äänestäjiltä kysyttiin syitä nuorten alhaiselle äänestysprosentille ja keinoja sen nostamiseksi. Vain hyvin harvoissa vastauksissa korostettiin tarvetta uudistaa itse äänestysprosessia sähköiseen muotoon – nuoret jäivät äänestyspäivänä kotiin äänestämisen rajallisten vaikutusmahdollisuuksien ja politiikasta vieraantumisen takia:

”Nuorten politiikkaa kohtaan tuntema kiinnostus ei lisäännny yksittäisillä toimenpiteillä, vaan vaatii aidon tunteen siitä, että omalla osallistumisella on todellista vaikutusta.” (Paakkunainen 2007).

Sähköisten äänestyspäätteiden käyttöä äänestyspaikoilla kokeiltiin vuoden 2008 kunnallisvaalien yhteydessä kolmessa suomalaisessa kunnassa, Karkkilassa, Kauniaisissa ja Vihdissä (Oikeusministeriö 2008b). Virossa ollaan jo pidemmällä. Siellä on otettu sähköinen äänestäminen käyttöön kunta- ja parlamenttivaalien yhteydessä. Vuoden 2007 parlamenttivaalien yhteydessä kuitenkin vain noin viisi prosenttia äänistä jätettiin sähköisesti (äänestysprosentti kokonaisuudessaan 62 prosenttia), ja vuoden 2005 kunnallisvaalien yhteydessä vain vaajat kaksi prosenttia (äänestysprosentti 47,4 prosenttia) (Estonian National Electoral Committee 2008). Sähköinen äänestäminen on Virossa toistaiseksi perinteistä äänestämistä täydentävä, erityisesti nuorten parissa esiintyvä ilmiö. Asiantuntijat esitivät erilaisia näkemyksiä sähköisen äänestämisen kehittämisestä Suomessa:

”Siinä Suomi on menettänyt, ihan mokannut, kun ei ole vielä kukaan nettiäänestämistä kokeiltu, eikä edes aiota kokeilla. Ja Virossa jo vuonna 2005 paikallisvaaleissa ihmiset saattoi internetin kautta äänestää. --- Kyllä pitää olla vaihtoehtona että

83 Haastattelu: Marja-Liisa Viherä 28.7.2008.

84 Haastattelu: Heli Rantanen 20.8.2008.

pääsee koululle vetämään numerot, mutta myös se mahdollisuus että voi äänestää netissä. --- Kun se on netissä, se on myös mobiili. Kun sä oot vaikka matkoilla, sä voit netin kautta äänestää myös mobiilisti. Silloin voidaan puhua modernin yhteiskunnan vaikuttamisesta.”⁸⁵

”Mielestäni sitä pitäisi ehdottomasti kehittää. Kuitenkaan sen [äänestysvilkkauksen nostamisen] vuoksi en lähtisi sitä kehittämään. Korkea äänestysvilkkauksen sinällään ei ole mikään itseisarvo. Se mikä on tärkeämpi on, että äänestäminen tapahtuu niitten toimista, joilla on olemassa preferenssejä ja poliittisia mielipiteitä. Suurempi ongelma on se, että jos poliittiset mielipiteet ovat epätasaisesti jakautuneet eli vain tietyt äännet kuuluu. --- Mutta sähköinen äänestäminen ei ainakaan ole omiaan sitä [äänestysprosenttia] laskemaan. --- Ehdottomasti ensimmäinen ryhmä, jossa se pitäisi ottaa nopeastikin käyttöön, ovat kaikki ulkomaille muuttaneet suomalaiset, joiden äänestysvilkkauksen on edelleen erittäin alhainen.”⁸⁶

”[Kuvitellaan] että näin saadaan demokratia lisääntymään kun äänestysprosentti lisääntyy kun ihmiset voi puolijuovuksissa äänestää jossain kapakassa. [Äänestysprosentti] voi hetkellisesti nousta ja voi kokonaisuudessaankin nousta, mutta se ei demokratiaa mun mielestä lisää jos sen takia jättää äänestämättä että se on niin vaikeaa, todennäköisesti silloin ei ole käsitystä mistä äänestää. Ehkä mä olen sitten epädemokraattinen, mutta parempi 40 prosenttia niistä jotka on perehtyneet asiaan kuin 80 prosenttia niin että hällä väliä, kunhan nyt äänestän.”⁸⁷

”Sellainen sähköinen äänestäminen, että siellä äänestyskopissa äänestetään sähköisesti, sehän on ainoastaan järkevää. Mutta että siihen säilyisi tietty rituaali ja sinne mentäisiin, että ’tää onkin vähän juhmallisempi juttu, täytyy vähän selvittää asioita’, se olisi ihan hyvä.”⁸⁸

85 Haastattelu: Mika Mannerman 22.7.2008.

86 Haastattelu: Kimmo Grönlund 13.8.2008.

87 Haastattelu: Marja-Liisa Viherä, 28.7.2008.

88 Haastattelu: Marja-Liisa Viherä, 28.7.2008.

3.4 Aktiivinen osallistuminen

Aktiivisella osallistumisella (*active participation*) tarkoitetaan kansalaisten ja hallinnon välistä vuorovaikutteista kumppanuutta, jossa kansalaiset pääsevät osallistumaan ja vaikuttamaan koko päätöksentekoprosessin kulkuun – viimeinen päätösvalta lepää kuitenkin hallinnon harteilla.

3.4.1 Yhteydenotto sähköpostitse

Tilastokeskuksen vuoden 2008 tieto- ja viestintätekniikan käyttötutkimuksessa selvitettiin myös kansalaisten poliittisille päätöksentekijöille lähetettävien sähköpostiviestien määrää. Sähköpostia tai tekstiviestejä valtakunnan tason poliittiselle päättäjälle oli lähettänyt vain viisi prosenttia kyselyyn vastanneista. Kuntatason poliittiselle päättäjälle sähköpostia tai tekstiviestejä oli lähettänyt kuusi prosenttia vastaajista. Sähköpostilla ja tekstiviestitse tapahtuva yhteydenotto päätöksentekijään on kuitenkin melko yleinen suhteutettuna kaikkiin kansalaisten tekemiin yhteydenottoihin: ylipäänsä poliittiseen päättäjään oli ottanut yhteyttä jollakin tavalla vain 11 prosenttia vastaajista – lähes joka toisen yhteydenoton voidaan siis tulkita tapahtuneen sähköisesti. Tutkimuksessa ei käynyt ilmi kuinka moni yhteyttä jollain tavalla ottaneista oli saanut vastauksen lähettämänsä viestiin.

”Sähköposti ja netti tuo vallan vuorovaikutussuhteeseen takaisin. Kun laitat sähköpostin, se ihminen lukee sitä tai ei lue, pallottelee sitä jonnekin, vastaa vain johonkin osakysymykseen, tai lähettää jonnekin. Jos tää on virkamies, jolla on valtaa antaa lupa tai ei, se negatiivisesti tulkiten palautuu samaan kuin vanha kirjeposti. Valta on sillä, jota sä lähestyt.”⁸⁹

”Ongelmana on se, että ihmiset eivät pääse vaikuttamaan suoraan, aina on olemassa hierarkia. Verkko-osallistuminen ei ole väylä, joka ohittaisi tämän olemassa olevan hierarkian. Vaikka kuinka lähettäisi meiliä suoraan presidentille, niin ei meidän ulkopoliittikkamme muutu mihinkään, koska se on niin monimutkainen se itse päätöksenteon rakenne, ketä kaikkea mukana, mitä pitää ottaa huomioon.”⁹⁰

89 Haastattelu: Juha Nurmela 7.7.2008.

90 Haastattelu: Juri Mykkänen 9.7.2008.

3.4.2 Sähköiset aloitteet ja palautteet⁹¹
Julkishallinnon verkkopalvelut 2007 -kyselyssä kävi ilmi, että vain kaksi prosenttia julkishallinnon verkkosivuilla käyneistä oli antanut sivuilla palautetta tai tehnyt aloitteen. Aiempina vuosina kukaan kyselyyn vastanneista ei ollut jättänyt julkishallinnon sivuilla palautetta tai aloitteita – toisaalta, ei ole tiedossa kuinka paljon ja kuinka pitkään verkkosivuilla on ollut mahdollisuuksia aloitteen tai palautteen jättämiselle. Tutkimuksessa ei myöskään eritelty, mille julkishallinnon taholle palaute oli kohdennettu.

Tilastokeskuksen vuoden 2008 tieto- ja viestintätekniikan käyttötutkimuksen mukaan vajaat seitsemän prosenttia oli ottanut kantaa tai tehnyt aloitteen jonkun yhteiskunnallisen asian puolesta verkon kautta. Kuntatasolla sähköisesti palautetta oli vuonna 2004 antanut 13 prosenttia kansalaista, kun muilla tavoin palautetta oli antanut reilu neljännes. Palautteen antaminen kunnissa oli ylipäänsä kasvanut paitsi sähköisillä myös muilla tavoilla: palautteenantamisen osalta ei siis ole olemassa merkkejä, että internet olisi syrjäyttämässä perinteiset yhteydenpitokanavat. (Pekola-Sjöblom & al. 2006.) *Mansetori*-hankkeen yhteydessä kävi myös ilmi, että vaikka kuntalaiset eivät olisi perehtyneet sähköiseen aloitemahdollisuuteen, sen mahdollisuuden kokivat lähes kaikki Mansetorin käyttäjät tärkeäksi (Lehtonen 2004, 72).

Kuntalaisten aktiivisuus sähköisten aloitteiden tekemisessä ja palautteen jättämisessä riippuu oman aktiivisuuden lisäksi myös heille siihen tarjotuista mahdollisuuksista. Tässä suhteessa eri kunnissa asuvat ovat hyvin eriarvoisessa asemassa: suomalaisista kunnista noin 80 prosentissa aloitteita voi jättää sähköisesti. Vastaavasti 65 prosentissa kuntia on käytössä jonkinlainen sähköinen palautejärjestelmä. Suurissa kaupungeissa sähköiset palautteenantokanavat ovat yleisempiä kuin pienissä kunnissa. Kuitenkin vain harvassa kunnassa kuntalaisten jättämiä palautteita tilastoidaan (keskimäärin 26,4 prosenttia kunnista) tai aloitteen käsittelyvaiheesta tiedotetaan kuntalaisille (keskimäärin 65,5 prosenttia kunnista). Tässäkin asiassa ilmeni suuria eroja

erikokoisten kuntien välillä: Yli 50 000 asukkaan kunnista palautteita tilastoidaan 61,5 prosentissa, kun alle 5 000 kunnissa vain 17,2 prosentissa. (Kuntalaisten osallistuminen 2007.)

Kunnan mahdollisuudet ja halukkuus kehittää sähköisiä aloite- ja palautekanavia ovat yleensä monen tekijän summa. Siihen vaikuttavat kunnan kokoluokan lisäksi muun muassa kunnan käytössä olevat taloudelliset ja henkilöstöresurssit sekä asukkaiden ja hallinnon asenteet sähköistä asiointia kohtaan. Joka tapauksessa kuntalaiset ovat hyvin erilaisissa asemassa heille tarjottujen sähköisten osallistumismuotojen suhteen: pienissä kunnissa asuvat joutuvat tyytymään muita useammin verkon ulkopuolella tapahtuviin yhteydenottoihin.

Tunne riittävästä vaikuttamiskanavasta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta vaikuttaa todennäköisesti kuntalaisen halukkuuteen osallistua yhteisten asioiden hoitamiseen. Myös aloitteiden ja palautteiden käsittelytapa saattaa vaikuttaa merkittävästi kuntalaisten halukkuuteen osallistua yhteisten asioiden kehittämiseen: yhteydenottojen avoin käsittely ja raportointi voi edesauttaa kuntalaisten käsityksiä omista vaikutusmahdollisuuksista ja tätä kautta lisätä omaa osallistumismotivaatiota.

3.4.3 Verkkokeskustelut

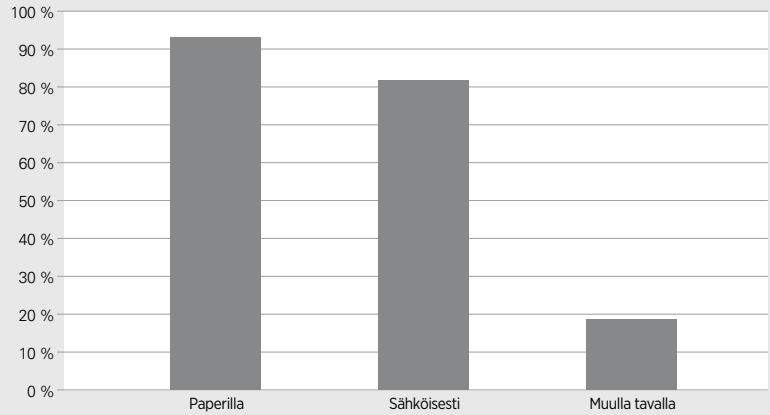
Internetissä käytäviä keskusteluja ja keskustelupalstoja on sivuttu useissakin tutkimuksissa, mutta ongelmallista on keskustelujen tulkitseminen: missä kulkee rajanveto yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja puhtaan viihdekäytön välillä (Strandberg 2006; Lehtonen 2004).

Virallisia, hallinnon ylläpitämiä keskustelufoorumeja on helppo seurata ja tutkia, mutta haastavaa on paikantaa virallisten keskustelufoorumien ulkopuolella käydyt yhteiskunnalliset keskustelut. Strandberg tutki väitöskirjassaan suomalaisten osallistumista sekä poliittisten puolueiden että kaupallisten operaattoreiden ylläpitämiä keskustelufoorumeilla. Eri keskustelupalstojen tutkimuksessa tarkasteltiin Keskustan, Kansallisen kokoomuksen ja Vihreän Liiton poliittisia keskustelupalstoja ja käyttäjämääriä sekä vertailtiin näitä *jippii.fi*-portaalin ylläpitämään kahteen ei-poliittiseen keskustelupalstaan.

⁹¹ Sähköisesti annettua palautetta ja tehtyjä aloitteita ei ole eroteltu monessakaan tehdyssä tutkimuksessa, siksi ne käsitellään tässä samassa yhteydessä.

Kuvio 6.
Aloitteiden jättäminen
kunnissa.

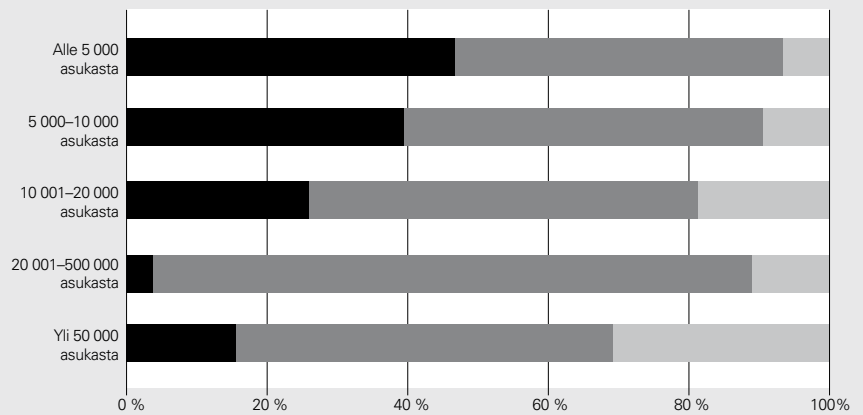
Lähde: Kuntalaisten osallistuminen 2007.

Kuvio 7.
Sähköiset
palautejärjestelmät
kuntakokoluokittain.

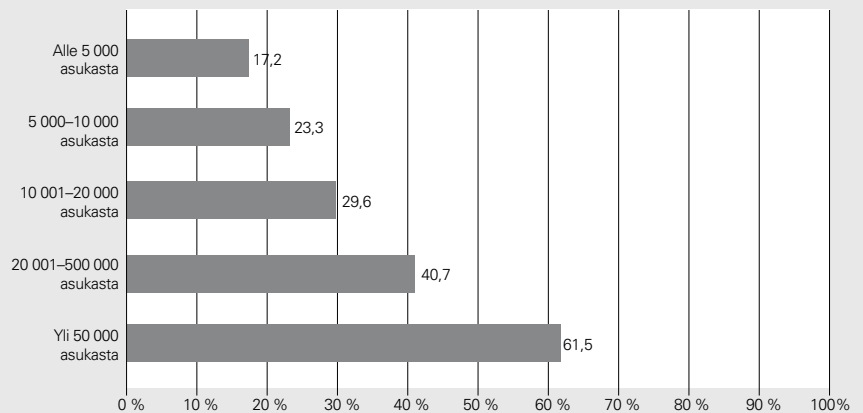
Lähde: Kuntalaisten osallistuminen 2007.

- ei
- kyllä
- kyllä, yhdellä tai useammalla toimijalla oma

Kuvio 8.
Palautteen tilastointi
kuntakokoluokittain
(n=198).

Lähde: Kuntalaisten osallistuminen 2007.

Tutkimus paljasti, että keskustelu poliittisten puolueiden palstoilla oli erittäin vähäistä ja se lepäsi ainoastaan muutaman yksittäisen keskustelijan varassa. Sen sijaan musiikin ympärillä käyty keskustelu kaupallisella jippii.fi-sivustolla oli paitsi vilkkaampaa ja intensiivisempää, siihen myös osallistui huomattavasti useampi keskustelija. Strandbergin mukaan internetissä käydäänkin mieluummin keskusteluja ei-poliittisista teemoista, kuten musiikista, kuin yhteiskunnallisista asioista. Toisaalta Strandberg arvioi, että suurin osa poliittisista keskusteluista käydään muualla kuin poliittisten puolueiden verkkosivuilla, ja sellaisilla areenoilla, joita ei toistaiseksi ole osattu tutkia.

Myös Tilastokeskuksen tieto- ja viestintätekniikkatutkimus osoitti, että vain noin kymmenen prosenttia suomalaisista oli osallistunut edellisvuoden aikana internetissä poliittiseen keskusteluun. Kuitenkin ylipäänsä verkkokeskusteluihin osallistuneita oli koko väestöstä noin 25 prosenttia (Tilastokeskus 2008). Vastausprosentteihin sisältyy kuitenkin vastaajien omakohtaiset tulkinnot poliittisesta keskustelusta: millainen verkkokeskustelu koetaan poliittisena, mikä taas yleisluonteisena keskusteluna?

Toisaalta on myös esitetty arvioita, joiden mukaan monille kansalaisia askarruttaville asioille ei ole olemassa virallisia keskustelu- tai edistämisaarenoita, tai vaihtoehtoisesti sähköiset poliittisen vaikuttamisen välineet koetaan epäkäytännöllisinä ja vaativina (Sassi 2007).

”Välillä siellä [paikallisilla asukassivustoilla] on todella tiukkaa debattia miten joku asia pitäisi olla. Näkisin, että näitä keskusteluja pitäisi virkamiesten käydä katsomassa. Ja tiedän, että moni käy katsomassa --- mikä siellä on pinnalla, mistä siellä jutellaan, ja joskus jotkut kriisitkin, näkyy siellä [verkoissa]. Eihän sitä tietoa kovin helposti mistään muualta saa, jos se ei ole mennyt poliisille.”⁹²

”Eikös voitaisi ajatella, että kaikki keskustelu jossain vaiheessa kohtaa [julkishallinnon]. Kansalaisyhteiskunnan keskustelu on aina tervettä, oli se sitten netissä tai paikan päällä tapahtuvaa, tai oli sen järjestänyt julkishallinto tai joku muu. Kyllä se sitten jossain vaiheessa kohtaa [julkishallinnon].

Sen takia todellisen vaikuttamisen välineitä voitaisiin kehittää, että kansalaiset voisivat oikeasti saada päättää jostain.”⁹³

Lehtonen (2004) on tarkastellut uusien kansalaistoimintojen syntymistä paikallisella Mansetori-kansalaisfoorumilla Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikössä toteutetussa ”Civic Innovations and Digital Applications” -projektissa. Hän pohtii kuinka kattavasti verkkokeskustelut peilaavat kansan syviä rivejä ja aitoa verkkodemokratiaa – tutkimusten mukaan kansalaisfoorumeilla on pääsääntöisesti edustettuna äänekäs vähemmistö. Kansalaisverkossa osallistui pääasiassa jo valmiiksi yhteisistä asioista kiinnostuneet ja aktiiviset henkilöt.

Myös Strandberg (2006) on todennut verkon ulkopuolisten tekijöiden ohjaavan eniten myös kaikkea verkossa tapahtuvaa osallistumista: aktiivisimpia toimijoita verkossa ovat perinteiset poliittiset toimijat, poliittiset puolueet sekä niiden jäsenet.

Periaatteessa verkossa osallistuminen ja keskustelun seuraaminen on mahdollista kaikille – hiljaiselle enemmistölle riittänee kuitenkin myös tulevaisuudessa osallistuminen ainoastaan kuuntelemalla tai lukemalla. Arviota vahvistaa myös Mansetorin käyttäjistä tehty tutkimus: käyttäjät osallistuivat harvemmin Mansetorin keskustelupalstan keskusteluihin, mutta silti moni seurasi aktiivisesti foorumilla käytävää keskustelua. (esim. Lehtonen 2004; Pietilä 2002; Harju 2004.)

3.4.4 Blogit

Blogit (myös weblog, verkkoloki, loki, nettipäiväkirja) ovat vakiinnuttaneet paikkansa uudentyyppisenä sähköisenä tiedonvälitys- ja osallistumismuotona sekä mielipidekanavana paitsi yksittäisten kansalaisten, myös poliitikkojen sekä joukkoviestintien parissa.

Ensimmäinen blogipalvelu avattiin Yhdysvalloissa vuonna 1999, jonka jälkeen blogien määrä on kasvanut tasaisesti. Suomessa oli syksyyn 2005

92 Haastattelu: Heli Rantanen 20.8.2008.

93 Haastattelu: Kimmo Grönlund 13.8.2008.

mennessä perustettu yli 170 000 blogia – tämänhetkisiä määriä on vaikea arvioida. Vaikeaa on myös arvioida aktiivisesti päivitettävien blogien määrää (Lintulahti 2006).

Tilastokeskuksen mukaan noin kolmannes suomalaisista lukee verkkoblogeja. Blogien lukeminen on poikkeuksellista muuhun verkko-osallistumiseen verrattuna, sillä siitä ovat yhtä kiinnostuneita kaikki ikäryhmät, eivät ainoastaan nuoret (kts. luku 3.1.). Tilastokeskuksen mukaan kuitenkin vain neljä prosenttia kansalaisista oli ylläpitänyt omaa blogia edellisen kolmen kuukauden aikana (Tilastokeskus 2008).

Verkossa kanavoituvan kansalaisjournalismin suosion kasvusta ja blogien yhteiskunnallisesta merkityksestä saatiin esimerkki vuoden 2004 Aasian tsunamikatastrofin yhteydessä, kun informaatio kulki Suomeen blogien kautta nopeammin kuin perinteisten institutionaalistuneiden joukkoviestinten välityksellä. Nopeuden lisäksi blogien keskeisiä ominaisuuksia on niiden keskustelevuus ja vuorovaikutus lukijoiden kanssa. *'Samaan aikaan yhteisöllisyys on muuttunut. Asuinpaikka ei enää olekaan merkittävin ihmisten yhteisö. Merkittäviksi ovat tulleet virtuaaliset yhteisöt, ja niiden merkitys kasvaa jatkuvasti. --- Blogit ovat erinomainen väline yhteisöjen muodostamiseen. Ne ovat keskusteleva, pienten asioiden media.'*

3.4.5 Verkkoadressit

Verkkoadressit eivät toistaiseksi ole vakiintuneet laajalti tutkimuskohteeksi, mutta esimerkkejä vaikutusvaltaisista verkkoadressikampanjoista on jo olemassa. Tunnetuin niistä liittyy Lordi-yhtyeen euroviisuvoittoon keväällä 2006. Muutamat viihdelehdet julkaisivat Lordin pyynnöstä huolimatta maskittomia kasvokuvia hänestä, mikä sai yleisön purkamaan turhautumistaan verkossa ja mobilisoimaan kansanliikkeen kuvia julkaisutta lehdistöä vastaan. Kansanliikkeen perustaksi muodostui verkkoadressi⁹⁴ ”7 Päivää lehden boikottiin”, jonka allekirjoitti muutaman päivän aikana noin 222 000 kansalaista. Myös esimerkiksi *Suomi24.fi*-verkkopalveluun tuli alle kahdessa vuorokaudessa yli kymmenentuhatta viestiä boikottikampanjasta ja kuvien julkaisusta. (Häyhtiö ja Rinne 2006.)

Häyhtiön ja Rinteen (2006) Lordi-ilmiöön liittyneen arvion mukaan ”*internetin ad hoc* -julkisuuksista nouseva ruohonjuuritason toiminta saattaa olla ratkaiseva tekijä kuluttamiseen liittyvien arjen ongelmien politisoitumisessa”. Lordiin liittynyt voimakas verkkoilmiö tukee osaltaan refleksiivistä politiikkakäsitystä, jonka mukaan nykyaikana kansalaisten osallistuminen ilmenee ennen kaikkea verkossa toteutettuna aktivismina ja individualistisena toimijuutena. (kts. luku 1.2.) ●

94 ARTO-tietohaku hakusanalla ”verkkoadressi” poiki ainoastaan yhden artikkelin.

4. Kansainvälinen vertailu

4.1 Kansainvälinen tutkimuskenttä

Euroopan unioni on käynnistänyt lukuisia sähköisen osallistumisen kehittämistä sivuavia hankkeita ja laatinut strategioita sähköisen osallistumisen edistämiseksi jäsenmaissa sekä EU:n toimielimissä. i2010 on Euroopan komission tietoyhteiskunnan puitestrategia vuosille 2005–2010, jonka tavoitteena on koordinoita jäsenvaltioiden toimia digitaalisen konvergenssin helpottamiseksi ja tietoyhteiskuntaan liittyviin haasteisiin vastaamiseksi. Osana stra-

tegiaa on julkaistu lukuisia sähköisen osallistumisen tarjontaa sekä käyttöä vertailevia tutkimuksia. Osana i2010 -strategiaa toteutetun *Benchmarking in a Policy Perspective* -projektin raportit esittelevät Euroopan unionin jäsenmaiden sähköisiä asiointi- ja palvelumahdollisuuksia. Toistaiseksi pääpaino tutkimusten näkökulmissa on ollut ylhäältä alaspäin, julkishallinnon tarjoamissa sähköisissä palveluissa ja niiden kehittämisessä, mutta niitä käyttävistä ja käyttämättä jättävistä kansalaisista ja heidän tar-

peistaan ei ole olemassa tarpeeksi tietoa. Kuvaavaa on, että sähköisen osallistumisen ja e-demokratian tilaa ei ole toistaiseksi otettu osaksi tarkastelua. Lähi-tulevaisuudessa tutkimuksen näkökulman voidaan olettaa siirtyvän enemmässä määrin kansalaisten sekä demokratiakysymysten äärelle. (*European Commission 2007.*)

Euroopan komission rahoittama *Demo.net*-tutkijaverkosto on maailman ensimmäinen kansainvälinen e-osallistumisen ja e-demokratian akateemisen tutkimuksen tutkijayhteisö, jonka yhtenä päätavoitteena on yhtenäistää ja selkeyttää alalla tapahtuvaa tutkimusta luomalla muun muassa kansainvälinen tietokanta e-osallistumista koskevasta tutkimuksesta (*Demo.net*).

Medaglia (2007) on tutkinut *Demo.netin* rekistereistä toistaiseksi löytyvää akateemista tutkimusaineistoa, ja todennut Euroopassa tehdyn sähköistä osallistumista koskevan tutkimuksen olevan hyvin kirjavaa: esimerkiksi keskeisten käsitteiden käyttö tutkimuksessa on hyvin ristikkäistä ja sekavaa, eivätkä käsitteet ole toistaiseksi vakiintuneet käyttöön alan tutkijoiden parissa tutkimuskentän suhteellisesta nuoruudesta ja nopeasta kehityksestä johtuen. Medaglia esittää myös tarpeen empiirisen tutkimuksen lisäämiselle, sillä toistaiseksi tehty tutkimus on ollut pääasiassa kuvailevaa tutkimusta. Koko tutkimusalan kehittämisessä olennaista onkin Medaglian mukaan yhtäläisten kansainvälisten vertailutapojen, mittareiden ja tutkimusmenetelmien kollektiivinen kehittäminen yhtenäisen tutkimuskentän luomiseksi.

Osallistumiskäytäntöjen kopiointi ei kuitenkaan itsessään tuo ratkaisua ongelmiin – kulttuuri- ja kielierot luovat erilaisia tarpeita ja toimintatapoja kansainvälisen tason lisäksi myös kansallisella tasolla (Bäcklund 2003; Macintosh 2006).

*”[Olennaista on] suomalaisen poliittisen kulttuurin erilaisuus verrattuna muihin Pohjoismaihin. Meillä ei ole vahvaa keskustelun ja väittelyn kulttuuria, joten ei sitä osata käydä myöskään netissä. --- Puuttuu argumentoinnin ja perustelemisen taito.”*⁹⁵

Ann Macintosh (2006) on eritellyt kansainvälisen verkko-osallistumisen ja tutkimuksen nykytilaa sekä niistä kumpuavia keskeisimpiä haasteita verkko-osallistumisen tulevaisuudenkehitykselle. Macintoshin mukaan verkko-osallistumisen toimitajat lisääntyvät tulevaisuudessa entisestään, kun järjestöt ja muut ryhmittymät alkavat toimia yhä enemmässä määrin verkon välityksellä. Tulevaisuudessa tutkimuksella olisikin pyrittävä selvittämään miten hallinto voi parhaiten kohdata koko ajan lisääntyvän, ruohonjuuritasolta kumpuavan sähköisen kansalais-osallistumisen.

Myös verkon käyttäjät ja heidän käyttötarpeensa ovat monipuolistumassa. On epätodennäköistä, että sama osallistumiskanava vastaisi kaikkiin ja kaikkien tarpeisiin *kansainvälisellä tai edes kansallisella tasolla*. ”*One-size fits all*” -työkalu ei ole oikea lähestymistapa, vaan kielelliset, kulttuuriset ja tietotekniset erot on olennaista ottaa huomioon kaikkien ryhmien osallistamisessa. Keskeistä olisi lisätä käyttäjäkeskeistä ja käyttäjäryhmien sosiaaliset, tekniset ja kulttuuriset erot näkökulmat huomioivaa, tilannekohtaista tutkimusta.

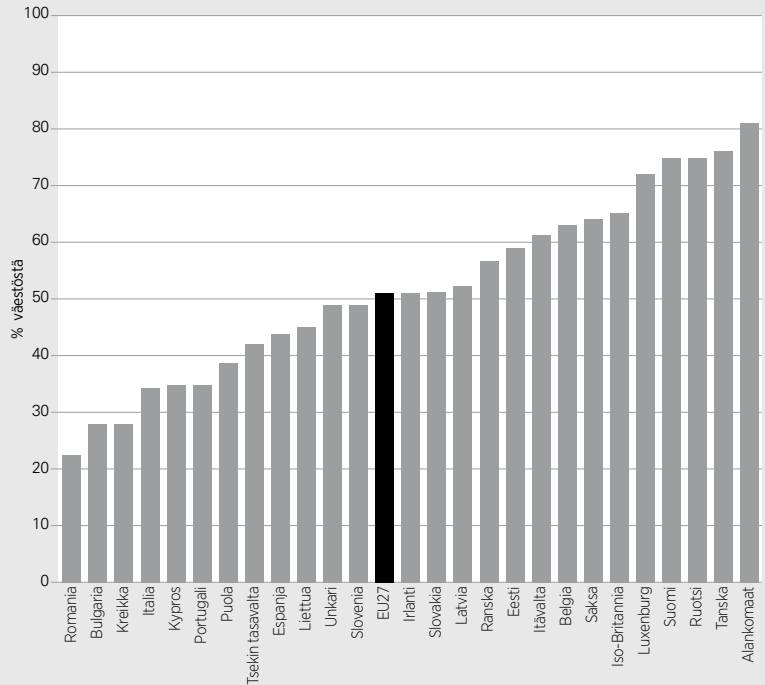
Muina keskeisinä tutkimustarpeina Macintosh näkee tämänhetkisten ja tulevien verkko-osallistumisen teknologioiden ja menetelmien kontekstisidonnaisen erittelyn. Olennaista hajanaisella tutkimusalalla olisi myös terminologian, tutkimusmetodien ja konseptien yhtenäistäminen akateemisella tasolla sekä eri valtioiden julkishallinnossa valtakunnallisella ja paikallisella tasolla, jotta verkko-osallistumista voitaisiin tulevaisuudessa mitata standardoidusti.

Verkossa tapahtuvasta osallistumisesta ei toistaiseksi ole olemassa keskitettyä kansainvälistä tutkimusta, tutkimuslinjausta tai yhtenäistä tietokantaa. Alaa sivuva tutkimus on hyvin hajanaista ja hajallaan eri tutkimuslaitosten ja tutkimusten rahoittajien tietokannoissa. Tehdyssä tutkimuksessa yhteiskunnallinen osallistuminen ei pääsääntöisesti ole keskiössä, vaan sitä sivutaan hyvin pintapuolisesti yleisen internetikäyttötutkimuksen yhteydessä. Tietokantoihin koottu kansainvälinen tutkimus koostuu myös pääasiassa yksittäisistä ja erillisistä kansallisista selvityksistä. Tehtyjä tutkimuksia ei ole

95 Haastattelu: Sinikka Sassi 12.8.2008.

Kuvio 9.
Säännöllisesti internetiä käyttävät 15–74-vuotiaat eri EU-maissa. Internetin käyttö on Euroopassa korkealla tasolla, mutta taso vaihtelee EU:n jäsenvaltioiden välillä.

Lähde:
i2010 Mid-Term Review 2008.

	Julkishallinnon sähköisesti saatavilla olevat palvelut (osuus kaikista)	Sähköisen hallinnon palveluja käyttäneet kansalaiset (osuus kaikista)	Sähköisiä lomakkeita palauttaneet kansalaiset (osuus palveluja käyttäneistä)
SUOMI	80 %	50 %	17 %
EU 27	51 %	30 %	13 %
SUOMEN SIIJOITUS VERTAILUSSA	6.	5.	10.

Taulukko 9.
Julkishallinnon sähköiset palvelut EU-maissa.

Lähde: i2010 Mid-Term Report – ICT Country Profiles 2008.

koottu yksiin kansiin kattavaksi vertailuksi, vaan ne ovat toisistaan irrallisia maaraportteja. Tehdyt tutkimukset eivät useinkaan ole sisällöltään yhtäläisiä toistensa kanssa. On myös huomioitava, että eri tutkimuksissa tarkastelukohteiksi ovat valikoituneet eri maat, mikä osaltaan vaikeuttaa vedenpitävän kansainvälisen vertailun suorittamista. Kansainvälisiä tietokantoja on löydettävissä muun muassa YK:n, Euroopan unionin, OECD:n jäsen-

maiden osalta organisaatioiden verkkosivuilta. Tehtyä akateemista tutkimusta on koottu muun muassa *demo.netin* sekä Kalifornian yliopiston *Annenberg School Center for the Digital Futuren World Internet Project* -sivustolta. (World Internet Project 2008.) Euroopan eri valtioissa tehtyä kansallista tutkimusta on paikannettavissa myös monilta paikallisten tutkimuslaitosten sivustoilta.

4.2 Kansainväliset erot verkko-osallistumisessa

Sähköisen osallistumisen käytäntöjä voi kansainvälisellä tasolla lähestyä joko hallinnon tarjoamien osallistumiskanavien ja -palvelujen tarjonnan tai kansalaisten todellisen käytön näkökulmasta. Lähestymistavasta ja vertailtavista indikaattoreista riippuen Suomi on pärjännyt vaihtelevasti verkko-osallistumista peilaavissa kansainvälisissä vertailuissa.

Kansainvälisissä vertailuissa Suomen sijoitus tietoyhteiskuntana vaihtelee sen mukaan, mitä indikaattoreita kulloinkin on valittu selvityksiin. Yksiselitteistä ja kaikkien hyväksymää mittaustapaa ei toistaiseksi ole, samoin puuttuu yksimielisyys sähköiseen osallistumiseen liittyvien käytettyjen termien määrittämisestä. Seuraavaksi esitellään joitain kansainvälisesti tehtyä vertailevaa tutkimusta. Varsinaista yhteiskunnallista osallistumista koskeva tilastollinen tutkimus on toistaiseksi melko vähäistä ja heikosti vertailtavissa.

4.2.1 Internetin käyttö

Suomi kuuluu muiden Pohjoismaiden ohella Euroopan unionin kärkimaihin internet-yhteyksissä ja internetin käyttäjien määrässä mitattuna. Vuonna 2007 vajaan 80 prosenttia suomalaista käytti internetiä säännöllisesti, kun keskiarvo 27 EU-maassa ylsi vain reiluun 50 prosenttiin. Keskiarvon alapuolelle jääneisiin valtioihin kuuluivat Etelä-Euroopan maat sekä hiljattain unioniin liittyneitä Kaakkois-Euroopan maita. (Kuvio 9.) Suomalais-talouksista reilussa 70 prosentista löytyi vuonna 2007 Internet-yhteys. 87 prosenttia suomalaisten kotitalouksien internet-yhteyksistä oli laajakaistayhteyksiä, mikä on myös selkeästi yli EU:n keskiarvon (77 prosenttia internet-yhteyksistä kotitalouksista). Suomalaiset ovat myös omaksuneet tietyt sähköiset palvelut omikseen nopeasti – esimerkiksi verkkopankin käytössä suomalaiset ovat Euroopan kärkeä. Vaikka Suomen laajakaistayhteyksien määrä on huippuluokkaansa, laajakaistayhteyksien nopeudet eivät kuitenkaan yllä kansainvälisesti kilpailukykyiselle tasolle. (*i2010 Mid-Term Review 2008*.)

4.2.2 Sähköinen hallinto

YK julkaisee säännöllisesti selvityksen jäsenmaiden ja hallinnon eri osa-alueiden valmiuksista sähköiseen vuorovaikutukseen, kuten kansalaisille tarjotuista palveluista sekä kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista (UN E-Government Readiness Survey 2008).

Vuonna 2008 julkaistussa vertailussa Ruotsi, Tanska, Norja, USA, Ranska, Hollanti ja Etelä-Korea sijoittuvat sähköisen hallinnon kärkimaihin. Suomi sijoittuu sijalle 15, kun se edellisessä, vuoden 2005 selvityksessä piti sijaa yhdeksän – toisaalta arviointikriteeritkin olivat jonkin verran muuttuneet edellisestä selvityksestä. Suomen kohdalla sijoitusta on laskenut erityisesti kansalaisten osallistumismahdollisuuksien ja kansalaisille suunnattujen palvelujen heikko tila.

Myös Euroopan komissio on selvittänyt jäsenvaltioidensa siirtymistä sähköiseen hallintotapaan: vuoden 2008 *i2010 Mid-Term Review* kartoitti jäsenmaiden kansalaisten internetin käyttöä, laajakaistayhteyksiä sekä erilaisten sähköisten palveluiden käyttöönottoa. Maakohtaisissa raporteissa kävi ilmi Suomessa saatavissa olevien sähköisten julkishallinnon palvelujen kasvun tasaantuneen roiman kehityksen jälkeen. 80 prosenttia suomalaisista julkisista palveluista oli saatavilla sähköisesti, kun keskimäärin EU-maissa vain puolet julkisista palveluista oli siirretty sähköiseen muotoonsa. Raportin mukaan suomalaisista puolet oli käyttänyt e-hallinnon palveluja edellisvuoden aikana, kun keskimääräisesti EU-kansalaisista näin oli tehnyt vain noin joka kolmas. Sähköisten lomakkeiden käytössä suomalaiset olivat kuitenkin vain muutaman prosenttiyksikön keskiarvon yläpuolella. (Taulukko 9.) Kokonaisuudessaan julkisten palveluiden tarjonta ja kysyntä vastasivat Suomessa EU:n keskiarvoa. (*i2010 Mid-Term Review 2008*.)

4.2.3 Tiedonhaku

Lusoli (2005) on selvittänyt internetin merkitystä kansalaisten tiedonhaussa vuoden 2004 europarlamenttivaalien yhteydessä. Ainoastaan kahdeksan prosenttia jäsenvaltioiden kansalaisista haki vaaleihin liittyvää tietoa verkosta, ja perinteiset joukko-

viestimet, televisio, radio ja sanomalehdet nauttivat huomattavasti suurempaa suosiota. Erot Pohjois- ja Etelä-Euroopan välillä olivat suuret – Suomi piti kärkisijaa vajaalla 14 prosentilla. Suurimmassa osassa maita internetin merkitys tiedonsaannissa koski selkeästi pienempää väestöryhmää, neljästä kahdeksaan prosenttia äänestäneistä. Kuitenkin tarkasteltaessa eri ikäryhmiä voidaan huomata erojen johtuvan suomalaisten nuorien aikuisten (18–39-vuotiaat) innokkaasta verkon käytöstä. Iäkkäämpiin ikäryhmiin mennessä Suomen etumatka verkkopohjaisen informaation hakemisessa tasoittuu. Toisaalta valmiudet verkon käyttöön tiedonhaussa ovat Suomessa myös paremmat kuin monissa Etelä-Euroopan maissa.

Myös Lusolin tarkastelussa kävi ilmi, että nuoret, korkeakoulutetut miehet käyttivät kaikissa maissa internetiä muita väestöryhmiä useammin poliittisen informaation hakemiseen. Samankaltaisiin tuloksiin on päädytty myös EU:n rahoittamassa Youth Participation -kyselyssä, jossa selvitettiin kahdeksan jäsenmaan (Suomi, Iso-Britannia, Slovakia, Italia, Saksa, Ranska, Viro, Kreikka) nuorison suhdetta politiikkaan ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Suomen nuoret (18–30-vuotiaat) olivat innokkaimpia verkon käyttäjiä poliittisen tiedon hankinnassa heti Vi-

ron nuorten jälkeen. Merkittävää oli myös erittäin tasapuolinen verkon käyttö suomalaisten nuorten naisten ja miesten välillä – lähes kaikissa muissa vertailuun osallistuneissa maissa sukupuoliero korosti miesten aktiivisempaa verkon käyttöä. Youth Participation -tarkastelussa ei kuitenkaan huomioitu muita Pohjoismaita, jotka kuuluvat Suomen lähimpään viiteryhmään kansainvälisissä vertailuissa.

4.2.4 Keskustelupalstat

Youth Participation -kyselyssä tarkasteltiin myös kahdeksan EU:n jäsenvaltion nuorten osallistumista poliittisiin keskusteluihin internetin keskustelupalstoilla. Myös tässä yhteydessä Suomi oli heti Viron jälkeen kärkisijalla – 16,9 prosenttia kyselyyn vastanneista suomalaisnuorista oli osallistunut poliittiseen keskusteluun internetissä, kun muiden maiden nuorten osalta keskiarvo jäi noin kuuteen prosenttiin. Suomalaisten ja muiden Länsi-Euroopan maiden nuorten osallistumistavoista yksi merkittävimmistä oli suomalaisnuorten kulutuspolitiikkaa suosiva osallistuminen: suomalaisnuorten suosituin tapa osallistua (33,8 prosenttia) oli tietyn tuotteen ostaminen tai boikotoiminen poliittisista syistä, mikä muiden Euroopan maiden nuorten joukossa jäi vähemmälle huomiolle. ●

5. Tulevaisuudennäkymät

5.1 Kehityksen keskeisimmät tekijät ja haasteet

Verkossa tapahtuvan yhteiskunnallisen osallistumisen tulevaisuudenkehityksen erittelyssä on käytetty asiantuntijahaastatteluissa ilmi tulleita näkemyksiä ja ennusteita tulevaisuudesta. Tulevaisuutta koskevia ennusteita on aina vaikea laatia luotettavasti, ja erityishaasteen verkko-osallistumisen tulevaisuudennäkymien muotoiluun tuovat tutkimusalan suhteellisen nuori ikä ja jatkuva kehitys.

Keskeisimpinä tulevaisuuden kehitystä määrittävinä muuttujina asiantuntijalausuntojen

valossa nähdään paitsi teknologinen kehitys ja sovellutusten käyttöönotto myös kansalaisten oma motivoituminen ja mahdollisuudet teknologian käyttöön. Verkkosovellutusten käyttöönottoon liittyy keskeisesti myös niiden jalkauttaminen tasapuolisesti kansalaisille. Digitaalisen kuilun kehittyminen, katoaminen tai syventyminen, onkin yksi keskeisimmistä tulevaisuudenkehitystä koskevista kysymyksistä. Eriarvoisuutta ei todennäköisesti synny ainoastaan eri ikäryhmien välille, vaan myös erilaisten etnisten, alueellisten ja sosioekonomisten väestöryhmien kesken.

Kuten useassa asiantuntijalausunnossa todettiin, kulkee verkossa tapahtuva osallistuminen pitkälti käsi kädessä perinteisen osallistumisen kanssa – verkossa toistuvat samat yhteiskunnalliset ilmiöt kuin muussakin toiminnassa. Verkkoa ei voida erottaa yhteiskunnasta ja osallistumisesta erilliseksi kokonaisuudekseen, vaan yleiset yhteiskunnalliset syyt ja motivoituminen osallistumiselle tai osallistumatta jättämiselle määrittelevät myös verkossa tapahtuvaa osallistumista. Moni tulevaisuudenkehityksen piirre on myös suoraa seurausta jo olemassa olevista politiikkarakenteista.

Seuraavassa listataan yhdeksän asiantuntija-haastatteluissa esille tullutta, tulevaisuuden verkko-osallistumisen kehityksen kannalta keskeistä haastetta.

1. Yhteiskunnan pirstaloituminen. Suomalainen yhteiskunta muuttuu tulevaisuudessa yhä moniäänisemmäksi ja monikulttuurisemmaksi: uudet etniset, kulttuuriset, uskonnolliset ja alueelliset ryhmät saavat helposti äänensä kuuluviin verkon kautta, mutta kenellä on ymmärrys kokonaisuudesta?

2. Yhteiskunnan polarisoituminen. On oletettavissa merkittävää polarisoitumista eri ikäryhmien ja ryhmien toimintatapojen välille: nuoret ovat tottuneita yhteiskunnallisia toimijoita verkossa, kun suuret ikäluokat toimivat mieluummin perinteisillä tavoilla, esimerkiksi äänestämällä. Perinteisiä osallistumisen muotoja ja verkko-osallistumista tulee kehittää käsi kädessä – toinen ei saa eikä voi tulevaisuudessakaan jyrätä toista! Eriarvoistumista verkon käyttöön saattaa heijastua myös eri väestöryhmien tuloerojen kasvaessa edelleen. Edelleen on oletettavissa eriarvoistumista kansalaisten asuinkunnan mukaan: verkko-sovellutusten käyttöönotto vaatii kunnilta sekä taloudellisia että henkilöstöresursseja.

3. Verkossa tapahtuvan osallistumisen kanavointi yhteen ”offline-toiminnan” kanssa osaksi muuta arkista osallistumista ja toimintaa.

4. Verkon luonne. Suurimmasta osasta verkon sovellutuksia puuttuu välitön vuorovaikutus verrattuna esimerkiksi puhelinkeskusteluun tai tapaamiseen. Kuitenkin suurin osa politiikasta on neuvottelua (kirjoittaminen vs. keskustelu). Sähköposti on yhtäältä paluuta kirjepostin valta-asetelmaan – valta on sillä, jota lähestytään.

5. Motivaation lasku osallistumisessa. Kansalaisten yleinen passiivisuus osallistua yhteisiin asioihin sekä tunne vaikuttamattomuudesta.

6. Poliitiikan rakenne. Poliitiikan alueen kaventuminen ja markkinaehtoistuminen luovat tilanteen, jossa kansalaisilla on mahdollisuus vaikuttaa entistä harvempiin asioihin valintojen siirtyessä markkinoille. Myös päätöksentekoprosessien monimutkainen rakenne ja etäisyys kansalaisista ovat omiaan vähentämään osallistumishalukkuutta sekä verkossa että sen ulkopuolella.

7. Viestintäteknologia, teknologian kehittyminen ja sen hallinta määrittävät teknologian käyttöön-ottoa ja suhtautumista kehitykseen – sekä kansalaisten että päätöksentekijöiden keskuudessa.

8. Skeittiset asenteet verkko-osallistumista kohtaan. Paikoin sekä kansalaisten että virkamiesten parissa toistetaan mieluummin vanhoja, totuttuja toimintatapoja kuin opetellaan uusia.

9. Taloudelliset resurssit verkkopalvelujen kehittämisessä kunnissa ja valtionhallinnossa.

5.2 Tulevaisuudennäkymä: Suomi vuonna 2020

Seuraavaksi esiteltävä verkko-osallistumisen kehityssuuntaa koskeva tulevaisuudennäkymä on ennuste, joka perustuu asiantuntijahaastattelujen lausuntoihin sekä vallitsevasta yhteiskunnallisesta kehityssuunnasta tehtyihin päätelmiin. Ennustetaan, että vuoteen 2020 mennessä Suomi on täysin digitalisoitunut maa, jossa kaikki informaatio liikkuu ensisijaisesti digitaalisessa muodossaan (Tulevaisuuden verkottuva Suomi 2005).

Hallitus on tuonut julki 17. syyskuuta 2008 esityksen, jonka mukaan nopeiden laajakaista-yhteyksien (vähintään sata megatavua sekunnissa) tulee olla kaikkien vakinaisten asuntojen sekä yritysten ja julkishallinnon toimipaikkojen ulottuvilla vuoden 2015 loppuun mennessä. Esityksestä on tarkoitukseksi tehdä hallituksen periaatepäätös, ja sen tavoitteena on kehittää viestintäverkot yhteiskunnan tarpeiden tasalle nyt ja tulevaisuudessa. (Liikenne- ja viestintäministeriö 2008.)

Merkittävää on peilata hallituksen suunnitelmaa Tilastokeskuksen vuoden 2008 tieto- ja viestintätekniikan käyttötutkimuksesta ilmi käyviin lukuihin: tänä päivänä edelleen vajaassa 25 prosentissa suomalaistalouksia ei ole tietokonetta. Lisäksi ilman internet-yhteyttä elää vuonna 2008 vajaat 30 prosenttia suomalaisista kotitalouksista. Ilman internet-yhteyttä olevista kotitalouksista lähes puolet ei ole halunnut kotiinsa internet-yhteyttä. Vajaat 50 prosenttia ryhmästä puolestaan kokee, että internet ei tunnu tarpeelliselta. Kansalaisten tietotekniikan hallitseminen ja taloudelliset tekijät paljastuivat kyselyssä huomattavasti vähemmän merkitykselliseksi seikoiksi, kun oli kyseessä internet-yhteyden hankkiminen kotiin. Keskeisiä olivat ennen kaikkea kansalaisten asenteisiin liittyvät seikat: edes tietotekniikan hallitseminen hyvin ei välttämättä syrjäytä alhaista motivaatiota internetin käyttämiseen.

Ilmiö ei kuitenkaan ole poikkeava tarkasteltaessa teknologian käyttöönottoon liittyvää historiaa: Vaikka uusi teknologia vakiintuu käyttöön enemmistön keskuudessa, edelleen tietty osa väestöstä pysyy ”teknologiavastahankaisina” – teknologiasta riippumatta. Suomalaisten tietotekninen osaaminen tulee olemaan vastaisuudessaakin kansainvälisesti erittäin korkealla tasolla. Tällä hetkellä kaikki työelämään siirtyvät suomalaiset hallitsevat internetin käytön. Suurin kasvu tullaan lähivuosinakin näkemään ikäihmisten tietoteknisten taitojen kehityksessä, ja tulevaisuudessa yhä suurempi osa väestöstä on tottuneita verkon käyttäjiä jo eläkeikään tullessaan. Vuonna 2020 lähes kaikki suomalaiset lasketaan kuuluvan internetin käyttäjien piiriin. Viranomaispalvelut ja vuorovaikutus hallinnon kanssa toimivat pääosin sähköisessä muodossaan.

Vaikka suomalaisten todetaan hallitsevan internetin teknisen käytön vuonna 2020, on olemassa yksittäisiä ihmisiä ja ihmisryhmiä, jotka jäävät tai jättäytyvät sähköisen asioinnin ulkopuolelle, mikäli heitä ei oteta tarkemmin huomioon: yhä voimistuvan maahanmuuton myötä monet Suomessa asuvat eivät hallitse internetin käyttöä valtaväestön tavoin. Myös kaikkein iäkkäimpien kansalaisten ryhmittymää ei edelleenkään tavoiteta internetin kautta ilman merkittäviä toimenpiteitä teknologian käyttöön liittyvän motivaation nostamiseksi. Toisaalta myös puhdas teknologiapelko saattaa syrjäyttää tiettyjä henkilöitä syrjään kehityksestä.

Toisaalta myös valtaväestön joukossa on vuonna 2020 henkilöitä, jotka hallitsevat internetin käytön, mutta asioivat verkossa vastoin omaa tahtoaan. Internetin ollessa ainoa virallinen yhteydenotto-kanava ja paperilomakkeiden poistuttua käytöstä sähköiseen asiointiin on siirryttävä myös niiden, jotka karsastavat internetin käyttöä asioidessa. Syitä internetin käytön vastenmielisyydelle saattavat olla esimerkiksi kaipuu kasvokkaiseen asiointiin ja henkilökohtaiseen palveluun. Kenties internetin käyttö myös vähenee joissain ihmisryhmissä vastoin tämänhetkisiä arvioita tulevaisuuden ubiikkiyhteiskunnasta. Kenties tulevaisuudessa yhä kasvava väestönosa haluaa elää perinteisten arvojen mukaisesti ja tukea ”aitoja” sosiaalisia vuorovaikutussuhteita, perinteisiä henkilökohtaisia palveluja ja hidasta mutta laadukasta elämäntapaa kasvottomien ja automatisoitujen mutta nopeiden verkkotoimintojen sijaan. Yhteiskunnan toimintojen siirryttyä yhä enenemässä määrin verkkoon joutuvat niitä käyttämään myös asenteiltaan niitä vastaan olevat ryhmät. Vaikka kansalaisten tietotekniset taidot ja puitteet täysin sähköistetylle tietoyhteiskunnalle ovat olemassa, kehittyvätkö myös kansalaisten asenteet samansuuntaisesti?

Kansalaisten ja hallinnon väliseen vuorovaikutussuhteeseen on odotettavissa uusia innovaatioita sekä teknisten että sosiaalisten muutosten myötä. Suurten ikäluokkien jäädessä eläkkeelle historiaan siirtyvät myös lukuisat perinteiset toimintatavat: uuden viranhaltijakunnan voidaan olettaa haastavan monet perinteet, joita on pidetty yllä vain henkilö-

kohtaisten asenteiden takia. Uudet viranhaltijat ovat omaksuneet internetin käytön jo kouluikäisenä, joten kansalaisten ja hallinnon välisten verkkosovellusten voidaan olettaa kehittyvän huomattavasti: nyt aktiivisesti verkkoa käyttävät pääsevät itse suunnittelemaan sähköisiä palveluja ja käyttämään hyödykseen omia kokemuksiaan verkon pitkäaikaisina käyttäjinä.

Aidosti vuorovaikutteiset osallistumisfoorumit ja ylipäänsä avoimuus politiikassa ovat lisääntyneet merkittävästi vuoteen 2020 mennessä. Yhteiskunnan sirpaloituessa entisestään on kuitenkin haastavaa motivoida kansalaiset mukaan valtakunnan tasoon toimintaan. Oma välitön elinpiiri ja paikallinen toiminta motivoivat kansalaisia toimimaan sekä verkossa että sen ulkopuolella, mutta haastavaa on saada kansalaiset keskustelemaan valtakunnallisista hankkeista – niin verkossa kuin sen ulkopuolella.

Asiantuntijat muistuttavat, että sähköisesti tapahtuvan osallistumisen kehitystä seuraavien vuosien aikana ei voida irrottaa muusta yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja sen kehityksestä.

Äänestysaktiivisuus on Suomessa laskenut tasaisesti jo noin 40 vuoden ajan. Merkittävää on etenkin nuorten äänestäjien huomattava passiivisuus, ja on olemassa vahvoja viitteitä, että nuorten alhainen äänestysaktiivisuus ei korjaannu iän myötä. Myös järjestöosallistuminen on murroksessa, ja järjestöt kokevat yleisesti vaikeaksi puhutella uusia sukupolvia. Verkkosallistumisesta on odotettu ratkaisua hiipuvaan osallistumiseen, mutta näyttää todennäköiseltä, että verkko ei ainakaan vuoteen 2020 mennessä ole muodostunut laajasti kansalaisten vaikutuskanavaksi. Kuitenkin tietyissä ryhmissä ja tietyissä osallistumistavoissa verkko on muotoutunut jopa ensisijaiseksi vaikutuskanavaksi.

Asiantuntijalausuntojen mukaan edelleen vuonna 2020 yhteiskuntaamme kuuluu kansalaisia, jotka eivät koe yhteiskunnallisten asioiden hoitamista tai politiikan seuraamista tärkeiksi. He eivät seuraa yhteisiä asioita myöskään internetin kautta, vaikka viettäisivätkin muutoin verkossa huomattavan paljon aikaa.

Yhteiskunnallisen osallistumisen aktiivisuudessa tapahtuneita ja tulevaisuudessa tapahtuvia muutoksia ei kuitenkaan ole välttämätöntä nähdä ai-

nutlaatuisena tai edes huolestuttavana kehityksenä:

”[Ajatellaan] että verkossa voitaisiin toteuttaa kreikkalaisen agoran ideaa, että kaikki voivat osallistua. Mutta myös agorassa oli taulut, jossa eri päivinä eri ihmisille lankesi vuorot. Eihän silloinkaan ajateltu, että kaikki vapaat miehet ovat siellä koko ajan.”⁹⁶

”Suurin osa suomalaisista on vaan tyytyväisiä, kun ei tarvitse osallistua. Näin on ollut ennen verkko-osallistumista ja tulee jatkossakin olemaan näin. Osallistuminen kasaantuu, eikä sitä verkolla muuteta sitä perustendenssiä mikä on kaikessa osallistumisessa. Ei siitä tarvitse olla kauhean huolissaan.”⁹⁷

Toisaalta, onko tarpeen tyytyä ainoastaan harvojen kansalaisten yhteiskunnalliseen panostukseen vain koska asianlaita on ollut aiemminkin niin?

”Kyllä me tarvittaisiin demokratiassa kaikkien käsityksiä eikä vain niiden jotka ovat aktiivisia ja ulospääsuuntautuneita. --- Demokratia vaatii osallistumista, ihmiset olisivat myös tyytyväisempiä pidempään jos voisivat osallistua.”⁹⁸

5.3 Yhteenveto

Suomalaiset kuuluvat aktiivisimmin internetiä käyttäviin EU-kansalaisiin. Sähköisen osallistumisen eri indikaattoreita vertaillaessa Suomi sijoittuu usein Euroopan kärkimaiden joukkoon, mutta Pohjoismaisessa vertailussa viimeiseksi. Julkishallinnon läpinäkyvyydessä Suomi on yksi EU-maiden kärkimaita. Suomen heikkous verrattuna toisiin länsieurooppalaisiin valtioihin on aidosti vuorovaikutteisten osallistumiskanavien puuttuminen niin valtakunnalliselta kuin kunnalliseltakin tasolta.

Internetissä tapahtuvan osallistumisen kehittymistä on vaikea ennustaa etenkin tutkimusalan lyhyestä iästä ja jatkuvasta kehityksestä johtuen. Verkkosallistumisen kehitys kulkee käsi kädessä muun yhteiskunnallisen kehityksen kanssa, ja on suoraa seurausta tällä hetkellä vallitsevista politiikkarakenteista. Lähitulevaisuudessa tietotekniikan hallitseminen laajenee yhä enemmän vanhempiin ikäryhmiin. Kuitenkin edelleen tie-

96 Haastattelu: Juha Nurmela 7.7.2008.

97 Haastattelu: Juri Mykkänen 9.7.2008.

98 Haastattelu: Marja-Liisa Viherä 28.7.2008.

toteknisen kehityksen ulkopuolelle jää tiettyjä ihmisryhmiä. Julkisten palvelujen tulee tavoittaa myös tulevaisuudessa verkon ulkopuolelle jäävät ryhmät. Sähköiset osallistumistavat tulevat yleistyään ja monipuolistumaan lähitulevaisuudessa. Oletettavaa on kansalaisten ja hallinnon välisen vuorovaikutuksen lisääntyminen uusien sovellutusten myötä. Verkko-osallistuminen kulkee myös tulevaisuudessa käsi kädessä muun osallistumisen kanssa. Yhä kasvavalle joukolle verkko on kuitenkin ensisijainen toimintaympäristö yhteiskunnallisissa osallistumisissa.

Tilastokeskuksen tutkimuksen mukaan noin 83 prosentin suomalaisista lasketaan käyttävän internetiä säännöllisesti. Opiskelijoista 99 prosentin lasketaan käyttävän internetiä säännöllisesti. Eläkeikäisistä kuitenkin vain noin joka kolmas kuuluu internetin käyttäjiin – internetin käytön kasvu on kuitenkin suurinta juuri eläkeläisten ryhmässä. Myös internetin käyttö ja käyttötarkoitukset poikkeavat merkittävästi eri ikäryhmissä.

Sosioekonomiset tekijät vaikuttavat edelleen internetin käyttöön: eniten internetiä käyttävät kaupungissa asuvat, korkeakoulutetut, valtaväestöön kuuluvat miehet. Pääosa internetin parissa vietetystä ajasta kuluu arkiasioiden hoitamiseen ja viihteelliseen toimintaan, ei niinkään yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Poliitikkatietämys ei vaikuta nuorten (alle 30-vuotiaat) positiiviseen suhtautumiseen verkossa tapahtuvaan osallistumiseen. Yli 30-vuotiaiden ryhmässä politiikka-tietämyksellä ja suhtautumisella verkko-osallistumiseen sen sijaan on selkeä riippuvuusuhde. Ikä itsessään ei selitä nuorten positiivisempaa suhtautumista sähköiseen

osallistumiseen: keskeistä on pidemmän ja aktiivisemmän käytön myötä syntynyt tuttuus ja varmuus verkon toimintaympäristöön ja -tapoihin.

Kansalaiset ovat ensisijaisesti kiinnostuneet seuraamaan verkossa oman välittömän elinympäristönsä, kuten oman asuinkuntansa ajankohtaisia asioita. Oman asuinkunnan verkkosivujen lisäksi julkishallinnon verkkosivuista eniten kansalaisia kiinnostavat Työvoimatoimiston, Veroviraston sekä Kansaneläkelaitoksen verkkosivustot. Kansalaisten kiinnostus sähköistä asiointia kohtaan on ollut kasvussa viime vuosien aikana: eniten toivotaan lisää verkossa täytettäviä ja palautettavia lomakkeita.

Informaatiota politiikasta haetaan pääasiassa verkkolehdistä sekä oman asuinkunnan verkkosivuilta. Vaalien ja kansanäänestysten yhteydessä internet ei toistaiseksi ole syrjäyttänyt perinteisiä joukkoviestintävälineitä keskeisimpänä tietolähteenä. Internet-lähteet, etenkin vaalikoneet, tavoittavat kuitenkin laajasti nuoret äänestäjät.

Tutkimusala kehittyi jatkuvasti ja nopealla tempolla sekä Suomessa että kansainvälisellä tutkimuskentällä. Keskeistä on tutkimusalan yhdentäminen selkeyttämällä ja yhdenmukaistamalla käytössä olevaa terminologiaa, ja osallistumisen sekä sen vaikuttamisen mittareita. Alalla tehty tutkimus on toistaiseksi ollut pääasiassa hallintolähtöistä – tulevaisuudessa tarvitaan ennen kaikkea kansalaisten näkökulmasta tehtyä tutkimusta verkossa tapahtuvasta osallistumisesta ja sen kehittämisestä. Tehtyä tutkimusta määrittää myös projektien paikallisuus ja lyhytkestoisuus. Kehityksen paikantamiseksi tarvitaan enemmän yhtäläisillä muuttujilla tehtyä seuranta tutkimusta. ●

KIRJALLISUUS

- Aalto-Matturi, Sari 2004. Verkostako uuden ajan työväentalo? Verkkoviestinnän mahdollisuudet ammattiyhdistysliikkeessä. Helsinki: Suomen ammattiliittojen keskusjärjestö.
- Anttiroiko, Ari-Veikko 2003. eGovernment. eGovernment-alan tutkimuksen ja opetuksen kehittäminen Tampereen yliopistossa. Saatavissa http://www.uta.fi/laitokset/ISI/julkaisut/eGovernment-raportti_1-2002.html#Luku1 [Viitattu 20.8.2008.]
- Birch, Anthony 1996. The concepts and theories of modern democracy. London & New York: Routledge.
- Borg, Sami 2006. Suomen demokratiaindikaattorit. Oikeusministeriön julkaisu 2006:1.
- Borg, Sami – Moring, Tom 2005. Vaalikampanja. Teoksessa Paloheimo, H. (toim.) 2005: Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY, 47–73.
- Buchsbaum, Thomas. 2008. E-democracy and E-Parliament. Thoughts and Standard-setting of the Council of Europe. Saatavissa http://www.brmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/brmeia/media/AOes/e-Democracy/CAHDE_2008/Sofia_IPAIT_-_Buchsbaum_080610_final.pdf [Viitattu 28.8.2008.]
- Bäcklund, Pia 2003. Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Bäcklund, Pia 2007. Tietämisen politiikka. Kokemuksellinen tieto kunnan hallinnassa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus
- Demo.net 2008. Saatavissa <http://www.demo-net.org/about-the-eppn/information-on-demo-net/demo-net-the-eparticipation-network> [Viitattu 12.8.2008.]
- eDemokratia 2008. Online-keskustelut poliittisena toimintana (ONDIS) –tutkimusprojektin tietokanta. Saatavissa <http://www.edemokratia.uta.fi/> [Viitattu 20.8.2008.]
- Estonian National Electoral Committee 2008. Parliamentary elections 2007. Statistics of e-voting. Saatavissa http://www.vvk.ee/english/Ivoting_stat_eng.pdf [Viitattu 28.8.2008]
- European Commission 2007. Benchmarking in a Policy Perspective: Final Report. Saatavissa http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/benchmarking/index_en.htm [Viitattu 20.8.2008]
- di Gennaro, Corinna & Dutton, William. 2006. The Internet and the Public: Online and Offline Participation in the United Kingdom. Parliamentary Affairs 59 (2006) 2, 299–313.
- Grönlund, Kimmo. 2004. Cyber Citizens- Mapping Internet Access and Digital Divide in Europe. Teoksessa Norbert Kersting & Harald Baldersheim (eds.) Electronic Voting and Democracy – A Comparative Analysis, p. 20-38. Houndmills & New York: Palgrave Macmillan.
- Grönlund, Kimmo – Paloheimo, Heikki – Wass, Hanna. 2005. Äänestysosallistuminen. Teoksessa Paloheimo, H. (toim.) 2005: Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY.
- Haavisto, Ilkka. – Kiljunen, Pentti – Nyberg, Martti. 2007. Satavuotias kuntotestissä. EVAn kansallinen arvo- ja asennetutkimus 2007. Helsinki: Taloustieto.
- Heinonen, Ari. – Mäkinen, Maarit. – Ridell, Seija. – Martikainen, Ari.- Halttu, Mika.- Sirkkunen Esa. 2000. Verkkotorilla. Internet kansalaisviestinnän ja paikallisen julkisuuden tilana.
- Paikallisuus verkkomediassa – projektin loppuraportti. Saatavissa <http://www.uta.fi/jourttutkimus/Verkkotorilla.htm> [Viitattu 21.8.2008.]
- Hintikka, Kari .A. 2008. Poliittikka 2.0 – internet uusien puolueiden alustana. Poliittikka 50 (2008) 1, 69–74.
- Häyhtiö, Tapio 2008. Teemana internet ja kansalaisaktivismi. Poliittikka 50 (2008) 1, 1–4.
- Häyhtiö, Tapio – Rinne, Jarmo 2006. Hard rock politiikka! Journalismikritiikin vuosikirja 2007. Tiedotustutkimus 1 / 2007, 132–138.
- i2010 Mid-Term Review 2008: ICT Country Profiles. Saatavissa http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/mid_term_review_2008/index_en.htm [Viitattu 20.8.2008.]
- i2010 Mid-Term Review 2008. Saatavissa http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/mid_term_review_2008/index_en.htm [Viitattu 20.8.2008.]
- Kangas, Sonja. – Kuure, Tapio. (toim.) 2003. Teknologisoituvuus. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, STAKES.
- Karinen, Risto. – Virtanen, Petri. – Pekkala, Henrik. 2004. Oskun oppivuodet. Oppivat seutukunnat -hankkeen arvioinnin loppuraportti. Saatavissa <http://www.sitra.fi/julkaisut/raportti37.pdf> [Viitattu 20.8.2008.]
- Kettunen, Pekka. 2004. Osallistua vai vaikuttaa? Kunnallisan kehittämässätiön tutkimusjulkaisu nro 39. Helsinki: Kunnallisan kehittämässätiö.

- Koivumäki, Marika. – Soronen, Hannu. 2003. Laajakaistapalvelujen käyttötarpeet: internetiä käyttämättömät lähikuvassa. Liikenne- ja viestintäministeriön julkaisu 27 / 2003.
- Kokkonen, Jarmo. 2003. Yksin yhdessä verkossa: Verkkokirkon käyttäjät ja palveluiden merkitys. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kuntalaisten osallistuminen – aloitteet, palaute ja osallistuminen palvelujen suunnitteluun. Saatavissa http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;60;498;114858;127557;128359 [Viitattu 20.8.2008.]
- Kuntien verkkopalvelututkimus 2007. Saatavissa http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;355;394;62317 [Viitattu 15.8.2008.]
- Lehtonen, Pauliina. 2004. Kansalaisten verkko. Sosiaalinen pääoma asukaslähtöisessä verkkojulkisuudessa. Cida, Civic Innovations and Digital Applications -projektin raportti. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavissa <http://www.uta.fi/jourttutkimus/CIDAVerkko.pdf> [Viitattu 28.7.2008.]
- Liikenne- ja viestintäministeriö 2008. Nopeat laajakaistayhteydet koko maahan 2015. Saatavissa <http://www.lvm.fi/web/fi/uutinen/view/496259>. [Viitattu 20.8.2008.]
- Lintulahti, Matti. 2006. Tulevaisuuden journalismin jalanjäljillä. Journalismikritiikin vuosikirja 2006. Tiedotustutkimus 1 / 2006, s. 38–50.
- Lusoli, Wainer. 2005. A second-order medium? The Internet as a source of electoral information in 25 European countries. *Information Politics* 10 (2005), 247–265.
- Macintosh, Ann 2004. Characterizing E-Participation in Policy-Making. Proceedings of the 37th Hawaii International Conference on System Sciences.
- Macintosh, Ann 2006. eParticipation in Policy-making: the research and the challenges. In Cunningham, P & Cunningham, M. (Eds.), *Exploiting the Knowledge Economy: Issues, Applications and Case Studies*, 364–369.
- Mannermaa, Mika 2006. Demokratia tulevaisuuden myllerryksessä. Helsinki: Eduskunta.
- Matikainen, Janne. 2008. Virkamiesten asennoituminen verkko-osallistumista kohtaan. Julkaisematon raportti. Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- McCaughey, Martha. & Ayers, Michael.D. (eds.) 2003 *Cyberactivism. Online Activism in Theory and Practice*. Routledge, New York.
- Medaglia, Rony. 2007. The challenged identity of a field: The state of the art of eParticipation research. *Information Polity* 12 (2007)3, 169–181.
- Meikle, Graham. 2002 *Future Active: Media Activism and the Internet*. New York & London: Routledge.
- Mykkänen, Juri 2008. Candidate Selectors in Finland -esitelmä Institut Finlandais, Paris 18.1.2008.
- Norris, Pippa 1999. ”Who Surfs? New Technology, Old Voters and Virtual Democracy”, *Democracy.com? Governance in a Networked World*. In *Political Parties and Political Development*, ed. J. M. LaPalombara, Witzner. Princeton: Princeton University Press
- Norris, Pippa 2001. *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nurmela, Juha – Sirkiä, Timo 2005. Tietoyhteiskunta 2004: Kuilusta tasamaalle. Raportti asukkaiden tieto- ja viestintätekniikan käytön muutoksista OSKU-alueilla vuodesta 2001 vuoteen 2004. Helsinki: Tilastokeskus, Sitra.
- Nurmela, Juha – Parjo, Lea – Sirkiä, Timo 2006. Kansalaisesta e-kansalain. Tilastotutkimusten tuloksia suomalaisten tieto- ja viestintätekniikan käytöstä 1996–2005. *Katsauksia 2006 / 1*. Helsinki: Tilastokeskus.
- OECD 2001. *Citizens as Partners. OECD handbook on information, consultation and public participation in policy-making*. Saatavissa <http://213.253.134.43/oecd/pdfs/browseit/4201141E.PDF> [Viitattu 27.7.2008.]
- Oikeusministeriö 2006: Sähköisen kuulemisen kehittäminen valtionhallinnossa. Otakantaa-palvelun uudistaminen ja kuulemisjärjestelmän laaja kehittäminen. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2006:6.
- Oikeusministeriö 2008a: Sähköisen kuulemisen kehittäminen valtionhallinnossa, II vaihe. Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:8.
- Oikeusministeriö 2008b. www.vaalit.fi [Viitattu 27.8.2008.]
- Oikeusministeriö 2008c. www.otakantaa.fi [Viitattu 15.9.2008]

- Paakkunainen, Kari. 2005. Nuorten poliittinen osallistuminen kahdeksassa Euroopan unionin maassa (EUYOUPART). Kansallisten empiiristen tulosten vertailua ja tulkintaa. Saatavissa http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisoasiain_neuvottelukunta/julkaisut/ muut_tutkimukset/EUYOUPART.pdf [Viitattu 20.7.2008.]
- Paakkunainen, Kari. 2007. Sukupolvipolitiikka. Nuoret ja eduskuntavaalit 2007. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Paloheimo, Heikki (toim.) 2005: Vaalit ja demokratia Suomessa. Helsinki: WSOY.
- Parjo, Lea – Sirkkiä, Timo – Viherä, Marja-Liisa. 2008. Information and communication technology in everyday life. Reviews 2008 / 3. Helsinki: Statistics Finland.
- Pekola – Sjöblom, Marianne – Helander, Voitto – Sjöblom, Stefan 2004. Kuntalainen – kansalainen: tutkimus kuntalaisten asenteista ja osallistumisesta 1996–2004.
- Pikkala, Sari 2006. Kunta kuntalaisosallistumisen edistäjänä. Helsinki: Kuntaliitto.
- Political Participation of Young People in Europe – Development of Indicators for Comparative Research n the European Union (EUYOUPART)
- Rantanen, Heli 2004: Paikallisyhteisöt internetissä. Julkaisujärjestelmät ja kolmas sektori. Sitran raportteja 44.
- Rantanen, Heli 2005: Nettikioskeja ja laajakaistaa. Kansalaisten tietoyhteiskuntaa rakentamassa. Helsinki: Sitra.
- Sassi, Sinikka 2007. Nuorten kuuleminen ja osallistuminen Vantaalla. Projektiraportti 3.9.2007.
- Sirkkiä, Timo – Muttilainen, Vesa. – Kangassalo, Pertti. – Nurmela, Juha 2005. Suomalaisten viestintävalmiudet 2000-luvun vuorovaikutusyhteiskunnassa. Osa 2. Katsauksia 2005 / 2. Helsinki: Tilastokeskus.
- Staffans, Aija. 2004. Vaikuttavat asukkaat: vuorovaikutus ja paikallinen tieto kaupunkisuunnittelun haasteina Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Strandberg, Kim 2006. Parties, Candidates and Citizens Online. Studies of Politics on the Internet. Turku: Åbo Akademi.
- Tala, Martti. – von Bell, Clas. (toim.) 2003. Ensin meitä ei uskottu: tositarinoita suomalaisesta tietotekniikasta. Helsinki: Tieturi
- Tilastokeskus 2008. Tieto- ja viestintäteknikan käyttötutkimus 2008.
- Tulevaisuuden verkottuva Suomi 2005. Saatavissa http://www.tietoyhteiskuntaohjelma.fi/ajankohtaista/tilaisuuksien_materiaali/fi_FI/tilaisuuksien_materiaali/_files/11233297000013018/default/KHM_eTampere_310305.pdf [Viitattu 15.9.2008.]
- Tuorila, Helena. 2004. Yli 50-vuotiaat internet-palvelujen käyttäjinä. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- UN E-Government Readiness Survey 2008. Saatavissa <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN028607.pdf> [Viitattu 2.8.2008.]
- Valtiovarainministeriö 2005. Julkishallinnon verkkopalvelut 2004 -selvitys. Saatavissa http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/04_hallinnon_kehittaminen/Omnibus_2006.pdf [Viitattu 20.8.2008.]
- Valtiovarainministeriö 2008. Julkishallinnon verkkopalvelut 2007 -selvitys. Saatavissa http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/omnibus_2008.pdf [Viitattu 20.8.2008.]
- Vegh, Sandor. 2003. Classifying Forms of Online Activism The case of Cyberprotests against the World Bank. In McCaughey, Martha. & Ayers, Michael.D. (eds.) 2003 Cyberactivism. Online Activism in Theory and Practice. Routledge, New York.
- Viherä, Marja-Liisa 1999. Ihminen tietoyhteiskunnassa. Kansalaisten viestintävalmiudet kansalaisyhteiskunnan mahdollistajana. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja A 1:1999. Turku: Turun kauppakorkeakoulu.
- World Internet Project 2008. Saatavissa <http://www.worldinternetproject.net/>. Viitattu 23.9.2008.

SUOMALAISET OSALLISTUJINA

Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen

Tässä teoksessa tarkastellaan suomalaisten yhteiskunnallista osallistumista äänestämisen, kansalaisyhteiskunnan ja uusien osallistumismuotojen kautta. Julkaisun tavoitteena on koota yksiin kansiin tuore tutkimustieto suomalaisen äänestysaktiivisuuden, järjestöosallistumisen, epäkonventionaalisen osallistumisen ja verkko-osallistumisen tilasta. Kirjoittajat tarkastelevat sekä alueellisia että sosiaalisten ja ikäryhmien välisiä osallistumiseroja. Lisäksi he esittävät arvioita siitä, mihin suuntaan näiden osallistumismuotojen voidaan arvioida kehittyvän tulevaisuudessa. Kirjassa pohditaan myös aihepiirin tietopohjan mahdollisia puutteita.

ISSN 458-6444
ISBN 978-952-466-811-8 (nid.)
ISBN 978-952-466-812-5 (PDF)
OM 2009:5

TILAUKSET
Edita Prima Oy
Asiakaspalvelu
vaihde 020 450 011
faksi 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi

BESTÄLLNINGAR
Edita Prima Ab
Kundservice
växel 020 450 011
fax 020 450 2470
asiakaspalvelu.prima@edita.fi